

UNIVERZITET U NOVOM SADU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSEK ZA PSIHOLOGIJU

**EFEKTI SOCIJALNE PRETNJE I TIPA
POVRTANE INFORMACIJE NA
KOGNITIVNE PRISTRASNOSTI I
SOCIJALNU ANKSIOZNOST**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor: Prof. dr Snežana Smederevac Kandidat: Kristina Ranđelović, MA

Novi Sad, 2016. godine

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Kristina Randelović
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Dr Snežana Smederevac, redovni profesor
Naslov rada: NR	Efekti socijalne pretnje i tipa povratne informacije na kognitivne pristrasnosti i socijalnu anksioznost
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda: JI	Srpski / Engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Srbija, 21000 Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2

Fizički opis rada: FO	(13 poglavlja / 269 stranica / 4 slika / 2 grafikona / 43 tabele / 391 referenci / 14 priloga)
Naučna oblast: NO	Psihologija
Naučna disciplina: ND	Psihologija ličnosti
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Medijacioni model socijalne anksioznosti, osobine ličnosti, kognitivne pristrasnosti, stanje socijalne anksioznosti, depresivnost
UDK	
Čuva se: ČU	Biblioteka Odseka za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Važna napomena: VN	Nema
Izvod: IZ	str. V
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	15.07.2014.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član: član:

University of Novi Sad
Faculty of Philosophy

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Kristina Randelović
Mentor: MN	Dr Snežana Smederevac, Full Professor
Title: TI	The effects of social threat and type of feedback on cognitive biases and social anxiety
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian/English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2016.
Publisher: PU	Author reprint
Publication place: PP	Srbija, 21000 Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2

Physical description: PD	(13 chapters / 269 pages / 2 graphs / 4 pictures / 43 tables / 391 references / 14 appendices)
Scientific field SF	Psychology
Scientific discipline SD	Personality psychology
Subject, Key words SKW	Mediated Model of Social Anxiety, personality traits, cognitive biases, state of social anxiety, depression
UC	
Holding data: HD	The Library of the Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Note: N	None
Abstract: AB	p. vi
Accepted on Scientific Board on: AS	July 15 th , 2014.
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member: member:

EFEKTI SOCIJALNE PRETNJE I TIPA POVRATNE INFORMACIJE NA KOGNITIVNE PRISTRASNOSTI I SOCIJALNU ANKSIOZNOST¹

Rezime

U ovom radu ispitivana je uloga individualnih i situacionih faktora u predviđanju obrazaca kognitivne obrade i socijalno anksioznog doživljaja. U cilju provere pretpostavki Medijacionog modela socijalne anksioznosti, osmišljena su dva eksperimenta. Uzorke istraživanja činili su studenti I i II godine psihologije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (N = 78) i Nišu (N = 121). U oba istraživanja primenjeni su isti instrumenti (FNE-B, BDI-II, UOP, DPT, IFRT, SPCQ, STAI-S), a njihova realizacija odvijala se u dve faze. Nekoliko nedelja nakon procena sociodemografskih karakteristika, straha od negativne evaluacije, kao i osobina ličnosti i depresivnosti, usledio je eksperimentalni deo. On se sastojao od indukcije potencijalne socijalne pretnje (BSTM procedura – prvi eksperiment), kao i od indukcije aktuelne društvene opasnosti kombinovane sa tri vrste neverbalnih povratnih informacija (negativna, pozitivna i neutralna) datih od strane profesora (STIP procedura – drugi eksperiment). Dodeljivanje ispitanika određenom nivou situacione provokacije bilo je randomizirano. Po završetku BSTM i STIP procedura, ispitanici su pristupili izvršenju kognitivnih zadataka na kompjuteru (procena pristrasnosti u pažnji i memoriji), kao i popunjavanju upitnika za procenu pristrasnosti u rasuđivanju i stanja afekata.

Rezultati prvog eksperimenta pokazuju da situacija nema samostalne i značajne efekte na pojavu pristrasnosti u pažnji i memoriji. Međutim, taj efekat je značajan za pojavu negativnih pristrasnosti u rasuđivanju i socijalno anksiozne reakcije. Blokiranje, Borba i depresivnost povezuju se sa pristrasnostima u pažnji prema stimulusima odedene kategorije, ali efekti poslednje dve varijable zavise od situacije. Borba je u sadejstvu sa situacijom prilikom određenja prosečnog broja negativnih reči. Depresivnost, BIS, Blokiranje i situacija predstavljaju značajne korelate percepcije društvene opasnosti. Detektovani su i značajni efekti interreagovanja BIS-a i situacije na procenu uznemirenosti, kao i Blokiranja i uslova manipulacije na istu. Za predikciju socijalno anksioznog iskustva izdvajaju se BIS, BAS i depresivnost, kao i društveni seting. Međutim, zabeleženo je odsustvo značajnih interakcija između individualnih i situacionih činilaca u određenju stanja socijalne anksioznosti. Nalazi medijacione analize upućuju na izostanak posredničke uloge kognitivnih pristrasnosti u odnosu između osobina ličnosti i trenutnog nivoa socijalne anksioznosti.

Generalno, ne postoje značajni efekti evaluacije profesora na pojavu kognitivnih pristrasnosti i socijalno anksioznih manifestacija. BIS i Blokiranje imaju samostalne efekte na različite indikatore pristrasnosti u pažnji. BAS i Borba takođe ostvaruju vezu sa pomenutim domenom ličnosti, ali njihovo dejstvo zavisi od nivoa situacione manipulacije. Blokiranje se pokazuje bitnim za određenje negativne pristrasnosti u memoriji tek u sadejstvu sa društvenim događajima. BIS, Blokiranje i Bežanje su, nakon kontrole efekata situacije, značajno povezani sa negativnim pristrasnostima u rasuđivanju, dok efekti BAS-a zavise od uslova provokacije. Porast u BIS-u, Blokiranju, Bežanju i depresivnosti predstavlja ličnosnu osnovu za javljanje specifične kognitivno-afektivne reakcije na socijalne stimulse

¹ Nastanak ovog rada je delom finansiran sredstvima Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije u okviru rada na projektu: Indikatori i modeli usklađivanja uloga na poslu i u porodici – 179002D.

straha. I u drugom eksperimentu efekti osobina ličnosti na doživljaj socijalne anksioznosti ne zavise od situacionog konteksta. Rezultati medijacione analize idu u prilog potpunom posredničkom efektu procene verovatnoće pojave nepoželjnih društvenih dešavanja u relaciji BIS-a, Bežanja i Blokiranja, s jedne strane, i stanja socijalne anksioznosti, s druge, ali samo u uslovu sa pozitivnim i neutralnim socijalnim evaluacijama. Dakle, nalazi potvrđuju efikasnost ekperimentalnih manipulacija u izazivanju potencijalne i stvarne pretnje samopoštovanju u društvenom kontekstu. Iako ti efekti nisu toliko uočljivi u svim ispitivanim domenima, ipak se može reći da je uspešno isprovocirana određena kognitivno-afektivna reakcija. Međutim, bez obzira na to što je u prvom eksperimentu situacija doživljena kao potencijalno ugrožavajuća, kognitivne pristrasnosti nisu ostvarile medijatorske efekte u relaciji osobina ličnosti i socijalno anksioznog odgovora, što nije u skladu sa MMSA-om. U drugom eksperimentu zabeleženi su posrednički efekti između pojedinih varijabli, te su samim tim delimično potvrđene pretpostavke MMSA. Dakle, dobijeni podaci jednim delom podržavaju medijatorski i moderatorski pristup u ispitivanju trijade osoba, situacija i ponašanje.

Ključne reči: Medijacioni model socijalne anksioznosti, osobine ličnosti, kognitivne pristrasnosti, stanje socijalne anksioznosti, depresivnost.

THE EFFECTS OF SOCIAL THREAT AND TYPE OF FEEDBACK ON COGNITIVE BIASES AND SOCIAL ANXIETY

Abstract

The present research examined the role of individual and situational factors in predicting the patterns of cognitive processing and socially anxious experience. Two experiments were designed in order to test the assumptions of the Mediated Model of Social Anxiety. The samples used in the research included first and second year students of psychology at the Faculty of Philosophy in Novi Sad (N=78) and the Faculty of Philosophy in Niš (N=121). Both experiments used the same instruments (FNE-B, BDI-II, RSQ, DPT, IFRT, SPCQ, STAI-S), and they were realized in two stages. The experimental stage of the research started several weeks after the initial assessments of socio-demographic characteristics, fear of negative evaluation, and personality traits and depression. It involved the induction of a potential social threat (BSTM procedure – the first experiment), as well as the induction of a current social threat combined with three types of non-verbal feedback (negative, positive, and neutral) given by the professor (STIP procedure – the second experiment). Participants were randomly assigned to a specific level of situational provocation. Upon the completion of BSTM and STIP procedures, the participants were asked to perform computer-based cognitive tasks for the assessment of biases in attention and memory, which were then followed by questionnaires for the assessment of biases in judgment and affective states.

Results of the first experiment show that the situation does not have independent and significant effects on the occurrence of biases in attention and memory. However, this effect was significant for the occurrence of biases in judgment and socially anxious reactions. Freeze, Fight, and depression are linked to biases in attention towards the stimuli from a certain category, but the effects of the latter two variables are situation-dependent. Fight is

combined with the situation when determining the average number of negative words. Depression, BIS, Freeze, and situation represent significant correlates of the perception of social threat. Additionally, significant interaction effects of BIS and situation on the assessment of anxiety were identified. Similarly, significant interaction effects of Freeze and manipulation conditions on the assessment of anxiety also emerged. Relevant factors for the prediction of socially anxious behavior were BIS, BAS, and depression, as well as the social setting. However, no significant interactions were recorded between individual and situational factors in determining the level of social anxiety. The findings obtained through Mediation Analysis point to the absence of a mediational role of cognitive biases in relation to personality traits and the current level of social anxiety.

In general, there are no significant effects of professors' evaluation on the occurrence of cognitive biases and socially anxious manifestations. BIS and Freeze have independent effects on various indicators of attention biases. BAS and Fight also interact with the aforementioned domain of personality, but their effect depends on the level of situational manipulation. Freeze proved relevant for determining negative biases in memory only when combined with social events. After controlling for the effects of situation, BIS, Freeze, and Flight were significantly linked to negative biases in judgment, while the effects of BAS were dependent on the conditions of provocation. Increase in BIS, Freeze, Flight, and depression represents a personality base for the occurrence of a specific cognitive-affective reaction to the social stimuli of fear. Effects of personality traits on the experience of social anxiety were independent from the situational context in the second experiment as well. Results of Mediation Analysis are in favor of a complete mediational effect of the assessment of the probability of occurrence of undesired social events in relation to BIS, Flight, and Freeze on the one hand, and the state of social anxiety on the other; however, this was the case only in the condition of positive and neutral social evaluations.

Therefore, the obtained findings confirm the efficacy of experimental manipulations in provoking a potential and actual threat to self-respect in the social context. Although these effects are not so prominent in all of the investigated domains, it can still be maintained that a certain degree of a cognitive-affective reaction was provoked. However, regardless of the fact that in the first experiment the situation was experienced as potentially threatening, cognitive biases did not achieve mediatory effects in relation to personality traits and socially anxious response, which is not in line with MMSA. In the second experiment, mediatory effects between certain individual variables were recorded, which in turn offered a partial confirmation of the MMSA assumptions. In conclusion, the obtained data partially support the mediational and moderational approach for the investigation of the tirade of persons, situations, and behavior.

Key words: Mediated Model of Social Anxiety, personality traits, cognitive biases, state of social anxiety, depression.

Sadržaj

UVOD	4
Socijalna anksioznost: pojam, tipovi i funkcije.....	5
Određenje socijalne anksioznosti.....	5
Socijalna anksioznost i slični konstrukti.....	10
Socijalna fobija.....	10
Stidljivost.....	12
Sklonost ka doživljavanju osećanja srama.....	14
Tipovi socijalne anksioznosti.....	15
Funkcije socijalne anksioznosti.....	18
Kratak osvrt na modele socijalne anksioznosti.....	21
Kognitivni modeli.....	24
Kognitivno-bihejvioralni modeli.....	26
Medijacioni model socijalne anksioznosti.....	28
Situacioni faktori: socijalna pretnja.....	31
Dispozicioni faktori: osobine ličnosti.....	33
Reformulisana Teorija osetljivosti na potkrepljenje.....	33
BIS, FFFS i socijalna anksioznost.....	38
BAS i socijalna anksioznost.....	42
Obrada afektivno obojenih sadržaja: kognitivne pristrasnosti.....	44
Pristrasnosti u pažnji.....	46
Pristrasnosti u memoriji.....	48
Pristrasnosti u rasuđivanju.....	50
Osobine ličnosti i kognitivne pristrasnosti.....	51
Osobine ličnosti i pristrasnosti u pažnji.....	52
Osobine ličnosti i pristrasnosti u memoriji.....	54
Osobine ličnosti i pristrasnosti u rasuđivanju.....	58
Interakcija osobina ličnosti i situacionih faktora.....	61
Medijatorska uloga kognitivnih pristrasnosti.....	65
Dodatak modelu: faktori stanja – depresivnost.....	68
Depresivnost i kognitivne pristrasnosti.....	69
Depresivnost i stanje socijalne anksioznosti.....	72
Dodatak modelu.....	73
Procesiranje informacija nakon događaja.....	73
Tip povratne informacije procenjivača.....	75
METOD	77
Problem istraživanja.....	77
EKSPERIMENT 1	79
Ciljevi istraživanja.....	79
Hipoteze.....	79
Uzorak.....	80
Varijable.....	82
Instrumenti.....	85
Procedura.....	92
Obrada podataka.....	94
REZULTATI	95
Deskriptivni pokazatelji i interkorelacije varijabli istraživanja.....	95

Dispozicione karakteristike i stanje ličnosti	95
Kognitivne pristrasnosti	96
Stanje socijalne anksioznosti	98
Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: kognitivne pristrasnosti	99
Efekti na pristrasnosti u pažnji	99
Efekti na pristrasnosti u memoriji	101
Efekti na pristrasnosti u rasuđivanju	102
Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na kognitivne pristrasnosti	103
Efekti na pristrasnosti u pažnji	104
Efekti na pristrasnosti u memoriji	107
Efekti na pristrasnosti u rasuđivanju	109
Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: stanje socijalne anksioznosti	114
Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na stanje socijalne anksioznosti	115
Relacije osobina ličnosti, kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti	118
DISKUSIJA.....	119
Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu kognitivnih pristrasnosti	120
Pristrasnosti u pažnji	120
Pristrasnosti u memoriji	125
Pristrasnosti u rasuđivanju	128
Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu stanja socijalne anksioznosti	131
Posrednički efekti kognitivnih pristrasnosti u odnosu osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti	135
ZAKLJUČAK.....	137
EKSPERIMENT 2.....	140
Ciljevi istraživanja	140
Hipoteze	140
Uzorak	141
Varijable	142
Instrumenti	143
Procedura	144
Plan obrade podataka	146
REZULTATI	147
Deskriptivni pokazatelji i interkorelacije varijabli istraživanja	147
Dispozicione karakteristike i stanje ličnosti	147
Kognitivne pristrasnosti	148
Stanje socijalne anksioznosti	150
Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: kognitivne pristrasnosti	150
Efekti na pristrasnosti u pažnji	150
Efekti na pristrasnosti u memoriji	152
Efekti na pristrasnosti u rasuđivanju	153
Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na kognitivne pristrasnosti	154
Efekti individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u pažnji	154

Efekti individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u memoriji	160
Efekti individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u rasuđivanju.....	161
Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: stanje socijalne anksioznosti	165
Efekti individualnih i situacionih faktora na stanje socijalne anksioznosti.....	165
Relacije osobina ličnosti, kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti	166
DISKUSIJA.....	169
Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu kognitivnih pristrasnosti.....	169
Pristrasnosti u pažnji	169
Pristrasnost u memoriji	171
Pristrasnost u rasuđivanju.....	172
Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu stanja socijalne anksioznosti	176
Posrednički efekti kognitivnih pristrasnosti u odnosu osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti	177
ZAKLJUČAK.....	178
ZAVRŠNA RAZMATRANJA	180
REFERENCE.....	187
PRILOZI.....	209

UVOD

U poslednjoj deceniji XX veka zabeležena je rapidna ekspanzija studija koje su se bavile proučavanjem socijalne anksioznosti (npr. Clark & Wells, 1995; Leary & Kowalski, 1995; Rapee & Heimberg, 1997). Ovaj trend nastavljen je i u novom milenijumu (npr. Kashdan & Roberts, 2006; Kimbrel, 2008, 2012; Ly, 2011). Zbog kompleksnosti samog fenomena, saznanja o njemu dolaze iz različitih oblasti psihologije i medicine. Međutim, uprkos brojnosti nalaza o socijalnoj anksioznosti, odnos sa konstruktima iz domena osobina ličnosti predstavlja nedovoljno istraženo polje, naročito u kontekstu pojedinih modela socijalne anksioznosti. Iz tog razloga referentni okvir ovog rada je Medijacioni model socijalne anksioznosti (Kimbrel, 2008), koji je specifičan po tome što uključuje osobine ličnosti u objašnjenje i predviđanje aktuelnog načina obrade podataka i socijalno anksioznog odgovora u situacijama doživljaja socijalnog distresa. Kako se socijalna anksioznost uvek ispoljava u određenom društvenom kontekstu, proučavanje situacionih determinanti predstavlja važno metodološko pitanje, te je pogodno da se istraživanja ovog fenomena baziraju na eksperimentalnim istraživačkim dizajnima. Osim toga, rezultati većine istraživanja iz ove oblasti dobijeni su poređenjem socijalno fobičnih ispitanika sa nisko socijalno anksioznim, kao i na osnovu komparacije visoko i nisko socijalno anksioznih subjekata. Na taj način nije pokriven širi spektar individualnih razlika u sklonosti ka anksioznom reagovanju na znakove društvene opasnosti. Samim tim, postojeće studije socijalne anksioznosti (npr. Kimbrel, 2008, 2012), iz konceptualnih i metodoloških razloga, nisu potpuno rasvetlile ulogu dispozicionih i situacionih faktora u pojavi socijalno anksioznog ponašanja kod osoba iz opšte populacije. Imajući u vidu pomenuto, kao i manjak empirijske provere Medijacionog modela socijalne anksioznosti (Kimbrel, 2008), svrha ovog rada je pokušaj davanja odgovora na neka i dalje otvorena pitanja, kao i podsticanje obuhvatnijeg načina sagledavanja problematike javljanja kognitivnih pristrasnosti i socijalno anksioznog stanja u relevantnim društvenim okolnostima. Takođe, usled nedostatka istraživanja iz ove oblasti na našem podneblju, namena ovog rada je da ukaže na značaj ove problematike i njenog proučavanja.

Socijalna anksioznost: pojam, tipovi i funkcije

Radi boljeg razumevanja konstrukta socijalne anksioznosti, slede delovi teksta u kojima će biti diskutovano o pitanjima konceptualne prirode. To su: 1) određenje pojma; 2) preklapanje sa drugim konstruktima (socijalna fobija, stidljivost i sklonost ka osećanju srama); 3) podela socijalne anksioznosti (vrste socijalne anksioznosti) i 4) objašnjenje njenih funkcija.

Određenje socijalne anksioznosti

Generalno govoreći, anksioznost predstavlja normalnu pojavu u svakodnevnom životu, tj. prirodnu reakciju na anticipaciju pretnje (Passer & Smith, 2001). Međutim, ona može biti opisana i proučavana iz različitih perspektiva, uključujući normalno i patološko funkcionisanje, negativni afekat, karakteristiku i stanje ličnosti, motivaciju, poremećaj ili sindrom (Abdel-Khalek & Alansari, 2004). Anksioznost se određuje kao osećanje teskobe, strepnje, bojazni, unutrašnjeg nemira, nesigurnosti, napetosti i razdražljivosti (Snaith & Turpin, 1990). U kontekstu strukture ličnosti, anksioznost predstavlja užu crtu Neuroticizma kao bazične dimenzije ličnosti, koju karakteriše često doživljavanje napetosti (Smederevac, Mitorvić i Čolović, 2010). Anksioznost se određuje i subjektivnim doživljavanjem nedefinisanog lebdećeg straha (Davison & Neal, 1974), što upućuje na sličnost sa strahom. Međutim, za razliku od straha, anksioznost je dugotrajnija i ne vezuje se za opasnost utemeljenu u realnosti. Drugim rečima, anksioznost se javlja kada objektivnog ugrožavanja nema ili kada emocionalni odgovor nije u srazmeri sa doživljajem pretnje.

Ljudi mogu postati anksiozni u mnogim situacijama. Te situacije mogu predstavljati pretnju po biološki (npr. nezadovoljenost fizioloških potreba) ili psihološki integritet osobe (npr. nezadovoljenost potrebe za samopoštovanjem, prihvatanjem, ljubavlju, statusom i dr). Određeni broj studija (npr. Endler, 1983; Endler, Hunt, & Rosenstein, 1962; Endler & Okada, 1975) za cilj je imao utvrđivanje osnovnih tipova situacija koje izazivaju anksioznost, redukujući ih na nekoliko osnovnih kategorija. Tako na primer, u istraživanju Endlera i saradnika (Endler et al., 1962; Endler & Okada, 1975) ugrožavajuće situacije koje izazivaju anksioznost mogu se podeliti na: 1) socijalnu

evaluaciju; 2) fizičku opasnost; 3) nove i nejasne situacije i 4) svakodnevnu rutinu. Oblik anksioznosti koji se vezuje za socijalnu evaluaciju naziva se socijalna anksioznost (Leary & Kowalski, 1995).

Iako anksioznost može biti uzrokovana različitim okolnostima, potrebno je praviti razliku između anksioznosti koja je izazvana nesocijalnim stimulusima i anksioznosti koja ima izvor u socijalnim situacijama. Osim toga, nije svaka anksioznost koja je uzrokovana od strane drugih ljudi socijalna anksioznost, iako vodi poreklo od socijalnih entiteta i situacija. Samo one okolnosti koje izazivaju zabrinutost zbog toga kako će nas drugi proceniti mogu se podvesti pod socijalno preteće stimulse. Primeri takvih situacija su: prisustvo drugih ljudi, publike, javna mesta gde ima ljudi, upoznavanje, kontakt sa nepoznatim ljudima ili ličnostima od autoriteta, javni nastupi, izloženost kritici ili centru nečije pažnje, izražavanje mišljenja i stavova, postavljanje pitanja, situacije heteroseksualnog rizika (npr. iniciranje romantičnog i/ili seksualnog kontakta), prisustvo bitnih i cenjenih ljudi, procenjivanje, ocenjivanje ili posmatranje (Tovilović, 2004). U svakodnevnom životu socijalna anksioznost je naročito izražena u situacijama prisustva ili procene autoriteta (Dimoski, 2015).

Svojim predlogom o korišćenju dva termina: socijalna anksioznost kao stanje (eng. *social anxiety*) i socijalna anksioznost kao osobina (eng. *social anxiousness*), Liri (Leary, 1983b) ukazuje na dvosmislenost konceptualnog statusa socijalne anksioznosti. Prvi se odnosi na stanje pojedinca u određenoj socijalnoj situaciji, a drugi na tendenciju doživljavanja anksioznosti (učestalost i intenzitet) pod različitim okolnostima. Socijalna anksioznost je, pre svega, dispozicija ličnosti, tj. sklonost da se na socijalne stimulse reaguje razdražljivošću, nemirom i nelagodnošću (Leary, 1996).

Socijalna anksioznost se razlikuje od drugih vidova anksioznosti po tome što je utemeljena u uverenju o prisustvu interpersonalne procene u realnom ili imaginarnom socijalnom kontekstu (Schlenker & Leary, 1982). Prema tome, ljudi mogu brinuti podjednako (ako ne i više), pri anticipiranju socijalne interakcije (interakcija sa zamišljenim entitetom), kao i pri samoj socijalnoj interakciji. Stoga, anticipacija ili stvarna evaluacija od strane drugih u aktuelnom ili zamišljenom socijalnom kontekstu (Schlenker & Leary, 1982) koja sa sobom nosi brigu pojedinca u vezi s tim da li će ga i kako drugi vrednovati provocira pojavu socijalne anksioznosti, te se zbog toga može nazvati i

evaluaciona anksioznost ili „anksioznost od procene” (Watson & Friend, 1969). Ona uključuje neprijatno fiziološko uzbuđenje i zabrinutost zbog psihičke povrede (Leary & Kowalski, 1995).

Sličnu definiciju daje i Litenberg (Leitenberg, 1990), prema kome socijalna anksioznost uključuje emocionalni distress i samousredsređenost u situacijama anticipacije ili aktuelne evaluacije od strane drugih. Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja, Vilson i Repi (Wilson & Rapee, 2005) ukazuju na povezanost socijalne anksioznosti sa verovanjem da će učešće u neprijatnim društvenim događajima za posledicu imati negativnu procenu od strane drugih. Osim toga, ta procena predstavlja indikator negativnih osobina ličnosti pojedinca, i doprinosi uverenju osobe da će zbog toga imati problema u buduće.

Švarcer (Schwarzer, 1986) smatra da postoje tri glavne komponente koje određuju socijalnu anksioznost: 1) negativno vrednovanje sebe; 2) napetost i nelagodnost u određenim društvenim situacijama i 3) sklonost povlačenju u prisustvu drugih. Dakle, u pitanju su kognitivna, afektivna i bihevioralna komponenta, mada Baternorova (Buttermore, 2009) navodi i četvrtu – fiziološku. Način na koji osoba vidi i doživljava sebe određuje kako će se ona osećati u situacijama izloženosti procenama drugih ljudi. Što pozitivniju sliku o sebi ima pojedinac, to će više biti opušten u interpersonalnim relacijama i manje zabrinut u vezi sa ostavljanjem lošeg utiska na druge. S druge strane, negativna slika o sebi povlači inhibiranost u socijalnim situacijama i zabrinutost zbog tuđih procena. Dakle, postoje individualne razlike u vrednovanju sebe i reagovanju na izloženost evaluaciji. U osnovi doživljava socijalne anksioznosti jeste strah od negativnog vrednovanja i reakcije odbacivanja. Tako da zabrinutost oko toga kako nas drugi vide, uznemirenost zbog mogućeg ishoda takve procene, kao i očekivanje da će nas drugi negativno vrednovati predstavljaju sržnu karakteristiku socijalne anksioznosti kao karakteristike ličnosti (Ingram & Kendall, 1987; Winton, Clark, & Edelman, 1995; Watson & Friend, 1969). Ljudi strahuju da će biti otkrivena negativna strana njihove ličnosti i da će zbog toga biti povređeni i odbačeni. Samim tim je socijalna anksioznost prirodna reakcija na društveno ugrožavajuće stimulse. Pored negativnog vrednovanja sebe, u kognitivne aspekte socijalne anksioznosti spadaju i misli, verovanja, interpretacije i atribucije vezane za određenu situaciju i njene očekivane ishode. To mogu biti

uznemiravajuće misli, anticipacija negativnih ishoda socijalnih događaja (npr. „Sigurno će mi se smejati“; „Ispašću glup“; „Osramotiću se“ i sl), kao i usredsređenost na negativne stvari koje se trenutno doživljavaju ili se mogu doživeti (Fremouw, Gross, Monroe & Rapp, 1982). Ako se govori o pojedincima sklonim ka socijalno anksioznom reagovanju, onda oni mogu ispoljavati kognitivne distorzije pre i tokom društvenih interakcija (Clark & Wells, 1995) i mogu imati visoko postavljene standarde za svoja ponašanja i postignuća, te težnju ka perfekcionizmu (npr. „Moram uvek da zvučim inteligentno“; „Trebalo bi da uvek imam nešto interesantno da kažem“). Drugo, moguća su i iracionalna uverenja o posledicama svog ponašanja u socijalnom kontekstu (npr. „Ako se ne složim s nekim, biću odbačen“). Uz sve to, javlja se i ubeđenost u to da se mora ostaviti dobar utisak. U osnovi svega je strah od negativne procene drugih (Tovilović, 2004).

Afektivna komponenta socijalne anksioznosti ili, kako je neki nazivaju, *socijalni distress* (Watson & Friend, 1969) odnosi se na iskustvo negativnih emocija kao što su uznemirenost, zabrinutost, napetost i razdražljivost pod socijalno pretećim okolnostima. Fiziološki aspekt socijalne anksioznosti predstavlja prateći deo afektivne komponente, tako da su pri doživljavanju socijalne anksioznosti prisutne fiziološke reakcije podstaknute delovanjem autonomnog nervnog sistema, koje pripremaju telo na suočavanje sa predstojećim problemom. To mogu biti: kardiovaskularne (palpitacije, tahikardija, povećani krvni pritisak, crvenilo ili bledilo), respiratorne (osećaj gušenja i nedostatka kiseonika, ubrzano disanje), gastrointestinalne (dijareja, mučnina, abdominalni bol), muskularne manifestacije (tremor, mišićna tenzija, mišićni grčevi), promene na koži (crvene pege, promene u temperature kože, parestezija) i dr. Zbog ovakvih osećanja i simptoma ljudi mogu izbegavati situacije koje provociraju njihovu pojavu. Ako je moguće fizičko napuštanje situacije, onda se to čini, u suprotnom koristi se psihičko povlačenje – malo se doprinosi konverzaciji, smanjuje se kontakt očima i sl. (bihevioralna komponenta socijalne anksioznosti).

Iako je dominantno stanovište o strahu od negativne evaluacije kao centralnoj karakteristici socijalne anksioznosti (npr. Clark & Wells, 1995; Rapee & Heimberg, 1997), Viks sa saradnicima (Weeks, Heimberg, & Rodebaugh, 2008a; Weeks, Heimberg, Rodebaugh, & Norton, 2008b) iznosi shvatanje po kome je strah od procene generalno osnova ovog fenomena. Drugim rečima, pored straha od negativne evaluacije (eng. *fear*

of negative evaluation – FNE) i strah od pozitivne procene (eng. *fear of positive evaluation* – FPE) predstavlja srž pojave socijalno anksioznog doživljaja. Strah od pozitivnog vrednovanja odnosi se na zabrinutost osobe da će pozitivna ocena njenog izvođenja, rada ili ličnosti podići socijalne standarde prema kojima će ona biti procenjivana u buduće. Ta zabrinutost je praćena sumnjom da će pojedinac ispuniti takve kriterijume. Kao rezultat toga pojavljuje se predviđanje da će očekivana povoljna procena prerasti u neuspeh (Wallace & Alden, 1995, 1997). Vođen ovim shvatanjem, Viks sa saradnicima (Weeks et al., 2008a) testira hipotezu o važnosti straha od pozitivne evaluacije za objašnjenje socijalne anksioznosti. Dobija potvrdu dvofaktorskog strukturalnog modela socijalne anksioznosti, koji govori o važnosti kako FNE-a, tako i FPE-a. Oba ova konstrukta visoko i pozitivno međusobno koreliraju, a u takvom su odnosu i sa socijalnom anksioznošću (Weeks et al., 2008a; Weeks et al., 2008b). Iako ovi strahovi predstavljaju različite forme, oni su usko vezani, te zabrinutost u vezi sa procenom uopšteno ima noseću ulogu u javljanju socijalno anksioznih simptoma.

Dakle, određivanje socijalne anksioznosti pomoću pomenutih komponenti upućuje na multidimenzionalnost samog konstrukta, o čemu izveštavaju i drugi autori. Tako na primer, Tovilović (2004) proverom latentne strukture skale socijalne anksioznosti izveštava o postojanju četiri dimenzije socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike ličnosti. U pitanju su: 1) socijalno-evaluaciona anksioznost; 2) inhibiranost u socijalno-neizvesnim situacijama; 3) nisko samopoštovanje i 4) hiperosetljivost na odbacivanje. Socijalno-evaluaciona anksioznost, kao što je već navedeno, ukazuje na doživljaj anksioznosti u situacijama u kojima osoba može biti posmatrana i procenjivana. Inhibiranost u socijalno-neizvesnim situacijama označava poteškoće u socijalnom funkcionisanju, tj. inhibiranost ponašanja pod određenim društvenim oklonostima, kao i procenu sebe i svog ponašanja kao stidljivog, naročito u situacijama koje uključuju neizvesnost, kao što su nove situacije i nepoznate osobe. Procena sebe kao nesamouverene osobe, te osobe kojoj nedostaje poštovanje prema sebi i koja sumnja u sopstvenu vrednost ukazuje na dimenziju niskog samopoštovanja. Hiperosetljivost na odbacivanje uključuje indikatore poput stavova da je porodica jedino sigurno okruženje, da je osoba preterano osetljiva i plašljiva u vezi sa osudom i lošim mišljenjem drugih o njoj i sl. Prema tome, rezultati provere latentne strukture skale

socijalne anksioznosti potvrđuju ranija shvatanja o kognitivnom, afektivnom i bihevioralnom aspektu socijalne anksioznosti.

U ovom radu socijalna anksioznost tretiraće se kao dimenzionalni konstrukt, tj. kao osobina i stanje ličnosti. Socijalna anksioznost kao dispozicija biće definisana strahom od negativne evaluacije (Leary, 1983b). Stanje socijalne anksioznosti biće određeno trenutnim afektivnim reakcijama pojedinca u specifičnim društvenim okolnostima (Spielberger, 1983).

Socijalna anksioznost i slični konstrukti

Prema nekim autorima (npr. Chavira, Stein, & Malcarne, 2002; Davidson, Hughes, George, & Blazer, 1994; Heiser, Turner, & Beidel, 2003; Kashdan, 2007; McNeil, 2001), socijalna anksioznost predstavlja kontinuum, koji se naziva socijalno anksiozni spektrom. Ovaj kontinuum počinje odsustvom socijalnih strahova, pa ide ka uobičajenoj stidljivosti, umerenoj socijalnoj anksioznosti, do izrazite socijalne anksioznosti, koja može preći u socijalnu fobiju ili socijalno anksiozni poremećaj. Imajući to u vidu, kao i često korišćenje termina *socijalna anksioznost* za označenje socijalne fobije ili socijalno anksioznog poremećaja, potrebno je razgraničiti socijalnu anksioznost od njoj sličnih konstrukata. Reč je o socijalnoj fobiji (eng. *social phobia*), stidljivosti (eng. *shyness*) i sklonosti ka doživljavanju osećanja srama (eng. *shameproneness*).

Socijalna fobija

Ako socijalnu anksioznost posmatramo kao dimenziju, a poremećaje kao tačke na kontinuumu, onda socijalna fobija predstavlja njeno značajno povišenje (Leary, 1996). Kao dispoziciona karakteristika ljudi, socijalna anksioznost je normalno distribuirana u populaciji i samo mali procenat ljudi uopšte ne oseća socijalnu anksioznost ili je oseća toliko intenzivno da se može dijagnostifikovati socijalna fobija. To dokumentuju i podaci o učestalosti socijalne fobije u opštoj populaciji, koja se kreće između 8% i 13% (Kessler, Berglund, Demler, Jin, Merikangas, & Walters, 2005; Ruscio, Brown, Chiu, Sareen, Stein, & Kessler, 2008; Somers, Goldner, Waraich, & Hsu, 2006; prema Dimoski, 2015). Znatno broj empirijskih nalaza ukazuje na to da je socijalna fobija u suštini ekstremna tačka na

dimenziji socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike (npr. Furmark, Tillfors, Stattin, Edselius, & Fredrikson, 2000; McNeil, 2001; Rapee, 1995; Rapee & Spence, 2004; Ruscio et al., 2008; Tillfors, Furmark, Ekselius, & Fredrikson, 2001; Widiger, 2001). Međutim, pravljenje distinkcije između socijalne anksioznosti i socijalne fobije na temelju kvantitativnih razlika nije jednoglasno. Usled nekonzistentnih istraživačkih nalaza (Cheek & Melchoir, 1990; Scholing & Emmelkap, 1990; Turner, Beidel, & Townsley, 1990; prema Leary, 1996), još uvek nije jasno da li je razlika između socijalne fobije i socijalne anksioznosti samo kvantitativna ili je i kvalitativna.

U savremenoj literaturi mogu se naći tri različita termina (socijalna anksioznost, socijalno-anksiozni poremećaj i socijalna fobija) za označavanje jednog istog anksioznog poremećaja. Ovakva široka ili nedovoljno precizna upotreba termina više se vezuje za istraživače iz oblasti medicine i psihijatrije. Prema DSM-V (American Psychiatric Association, 2013), socijalna fobija predstavlja intenzivan i uporan strah od jedne ili više društvenih situacija u kojima je osoba izložena nepoznatim ljudima ili mogućoj proceni drugih. Da bi se postavila dijagnoza socijalne fobije, doživljaj anksioznosti mora biti toliko ekstremno da značajno narušava svakodnevni život, akademsko funkcionisanje ili društvenu strukturu života. Socijalna fobija se klasifikuje kao generalizovana socijalna fobija (kada se strahovi javljaju u većini društvenih situacija) i kao fokusirana ili diskretna (kada se strahovi javljaju u određenim, specifičnim situacijama; na primer, osoba ima poteškoća i strah da razgovara u društvu) (Heimberg, Stein, Hiripi, & Kessler, 2000). Kod nje je posebno izražena subjektivna negativna interpretacija sopstvene ličnosti koja se doživljava kao manje vredna (Dimoski, 2015).

U slučaju socijalne fobije, nivo anksioznosti nije u proporciji sa realnom pretnjom. Iako ponekad osoba može imati uvida u to, intenzivan osećaj nelagodnosti se ne može svesno suzbiti. Kod osoba koje pate od fobije učvršćen je obrazac ponašanja izbegavanja stresogene situacije (i kao takav je neadaptivan) i taj obrazac perzistira, nekad i doživotno. Kada se osoba koja pati od socijalne fobije izloži stresogenoj situaciji, nužno se javlja doživljaj intenzivne anksioznosti, koji se često može okarakterisati kao napad panike. Takvi pojedinci na svaki način precenjuju učestalost i ozbiljnost interpersonalnih teškoća. Oni su preterano zabrinuti oko moguće negativne procene i kritike drugih, te izbegavaju situacije u kojima mogu to doživeti, a sve to u značajnoj meri remeti njihov

socijalni i profesionalni život. Prisutan je strah od poniženja, sramoćenja i zbunjivanja u socijalnom okruženju. Pri tome se javlja anticipatorna anksioznost u iščekivanju neugodnih situacija.

Kod socijalne anksioznosti prisutan je strah, ali i ulazak osobe u situaciju (ponekad i izbegavanje), dok kod socijalne fobije postoji učvršćeni obrazac izbegavanja, odnosno socijalni fobičari ne ulaze u takve situacije (Kolarević i Pucar, 2009). Osim toga, socijalna anksioznost ne mora biti maladaptivan obrazac ponašanja, iako je sam doživljaj neprijatan.

Stidljivost

Kao i socijalna anksioznost, stidljivost se tretira kao osobina i stanje ličnosti. Osobina stidljivosti odnosi se na dispoziciju ličnosti (Kagan, Reznick, Snidman, Gibbons, & Johnson, 1988) ili na odliku temperamenta (Coplan & Rubin, 2010), dok se pod stanjem stidljivosti podrazumeva emocionalna reakcija koju svako može da iskusi u specifičnim situacijama, kao što su kontakt sa nepoznatim osobama ili tokom izvođenja određenih aktivnosti pred drugima (Asendorpf, 1990; Lewis, 2001).

Dok jedan deo definicija stidljivosti uključuje nelagodnost i motivaciju izbegavanja situacija koje doprinose tome, drugi deo naglašava da stidljivost sama po sebi ne podrazumeva nužno negativni afekat ili izbegavanje. Tako na primer, stidljivost se određuje kao emocionalna i bihevioralna ambivalentnost (strah i zadovoljstvo) koja se doživljava tokom društvenih situacija, a karakteriše se istovremenim pristupanjem i kraćim povlačenjem (Asendorpf, 1990; Lewis, 2001; Reddy, 2005). Upravo ova komponenta pozitivnog afekta i pristupajućeg ponašanja razlikuje stidljivost od socijalne anksioznosti. Osim toga, stidljivost može uključivati socijalnu anksioznost kao emocionalnu komponentu, ali socijalna anksioznost ne mora da vodi ka stidljivom ponašanju. Stidljivost može da predstavlja kombinaciju osećanja i ponašanja, ali i ne mora.

Drugi autori, pak, izjednačavaju socijalnu anksioznost i stidljivost, tj. smatraju da je socijalna anksioznost samo ekstremna forma stidljivosti. Tako na primer, Zimbardo definiše stidljivost kao „posebno stanje pojedinca karakteristično po naglašenoj egocentričnoj preokupaciji i zabrinutošću oko društvene procene, zbog čega osoba

ispoljava inhibirajuće i izbegavajuće ponašanje” (Zimbardo, 1982; pp. 467–468). Stidljivost se odnosi na tendenciju izbegavanja socijalnih situacija zbog osećanja zabrinutosti i neprijatnosti (Henderson & Zimbardo, 1998), kao i zbog brige od procene drugih (Buss, 1986). Dakle, inhibiranost u ponašanju, povlačenje iz društvenih situacija, opreznost u novim situacijama, usmerenost na sebe i okupiranost efektom koji se ostavlja na druge – mogu biti zajedničke odlike socijalne anksioznosti i stidljivosti.

Duga istraživačka tradicija podržava postojanje veze između stidljivosti i anksioznosti (Henderson & Zimbardo, 1998). Postoji sličnost u definisanju anksioznosti i stidljivosti kao negativne emocije. Zbog sličnosti određenja i karakteristika, stidljivost se smatra „pretečom” anksioznosti, posebno socijalne anksioznosti (Henderson & Zimbardo, 1998). U nekim studijama, stidljivost i socijalna anksioznost se smatraju sinonimima (npr. Rapee, 1998), dok se u drugim, socijalna anksioznost definiše kao ekstremna forma stidljivosti (Henderson & Zimbardo, 1998; Marshall & Lipsett, 1994).

Uprkos jakoj vezi između stidljivosti i anksioznosti, biti stidljiva osoba ne podrazumeva nužno i biti (socijalno) anksiozna osoba. Procenat ljudi koji sebe smatraju stidljivim je znatno veći od procenta ljudi sa socijalno anksioznim poremećajem. Tako na primer, 20% do 48% osoba sebe procenjuju stidljivim (Henderson & Zimbardo, 1998), 3% do 5% dece i adolescenata pate od socijalno anksioznog poremećaja (Costello, Mustillo, Erkanly, Keeler, & Angold, 2003; Ford, Goodman, & Meltzer, 2003; Rapee, Schniering, & Hudson, 2009), a 10% do 15% odraslih ima taj poremećaj (Bögels et al., 2010). Takođe, samo 12% do 18% adolescenata koji sebe vide kao stidljive zadovoljava kriterijume prisustva socijalno anksioznog poremećaja (Burstein, Ameli-Grillon, & Merikangas, 2011; Heiser, Turner, & Beidel, 2003). Osim toga, stidljivost objašnjava svega 22% varijanse u socijalno anksioznom poremećaju (Heiser et al., 2003). Zanimljiv je i podatak da mnogi ljudi koji za sebe kažu da su bili izuzetno stidljivi kao deca ne ispunjavaju ni jedan od kriterijuma nekog psihijatrijskog poremećaja kao odrasli. Osim toga, čak 50% osoba sa dijagnozom socijalne fobije nisu videli sebe kao stidljive ranije u životu (Cox, MacPherson, & Enns, 2005). Dakle, postoji slaba podrška direktnoj vezi između ekstremne stidljivosti u detinjstvu i socijalne fobije kasnije u životu (Heiser et al., 2003). Svi ovi rezultati takođe podržavaju jednu od pretpostavki (Carducci, 1999), a to je

da stidljivost nije socijalni poremećaj niti mentalno oboljenje, već je reč „o normalnoj ili uobičajenoj pojavi” (p. 6).

Na osnovu navedenog može se pretpostaviti da je stidljivost širi i heterogeniji konstrukt nego socijalna anksioznost (Heiser et al., 2003), kao i da stidljivost i anksioznost, iako pozitivno povezane, nisu komponente jednog istog konstrukta (Rapee, 2010).

Skлонost ka doživljavanju osećanja srama

Analogno konceptualnom statusu socijalne anksioznosti i stidljivosti, u literaturi se mogu pronaći različiti nazivi za sram kao emocionalno stanje (eng. *shame*) i sram kao sklonost ka doživljavanju tog osećanja (eng. *shameproneness*) (Tangney, 1996). Jasno je da se prvi pojam odnosi na trenutnu afektivnu reakciju, a drugi na relativno trajnu odliku ličnosti. Trejsi i Robinson (Tracy & Robins, 2004) smatraju da su zajedničke odlike pomenutog stanja i dispozicije samousredsređenost i negativna samoprocena. Ako govorimo o karakteristici ličnosti, onda osnov sklonosti ka doživljavanju osećanja srama predstavlja neprijatna emocija koja zahvata ceo self, koji se vrednuje na negativan način. Kada je u pitanju stanje u kome se nalazi posramljeni pojedinac, njegov trenutni emocionalni status može se opisati osećanjem inferiornosti, bezvrednosti, nemoći, dok se na bihevioralnom nivou to izražava prikrivanjem nedostataka ili povlačenjem iz situacije (Tangney, 1992; Tangney, Miller, Flicker, & Barlow, 1996). Neki autori (npr. Gilbert, 2000) navode dve dimenzije sklonosti ka doživljavanju osećanja srama: eksternu i internu. Kod prve je fokus na tome kako nas drugi vide iz naše perspektive, tj. koliko smo loši u očima drugih. Druga se odnosi na subjektivnu procenu ili vrednovanje sebe. Iako ove dve dimenzije mogu biti nezavisne, često prate jedna drugu (Kim, Thibodeau, & Jorgensen, 2011).

Kognitivni modeli socijalne anksioznosti podržavaju sličnost u određenju tendencije ka doživljavanju srama i socijalne anksioznosti. U modelu Klarka i Velsa (Clark & Wells, 1995), socijalna anksioznost se karakteriše snažnom željom za ostavljanjem dobrog utiska na druge, ali i uverenjem da se to neće postići. Takođe, ovi autori smatraju da se u okviru socijalne fobije, kao ekstremne forme socijalne anksioznosti, pojavljuje naglašena samofokusiranost. Pored toga, Reip i Heimberg (Rapee & Heimberg, 1997)

iznose shvatanje da se u osnovi pojave socijalne anksioznosti nalazi procena da je verovatnoća dobijanja negativne procene od drugih visoka, dok se snažno priželjkuje upravo suprotno vrednovanje. Ovi modeli socijalne anksioznosti uključuju slične mehanizme koji su u osnovi i sklonosti ka doživljavanju srama: samousredsređenost i uverenje da smo negativni u očima drugih. Pored ove konceptualne sličnosti, između socijalne anksioznosti i sklonosti ka doživljavanju osećanja srama, i empirijska građa upućuje na to da ljudi sa visokom socijalnom anksioznošću ispoljavaju veću učestalost i izraženost negativnih samoocena (npr. Beidel, Turner, & Dancu, 1985; Schulz, Alpers, & Hofmann, 2008), što je takođe definišuća komponenta sklonosti ka doživljavanju osećanja srama (Cândeia & Szentágotai-Tâtar, 2014).

Rezultati istraživanja pokazuju da je sram kao dispozicija ličnosti povezana sa socijalno anksioznim simptomima (npr. Gilbert & Miles, 2000; Lutwak & Ferrari, 1997). Gilbert (2000) utvrđuje relativno visoku korelaciju između sklonosti ka doživljavanju srama i socijalne anksioznosti, kako na kliničkom, tako i na uzorku ispitanika iz opšte populacije. Međutim, uprkos očiglednoj sličnosti između pomenutih konstrukata, podela sklonosti ka doživljavanju srama na kulturološku i idiosinkratičku govori u prilog razlici između njih. Naime, kod kulturološkog srama, subjekt se srami zbog toga što je prekršio neke kulturne norme, a kod idiosinkratičkog, zbog toga što je prekršio neke svoje privatne idealne standarde (Kolarević i Pucar, 2009). Dakle, sram predstavlja dispoziciju i stanje ličnosti koje se aktivira u situacijama kada osoba procenjuje da je nekim svojim postupkom potvrdila negativnu sliku o sebi pred značajnim drugim (Kolarević i Pucar, 2009). Upravo je ovo suštinska razlika između srama i socijalne anksioznosti. Kod socijalne anksioznosti neprijatna osećanja se aktiviraju zbog zabrinutosti od negativne evaluacije drugih, a kod srama nakon potvrđivanja negativne slike o sebi pred drugima.

Vrste socijalne anksioznosti

Postojeća literatura ne beleži jedinstvenu podelu socijalne anksioznosti. Različite vrste socijalne anksioznosti koje se navode (npr. socijalno-evaluaciona anksioznost, scenska anksioznost, anksioznost sportskog učinka, ispitna anksioznost i dr.) predstavljaju odraz preferencija teoretičara da koriste određene termine ili fraze, kao i odraz specifičnih vrsta situacija u kojima se anksioznost pojavljuje (Shenkler & Leary,

1982). Postoji mnogo pokušaja da se podela socijalne anksioznosti izvrši u odnosu na vrstu društvene situacije. Ove podele zanemaruju da je u osnovi ista psihološka reakcija na društvenu sredinu (Leary & Kowalsky, 1995).

Kao opšti kriterijum podele socijalne anksioznosti većina istraživači uzima broj, strukturu, vrstu i vremensku dimenziju situacija koje indukuju ovaj fenomen (Cox, Clara, Sareen, & Stein, 2008; Furmark, Tillfors, Stattin, Ekselius, & Fredrikson, 2000; Hughes et al., 2006; Leary, 1983; Liebowitz, 1987; Mattick & Clarke, 1998; Perugi et al., 2001). Dakle, ono što razvrstava socijalnu anksioznost u različite kategorije jesu karakteristike situacionih faktora koje su u vezi sa njenom pojavom.

Ako se uzme u obzir broj situacija koje aktiviraju socijalnu anksioznost, onda postoji onoliko vrsta socijalne anksioznosti koliko i situacija. Međutim, Liri (Leary, 1983b) smatra da je ovakav pristup od male teorijske i praktične koristi. Stoga predlaže podelu socijalne anksioznosti na osnovu strukture same situacije. Struktura situacije odnosi se na razlikovanje društvenih situacija prema stepenu u kome ponašanje ljudi sledi iz ponašanja drugih ili su kontigentna (zavisna) u odnosu na ponašanja drugih (Jones & Gerard, 1967; prema Leary, 1983b). Prema ovom kriterijumu, situacije se dele na kontigentne (nestrukturisane) i nekontigentne (strukturisane) interakcije. U kontigentnim interakcijama ponašanje osobe umnogome zavisi od ponašanja drugih koji učestvuju u njoj, odnosno društvena uloga i pravila interakcije nisu skroz jasna. Na primer, sadržaj i tok konverzacije ne zavisi samo od pojedinca, već i od drugih koji učestvuju u njoj. U nekontigentnim interakcijama ponašanje osobe je jasno određeno i pre svega vođeno od osobe same, sa minimalnim uticajem ponašanja drugih (npr. glumac u pozorištu, osoba koja drži govor pred publikom, muzičar koji svira i/ili peva i sl). Ponašanje u nekontigentnim interakcijama je unapred pripremljeno i osmišljeno, sa manjim prostorom za modifikaciju u skladu sa reakcijama publike (Leary, 1983b).

Kako razlike između kontigentnih i nekontigentnih interakcija odražavaju ekstremne tačke kontinuuma strukture socijalne situacije, podela je izvršena na dve široke klase: 1) socijalna anksioznost u interakcijama (kontigentne interakcije) i 2) socijalna anksioznost pred publikom ili opservaciona socijalna anksioznost (nekontigentne interakcije) (Leary, 1983b). Heteroseksualna anksioznost, anksioznost pri razgovoru sa strancima i autoritativnim osobama su primeri socijalne anksioznosti u

kontigentnim interakcijama. Nekontigentne interakcije obuhvataju javna izvođenja, kao što su držanje govora, umetničko ili sportsko izvođenje, usmeni ispit i sl. Drugi autori (npr. Hughes et al., 2006; Liebowitz, 1987; Mattick & Clarke, 1998), kao i Liri (1983), navode dve vrste socijalne anksioznosti: 1) anksioznost u socijalnim interakcijama i 2) anksioznost izvođenja. Prva vrsta se aktivira prilikom anticipacije ili aktuelnog susretanja sa drugim ljudima (npr. započinjanje i održavanje razgovora sa ljudima, bilo u dijadama, bilo u grupama, sastanak sa nekim nepoznatim, razgovor sa atraktivnom osobom i sl), dok se anksioznost vezana za izvođenje sastoji od nelagodnosti ili bojazni da se nešto radi ispred drugih ljudi (npr. pisanje, sviranje instrumenta, držanje govora, obedovanje i sl).

Jedna od podela uzima u obzir vremensku perspektivu same situacije koja provocira pojavu socijalne anksioznosti, deleći je na dve forme: 1) anticipatorna socijalna anksioznost i 2) reaktivna. Prva proizilazi iz anticipacije preteće situacije, a druga se vezuje za aktuelni događaj (Leary & Kowalski, 1995).

Peruđi i saradnici (Perugi et al., 2001) socijalnu anksioznost dele na: 1) anksioznost u formalnim govorima; 2) anksioznost stranac/autoritet; 3) anksioznost obedovanja u javnosti; 4) anksioznost posmatranja i 5) interpersonalna anksioznost, koja obuhvata sve ostale vrste interakcija. S druge strane, Koks i saradnici (Cox et al., 2008) sugerišu postojanje triju kategorija društvenih situacija koje predstavljaju izvore javljanja socijalne anksioznosti: a) socijalne interakcije sa nepoznatim ljudima; b) situacije posmatranja i c) govor pred publikom. Drugi (npr. Furmark et al., 2000), pak, govore o opsegu situacija u kojima se ona ispoljava, pa tako postoji generalizovana socijalna anksioznost, koja uključuje veći broj situacija, i negeneralizovana, koja se odnosi na specifične situacije (npr. izvođenje pred publikom).

Na osnovu iznetog, može se zaključiti da su situacioni činioci značajne determinante javljanja socijalne anksioznosti i da se prema njima vrši podela iste. Međutim, osoba koja doživljava socijalnu anksioznost dok razgovara sa autoritetom ne mora imati takvo iskustvo u interakciji sa nepoznatom i privlačnom osobom suprotnog pola. Prema tome, socijalna anksioznost se aktivira na one aspekte situacije koje osoba procenjuje kao relevantne. Individualne razlike u socijalnoj anksioznosti su više stvar subjektivnog doživljaja samih okolnosti nego objektivnih karakteristika istih. Stoga, i dispoziciona obeležja ličnosti, kao i interakcija individualnih i situacionih faktora, daju

doprinos u objašnjenju obrasca pojave i ispoljavanja socijalne anksioznost (Buttermore, 2009). Dakle, kriterijumi klasifikacije socijalne anksioznosti se vezuju za situacioni kontekst, dok njeno javljanje i manifestacije zavise od različitih grupa činilaca i njihovih međusobnih odnosa.

U ovom radu biće ispitivana anticipatorna i reaktivna socijalna anksioznost izvođenja (opservaciona).

Funkcije socijalne anksioznosti

Socijalna anksioznost ima svoje funkcije bilo da se pojavi na nivou dispozicije, stanja ili kao poremećaj ličnosti. S obzirom na to da su ljudi socijalna bića i da većinu svojih potreba i aktivnosti ostvaruju kroz interakciju s drugim ljudima, socijalna anksioznost predstavlja opšte i normalno iskustvo (Gilbert, 2001; Widiger, 2005). Stoga se javljanje i perzistiranje socijalne anksioznosti u određenom društvenom kontekstu objašnjava sa evolucionističkog stanovišta. Postoji nekoliko dominantnih modela za objašnjenje funkcija ovog fenomena. To su: Model socijalne inkluzije (eng. *The Social Inclusion Model – SIM*; Leary, 2001), Model socijalne dominacije (eng. *The Social Dominance Model – SDM*; Gilbert, 2001) i Model „visokog rizika” (eng. *High Stakes Model of Social Anxiety – HSMSA*; Buttermore, 2009). Osnovne razlike među njima tiču se definisanja problema adaptacije, kao i mehanizama njihovog prevazilaženja.

Prema Modelu socijalne inkluzije (Leary, 2001), socijalna anksioznost je nastala kako bi zaštitila pojedinca od odbacivanja okoline. Jedna od osnovnih potreba svake ljudske jedinice jeste potreba za pripadanjem, tj. afilijativni motiv. Ovaj motiv predstavlja vrstu socijalnog motiva i ispoljava se kao potreba pojedinca da bude u društvu drugih, da uspostavi s njima socijalni kontakt i da se poveže. Samo uz pomoć drugih osoba moguće je zadovoljiti niz veoma značajnih bioloških, personalnih i socijalnih motiva (npr. seksualni, roditeljski motiv, motiv za uspehom, za dominacijom, za samoaktualizacijom). Zbog toga su ljudi razvili mehanizme za uključivanje u grupu, kao i znakove upozorenja na mogućnost odbacivanja. U osnovi ovih mehanizama je pokretanje negativnih afekata kao što je socijalna anksioznost. Ona predstavlja neku vrstu sociometra i aktivira se kako bi pojedinac preduzeo korake izbegavanja socijalnog ugrožavanja ili suočavanja s njim. Na taj način se čuvaju značajne interpersonalne relacije, odnosno zadovoljava se potreba

za pripadanjem. Kao takva, socijalna anksioznost je nastala kako bi pojedinac, najpre, uspeo da prepozna znakove socijalne pretnje i da zatim preusmeri svoje kapacitete ka povećanju socijalne poželjnosti i izbegavanju društvenog odbacivanja (Buttermore, 2009). Drugim rečima, socijalna anksioznost koju ljudi doživljavaju u socijalnim situacijama može biti signal upozorenja koji služi da ih spreči da ponove postupke koji su doveli do doživljaja anksioznosti. Pored toga, ona može da ih prekine u trenutnom ponašanju (tj. spreči socijalno nepoželjno ponašanje) ili da ih motiviše na ponašanja kojima će popraviti načinjenu grešku i na taj način uspostaviti funkcionalne odnose sa drugima.

U okviru Modela socijalne dominacije, Gilbert (2001) tvrdi da socijalna anksioznost proizilazi iz hijerarhijske organizacije društvenog statusa ljudi i da je njena osnovna funkcija zaštita od „povrede” dominantnijih članova grupe ili obezbeđenje „opstanka” u takvom društvu. Prema ovom modelu, socijalna anksioznost služi izbegavanju konflikata i potencijalnog gubitka statusa i ostalih benefita koji su povezani s njim. Ona pomaže u smanjenju negativnih posledica koje mogu nastati tokom interakcije sa pojedincima koji su višeg društvenog statusa. Ovo se postiže poštovanjem i priklanjanjem takvim ljudima. Drugim rečima, socijalna anksioznost ima dve primarne funkcije: 1) prepoznavanje pretnje koja dolazi od osoba višeg socijalnog statusa i 2) pristupajuće ili izbegavajuće ponašanje u situacijama interakcije sa takvim pojedincima. Povećavajući senzitivnost na statusne razlike i regulišući ponašanje pristupanja i izbegavanja, socijalna anksioznost smanjuje rizik od „štete” po osobu, koja može nastati tokom interakcije sa „moćnim” drugima. Zbog toga pojedinci sa izraženom socijalnom anksioznošću doživljavaju intenzivnu uznemirenost tokom interakcija sa ljudima višeg socijalnog statusa (Hilmert, Christenfeld, & Kulik, 2002; Jackson & Latané, 1981). Prema tome, tokom evolucije, prepoznavanje dominacije i agresivnosti je postao bitan faktor u preživljavanju jedinke. Submisivan odgovor i povlačenje u tom smislu predstavljaju neku vrstu odbrane od mogućih posledica koje bi nastale ako se ne bi „umirila” agresivnost druge jedinke (Buttermore, 2009).

Iako su ovi pristupi ostvarili značajan doprinos u proučavanju socijalne anksioznosti, oni nisu lišeni ograničenja. Naime, oba ističu da je socijalna anksioznost reakcija na određeni tip situacije i da kao takva ima samo jednu adaptivnu funkciju.

Vođena ovim nedostacima, Baternorova (Buttermore, 2009) predlaže opštiji model za razumevanje funkcija socijalne anksioznosti. Reč je o Modelu „visokog rizika”.

Prema ovom modelu socijalna anksioznost je adaptivni odgovor na niz situacija koje se karakterišu visokim socijalnim rizikom, tj. mogućnošću negativne evaluacije. Okolnosti mogu biti objektivno različite, ali su za pojedinca ekvivalentne po izazivanju socijalne anksioznosti. Značenje koje individua pripisuje situacijama je individualno i subjektivno. Stoga socijalna anksioznost predstavlja reakciju na širi dijapazon situacija i ima dve bazične funkcije: 1) identifikaciju socijalnih interakcija tokom kojih je moguća negativna evaluacija i 2) preduzimanje koraka za minimiziranje rizika pojave takvih iskustava (Buttermore, 2009). Prva funkcija zavisi od karakteristika pretećih situacija i odnosi se na: a) novine i formalnost situacije i b) stepen pojedinčevog investiranja i specifična obeležja partnera u interakciji (familijarnost, status, kredibilitet i broj osoba sa kojima treba biti u kontaktu). Subjektivna procena ovih situacionih karakteristika određuje sam socijalno anksiozni odgovor. Postoje tri opšta načina na koje pojedinac pokušava da smanji rizik od moguće negativne evaluacije. Prvo, osoba može da preusmeri svoje resurse ka pripremi za interakciju. Drugo, kao i u Gilbertovom (2001) modelu, subjekt se može ponašati pokorno u odnosu na procenjivače. I na kraju, pojedinac može pokušati da izbegne ugrožavajuću društvenu interakciju (Buttermore, 2009). Dakle, emocionalni distress koji ljudi doživljavaju razmišljajući o negativnom utisku koji ostavljaju na okolinu može služiti: 1) odvrćanju pojedinca od kreiranja takvog utiska o sebi; 2) prekidu ponašanja koje vodi ka tome i 3) pokretanju onih oblika ponašanja koji mogu da poprave narušenu sliku o sebi (Baumeister & Leary, 1995; Baumeister & Tice, 1990; Miller & Leary, 1992).

Kako je ranije napomenuto, socijalna anksioznost je zajedničko obeležje ljudi i tretira se kao dimenzija čije su vrednosti normalno distribuirane u populaciji, a individualne razlike su kvantitativnog tipa. To znači da pojedinci sa prosečno izraženom osobinom socijalne anksioznosti poseduju „zdravu količinu” socijalnog straha, koji upozorava na mogućnost dobijanja negativne procene okoline. Takvi ljudi su sposobni da detektuju relevantne socijalno preteće stimulse bez gubljenja fizioloških i psiholoških resursa odgovarajući na benigne socijalne interakcije. Za razliku od njih, relativno manji broj ljudi zazuzima mesta na krajevima normalne distribucije i te osobe su ili premalo ili

previše responzivne na draži socijalno pretećeg karaktera (Buttermore, 2009). Socijalna anksioznost u tim slučajevima ne ispunjava svoju osnovnu funkciju i onda se tretira kao poremećaj (Wakefield, Horwitz, & Schmitz, 2005).

Kratak osvrt na modele socijalne anksioznosti

U vreme kada se pažnja istraživača počela usmeravati ka proučavanju socijalne anksioznosti izdvojilo se nekoliko modela u cilju objašnjenja njenih uzroka, karakteristika i tretmana. To su: 1) Model deficita socijalnih veština 2) Kognitivni model samoprocene; 3) Model klasičnog uslovljavanja; 4) Model osobina ličnosti; 5) Model samopredstavljanja i 6) Model metasamosvesnosti.

Prema Modelu deficita socijalnih veština (Bellack & Hersen, 1979; Curran, 1977), anksioznost u društvenim situacijama nastaje zbog nedovoljnog ili neprikladnog repertoara socijalnih veština. Slabe ili loše socijalne veštine mogu izazvati neprijatne situacije u kojima osoba doživljava anksioznost. Istraživanja pokazuju da se socijalna anksioznost može redukovati poboljšanjem ovih veština (npr. Bander, Steinke, Allen, & Mosher, 1975; Bellack & Hersen, 1979; Curran, Gilbert, & Little, 1976; Twentyman & McFall, 1975). Međutim, pored toga što je nedostatak relevantnih veština jedna od karakteristika socijalno anksioznih osoba, rezultati nekih istraživanja ukazuju da samo usvajanje novih veština ili poboljšanje već postojećih ne dovodi uvek do smanjenja anksioznosti (npr. Bandura, 1969; Clark & Arkowitz, 1975). To govori u prilog prisustva drugih značajnih faktora povezanih sa socijalnom anksioznošću (Leary, 1982).

Po Kognitivnom modelu samoprocene (Rehm & Marston, 1968), socijalna anksioznost ne predstavlja rezultat objektivnog nedostatka socijalnih veština, već je posledica subjektivne procene pojedinca, tj. njegovog uverenja u sopstvenu neadekvatnost. Istraživanja su pokazala da socijalno anksiozni ljudi imaju tendenciju da potcenjuju svoje socijalne veštine, da sebe procenjuju na negativan način, da od sebe očekuju niža postignuća, a od drugih negativnu procenu (Cacioppo, Glass, & Merluzzi, 1979; Clark & Arkowitz, 1975; Glass, Merluzzi, Biever, & Larsen, 1982; Smith & Sarason, 1975). Rezultati istraživanja (npr. Clark & Arkowitz, 1975; Kanter & Goldfried, 1979; Meichenbaum, Gilmore, & Fedoravicius, 1971; Rehm & Marston, 1968; Sherman, Mulac,

& McCann, 1974) pokazuju da su procedure koje su osmišljene radi smanjenja negativne samoprocene često efikasne u redukciji socijalne anksioznosti (Leary, 1982).

Prema Modelu klasičnog uslovljavanja (Wolpe, 1973), socijalna anksioznost je naučeni oblik ponašanja, koji se stiče klasičnim uslovljavanjem, tj. povezivanjem neutralnih stimulusa sa averzivnim društvenim ishodima. Nalazi nekih istraživanja (Fishman & Nawas, 1973; Kondas, 1967; Mitchell & Orr, 1974) idu u prilog ovakvom objašnjenju, a odnose se na uspešnost terapije socijalne anksioznosti, koja se bazira na sistemskoj desenzitizaciji (Leary, 1982).

Model osobina ličnosti bavi se individualnim razlikama u afektivnim, kognitivnim i bihevioralnim komponentama socijalne anksioznosti (npr. Clark & Arkowitz, 1975; Crozier, 1979). Rezultati faktorske analize (npr. Crozier, 1979; Layman, 1940) potvrđuju izdvajanje ove forme anksioznosti kao jedne važne osobine ličnosti (Leary, 1982).

Bazična premisa Modela samopredstavljanja (Schlenker & Leary, 1982) jeste da se ljudi osećaju socijalno anksioznim pre ili tokom društvenih susreta zbog prisustva dveju opozitnih komponenti: 1) težnje da se ostavi željeni utisak na druge i 2) sumnje da će u tome uspeti. Mogućnost pojave i izraženost socijalno anksioznog ponašanja je, dakle, u direktno proporcionalnom odnosu sa željom da se ostavi određena impresija na okolinu i sumnjom da će se u tome uspeti. Ovaj model uključuje dve grupe predisponirajućih faktora socijalno anksioznog ponašanja: a) dispozicione (crta socijalne anksioznosti) i b) situacione (društvene okolnosti koje karakteriše prisustvo procene od strane drugih) i dobija solidnu empirijsku potvrdu (DePaulo, Epstein, & LeMay, 1990; Leary, 1986; Leary & Kowalski, 1995; Maddux, Norton, & Leary, 1988; Patterson & Ritts, 1997; Sheffer, Penn, & Cassisi, 2001; Skinner & Brewer, 1999; prema Leary, 2010). Ukratko, istraživački izveštaji upućuju na zaključak da je briga u vezi sa samopredstavljanjem snažno povezana sa socijalnom anksioznošću.

Model metasamosvesnosti (Cheek & Melchior, 1990) zagovara shvatanje da su socijalno anksiozne osobe preterano okupirane metakognicijom: razmišljanjem o sebi kao plašljivoj osobi, pridavanjem prevelike pažnje simptomima socijalne anksioznosti, kao i svom nastupu pred drugima i sl. Specifičan aspekt metakognicije socijalno anksioznih subjekata koji se odnosi na metakognitivno procesiranje svog socijalnog ponašanja naziva se metasamosvesnost.

Bez obzira na eksplanatornu vrednost svakog od ovih pristupa, oni uzimaju u obzir samo neke od relevantnih faktora za razumevanje socijalne anksioznosti, bez pokušaja integracije i objašnjenja njihovog međusobnog odnosa. U nastojanju da se pruži što obuhvatniji pristup u proučavanju socijalne anksioznosti, nastali su različiti modeli u protekle tri decenije (npr. Beck, Emery, & Greenberg, 1985; Clark & Wells, 1995; Ollendick & Hirshfeld-Becker, 2002; Rapee & Heimberg, 1997; Rapee & Spence, 2004; Schenker & Leary, 1982). Među njima najistaknutiji su kognitivni i kognitivno-bihevioralni modeli. Za razliku od njih, Kimbrel (Kimbrel, 2008) je predložio jedinstven model koji je specifičan po tome što uključuje i konstrukte iz domena osobina ličnosti. Naime, pomenuti model: a) ujedinjuje širok spektar faktora (npr. genetski, biološki, ličnosni, sredinski) koji utiču na razvoj i održanje socijalne anksioznosti; b) daje biološki baziran ličnosni okvir za proučavanje i objašnjenje socijalne anksioznosti i c) predviđa uslove pod kojima se određeni način kognitivne obrade i doživljaj socijalne anksioznosti uglavnom javljaju (Kimbrel, 2008). Dakle, u repertoaru postojećih modela socijalne anksioznosti, ovaj model se čini najobuhvatnijim.

Svi ovi modeli u principu objašnjavaju nastanak i održavanje socijalne fobije, jer se temelje na empirijskim podacima dobijenim ispitivanjem socijalnih fobičara i osoba s izraženom socijalnom anksioznošću. Međutim, kako je u ovom radu usvojeno gledište po kome je razlika između socijalne anksioznosti i socijalne fobije kvantitativna, onda se osnovne postavke modela mogu primeniti i na socijalnu anksioznost kao normalnu pojavu, tj. karakteristiku i stanje ličnosti.

S obzirom na to da su istraživanja na temu provere Kimbrelovog modela malobrojna i relativno novijeg datuma (Kimbrel, 2012; Kimbrel, Mitchell, & Nelson-Gray, 2010), mnogi aspekti su ostali neprovereni. Imajući to u vidu, kao i jedinstvenost i obuhvatnost modela, on je u ovom radu uzet kao referentni okvir za proučavanje kognitivnih pristrasnosti i socijalno anksioznog ponašanja. Međutim, u pitanju je kompleksan model, koji se sastoji iz distalnog i proksimalnog dela. Iz tog razloga u ovom radu fokus će biti na proveru pojedinih aspekata proksimalnog dela, koji se naziva Medijacioni model socijalne anksioznosti (eng. *Mediated model of social anxiety – MMSA*).

Kako ovaj model predstavlja dopunu kognitivnih i kognitivno-bihevioralnih modela, najpre će neki od njih biti opisani, a potom ćemo predstaviti i sam MMSA-a.

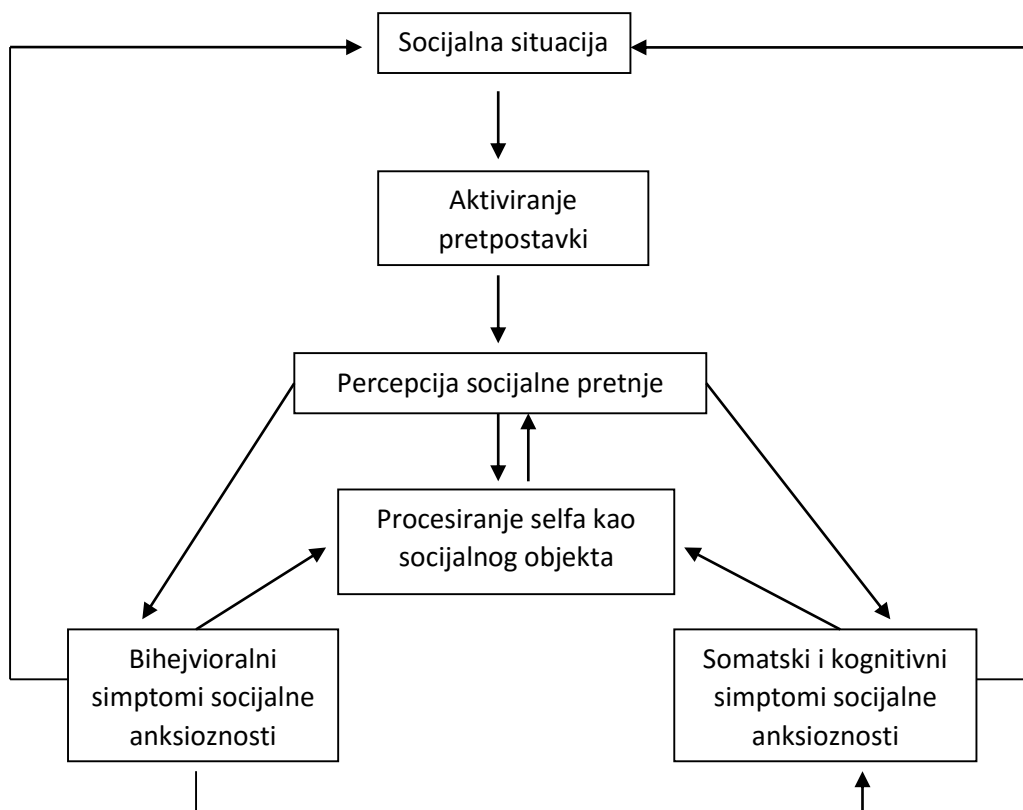
Kognitivni modeli

Kognitivni modeli socijalne anksioznosti zasnovani su na pretpostavci da je pogrešno procesiranje informacija centralna karakteristika mišljenja socijalno anksioznih osoba. Jedan od najranijih i najuticajnijih modela socijalne anksioznosti jeste kognitivni model Beka, Emerija i Grinberga (Beck, Emery, & Greenberg, 1985), prema kome se socijalna anksioznost kao poremećaj javlja kod osoba koje konzistentno precenjuju opasnost situacije i/ili potcenjuju sopstvene sposobnosti da izađu na kraj sa ugrožavajućim situacijama. Drugim rečima, disfunkcionalna uverenja pojedinaca o sebi u osnovi su povišene socijalne anksioznosti i mogu se podeliti na tri kategorije: 1) previsoki standardi socijalnog postignuća („Ne smem pokazati znakove slabosti”); 2) uslovljena uverenja u vezi sa društvenim vrednovanjem („Ako napravim grešku, drugi će me odbaciti”) i 3) bezuslovna uverenja o sebi („Ja sam neadekvatan”). Ulazak u preteću socijalnu situaciju aktivira specifičan kognitivni set socijalno anksioznih individua, koji je praćen fiziološkim i bihevioralnim simptomima anksioznosti, i koji tada postaju dokaz socijalne nekompetentnosti samog pojedinca. U ovakvim okolnostima osobe postaju naglašeno fokusirane na ono što se sa njima dešava, što ometa njihovu sposobnost da na adekvatan način reaguju na društvene stimulse. Neadekvatne reakcije utiču na ponašanje drugih ljudi, koji postaju manje prijateljski naklonjeni, što povratno potvrđuje osnovne strahove socijalno anksioznih osoba. Čak i ako ne dođe do promena u ponašanju drugih, pogrešna interpretacija socijalno anksioznih pojedinaca usloviće njihovo osećanje odbačenosti i neadekvatnosti (Beck et al., 1985). Dakle, samoprocena socijalno anksioznih primarno se zasniva na već postojećim uverenjima o sebi da su neadekvatni, odnosno na negativnoj self-shemi.

Prema kognitivnom modelu Klarka i Velsa (Clark & Wells, 1995), disfunkcionalne pretpostavke o sebi i društvenim situacijama čine osnov pojave socijalno anksiozne reakcije na preteće aspekte okoline. Takve pretpostavke se formiraju u detinjstvu i neki od primera su: „Ako mi neko ne pokaže da mu se dopadam, to znači da mu se ne dopadam”; „Ako se ne dopadam svima, bezvredan sam”; „Ako ljudi primete da sam uznemiren, odbaciće me.” Osoba sa takvim stavovima prema sebi uobičajenim socijalnim situacijama pripisuje preteći karakter i počinje da ih tumači na negativan način. To dalje aktivira socijalno anksiozni odgovor, koji se sastoji od fizioloških i kognitivnim simptoma

anksioznosti, zatim sigurnosnih ponašanja i usmeravanja pažnje. Sigurnosna ponašanja koriste se sa ciljem smanjivanja napetosti i sprečavanja da drugi primete takvo stanje. Dok god pojedinac živi u uverenju da je ugrožen zbog negativnog vrednovanja okoline, on će svoju pažnju usmeravati na sebe i potkrepljivaće disfunkcionalna uverenja o sebi i svom ponašanju koje sam kreira (Tovilović, 2004). Prema tome, životna iskustva oblikuju pretpostavke o sebi, drugima i uslovima života. Potreba da se predviđa osnov je normalnog funkcionisanja. Međutim, pretpostavke nekih ljudi mogu biti toliko rigidne, ekstremne i otporne na promenu, da postaju kontraproduktivne ili disfunkcionalne. Ove pretpostavke same po sebi ne utiču na pojavu socijalne anksioznosti. Problemi nastaju u određenim društvenim okolnostima (aktivirajući događaji), koji su povezani sa sistemom uverenja osobe (Krnetić, 2006).

Ukratko, socijalna anksioznost je, prema kognitivnim modelima, konačni ishod brojnih bioloških, razvojnih, socijalnih i psiholoških varijabli (Hawton, Salkovskis, Kirk, & Clark, 1989). Poslednje tri imaju zajedničku komponentu, a to je učenje. Nasleđe utiče na rano učenje, a oni zajedno doprinose razvoju određenih uverenja. Aktivirajući događaji u sadašnjosti ili bliskoj budućnosti okidači su disfunkcionalnih ili iracionalnih uverenja, oni generišu trenutno razmišljanje, koje zatim oblikuje emocionalni i ponašajni odgovor pojedinca (Krnetić, 2006). Shematski prikaz Klarkovog i Velsovog modela dat je na Slici 1.

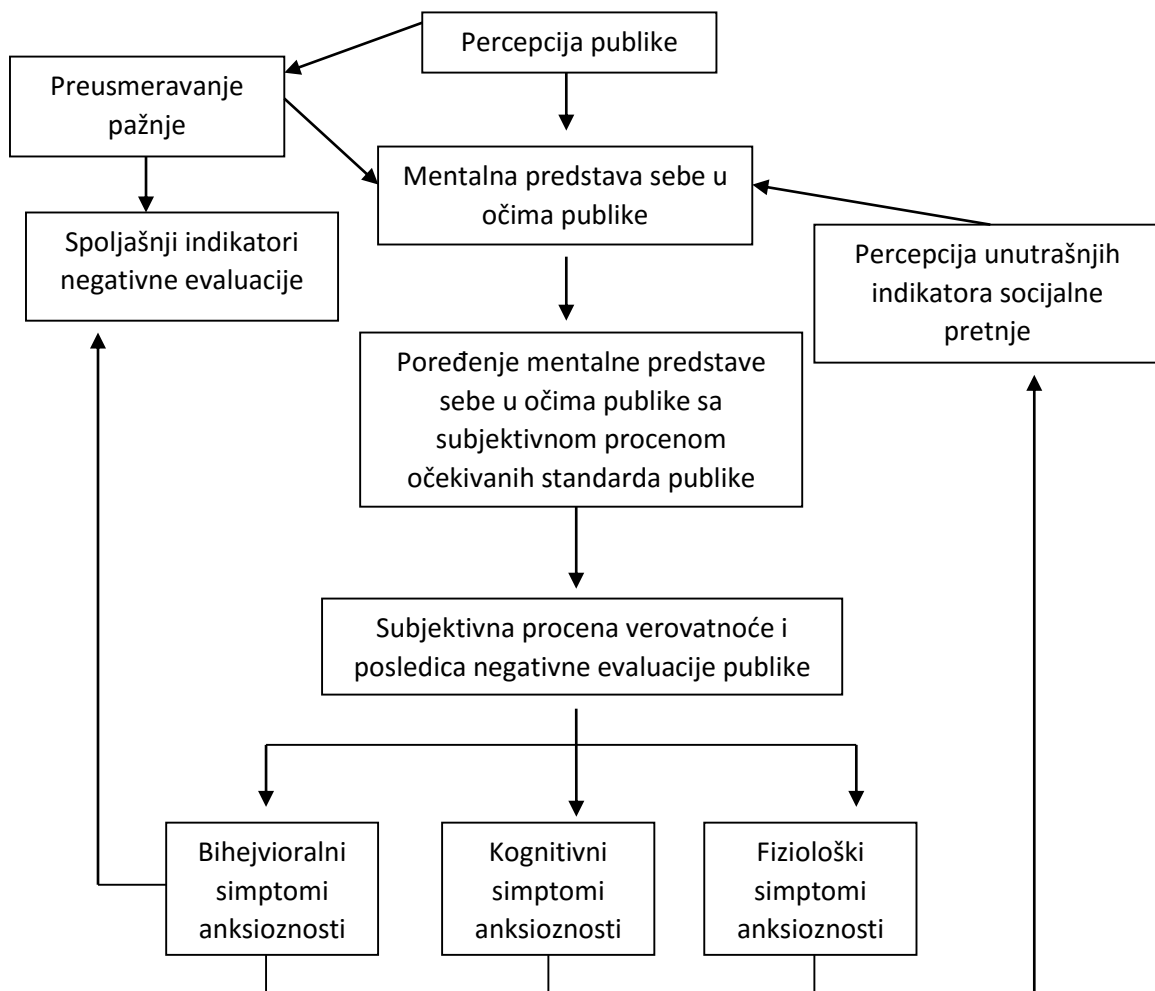

Slika 1. Kognitivni model socijalne anksioznosti (Clark & Wells, 1995)

Kognitivno-bihevioralni modeli

Repi i Heimberg (Rapee & Heimberg, 1997) predlažu model (Slika 2) u kome socijalna situacija aktivira seriju procesa koji uzrokuju pojavu socijalno anksioznog ponašanja. Prema ovom modelu, osoba ulaskom ili, pak, anticipacijom preteće društvene situacije stvara mentalnu predstavu o svom izgledu i ponašanju u očima drugih. Ova mentalna predstava bazira se na različitim činiocima kao što su informacije iz dugoročne memorije (npr. prisećanje na izgled i ponašanje u prethodnim socijalnim situacijama), unutrašnji znakovi (npr. somatski simptomi) i spoljašnji faktori (npr. povratne informacije od strane drugih). Pažnja se, zatim, usmerava negativnim unutrašnjim (npr. podrhtavanje glasa, zamuckivanje, crvenilo i dr.) i spoljašnjim indikatorima socijalne pretnje (mrštenje, zevanje kao znak dosađivanja i sl). Osim toga, osobe formiraju i određene procene standarda socijalnog postignuća koji se od njih očekuje u datim situacijama. Diskrepanca između mentalne predstave o tome kako nas drugi vide i šta

očekuju od nas dve su osnovne odrednice procene verovatnoće negativne evaluacije i njenih društvenih posledica. Verovatnoća pojave negativne evaluacije od strane drugih i posledica takve procene utiču na pojavu fizioloških, kognitivnih i bihevioralnih simptoma socijalne anksioznosti, koji povratno utiču na to kako nas drugi vide u konkretnoj situaciji, što predstavlja začarani krug.

Slika 2. Kognitivno-bihevioralni model socijalne anksioznosti (Rapee & Heimberg, 1997)

Repi i Spens (Rapee & Spance, 2004) izloženi model dopunjuju biološkim faktorima i faktorima šireg društvenog okruženja, kojima objašnjavaju razvoj određenog nivoa socijalne anksioznosti kao dispozicije i mogućnost prelaska u socijalnu fobiju. Taj model inkorporira i objašnjava faktore genetike, temperamenta, vaspitanja, negativne

životne događaje i nepovoljna socijalna iskustva. Osim toga, nije zanemarena ni uloga kognitivnih distorzija, kao ni socijalnih veština, čime je predložena dopuna ranijih modela.

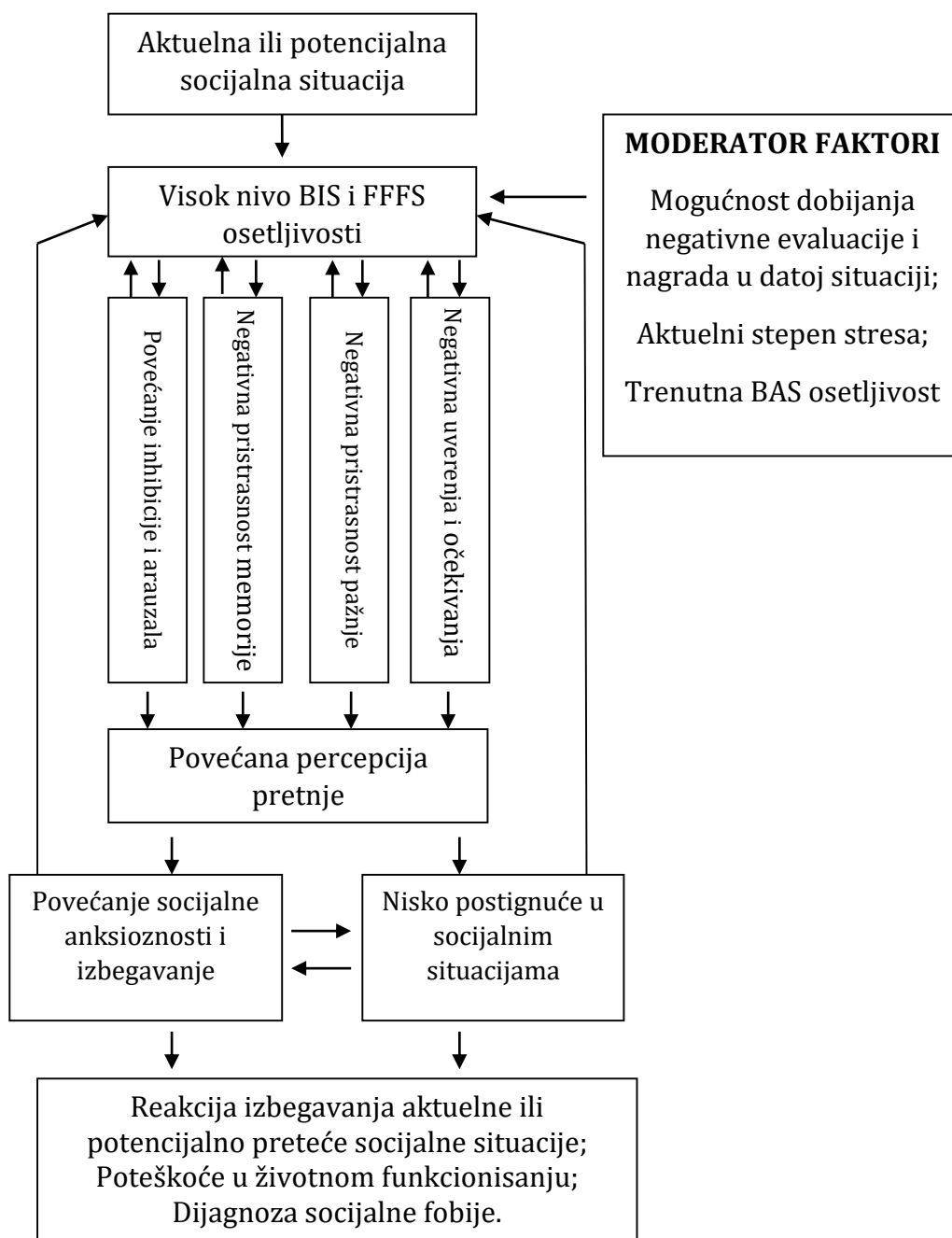
Medijacioni model socijalne anksioznosti

Za razliku od opisanih modela, u MMSA uključene su i osobine ličnosti. Time je na neki način izvršena sinteza i dopuna prethodnih pristupa. Pored toga, prednost Kimbrelovog modela socijalne anksioznosti je u tome što detaljno objašnjava i integriše dve grupe činilaca (distalni i proksimalni), koje su povezane sa pojavom i perzistencijom socijalne anksioznosti kao obeležja, stanja i poremećaja ličnosti. Distalni činoci se odnose na faktore genetike, temperamenta, osobina ličnosti, senzitivirajućih i habituirajućih socijalnih, kao i stresogenih iskustava, koji oblikuju tendenciju ka anksioznom reagovanju. Ovaj deo modela tiče se individualnih i situacionih činilaca, kao i efekata njihove interakcije na oblikovanje BIS, FFFS i BAS senzitivnosti, odnosno socijalne anksioznosti kao osobine ličnosti, koja može preći u socijalnu fobiju. Proksimalni činoci odnose se na trenutne ili neposredne situacione okolnosti, individualne razlike u osetljivosti na potkrepljenje, kao i aktuelne stresore, koji se povezuju sa kognitivnim procesima obrade informacija, a oni zatim oblikuju konačni afektivni i bihevioralni odgovor pojedinca. Drugim rečima, nastanak i održavanje socijalne anksioznosti kao osobine ličnosti, tj. socijalne fobije, kao i određenog kognitivnog stila objašnjeno je antecedentnim faktorima, dok je proksimalni, tj. konsekvantni deo modela okvir za razumevanje pojave i intenziteta kognitivnih pristrasnosti, ali i socijalne anksioznosti kao trenutnog stanja ličnosti ili prolazne kognitivno-afektivne reakcije (Kimbrel, 2008).

Neke osobe su predisponirane biološkom i psihološkom vulerabilnošću da razviju izraženiju tendenciju ka socijalno anksioznom reagovanju i izbegavanju socijalnih situacija. Samim tim su sklonije i razvoju straha kao reakcije na socijalne stimulse, kao što su procenjivanje od strane drugih ljudi, kriticizam, odbacivanje i bes. Usled određene biološke i psihološke vulerabilnosti, kao i pozitivnih i negativnih socijalnih iskustava tokom detinjstva i adolescencije, osoba kroz procese učenja stiče određeni kognitivni stil, repertoar socijalnih veština i individualni način reagovanja na pojedine socijalne situacije (Kimbrel, 2008). Prema tome, može se reći da su u Kimbrelovom modelu socijalne

anksioznosti integrisani različiti pristupi u proučavanju socijalne anksioznosti, o kojima je ranije diskutovano.

Međutim, kako namena ovog rada nije ispitivanje etioloških faktora socijalne anksioznosti, već ispitivanje neposrednih individualnih i situacionih uzročnika trenutnog kognitivnog i afektivnog funkcionisanja, MMSA je uzet kao osnov istraživanja. Prema MMSA-u, pod određenim situacionim okolnostima (prisustvo aktuelne ili potencijalne socijalne pretnje) osobine ličnosti utiču na javljanje negativnih kognitivnih pristrasnosti, pri čemu oni mogu biti u međusobnoj interakciji. Negativne kognitivne pristrasnosti, dalje, povećavaju percepciju pretnje, odnosno utiču na povećanje nivoa socijalne anksioznosti i niskog postignuća u socijalnom kontekstu. Pri tome, socijalna anksioznost i socijalno postignuće mogu biti u interakciji, a i povratno delovati na osobine ličnosti, povećavajući BIS i FFFS osetljivost. Sve to može dovesti do izbegavanja određenih situacija, a kod nekih osoba i do poteškoća u svakodnevnom funkcionisanju, što može ukazivati na prisustvo socijalne fobije. Mogućnost dobijanja nagrada i negativne evaluacije u datim situacijama, aktuelni stepen stresa i trenutna BAS osetljivost ostvaruju posrednički efekat na kognitivne pristrasnosti i socijalnu anksioznost delujući na BIS i FFFS osetljivost (Kimbrel, 2008) (Slika 3).

Slika 3. Medijacioni model socijalne anksioznosti (Kimbrel, 2008)

Imajući u vidu da MMSA objašnjenje i predviđanje načina obrade podataka i stanja socijalne anksioznosti vezuje za dve grupe faktora (situacioni i dispozicioni), najpre će uslediti njihov opis. Kako kognitivne pristrasnosti predstavljaju individualne činioce i proizilaze iz sadejstva situacionih okolnosti i osobina ličnosti, one će se u ovom radu tretirati na dva načina: 1) kao konačni ishod koji je određen pomenutim grupama faktora, kao i njihovim interakcijama i 2) kao potencijalna medijator varijabla, koja može ostvariti

posrednički efekat u odnosu između osobina ličnosti i socijalno anksiozne reakcije na pojedine situacije. Iz tog razloga, nakon opisa situacionih i dispozicionih faktora, sledi pojašnjenje faktora kognitivne obrade. I na kraju, prostor će biti posvećen interakcijama situacionih i dispozicionih činilaca, kao i predlogu za dopunu modela, tj. uključivanje depresivne simptomatologije, koja može imati udela u procesiranju informacija i pojavi emocionalnih reakcija na signale društvene opasnosti.

Situacioni faktori: socijalna pretnja

Način obrade informacija, kao i nivo anksioznosti koji osoba doživljava u određenim okolnostima delom je funkcija trenutno prisutnih situacionih faktora. Stoga se pojava socijalne anksioznosti uvek vezuje za neki društveni kontekst. Da bi neka situacija imala svojstvo okidača socijalno anksioznog ponašanja ona sa sobom mora nositi brigu pojedinca u vezi s tim da li će ga i kako drugi vrednovati. Okolnosti koje pojačavaju diskrepancu između potrebe da se ostavi željeni utisak i subjektivne procene osobe da je sposobna da to učini povećavaju verovatnoću javljanja socijalno anksioznog stanja i njegov intenzitet (Gilbert, 2001; Leary, 2000). Shodno tome, neophodan je neki aktivirajući događaj koji će pokrenuti selektivno procesiranja podataka i socijalno anksioznu reakciju. U nastojanju da klasifikuje te događaje, Holt i saradnici (Holt, Heimberg, Hope & Liebowitz 1992) predlažu četiri vrste situacija: 1) Situacije koje izazivaju najizraženiju anksioznost uključuju formalni govor i interakciju (npr. pričanje pred publikom, na sastancima, različiti nastupi na pozornici, čitanje izveštaja grupi i sl); 2) Situacije neformalnog govora i interakcije (odlazak na zabave, susreti sa nepoznatim osobama, flert, telefonsko pozivanje nekoga koga ne poznajemo dobro itd); 3) Interakcije koje zahtevaju asertivno ponašanje, kao što su izražavanje neslaganje, razgovor sa autoritetima, reklamiranje proizvoda, odbijanje upornih prodavaca i sl. i 4) Situacije u kojima je osoba samo posmatrana od strane drugih ljudi dok obavlja određenu aktivnost (npr. jede, radi, piše).

Socijalna pretnja može imati više oblika (npr. neslaganje, odbacivanje, ponižavanje, izopštavanje i sl). Iako se u literaturi navodi niz specifičnih situacionih odrednica pojave socijalno anksioznog ponašanja (npr. pol i status procenjivača, veličina i sastav publike i dr), u okviru MMSA-a osnovni situacioni pokretači vezuju se za prisustvo

dve šire definisane kategorije društvene pretnje: 1) potencijalna i 2) aktuelna (evaluacija od strane drugih u zamišljenom i aktuelnom socijalnom kontekstu). U nizu istraživačkih nalaza dosledno je dokumentovano da prisustvo socijalne pretnje utiče na povećanje verovatnoće javljanja i izraženosti socijalno anksioznog ponašanja (npr. Cox, Clara, Sareen, & Stein, 2008; Kimbrel, 2008, 2009, 2012; Maki, 2003; Mansell, Clark, Ehlers, & Chen, 1999). Dve su najčešće korišćene procedure za izazivanje anticipatorne i reaktivne opservacione socijalne anksioznosti. To su: 1) Manipulacija pretnjom uz pomoć „lažnog” govora (eng. *Bogus-speech threat manipulation* – BSTM) (npr. Lee, 2009; Lee & Telch, 2008; Singh, 2011) i 2) Procedura indukcije socijalne pretnje (eng. *Social threat induction procedure* – STIP), poznata kao Zadatak javnog govora (npr. Bielak & Moscovitc, 2012; Kimbrel, 2008; 2009; 2012; Mansell et al., 1999). Jedina razlika između njih je u tome što BSTM uključuje samo najavu izlaganja pred drugima, dok STIP podrazumeva ulazak u realnu situaciju tog tipa. Stoga je jasno zašto se prva vezuje za provociranje anticipatorne opservacione socijalne anksioznosti, a druga za izazivanje reaktivne. Zbog velike podudarnosti između pomenutih procedura na ovom mestu biće pojašnjena samo STIP procedura.

U okviru STIP-a ispitanici dobijaju zadatak da u kratkom vremenskom intervalu (5 minuta) pripreme koncept na jednu od 5 kontroverznih tema i da nakon toga sadržaj koncepta ukratko izlože pred drugima (1 do 3 minuta). Teme za pisanje koncepta se razlikuju od istraživanja do istraživanja, ali suštinska karakteristika procedure ostaje ista – priprema nepoznatog zadatka za kratko vreme i izlaganje pred drugima (publikom i „stručnom” komisijom, koja ima zadatak da proceni uspešnost prezentacije, tj. veštine izlaganja). BSTM i STIP su primenjene u ovom radu, a izabrane su zato što predstavljaju situaciju koja provocira anksioznost, koja se u ranijim istraživanjima pokazala dosledno efikasnim okidačem doživljaja socijalne anksioznosti (npr. Furmark, 2002; Furmark et al., 1999; Furmark et al., 2000; Kanai, Sasagawa, Chen, Shimada, & Sakano, 2010; Kimbrel, 2008; 2009; 2012; Lee, 2009; Lee & Telch, 2008; Singh, 2011).

Dispozicioni faktori: osobine ličnosti

Situacija samo po sebi nije dovoljna da izazove socijalno anksiozno ponašanje. Bitne su i individualne razlike u bazičnoj strukturi ličnosti. Stoga MMSA uključuje i osobine ličnosti kao važne predisponirajuće činioce socijalno anksiozne reakcije.

U literaturi se mogu naći brojni podaci koji govore o povezanosti osobina ličnosti i socijalne anksioznosti kao dispozicije (Bienvenu & Stein, 2003; Coles & Horng, 2006). Osobine ličnosti koje stoje u pozitivnoj relaciji sa socijalnom anksioznošću karakterišu se izbegavajućim ponašanjem i uključuju izbegavanje povreda ili kazni (Bienvenu & Stein, 2003; Chatterjee, Sunitha, Velayudhan, & Khanna, 1997; Faytout et al., 2007; Hofmann & Loh, 2006; Mortberg Bejerot, & Wistedt, 2007; Pelissolo et al., 2002). Takve osobine su stidljivost (Beidel & Turner, 2007), neuroticizam (Bienvenu et al., 2001; Stemberger, Turner, Beidel, & Calhoun, 1995; Trull & Sher, 1994), negativni afektivitet (Watson, Clark, & Carey, 1988), bihevioralna inhibicija (Beiderman et al., 1990; Mick & Telch, 1998; Schwartz, Snidman, & Kagan, 1999) i BIS (Coplan, Wilson, Frohlick, & Zelenski, 2006; Kashdan & Roberts, 2006; Kimbrel, Cobb, Mitchell, Hundt, & Nelson-Gray 2008; Vervoot et al., 2010). S druge strane, postoji negativna povezanost između socijalne anksioznosti i osobina ličnosti u čijoj osnovi se nalazi pristupajuće ili nagrađujuće ponašanje, kao što su ekstraverzija (Bienvenu et al., 2001; Trull & Sher, 1994), pozitivni afektivitet (Watson et al., 1988), traženje novina (Chatterjee et al., 1997; Mortberg et al., 2007), samodirekcija (eng. *self-direction*) (Chatterjee et al., 1997; Mortberg et al., 2007; Pelissolo et al., 2002) i kooperativnost (Chatterjee et al., 1997; Marteinsdottir, Tillfors, Furmark, Anderberg, & Ekselius, 2003; Mortberg et al., 2007).

Kako se MMSA-a oslanja na rRST, sledi osvrt na istu.

Reformulisana Teorija osetljivosti na potkrepljenje

Reformulisana Teorija osetljivosti na potkrepljenje (rRST; Gray & McNaughton, 2003) nastala je kao rezultat dopune i izmene prvobitne Teorije osetljivosti na potkrepljenje (RST; Pickering & Gray, 1999). Modifikacija RST-a zasniva se na saznanjima o ulozi određenih moždanih regija u emocionalnim reakcijama, kao i na podacima o sredinskim i situacionim faktorima koji predstavljaju okidače tih reakcija. Naime,

rezultati farmakoloških studija pokazuju da osnov anksioznosti i straha čine dve različite moždane oblasti (hipokampus i septohipokampalne oblasti), te da se mogu smatrati različitim emocionalnim stanjima (Biro, Smederevac i Novović, 2009). Shodno tome, u okviru rRST-a napravljena je distinkcija u biološkoj, tj. ličnosnoj osnovi anksioznosti i straha, kao i stimulusima koji provociraju njihovu pojavu.

RST postulira postojanje tri sistema ličnosti: 1) Sistem bihejvioralne inhibicije (BIS – behavioral inhibition system); 2) Sistem bihejvioralne aktivacije (BAS – behavioral approach system) i 3) Borba/Bežanje sistem (FFS – Fight/Flight System). U reformulisanom modelu poslednji sistem dobija naziv Borba/Bežanje/Blokiranje sistem (FFFS – Fight/Flight/Freezing System). U kontekstu RST-a, BIS predstavlja sistem pasivnog izbegavanja usled detekcije znakova kazne. Ovaj sistem uključuje i frustracije zbog nedobijanja nagrade, i odgovara dimenziji anksioznosti. Aktivacija BAS-a se prepoznaje po aktivnom pristupu i ponašanju koji se vezuje za signale nagrade i „olakšanje” zbog izbegavanja kazne. Može se reći da predstavlja sklonost impulsivnom ponašanju. FFS korespondira dimenziji agresivnosti, te se njegova aktivacija ogleda u reakciji izbegavanja na безусловne (pre nego uslovne) indikatore kazne. U poređenju sa Ajzenkovim modelom ličnosti, BIS (anksioznost) se nalazi između visokog neuroticizma i niske ekstraverzije, a BAS (impulsivnost) između visoke ekstraverzije i visokog neuroticizma (Mirović, Smederevac i Čolović, 2008).

U okviru rRST-a, BIS rukovodi reakcijama na stimulse koji su u bilo kakvom konfliktnom odnosu. Samim tim, obuhvaćeno je mnoštvo stimulusa, jer konflikti unutar FFFS-a, BAS-a ili između oba (FFFS-FFFS, BAS-BAS, FFFS-BAS) predstavljaju okidače BIS-a. Npr. postoje situacije koje se karakterišu i potencijalnom nagradom i kaznom, kao što su interakcije sa atraktivnom osobom suprotnog pola. Ovakve situacije mogu doneti satisfakciju, ali i odbacivanje. Međutim, samo prisustvo stimulusa nije dovoljno. Postojanje konflikta je prvi uslov, drugi je da konflikt povećava pobuđenost i poslednji da utiče na povećanje budnosti pažnje (Gray & McNaughton, 2000; prema Smederevac, Mitrović, Čolović, & Nikolašević, 2014). Drugim rečima, postoje neki „unutrašnji resursi” pojedinca koji pokreću BIS. Stimulus kao takav nije bitan, već značenje koje mu osoba pripisuje (McNaughton & Corr, 2004). Prema Smederevcu i saradnicima (Smederevac et al., 2014), ključni katalizator BIS aktivacije je konflikt koji proizilazi iz subjektivne

procene potencijalne pretnje, dok je fokus na iracionalnim interpretacijama stimulusa, mada one mogu imati i racionalnu osnovu. Dakle, BIS je značajan faktor u proceni okruženja kao potencijalno ugrožavajućeg i aktivira se u situacijama kada osoba doživljava visok stepen uznemirenosti usled detektovanja potencijalne opasnosti, tj. kada je prinuđena da reaguje. BIS predstavlja sklonost ka doživljaju *anksioznosti* i reguliše pasivno izbegavanje kazne i reakcije na uslovne signale kazne, kao i na izrazito nove draži, uključujući i frustraciju usled prekida ili izostanka nagrade. Smederevac sa saradnicima (Smederevac, Čolović i Mitrović, 2009) daje opis ljudi različitog nivoa izraženosti BIS sistema. U sklopu tog opisa, osobe koje imaju visok BIS predstavljene su kao previše osetljive na signale opasnosti i kao često zabrinute. Samim tim one su sklonije da okruženje doživljavaju kao izvor potencijalne pretnje, te ih karakteriše izrazita opreznost, inhibiranost i anksioznost. S druge strane, snižena BIS osetljivost sugeriša odsustvo tenzije i smanjenu osetljivost na ugroženost. Teško je uznemiriti takve pojedince, jer oni ostaju pribrani čak i u situacijama koje provociraju emocionalne reakcije. Opušteni su, neinhibirani i skloni ignorisanju znakova mogućih opasnosti. Subjekti sa prosečnom BIS reaktivnošću se ne uznemiravaju lako i potrebni su konflikti jakog intenziteta da bi izazvali emocionalnu reaktivnost.

BAS i u revidiranom modelu odgovara osobini *impulsivnosti* i ostaje sistem zadužen za reagovanje na signale nagrade, s tim što uključuje i uslovne i безусловne reakcije na signale nagrade i olakšanje usled izbegavanja kazne (Corr, 2004; Gray & McNaughton, 2000). Manifestna strana ovog sistema je aktivno i eksplorativno ponašanje sa ciljem dolaska do potkrepljenja. Situacioni kontekst sa novim i uzbudljivim okolnostima može isprovocirati aktivaciju BAS-a. Pojedinci koji imaju jako naglašenu BAS osetljivost mogu se prepoznati po teškoćama u kontroli impulsa, nepromišljenom i rizičnom ponašanju. Tendencija ka impulsivnom ponašanju dominantno je obeležje osoba sa izraženim BAS-om, što znači da svako povišenje napetosti uzrokovano očekivanjem nagrade može da isprovocira aktivnu i neodloženu reakciju. Pored toga, povišene BAS reaktivnosti mogu biti veoma snalažljive, jer lakše prepoznaju situacije sa mogućim kaznama, te ih aktivno izbegavaju. Suprotno tome, pojedinci sa niskim BAS-om izbegavaju nove situacije, bez obzira na njihovu privlačnost. Ono što pokreće njihovo ponašanje jesu okolnosti koje se opažaju kao sigurne, a ne rizične situacije. Ljudi sa

prosečnom BAS senzitivnošću reaguju na dovoljno privlačne ciljeve i retko sebe dovode u rizične situacije (Smederevac i sar., 2009).

Za razliku od ponašanja za koje je zadužen BIS, a koja su u vezi sa potencijalnom opasnošću, FFFS reguliše reakcije na procenjenu stvarnu opasnost. Dakle, individualne razlike u FFFS-u ogledaju se u reakcijama koje su u vezi sa procenom izbegavanja neposredne opasnosti. Doživljaj neposredne opasnosti temelji se na subjektivnoj proceni osobe da je na neki način napadnuta. Dakle, s jedne strane je način doživljavanja određenih situacija kao ugrožavajućih i ta procena se vezuje za BIS. S druge strane je način reagovanja na averzivne draži, odnosno draži koje se odnose na bezuslovnu kaznu ili izostanak nagrade, kao i uslovne znakove nagrade ili izostanka nagrade, koji određuje FFFS (Smederevac et al., 2014). Moguće reakcije na pomenute stimulse su borba, bežanje ili „zamrzavanje”, s tim što su u osnovi ovih ponašanja različita emocionalna stanja (borba – ljutnja; bežanje – strah; blokiranje – panika). Borba predstavlja eksplozivnu i dezorganizovanu reakciju na neizbežnu opasnost (Smile, Pickering, & Jackson, 2006; prema Smederevac et al., 2014), ali je ne treba mešati sa predatorskom ili instrumentalnom agresijom, koja se vezuje za BAS (Harmon-Jones & Sigelman, 2001; prema Smederevac et al., 2014). Bežanje se definiše kao reakcija na realnu opasnost koja se može izbeći. Izbegavajuća reakcija se javlja kada je pretnja veoma blizu ili je intenzivna (Gray & McNaughton, 2000), ali dovoljno udaljena da se može izbeći. Blokiranje se obično označava kao kognitivni fenomen koji se ispoljava u nesposobnosti artikulacije verbalnog odgovora u datoj situaciji pretnje (Smederevac et al., 2014). Međutim, Blokiranje je definisano i bihevioralnom i afektivnom komponentom koje su karakteristične za stanje panike. Tendencija da se širi dijapazon situacija percipira kao potencijalno pretećim predstavlja indikator povišene Borbe, što za sobom povlači učestalo agresivno ponašanje prema drugima, jer se njihove reakcije tumače kao ugrožavanje ličnog prostora. Pojedinci sa niskom Borbom ponašanja ljudi tumače na benignan način i izbegavaju konflikte sa drugima, tako da se mogu opisati kao pitome osobe. Ukoliko agresivne reakcije nisu dominantne u repertoaru ponašanja pojedinca, ali se pojavljuju u izvesnim okolnostima visoke pretnje, onda se govori o osobama prosečne Borbe. Visko izraženo Bežanje upućuju na postojanje tendencije povlačenja iz situacija koje izazivaju doživljaj ugroženosti. Stoga predstavlja temelj razvoja intenzivnih strahova koji mogu preći u

fobiju. Osobe sa niskim Bežanjem ne doživljavaju strah ni u situacijama kada je to očekivano. Osobe prosečnog Bežanja nisu plašljive, ali nisu ni pasivne u slučaju opasnosti. Subjekti povišenog Blokiranja karakteristični su po nesposobnosti reagovanja u situacijama u kojima doživljavaju osećanje ugroženosti. U ekstremnim slučajevima, to može predstavljati uvod u pojavu paničnih napada. Umereno Blokiranje ispoljava se kao prisebnost u opasnim situacijama i spremnošću da se odreaguje bez obzira na stepen pretnje. Umereno Blokiranje sugerise na povremeno doživljavanje nemogućnosti reagovanja, ali to ne prerasta u ustaljeni način ponašanja i ne remeti svakodnevno funkcionisanje (Smederevac i sar., 2009).

Najvažniju razliku u odnosu na originalnu teoriju predstavlja uloga BIS-a u aktivaciji sva tri sistema. Dakle, BIS ostvaruje noseću ulogu jer reguliše reakcije na sve uslovne draži kada su one u bilo kakvom konfliktnom odnosu, tj. kada istovremeno mogu da aktiviraju ostale sisteme (Smillie et al., 2006; prema Dinić i Smederevac, 2009). Zato povišenje napetosti, koje je karakteristično za aktivaciju BIS-a, može imati različite manifestacije – od impulsivnosti (aktivacija BAS-a), preko otvorenih agresivnih reakcija, do reakcije „kočenja” ili bežanja (aktivacija FFFS-a). To znači da ovi sistemi ne funkcionišu odvojeno jedan od drugog. Provera reformulisanog modela ukazuje na to da BIS ima značajne relacije sa Bežanjem i Blokiranjem FFFS sistema, tj. da se na nivou upitničke operacionalizacije razlike između stanja straha i anksioznosti slabo registruju (Mitrović i sar., 2008). U rezultatima istraživanja (Smederevac et al., 2014) koji su pokazali da BIS predstavlja pozitivni korelat Bežanja i Blokiranja, a negativni BAS-a, ove pretpostavke dobile su empirijsku potporu. Nadalje, ne postoji veza između BIS-a i Borbe, a postoji značajna pozitivna relacija između BAS-a i Borbe, kao i negativna između BAS-a, s jedne strane, i Bežanja i Blokiranja, s druge. Razlog pozitivne veze između BAS-a i Borbe autori pronalaze u nedostatku kontrole, koja je zajednička impulsivnim i agresivnim ponašanjima (Smederevac et al., 2014). Borba stoji u negativnoj vezi sa Bežanjem i Blokiranjem, dok su poslednje dve pozitivno povezane. Dakle, celokupni sistem odbrane (tj. kombinacija BIS i FFFS funkcionisanja) predstavlja reakciju na neprijatne stimulse, te se često anksioznost i strah zajedno pojavljuju kao emocionalne reakcije na ugrožavajuće okolnosti (Corr, 2004; Smederevac et al., 2014). Stoga se u nekim radovima može sresti termin „BIS osetljivost”, koji ima značenje kombinacije BIS i FFFS osetljivosti

(npr. Kimbrel, 2009, 2012). Pored toga, negativna veza između BIS-a i BAS-a govori o funkcionalnoj zavisnosti, što može upućivati na pretpostavku „da aktivacija jednog sistema inhibira aktivaciju drugog u izvesnom stepenu” (Smederevac et al., 2014, p. 18). Ovo nije u skladu sa pretpostavkama rRST-a, prema kojima se aktivacija BIS-a dešava samo u slučajevima aktivacije BAS-a, dok se, u suprotnom, stimulusi procesiraju uz pomoć FFFS-a (Gray & McNaughton, 2000; prema Smederevac et al., 2014). Pre bi se reklo da je pomenuta veza saglasnija sa pretpostavkama RST-a (Gray, 1982; prema Smederevac et al., 2014), prema kojima aktivacija BIS-a inhibira aktivaciju BAS-a, i suprotno.

Dakle, rRST-u postulira zajedničko funkcionisanje sva tri sistema. Prema hipotezi o udruženim supsistemima (eng. *Joint Supsystems Hypothesis*; JSH) (Corr, 2002), sistemi mogu facilitirati ili inhibirati ponašanje. BIS ne samo da može pospešiti reakcije na averzivne stimulse, on može i umanjiti ili sprečiti odgovore na apetitivne signale. S druge strane, BAS može facilitirati reakcije na apetitivne stimulse, kao i delovati antagonistički na odgovore na averzivne sadržaje. Ovo je u suprotnosti sa hipotezom o odvojenim supsistemima iz RST-a (eng. *Separate Supsystems Hypothesis*; SSH) (Gray, 1970), koja sugerise odvojenu regulaciju ponašanja od strane BIS-a i BAS-a. Načelno, SSH ima veću empirijsku podršku (npr. Avila, 2001; Gomez & Cooper, 2008).

BIS, FFFS i socijalna anksioznost

Među prvima koji su istakli teorijsku i empirijsku relevantnost RST-a u objašnjenju socijalne anksioznosti bili su Grej i MekNoton (2000). Prema njima, visok nivo BIS i FFFS osetljivosti predstavlja primarnu neurobiološku/ličnosnu osnovu za razvoj socijalne anksioznosti kao poremećaja. Ovo shvatanje uticalo je na razvoj Kimbrelovog modela socijalne anksioznosti (Kimbrel, 2008) i inspirisalo je određeni broj istraživanja na tu temu (npr. Coplan, Wilson, Frohlick, & Zelenski, 2006; Kashdan & Roberts, 2006; Kimbrel, 2008). Generalno, BIS i FFFS stoje u pozitivnoj relaciji s tendencijom ka anksioznom reagovanju i osobinama ličnosti čija je odlika izbegavajuće ponašanje (Bienvenu & Stein, 2003; Coles & Horng, 2006). Ovo ponašanje u vezi je sa socijalnom anksioznošću. Time je indirektno pretpostavljen pozitivan odnos između BIS-a i FFFS-a, s jedne strane, i socijalne anksioznosti, s druge.

U literaturi je zabeleženo samo nekoliko radova koji su se bavili proučavanjem relacija osobina ličnosti iz RST-a i socijalne anksioznosti kao dispozicije (npr. Coplan et al., 2006; Kashdan & Roberts, 2006; Kimbrel, Cobb, Mitchell, Hundt, & Nelson-Gray, 2008; Ly, 2011; Vervoot et al., 2010). U prvoj od njih, Coplan i saradnici (Coplan et al., 2006), ispitujući emocionalne teškoće na uzorku normalne dece, dolaze do rezultata koji pokazuju da je BIS pozitivno povezan sa socijalnom anksioznošću i depresivnošću, a negativno sa subjektivnom dobrobiti. Osim toga, BAS je u negativnoj korelaciji sa strahom od negativne evaluacije i generalnim socijalnim izbegavanjem i distresom, ali ne i sa socijalnom anksioznošću koja se vezuje za nove situacije i ljude.

Kaşdan i Roberts (2006), poredeći socijalno anksiozne sa socijalno neanksioznim odraslim ispitanicima iz opšte populacije u situaciji društvene interakcije (Zadatak socijalne interakcije; eng. *Social interaction task*), beleže slične podatke – BIS pozitivno korelira sa socijalnom anksioznošću, dok socijalna anksioznost ostvaruje jedinstveni doprinos u predikciji stanja negativnog afektiviteta (NA), čak i nakon statističkog uklanjanja efekata NA kao tendencije. Korelacije između BAS-a i socijalne anksioznosti nisu bile značajne, kao ni veza između BAS-a i stanja negativnog afektiviteta. Međutim, zabeležena je pozitivna korelacija između BAS-a i stanja pozitivnog afektiviteta. Budući da se jedan njegov deo vezuje za pojavu negativnih emocija, nalaz koji se odnosi na vezu između BIS-a i stanja negativnog afektiviteta može dati indirektnu empirijsku podršku BIS-u kao pozitivnom korelatu socijalno anksioznog ponašanja u društvenim interakcijama.

Kimbrel sa saradnicima (Kimbrel et al., 2008), na uzorku studentkinja, ispituje prediktivnu moć BIS-a (iz RTS-a) i roditeljskog ponašanja za pojavu socijalne anksioznosti i bulimičnih simptoma. Rezultatu pokazuju da je BIS u pozitivnoj vezi sa socijalnom anksioznošću i da manjak materinske brige ima efekta na socijalno anksiozne simptome jedino kod ispitanika sa povišenim BIS-om. Dakle, BIS moderira efekat snižene materinske brige na socijalnu anksioznost.

U relativno novijoj studiji, Vervoot sa saradnicima (Vervoot et al., 2010) ispituje ulogu FFFS-a kod dve podgrupe ispitanika (klinički anksiozna i neanksiozna deca i adolescenti) i izveštava o prediktivnoj moći BIS-a i FFFS-a za socijalnu anksioznost. U poređenju sa ostalim anksioznim poremećajima, FFFS ostvaruje najjaču korelaciju sa

socijalno anksioznim i paničnim poremećajima. Ovo podržava ideju da socijalna anksioznost, pored anksioznosti, uključuje i strah (Gray & McNaughton, 2000).

Li (Ly, 2011) sprovodi seriju istraživanja u kojima ispituje relevantnost konstrukata revidirane Teorije osetljivosti na potkrepljenje za objašnjenje i predviđanje socijalne anksioznosti. U prvoj od njih potvrđuje se dosledan obrazac pozitivne povezanosti BIS-a sa oba tipa socijalne anksioznosti (socijalna anksioznost u interakcijama i opservaciona socijalna anksioznost). Međutim, FFFS ostvaruje pozitivnu vezu sa opservacionom socijalnom anksioznošću, ali ne i sa anksioznošću u interakcijama. Ovo se podudara sa nalazima nekih istraživanja (npr. Krueger, 1999; Krueger, Caspi, Moffitt, & Silva, 1998), koji sugerišu da strah (FFFS) i anksioznost/distres (BIS) pokazuju različite odnose sa neurotskim poremećajima. Tako se strah (FFFS) više vezuje za socijalnu fobiju (Krueger, 1999; Krueger et al, 1998), a anksioznost/distres (BIS) za socijalno anksiozni poremećaj. Osim toga, pomenutim nalazima otvara se iznova važno pitanje o prirodi socijalne anksioznosti: da li je socijalna anksioznost u suštini anksioznost ili strah?

Odgovor možemo naći u distinkciji između subdimenzija ili modaliteta socijalne anksioznosti, tj. u različitim izvorima socijalne anksioznosti. Neka od istraživanja (Lundh & Ost, 1997; Hook & Valentiner, 2002) pružaju podršku ideji da je opservaciona socijalna anksioznost usko vezana za strah/fobiju/panične simptome, dok je anksioznost u interakcijama bliža generalizovanim anksioznim/distres poremećajima. Samim tim, očekivano je da se FFFS (strah) pojavljuje kao značajan prediktor opservacione anksioznosti, ali ne i anksioznosti u interakcijama. Drugim rečima, situacije za koje se vezuje opservaciona socijalna anksioznost indukuju strah i potencijalno izbegavanje. Okolnosti socijalne interakcije doživljavaju se kao kombinacija potencijalne kazne i nagrade, indukujući anksioznost. Prema tome, nekonzistentnost u shvatanjima prirode socijalne anksioznosti može se pripisati razlikama u izvorima percipirane društvene opasnosti (Ly, 2011). Međutim, važnost BIS-a u pojavi opservacione anksioznosti ide u prilog shvatanju da socijalna anksioznost pod određenim uslovima može predstavljati kombinaciju anksioznosti i straha.

Dostupna literatura nudi mali broj istraživanja na temu osobina ličnosti (RTS i rRTS) i socijalne anksioznosti kao stanja (npr. Kimbrel, 2008, 2012; Ly, 2011), mada

pređašnji radovi dosledno ukazuju na pozitivnu vezu između BIS-a i negativnih emocionalnih stanja, kao i između BAS-a i pozitivnih emocionalnih stanja (Gomez & Cooper, 2008). Ova istraživanja po pravilu uključuju neku od procedura indukcije emocionalnih reakcija. Tako Kimbrel (2008, 2012) na uzorku američkih studenata, uključuje STIP proceduru i procenjuje stanje socijalne anksioznosti pre samog ulaska u situaciju govora pred publikom. Ovaj autor pretpostavlja i potvrđuje da je u situaciji socijalne pretnje stanje socijalne anksioznosti u pozitivnoj relaciji sa BIS i FFFS funkcionisanjem. Naime, dobijeni su rezultati koji govore u prilog umerene korelacije između BIS-a, FFFS-a i stanja socijalne anksioznosti.

U drugom eksperimentalnom istraživanju, Ly (2011) testira važnost osobina ličnosti (RST) za pojedine komponente stanja socijalne anksioznosti (kognitivna, afektivna i bihejvioralna) na uzorku iz nekliničke populacije. Indukovana su dva stanja – anksioznost i strah, i to primenom autobiografske procedure indukcije raspoloženja (eng. *autobiographical mood induction procedure* – AMIP¹). Rezultati ukazuju da je za afektivni deo doživljaja socijalne anksioznosti zadužena osetljivost na kazne (*Sensitivity to Punishment* – SP), koja pozitivno i nezavisno predviđa stanje straha, dok u interakciji sa osetljivošću za nagrade (*Sensitivity to Reward* – SR) predviđa stanje anksioznosti (efekat SP-a na stanje anksioznosti postaje značajan tek u kombinaciji sa niskim SR-om). Za pojedine pokazatelje kognitivne komponente stanja socijalne anksioznosti, kao što su npr. „Želim da napustim/pobegnem iz ove situacije” i „Ljudi mogu primetiti da sam napet”, SP je pozitivni korelat, dok je za „Biću negativno procenjen od strane drugih” to BIS strah (FFS) i Traženje zabave (*Fun Seeking* – Fun-S). Za poslednju bihejvioralnu komponentu, nijedna od osobina iz RST-a se ne pokazuje značajnim prediktorom za aktivno napuštanje situacije. Samo je želja za napuštanjem pozitivno povezana sa SP-om. Dakle, BIS je u direktnoj vezi sa kognitivnim, afektivnim i bihejvioralnim indikatorima socijalne anksioznosti, a moguće je da BAS predstavlja protektivni faktor u ovim relacijama.

Podršku iznetim pretpostavkama i rezultatima daju nalazi iz neuroloških istraživanja. Tako na primer, funkcionalna magnetna rezonanca (fMRI) i pozitronska

¹ AMIP se zasniva na zadatku prisećanja i oživljavanja iskustava u specifičnim situacijama u kojima je osoba doživela socijalnu anksioznost u proteklih 12 meseci.

emisiona tomografija (PET) pokazuju veću regionalnu cerebralnu cirkulaciju (rCBF) u amigdali, hipokampusu i prefrontalnom korteksu (ključne komponente BIS-a) kod socijalno fobičnih pojedinaca tokom izvođenja zadatka javnog govora (Furmark et al, 2004; Tillfors, Furmark, Ekselius, & Fredrikson, 2001; Tillfors, Furmark, Marteinsdottir, & Fredrikson, 2002). Etkin i Wagner (Etkin & Wager, 2007) sproveli su metaanalizu istraživanja koja su koristila fMRI i PET u ispitivanju neurobioloških deficita kod osoba sa socijalnom fobijom. Došli su do zaključka da je grupa ispitanika sa socijalnom fobijom, u poređenju sa kontrolnom, dosledno pokazivala veću hiperaktivnost amigdale. Osim toga, uspešna kognitivno-bihevioralna psihoterapija socijalnih fobičara praćena je smanjenom regionalnom cerebralnom cirkulacijom u amigdali, hipokampusu i prefrontalnom korteksu (Furmark, Tillfors, Marteinsdottir, Fischer, & Pissiota, 2002).

Dakle, posmatrajući socijalnu anksioznost u kontekstu r-RST-a, BIS se ističe kao dosledan i najjači korelat oba modaliteta ovog fenomena, dok se FFFS vezuje za opservacionu socijalnu anksioznost. Ovo ne iznenađuje, s obzirom na to da se BIS odlikuje izraženom anksioznošću, a FFFS izbegavanjem, što istovremeno može biti karakteristika socijalne anksioznosti kao dispozicije, stanja i poremećaja ličnosti.

BAS i socijalna anksioznost

Uloga BAS-a u objašnjenju socijalne anksioznosti je manje jasna. U tri gorepomenuta istraživanja (Kashdan & Roberts, 2006; Kimbrel et al., 2008; Vervoot et al., 2010), nalazi idu u prilog nepostojanja relacije BAS-a i socijalne anksioznosti. Samo u jednoj od njih (Coplan et al., 2006) nalazi upućuju na slabu negativnu vezu BAS-a sa dve (strah od negativne evaluacije i socijalno izbegavanje i distres u novim situacijama i sa nepoznatim ljudima) od tri (generalno socijalno izbegavanje i distres) mere socijalne anksioznosti. Dovodeći u vezu ove rezultate sa rezultatima drugih istraživanja (Bijttebier et al., 2009; Campbell–Sills, Liverant, & Brown 2004), prema kojima BAS nije povezan sa anksioznošću generalno, neki od zaključaka je da BAS nije relevantan za socijalnu anksioznost.

Uprkos ovome i primarnoj fokusiranosti na značaj BIS-a i FFFS-a, neka istraživanja su indirektno ukazala na postojanje značajnog odnosa između BAS-a i anksioznosti pod određenim društvenim okolnostima. To su radovi koji izveštavaju o negativnoj korelaciji

socijalne anksioznosti sa pozitivnim afektivitetom (PA) i ekstraverzijom (Brown, Chorpita, & Barlow, 1998; Watson, Gamez, & Simms 2005), koje su, s druge strane, pozitivno povezane sa BAS-om (Depue & Collins, 1999; Smillie, Pickering, & Jackson, 2006). Osim toga, zaključak Kniazeva i saradnika (Knyazev, Wilson, & Slobodskaya, 2008) je da visok BIS i BAS nisu optimalni za društveno funkcionisanje, jer visok BIS vodi ka socijalnom povlačenju i emocionalnoj konfuziji, dok je visok nivo BAS-a u osnovi rizičnog i antisocijalnog ponašanja. Ovo je konzistentno sa rezultatima istraživanja koja su proučavala ulogu impulsivnog traženja senzacija u socijalno anksioznom poremećaju (Kashdan & Hofmann, 2008). S obzirom na to da se traženje novina odnosi na dezinhibiciju, autori su zaključili da postoji podgrupa socijalno anksioznih pojedinaca koja koristi impulsivna ponašanja (npr. brz govor) kako bi umanjila doživljaj anksioznosti.

Kao što je već rečeno, Kimbrel (2008) u sklopu svog modela, a u skladu sa Grejevim i MekNotonovim (2000) gledištem, predlaže shvatanje prema kome je povećana osetljivost BIS-a i FFFS-a primarni neurobiološki/ličnosni osnov socijalne anksioznosti. Kimbrel, nadalje, proširuje ulogu osobina ličnosti, pretpostavljajući da niska BAS osetljivost može predstavljati dodatni faktor rizika za pojavu socijalne anksioznosti. Oslanjajući se na Korovu (Corr, 2002) hipotezu o "udruženim supsistemima", prema kojoj BIS i BAS imaju antagonistički i facilitatorni efekat na ponašanje uprkos njihovoj funkcionalnoj nezavisnosti, Kimbrel (2008) smatra da nizak BAS predstavlja dodatni rizik za pojavu socijalne anksioznosti (Kimbrel et al., 2008). Preciznije rečeno, Kimbrel pretpostavlja da će kao odgovor na pojedine društvene stimulse, pojedinci koji se odlikuju visokim BIS-om i niskim BAS-om ispoljavati izraženije simptome anksioznosti i izbegavajućeg ponašanja, nego osobe izraženog BIS-a i BAS-a. Prema tome, očekivano je da će prvi „tip” ljudi, samim tim, biti podložniji učestalijem doživljaju socijalne anksioznosti, kao i razvoju socijalne fobije. Dakle, visok BAS može biti protektivni faktor u pojavi socijalne anksioznosti, naročito kod osoba sa visokim BIS-om (Kimbrel, 2008). Kimbrel (2008) izveštava o niskoj negativnoj povezanosti BAS-a i doživljaja socijalne anksioznosti u situaciji anticipacije društvene opasnosti (govora pred publikom).

Ovako shvatanje saglasno je sa nizom različitih empirijskih podataka. Nalazi iz neuroloških studija ukazuju na to da osobe sa generalizovanim socijalno anksioznim

poremećajem mogu imati smanjeno dopaminergičko vezivanje u pojedinim regijama mozga (npr. Mathew, Coplan, & Gorman, 2001; Sareen et al., 2007; Schneier et al., 2000), što predstavlja ključnu komponentu BAS-a. Nadalje, istraživanja sugeriraju pozitivnu povezanost socijalne anksioznosti sa negativnim afektivitetom (neuroticizam) i negativnu sa pozitivnim afektivitetom (ekstraverzija) (Kashdan, 2007; Kashdan & Steger, 2006; Stemberger et al., 1995; Watson et al., 1988). U jednoj metaanalizi pokazano je da su PA i socijalna anksioznost u negativnoj korelaciji (Kashdan, 2007). Pored toga, Kashdan i Steger (Kashdan & Steger, 2006), koristeći metodologiju iskustvenog uzorkovanja (eng. *experience sampling methodology*; ESM), izveštavaju o negativnoj relaciji socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike i pozitivnog afektiviteta i pozitivnih životnih događaja na dnevnom nivou.

Navedeni rezultati ukazuju na indirektnu povezanost BAS-a i socijalne anksioznosti. Međutim, kada se direktno ispituje odnos između pomenutih konstrukata, primetna je diskrepanca u nalazima. U nekim od istraživanja beleži se značajna negativna korelacija (npr. Coplan et al., 2006; Kashdan, 2002), dok u drugim nema nikakve povezanosti (Kashdan & Robert, 2006; Kimbrel et al., 2008). U vezi s tim, napravljeno je poređenje istraživanja koja su povezivala BAS sa različitim modalitetima socijalne anksioznosti (socijalna anksioznost u interakcijama i opservaciona socijalna anksioznost). Na taj način zabeležena je značajna veza između niskog BAS-a i socijalne anksioznosti u interakcijama (Kashdan, 2002; Kimbrel, Mitchell, & Nelson-Gray, 2010), dok je ta relacija izostala kod drugog tipa (Kimbrel et al., 2008; Kimbrel et al., 2010).

Na osnovu iznetog može se zaključiti da se, iako značajna, uloga BAS-a za sada uglavnom vezuje za socijalnu anksioznost u interakcijama i predstavlja još uvek zanimljivo i neistraženo polje.

Obrada afektivno obojenih sadržaja: kognitivne pristrasnosti

Kao što je pomenuto, MMSA integriše više pristupa u proučavanju socijalne anksioznosti. Jedan od njih je i informacijsko-procesirajući pristup. Zato se, u okviru MMSA, objašnjenje socijalno anksiozne reakcije, pored osobina ličnosti i situacionih determinanti, zasniva i na obradi emocionalno valentnih informacija. Ova obrada se posmatra kao individualni činilac i predstavlja ishod interakcije osobina ličnosti i

određenih situacionih okolnosti. Prema kognitivnim teorijama socijalne anksioznosti (npr. Beck et al., 1985; Clark & Wells, 1995), procesiranje informacija ima značajnog udela u određivanju trenutnog raspoloženja, a može biti i podloga za razvoj i postojanost afektivnih poremećaja. Stoga je jasno zašto MMSA umeće kognitivnu obradu stimulusa kao bitnu prilikom aktiviranja socijalno anksioznog odgovora. Podsećanja radi, MMSA postulira postojanje direktne veze između kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti, u smislu da doživljaju socijalne anksioznosti prethodi određeni obrazac obrade podataka. Međutim, stanje socijalne anksioznosti povratno ali indirektno utiče na kognitivne pristrasnosti, i to preko BIS i FFFS senzitivnosti.

Kognitivne pristrasnosti se definišu kao selektivna obrada emocionalno zasićenih sadržaja (Mineka & Tomarken, 1989) i mogu biti vezane za različite faze procesiranja podataka (npr. percepcija, pažnja, memorija, interpretacija, rasuđivanje i dr). U kontekstu socijalno anksioznog fenomena, selektivna obrada sadržaja društveno pretećeg karaktera smatra se bitnom za objašnjenje i predviđanje socijalno anksioznog stanja. To mogu biti reči, slike ili scene koje upućuju na negativno vrednovanje od strane okoline.

Uopšteno govoreći, socijalno anksiozne osobe ispoljavaju sklonost ka selektivnoj obradi informacija koje ukazuju na društvenu opasnost (npr. Bar-Haim, Lamy, Pergamin, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2007; Gomez & Gomez, 2002; Kimbrel, 2008, 2009, 2012; Mansell & Clark, 1999). Međutim, u mnoštvo empirijskih podataka ostali su nerazrešeni odgovori na neka pitanja: 1) Da li se selektivna obrada aktivira samo ukoliko sadržaj informacija u potpunosti odgovara jezgru socijalno anksioznog fenomena (npr. sadržaju socijalne pretnje ili negativne slike o sebi) ili je u pitanju generalna kognitivna pristrasnost za emocionalno „opterećene” stimulse? i 2) Da li se selektivno procesiranje odvija tokom svih faza procesiranja podataka ili je ona svojstvena samo određenim etapama? I pored obilja rezultata na temu relacija socijalne anksioznosti i pristrasnosti u pažnji, memoriji, interpretaciji i rasuđivanju, prisutna je prilična različitost u dobijenim podacima i objašnjenjima, koja se može pripisati konceptualnim i metodološkim različitostima sprovedenih istraživanja. Ova šarenolikost u nalazima naročito je prisutna u domenu pristrasnosti u pažnji i memoriji. Međutim, kako će se u ovom radu krenuti od relativno novijeg teorijskog okvira i nešto drugačije metodološke postavke, namere neće ići u pravcu razrešenja već postojećih dilema, nego će fokus biti na prikupljanju polaznih

podataka o pojavi određenih obrazaca pažnje, memorije i rasuđivanja u relevantnim društvenim okolnostima kod grupa subjekata ujednačenih s obzirom na izraženost crte socijalne anksioznosti. Dakle, jedan od ciljeva ovog istraživanja jeste utvrđivanje nezavisne uloge situacionih i dispozicionih odrednica pristrasnosti u pažnji, memoriji i rasuđivanju za socijalno preteće sadržaje, kao i ispitivanje sadejstva tih činilaca na pomenuti kognitivni domen ličnosti.

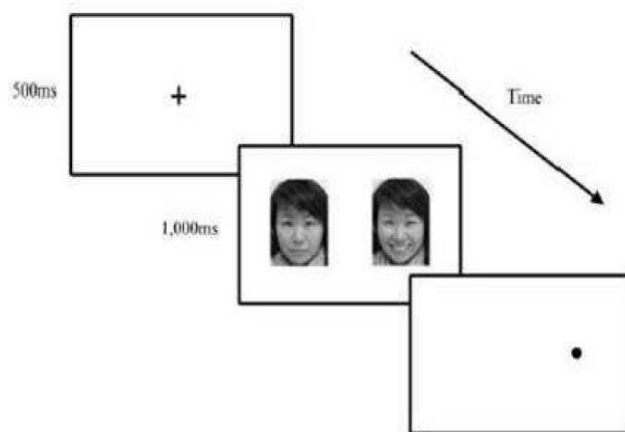
Pristrasnosti u pažnji

Pristrasnosti u pažnji tiču se ranih procesa kognitivne obrade informacija. Ograničeni kapacitet ljudske pažnje diktira da se nekim informacijama iz okruženja obraća pažnja, dok se druge ignorišu. Upravo ta pristrasnost u prioritetu obrade stimulusa može povećati dostupnost pretnji, izazivajući osećanje anksioznosti (Amir & Bomyea, 2010). Pristrasnosti u pažnji prema nekim sadržajima se ispoljavaju preko dužeg zadržanja pažnje na njima, te je potrebno više vremena za njihovu obradu. U osnovi ovakvog obrasca pažnje jeste brža identifikacija opasnosti u okruženju i pomoć organizmu u efikasnom odgovoru na preteće situacije (Bar-Haim et al., 2007).

Radi ispitivanja pristrasnosti u pažnji kod kliničke i opšte populacije, u okviru kognitivne psihologije razvijeno je nekoliko eksperimentalnih paradigmi, koje su prilagođene testiranjima u psihologiji ličnosti. Na temelju ovih paradigmi nastali su najčešće korišćeni zadaci procene pristrasnosti u pažnji. Neki od njih su: emocionalni Strupov zadatak (eng. *Emotional Stroop task – EST*), Test tačkom (eng. *Dot-Probe task – DPT*), Test vizuelne pretrage (eng. *The Visual Search task – VST*) i dr. Na ovom mestu prostor će biti posvećen objašnjenju DPT-a, budući da će se on koristiti u ovom radu.

DPT su najpre primenjivali kognitivni psiholozi u proceni selektivne pažnje za preteće auditorne informacije. Potom je DPT usvojen i prilagođen za ispitivanje reakcija na verbalne stimuluse (MacLeod, Mathews, & Tata, 1986), emocionalne facijalne ekspresije (Bradley, Mogg, Falla, & Hamilton, 1998) i afektivne scene (Mogg et al., 2000). U DPT-u dva stimulusa se pojavljuju simultano, ali na različitim mestima na ekranu kompjutera (jedan pored drugog ili jedan ispod drugog). Jedan od stimulusa je neutralan, a drugi emocionalno valentan (npr. bes, radost, strah i sl). Posle kraćeg vremenskog intervala, stimulusi nestaju sa ekrana, a pojavljuje se tačka na jednoj od lokacija

stimulusa. Zadatak ispitanika je da pritisne taster što brže može kako bi identifikovao položaj tačke (Slika 4). Pretpostavka je da će vreme reakcije biti brže u situacijama kada se tačka pojavi na mestu sadržaja na koji je prethodno bila usmerena pažnja. Ukoliko ispitanici brže reaguju na tačku koja se pojavljuje na mestu gde su bili emocionalno valentni stimulusi, to ukazuje da im pažnju i dalje zaokuplja taj sadržaj. Dakle, ako je ispitanik obratio pažnju na preteći stimulus, njegovo vreme reakcije biće kraće ukoliko se tačka pojavi na mestu ovog stimulusa, odnosno biće duže ukoliko se oznaka pojavi na mestu neutralnog stimulusa. Drugim rečima, indikatori pristrasnosti u pažnji prema pretećim sadržajima su brža vremena reakcije na suđenjima gde se tačka pojavljuje na mestu pretećeg stimulusa (kongruentno suđenje), u odnosu na vremena reakcije na nekongruentna suđenja (tačka se pojavljuje na mestu neutralnog sadržaja). Razlika u vremenima reakcije na kongruentna i nekongruentna suđenja ukazuje na određeni obrazac pažnje (Chen, Ehlers, Clark & Mansell, 2002). Na taj način, pristrasnosti u pažnji u DPT-u mogu se proceniti na osnovu bržeg reagovanja na kongruentna suđenja (pažnja se usmerava ka pretnji), zatim sporog reagovanja na nekongruentne stimuluse (pažnja se preusmerava od pretnje) ili kombinacijom oba (npr. Koster, Crombez, Verschuere, & De Houwer, 2004).

Slika 4. Primer DPT-a (Chan, Ho, Law, & Pau, 2013)

Postoji nekoliko dominantnih shvatanja u vezi sa karakterističnim obrascima pažnje kod osoba koje doživljavaju povišen nivo socijalne anksioznosti. Dok jedni zagovaraju hipotezu o *vigilnosti pažnje* (LeDoux, 1995; Ohman, 1993; Williams, Watts,

MacLeod, & Mathews, 1988), drugi se zalažu za *hipotezu o izbegavanju* (Clark & Wells, 1995; Foa & Kozak, 1986; Mogg, Bradley, De Bono, & Painter, 1997), treći govore o kombinaciji obeju (*hipoteza o vigilonosti-izbegavanju*) (Amir, Foa, & Coles, 1998; Mogg et al., 1997; Mogg, Bradley, Miles, & Dixon, 2004; Rapee & Heimberg, 1997), a ima i onih koji upućuju na *hipotezu o specifičnosti* (Heinrichs & Hofmann, 2001). Prema prvoj hipotezi, pažnja socijalno anksioznih je previše „osetljiva” na signale pretnje. Stoga ovi pojedinci usmeravanju pažnju ka emocionalno relevantnim stimulusima tokom ranih, automatskih faza procesiranja informacija, tj. ispoljavaju veću budnost pažnje prema pretećim sadržajima, nasuprot prijatnim i neutralnim (Bar-Haim et al., 2007; MacLeod et al., 1986; Mogg & Bradley, 1998). Prema drugoj hipotezi, inhibicija dalje obrade pretećeg sadržaja predstavlja ključnu komponentu pažnje socijalno anksioznih subjekata i vezuje se za kasnije (svesne) faze procesiranja (Foa & Kozak, 1986; Mogg et al., 1997). Ovakav obrazac predstavlja strategiju redukcije ili kontrole anksioznosti, kojoj pribegavaju ljudi skloni doživljaju anksioznosti u društvenim situacijama (Clark & Wells, 1995). Trećom hipotezom je postulirano postojanje složenijeg obrasca pažnje, prema kome su osobe sa tendencijom anksioznog reagovanja hipervigilne na preteće informacije, ali nakon toga sledi izbegavanje dalje obrade istih. Na taj način se povećava automatski proces pažnje, koji je praćen strateškim naporima odvratanja od opasnosti. Iako su socijalno anksiozni ljudi „budniji” za pretnje iz okoline, oni su i motivisaniji da je izbegavaju, smanjuju njen uticaj ili da se ponašaju kao da ne postoji. Ovo ima važnu ulogu u održavanju anksioznosti, jer sprečava habituaciju na ugrožavajući stimulus, kao i objektivnu evaluaciju istog, što omogućava pretnji da zadrži svojstva izazivača anksioznosti. To je konzistentno sa modelima emocionalnih poremećaja, prema kojima nedostatak emocionalne prorade (emocionalna disregulacija) predstavlja značajan faktor u razvoju i održavanju emocionalnih poremećaja (Foa & Kozak, 1986; Rachman, 1980). Prema hipotezi o specifičnosti, pristrasnosti se jedino ispoljavaju ukoliko informacije odražavaju srž socijalno anksioznog fenomena.

Pristrasnosti u memoriji

Memorija je kognitivni proces koji se odnosi na uskladišteno znanje, ali obuhvata i upamćivanje (eng. *memorizing*; *encoding*), kao i prisećanje (eng. *retrieval* ili *recalling*). U

odnosu na pamćenje, koje se odvija u tri faze (kodiranje informacija (zapamćivanje), skladištenje i pronalaženje informacija u memoriji (sećanje)), memorija je uži koncept (Žeželj, 2012). Postoji više taksonomija memorije, ali je za potrebe ovog rada korisna podela na implicitnu i eksplicitnu memoriju, ili, kako se još nazivaju, proceduralna (nedeklarativna) i deklarativna. Proceduralno znanje podrazumeva apstrahovana pravila koja usmeravaju aktivnosti i uključuje motoričke i kognitivne veštine, dok je deklarativno znanje činjenično znanje o svetu koji nas okružuje (Shachter & Tulving, 1994; prema Žeželj, 2012). Deklarativna memorija se dalje deli na epizodičko i semantičko pamćenje. Epizodičko pamćenje je pamćenje sopstvenih aktivnosti i iskustava, a semantičko predstavlja generičko, apstraktno znanje koje nije vezano za konkretan događaj (Žeželj, 2012).

Implicitna memorija se odnosi na pronalaženje informacija koje su posledica nenamernog iskustva (automatski proces). Meri se indirektno, odnosno ispitanici nemaju posebna uputstva traganja za informacijama u svojoj memoriji. Npr. nakon što ispitanik vidi spisak reči, od njega se traži da popuni nedovršenu reč (npr. tr___) prvom reči koja mu padne na pamet. U ovom primeru, primovanje (oblik implicitne memorije) se ispoljava kada ispitanik nedovršene reči pre popunjava rečima kojima je prethodno bio izložen a ne nekim novim. Za razliku od toga, eksplicitna memorija predstavlja svesno, voljom usmereno pronalaženje (korišćenje) prethodno naučenih informacija (strateški proces), koja se često procenjuje zadacima slobodnog prisećanja i prepoznavanja (Kelley & Lindsay, 1996; Schacter, 1992; Shachter & Tulving, 1994).

Prema modelima procesiranja informacija (npr. Beck et al., 1985), kognitivno funkcionisanje ljudi temelji se na kognitivnim shemama ili strukturama koje utiču na način percipiranja i doživljavanja sebe i okruženja. Ukoliko su ove sheme „iskrivljene” (kognitivne distorzije), onda će i sama obrada podataka biti iskrivljena (Beck et al, 1985). Za različite emocije, emocionalna stanja i poremećaje zadužene su drugačije kognitivne sheme. Tako na primer, anksioznost se vezuje za sheme kojima dominira zabrinutost oko ugroženosti i preosetljivosti, dok se shema depresivnosti karakteriše brigom oko gubitaka. Na taj način će upamćivanje i prisećanje emocionalno relevantnih sadržaja (npr. pretećih informacija) biti olakšano aktivacijom određene kognitivne sheme. Dakle, pristrasnosti se mogu pojaviti u bilo kojoj fazi pamćenja, ali pod određenim okolnostima.

U ovom radu ispitivaće se pristrasnosti eksplicitne (epizodičke) memorije, koje predstavljaju selektivno upamćivanje i prisećanje emocionalno zasićenih sadržaja, i to korišćenjem Zadatka slobodnog prisećanja, koji će nešto kasnije biti objašnjen u delu o Instrumentima.

Pristrasnosti u rasuđivanju

Većina strahova proizilazi iz pogrešne percepcije realnosti (Beck et al., 1985). Prema Karu (Carr, 1974), percepcija pretnje sastoji se iz dva dela: a) procene verovatnoće da će se određeni događaj javiti i b) procene posledica koje događaj može imati po osobu. Jedan od bitnih činilaca u rasuđivanju je valenca događaja. Naime, postoje individualne razlike u proceni pojave i posledica pozitivnih, negativnih i neutralnih događaja. Stoga pristrasnosti u rasuđivanju predstavljaju selektivni način procene događaja različite valence. Ako govorimo o negativnim pristrasnostima u rasuđivanju, one se ogledaju u precenjivanju verovatnoće pojave neprijatnih stvari, kao i precenjivanje nivoa uznemirenosti istim. Upravo taj način rezonovanja, pored povećanog obraćanja pažnje na znakove društvene pretnje i pamćenja na neuspele socijalne interakcije, čini osnov nastanka i održanja socijalne anksioznosti (Nelson, Lickel, Sy, Dixon, & Deacon, 2010). Tendencija ka negativnim očekivanjima od budućnosti vezanim za društveni kontekst vodi ka proceni socijalnih situacija kao opasnim. Iako u osnovi ima funkciju da olakša adaptaciju održavanjem doživljaja socijalne anksioznosti i izbegavanja situacija u kojima može da se ugrozi slika o sebi, negativne pristrasnosti u rasuđivanju, mogu da dovedu i do razvoja disfunkcionalnih ponašanja i socijalne fobije.

Ukoliko se negativni događaji smatraju verovatnijim, ali ne i štetnim ili neprijatnim, onda sama procena verovatnoće neće biti okidač pojave socijalne anksioznosti. Stoga doživljaj situacije kao potencijalno opasne ima primat u predisponiranju društvene nelagodnosti (Foa & Kozak, 1986). Ovo potvrđuju i istraživački nalazi, prema kojima je za redukciju anksioznosti u situaciji javnog govora mnogo efikasniji bihejvioralni tretman koji modifikuje pristrasnosti u proceni negativnih posledica, nego pristrasnosti u proceni verovatnoće (npr. Nelson, Deacon, Lickel, & Sy, 2010). Prema tome, za potpunije razumevanje veze pristrasnosti u rasuđivanju i socijalne

anksioznosti potrebno je uzeti u obzir kako procenu pojave događaja, tako i ishoda do kojih oni dovode.

Eksperimentalne paradigme koje se često koriste u proceni pristrasnosti u interpretacijama, tj. rasuđivanju uključuju interpretacije homografa (reči koje se isto pišu ali su različitih značenja) (Amir, Foa, & Coles, 1998a) i dvosmislenih situacija (Amir, Foa, & Coles, 1998b). Ostale procedure baziraju se na subjektivnoj proceni verovatnoće pojave i posledica pojedinih događaja i deskriptivne su prirode (Lucock & Slkovskis, 1988). Upravo ovaj poslednji način biće primenjen u ovom radu.

Osobine ličnosti i kognitivne pristrasnosti

Osobine ličnosti kao relativno stabilne karakteristike igraju važnu ulogu u procesiranju emocionalno zasićenih materijala, počev od najranijih faza obrade, pa do kasnijih. Prema hipotezi o kongruentnosti sa osobinama ličnosti (eng. *trait-congruency hypothesis*), individualne razlike u procesiranju emocionalno obojenih informacija zavise od dispozicionih karakteristika (Rusting, 1998). Ovo selektivno procesiranje naročito je karakteristično za osobine koje uključuju emocionalnu komponentu (npr. anksioznost, agresivnost, depresivnost). Tako na primer, osobe sa višim skorovima na merama pozitivnog afektiviteta više obraćaju pažnju i pamte prijatne sadržaje nasuprot onima sa izraženijim negativnim afektivitetom, koji su skloniji negativnim kognitivnim pristrasnostima (Rusting, 1998). Rusting (1998) to objašnjava pozivajući se na Bouerovu teoriju o afektivnoj mreži (Bower, 1981, 1991), prema kojoj doživljaj određenih emocionalnih stanja zavisi od osetljivosti ljudi za različite emocije, dok je u osnovi te vulnerabilnosti različit nivo osobina ličnosti. Dakle, pored osobina ličnosti kao korisnih prediktora procesiranja informacija, i trenutna emocionalna stanja mogu imati udela u objašnjenju specifične kognitivne obrade (hipoteza o kongruentnosti sa raspoloženjem – eng. *mood-congruency hypothesis*). Bouerova teorija to objašnjava primenom modela asocijativnih mreža iz oblasti memorije na oblast emocija. Ova mreža sastoji se od kognitivnih reprezentacija bazičnih emocija, koje se nazivaju nodovi (osnovne jedinice znanja), koje su asocijativnim vezama spojene sa predstavama događaja, situacija i ponašanja koje su vezana za specifičnu emociju. U osnovi ovog shvatanja je pretpostavka da se prilikom javljanja određene emocije aktiviraju mreže povezane sa tom emocijom,

te se očekuje da će anksioznost za sobom povući lakše pobuđivanje i bolje pamćenje pretećih informacija. Bouer, kao i Bek, smatra da afektivno stanje ostvaruje uticaj na sve aspekte kognitivne obrade, a ne samo na one koje uključuju kontrolisane i voljne procese (Jovanović, 2012).

Osobine ličnosti i pristrasnosti u pažnji

U poređenju sa mnogobrojnim istraživanjima relacija anksioznosti (socijalne anksioznosti) kao dispozicione karakteristike i pristrasnosti u pažnji, manji je broj istraživanja u kojima su pristrasnosti u pažnji ispitivane u širem kontekstu osobina ličnosti.

Ako se uzme u obzir prva grupa studija, nalazi su šarenoliki. Neki od njih daju potvrdu predviđanjima proizašlim iz hipoteze o kongruentnosti osobina ličnosti, tj. govore o povećanoj budnosti pažnje na preteće signale kod osoba koje su sklone anksioznom reagovanju. Tako na primer, Ajzenk i Bajrn (Eysenck & Byrne, 1994), poredeći osobe nisko i visoko na crti anksioznosti, dobijaju da su subjekti izraženije anksioznosti brži u odgovaranju na negativne emocionalne signale. Drugi autori (npr. MacLeod & Hagan, 1992; MacLeod & Rutherford, 1992; Richards, French, Johnson, Naparstek, & Williams, 1992; Richards & Millwood, 1989) izveštavaju da je subjektima sa izraženom crtom anksioznosti potrebnije duže vreme da imenuju boju neprijatnih reči u poređenju sa grupom nisko anksioznih. Pored toga, pojedinci sa visokom anksioznošću imaju kraće vreme reakcije na tačke koje se pojavljuju iznad pretećih reči u poređenju sa nepretećim rečima kada su obe kategorije stimulusa prezentovane zajedno (Broadbent & Broadbent, 1988; MacLeod & Mathews, 1988; MacLeod et al., 1986; Mogg, Mathews, & Eysenck, 1992).

Uprkos postojanju brojnih radova o relaciji socijalne anksioznosti kao crte i pristrasnosti u pažnji, nalazi su mešoviti, jer se istraživanja razlikuju s obzirom na: 1) primenjenu eksperimentalnu paradigmu (npr. emocionalni Strupov zadatak vs. Test tačkom); 2) prirodu emocionalno zasićenog sadržaja (npr. preteće reči vs. preteće slike); 3) klinički status ispitanika (npr. klinički uzorak vs. neklinički uzorak; neklinički uzorak sa dve grupe ispitanika: visoko i nisko socijalno anksiozni) i 4) uključivanje indukcije socijalne pretnje pre procene pristrasnosti u pažnji. Generalno, ova istraživanja ukazuju

na nekoliko različitih obrazaca pažnje (Heinrichs & Hofmann, 2001; prema Lee, 2009): a) hipervigilnost (b) izbegavanje; c) hipervigilnost-izbegavanje; d) specifičnost (pristrasnosti u pažnji javljaju se samo ukoliko preteći materijal korespondira sa anksioznim fenomenom, tj. poremećajem) i e) nepostojanje ni jednog od navedenih obrazaca pažnje. Ukratko, mnoge studije, različite teorijske i metodološke koncepcije nisu uspele da pruže jednoznačno razumevanje odnosa socijalne anksioznosti i pristrasnosti u pažnji. Stoga je uloga socijalne anksioznosti kao osobine i stanja ličnosti u razumevanju pristrasnosti u pažnji još uvek nerazrešena.

Kako je akcenat u ovom radu na relaciji Grejevih konstrukata ličnosti i pristrasnosti u pažnji, sledi pregled dostupnih rezultata na tu temu. Deriberi i Rid (Derryberry & Reed, 1994) navode da neurotični introverti ispoljavaju pristrasnosti u pažnji prema negativnim socijalnim informacijama u poređenju sa stabilnim ekstravertima. S obzirom na to da je karakteristika neurotičnih introverta visok BIS, dok je nizak BAS odlika emocionalno stabilnih ekstravertata (Gray, 1991), ovaj nalaz daje dodatnu podršku pretpostavci da je izražena BIS reaktivnost pozitivni korelat pristrasnosti u pažnji za ugrožavajuće socijalne sadržaje. Još jedno od istraživanja daje saglasne rezultate iznetim. Naime, nalazi ukazuju da se temperament dobijen na osnovu inventara NEO-PI-R, označen kao izbegavajući (npr. visok Neuroticizam, niska Ekstraverzija), dovodi u vezu sa pristrasnostima prema emocionalno neprijatnim rečima i prema facijalnim ekspresijama negativnih emocija (Mauer & Borkenau, 2007). Nasuprot tome, temperament označen kao pristupajući (npr. nizak Neuroticizam, visoka Ekstraverzija) povezuje se sa pristrasnostima prema prijatnim rečima i prema radosnim licima, ali dobijene korelacije nisu bile značajne. Nadalje, rezultati govore u prilog postojanja povezanost između pozitivnog trenutnog raspoloženja i pristrasnosti prema prijatnim stimulusima, ali je ona pod uticajem pristupajućeg temperamenta. Relacije negativnog afektiviteta i pristrasnosti u pažnji nisu bile značajne. Međutim, u ovom radu raspoloženje je procenjivano u uslovu odsustva pretnje, tako da se ne zna šta bi se dobilo kada bi se uključila indukcija afekata.

U studiji Putmana i saradnika (Putman, Hermans, & van Honk, 2004) ispitivani su efekti dimenzija Grejeve teorije na pristrasnosti u pažnji. Dobijeno je da je BAS najjači korelat pristrasnosti u pažnji prema besnim licima, zatim bes kao osobina i na kraju

socijalna anksioznost. Međutim, neočekivano BIS nije bio povezan sa pristrasnostima u pažnji, pa se autori u zaključku ograđuju malim brojem ispitanika. Drugi nalazi, pak, sugerišu da samo osobe sa izraženim BIS-om bolje detektuju negativne stimulse, dok su one sa niskim BIS-om sklone odvratanju pažnje sa averzivnih materijala nakon opažanja istih (Avila & Torrubia, 2008). Shodno tome, ovakvi pojedinci imaju manje šanse za razvoj ruminativnog kognitivnog stila, koji je karakterističan za određena raspoloženja i poremećaje. Takođe, oni su spretniji u aktiviranju pozitivnih očekivanja (aktivacija BAS-a).

Oslanjajući se na rad Ajzenka i Greja (Eysenck, 1997; Gray & McNaughton, 2000), Kimbrel (2008) pretpostavlja da su kognitivne pristrasnosti za preteće sadržaje, između ostalog i pristrasnosti u pažnji, kod socijalno anksioznih osoba rezultat prevelike BIS i FFFS osetljivosti. Drugim rečima, BIS i FFFS su ličnosna/biološka osnova za mnoge negativne kognitivne pristrasnosti kod pojedinaca koji doživljavaju visok stepen socijalne anksioznosti. Naime, Kimbrel smatra da su kognitivne pristrasnosti za negativne i preteće socijalne informacije medijator između BIS-a, FFFS-a i socijalne anksioznosti u uslovima neposredne socijalne pretnje, za šta postoji indirektna (Noguchi, Gohm & Dalsky, 2006; Gomez & Gomez, 2002) i direktna empirijska potvrda (Kimbrel, 2008, 2012). Međutim, u Kimbrelovom istraživanju (2008; 2012) izostala je bilo kakva značajna relacija pristrasnosti u pažnji i dimenzija Grejeve Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. Stoga je potrebno dati još empirijskih podataka u različitim situacionim uslovima kako bi se rasvetlila vezi između pomenutih konstrukata.

Osobine ličnosti i pristrasnosti u memoriji

Ako hipotezu o kongruentnosti osobina ličnosti prenesemo na polje memorije, to znači da ljudi pamte i prisećaju se onih informacija koje su saglasne njihovim osobinama, što i potvrđuju raniji nalazi (Bargh, Lombardi, & Higgins, 1988; Bargh & Pratto, 1986; Higgins & King, 1981; Higgins, King, & Mavin, 1982; King & Sorrentino, 1988; Sedikides & Skowronski, 1990; von Hippel, Hawkins, & Narayan, 1994). Kada je u pitanju odnos socijalne anksioznosti kao crte i selektivne pažnje za preteće stimulse, nalazi su relativno konzistentni. Drugim rečima, pojava češćeg prisećanja na negativne sadržaje kod visoko socijalno anksioznih subjekata jedino je prisutna prilikom anticipacije socijalne pretnje i

to u kontekstu procene od strane drugih, kao i procene samog pojedinca. Pod određenim okolnostima, to može dovesti do aktivacije socijalno anksiozne kognitivne sheme (tzv. hipoteza aktivacije sheme) (Craik & Tulving, 1975; Markus, 1980). Međutim, korišćenje različitih zadataka kodiranja, kao i odsustvo kontrole depresivnih simptoma ne daje mogućnost donošenja konačnog zaključka o relaciji socijalne anksioznosti i pristrasnosti u memoriji. Pitanje je šta bi se dobilo primenom drugačijih istraživačkih dizajna. Naime, ranija istraživanja u okviru uzoraka iz opšte populacije sugerišu da visoko socijalno anksiozni pojedinci u poređenju sa nisko socijalno anksioznim ispoljavaju veću sklonost ka prisećanju na preteće sadržaje (npr. na zadatku slobodnog prisećanja ispitanici reprodukuju više pretećih fotografija, reči, rečenica u odnosu na pozitivne i neutralne) (Breck & Smith, 1983; Claeys, 1989; Mansell & Clark, 1999; O'Banion & Arkowitz, 1977; Smith, Ingram & Brehm, 1983). Tako u istraživanju Brekove i Smitove (1983) rezultati upućuju na veću negativnu pristrasnost eksplicitne memorije kod visoko socijalno anksioznih u poređenju sa grupom nisko socijalno anksioznih, ali samo u situaciji socijalne pretnje. Međutim, bitan podatak iz ovih istraživanja koji je važan za razumevanje rezultata jeste referentni okvir šifrovanja, tj. upamćivanja reči u zadatku slobodnog prisećanja. On može biti privatno samoreferentni (eng. *private self-referent encoding task* – SRET), javno-samoreferentni (eng. *public-self referent encoding task*) ili neki drugi (eng. *other-referent*). U prvom slučaju, ispitanik dobija instrukciju da opiše sebe rečima za koje smatra da se odnose na njega. U drugom, direkcija se odnosi na to kako ga drugi vide. U prethodno navedenim studijama uglavnom je korišćen prvi okvir (SRET; npr. Breck & Smith, 1983; Claeys, 1989; Mansell & Clark, 1999; Smith et al., 1983), dok je drugi uključen samo u jednom (npr. Breck & Smith, 1983). Klejs (1989), ispitujući prisećanje na reči koje predstavljaju dopadljive i nedopadljive osobine u SRET-u, dolazi do podataka da, za razliku od nisko socijalno anksioznih subjekata, visoko socijalno anksiozni pokazuju veću pristrasnost memorije za reči koje su indikatori nedopadljivih osobina. U istraživanju Mensela i Klarka (1999), korišćenjem sva tri zadatka kodiranja i obe situacione provokacije (prisustvo i odsustvo socijalne pretnje), vršeno je poređenje pristrasnosti eksplicitne memorije (prisećanje na pozitivne i negativne reči) na uzorku visoko i nisko anksioznih ispitanika. Podaci ukazuju na to da su se visoko anksiozni, u poređenju sa onima koji to nisu, manje prisećali pozitivnih reči u samoreferentnom

uslovu, ali su zato ispoljili veće prisećanje na negativne reči u uslovu vezanom za to kako ih drugi procenjuju. Oba ova nalaza vezana su za situaciju u kojoj je bila prisutna najava govora pred drugima i to neposredno pre samog zadatka prisećanja. Vasilopolus (Vassilopoulos, 2005) je sproveo slično istraživanje i dobio slične nalaze. Međutim, sa izuzetkom Mensel i Klarkovog eksperimenta, u ostalim navedenim radovima nisu kontrolisani depresivni simptomi, za koje je pokazano da utiču na pristrasnosti u memoriji (Sanz, 1996).

Od dimenzija ličnosti koje se vezuju za negativne pristrasnosti u memoriji primat zauzima neuroticizam. Neuroticizam označen kao tendencija ka doživljavanju negativnih afekata (anksioznost, depresivnost, hostilnost, socijalne nelagodnosti i dr.) predstavlja osnovni činilac pamćenja i prisećanja na neprijatne sadržaje. Osobe sklone da širok dijapazon stimulusa doživljavaju kao preteće na Zadatku slobodnog prisećanja reprodukuju veći broj negativnih prideva u poređenju sa pozitivnim. S druge strane, opozitni pol crtama koje označavaju korpus negativnih afekata – ekstraverzija, povezuje se sa tendencijom pamćenja i prisećanja prijatnih sadržaja (npr. Bradley & Mogg, 1994; Campbell, Chew, & Scratchley, 1991; Darvill & Johnson, 1991; DePascalis & Speranza, 2000; Derryberry & Reed, 1994; Desrosiers & Robinson, 1992; Lishman, 1972; Martin, Ward, & Clark, 1983; Reed & Derryberry, 1995; Rogers & Revelle, 1998; Rusting, 1998, 1999; Rusting & Larsen, 1998). Osim toga, pojedinci nisko na neuroticizmu, a visoko na ekstraverziji, ispoljavaju tendenciju ka prisećanju pozitivnih stimulusa (Lishman, 1972). Anksioznost kao crta ličnosti koja ulazi u sastav Neuroticizma kao bazične dimenzije je takođe važna u određenju predikcije pojave selektivne pažnje ka pretećim informacijama. Tako se očekuje da će osobe visoke anksioznosti reprodukovati veći broj negativnih reči na Zadatku slobodnog prisećanja, što je i potvrđeno (Breck & Smith, 1983; Claeys, 1989; Cloitre & Liebowitz, 1991; Eysenck & Byrne, 1994; O'Banion & Arkowitz, 1977). Pored navedenih dimenzija i crta ličnosti, pokazano je da osobe sa visokim optimizmom imaju specifičan kognitivni stil koji je u vezi sa javljanjem selektivnog pamćenja i prisećanja na prijatni materijal (Matlin & Gowron, 1979).

BIS i BAS se, takođe, dovode u vezu sa pozitivnim i negativnim afektivitetom (Carver & White, 1994; Gray, 1970, 1981, 1987; Tomarken & Keener, 1998; Tellegen, 1985; Watson, Wiese, Vaidya, & Tellegen, 1999), odnosno sa selektivnim procesiranjem

emocionalno relevantnih stimulusa. Shodno tome, pretpostavka je da će crte ličnosti koje su u vezi za BIS-om biti pozitivni korelati pristrasnosti u procesiranju neprijatnih ili negativnih emocionalnih informacija, dok će za prijatne ili pozitivne to biti crte povezane sa BAS-om. Potvrdu iznetoj pretpostavci pruža niz empirijskih nalaza, prema kojima visoko anksiozni ispitanici reprodukuju više negativnih nego neutralnih reči u poređenju sa onima koji stoje nisko na toj crti (Breck & Smith, 1983; Claeys, 1989; Cloitre & Liehowitz, 1991; Eysenck & Byrne, 1994; O'Banion & Arkowitz, 1977). Međutim, kako su crte ličnosti povezane sa trenutnim raspoloženjima, a ona sa selektivnim načinom procesiranja emocionalno valentnih podataka, onda je moguće da pretpostavljena veza između crta i kognitivne obrade bude zamaskirana efektom raspoloženja na kognitivni domen ličnosti. Neka od istraživanja pokazuju da u neutralnom raspoloženju (npr. u istraživanjima bez eksperimentalne manipulacije afektivnim stanjem ispitanika, tj. prilikom procene kognitivnih pristrasnosti u svakodnevnim okolnostima), osobine ličnosti, a ne raspoloženje, predviđaju procesiranje emocionalno obojenih informacija (Rusting, 1999; Rusting & Larsen, 1998). Ovi podaci sugerišu da su eksperimentalne paradigme koje uključuju neutralna raspoloženja adekvatnije za ispitivanje uloge osobina ličnosti, kao i BIS-a i BAS-a, u predviđanju određene kognitivne obrade. Dakle, u neutralnom raspoloženju (tipično svakodnevno iskustvo), dispozicione karakteristike koje korespondiraju BIS-u i BAS-u (a ne trenutno afektivno stanje) će se pre pokazati relevantnim za objašnjenje selektivnog procesiranja informacija (Gomez & Gomez, 2002).

Nalazi istraživanja Gomezovih (2002) pokazuju da su impulsivnost (kao crta) i BAS u pozitivnoj korelaciji sa brojem pozitivnih reči dobijenih primenom Zadatka slobodnog prisećanja. Pored toga, anksioznost (kao crta) i BIS predstavljaju pozitivne korelate broja negativnih reči. Veze su značajne i prilikom statističke kontrole efekata raspoloženja na pristrasnosti u memoriji. Procesiranje neutralnih informacija nije značajno povezano sa pomenutim osobinama i sistemima ličnosti. Naredna studija Gomeza i saradnika (npr. Gomez, Cooper, McOrmond, & Tatlow, 2004) daje slične podatke. Naime, osobine ličnosti povezane sa BAS-om (impulsivnost/očekivanje nagrade) pokazuju se jedinim pozitivnim prediktorom broja prijatnih reči u okviru Zadatka slobodnog prisećanja, dok su za broj neprijatnih reči to osobine vezane za BIS (anksioznost/očekivanje kazne). Korelacije su značajne i nakon statističke kontrole

anksioznosti/očekivanja kazne, tj. impulsivnosti/očekivanja nagrade. Kada je u pitanju predikcija oba aspekta pristrasnosti u memoriji (broj prijatnih i neprijatnih reči), autori se u zaključku pozivaju na potvrdu hipoteze o zasebnim sistemima.

Navedeni rezultati sugerišu postojanje kognitivne komponente Grejevih konstrukata ličnosti. Pored toga što aktivacija BIS-a i BAS-a rezultira pojavom odgovarajućih emocija i ponašanja, ona pokreće i specifičan kognitivni stil. To dalje upućuje na međusobnu povezanost dispozicionog, afektivnog i kognitivnog domena, koja može biti objašnjena direktnim vezama, kao i medijacionim i moderacionim odnosima. Prema pristupu o direktnim vezama, osobine i raspoloženja ostvaruju direktan i nezavisan efekat na procesiranje emocionalnih informacija. Moderacioni model predlaže interakciju osobina ličnosti i raspoloženja u objašnjenju kognitivne obrade, dok medijacioni sugeriše da je odnos između osobina i procesiranja podataka posredovan trenutnim afektivnim stanjem pojedinca.

Prema MMSA-u, negativne pristrasnosti u memoriji kod socijalno anksioznih osoba rezultat su prevelike BIS i FFFS osetljivosti. BAS može imati moderirajuću ulogu, odnosno osobe visokog BIS-a i FFFS-a u kombinaciji sa visokim BAS-om manje će ispoljavati negativne pristrasnosti u memoriji, za razliku od onih koji, pored visoke senzitivnosti BIS-a i FFFS-a, poseduju i nizak BAS. Kimbrel (2008) beleži pozitivnu vezu između BIS-a, FFFS-a, s jedne strane, i negativnih pristrasnosti u memoriji, s druge, i to na uzorku iz opšte populacije. Drugim rečima, osobe povišene BIS i FFFS osetljivosti reprodukuju veći broj prideva koje označavaju nepoželjne osobine, ponašanja i afektivna stanja u situaciji anticipacije socijalne pretnje. Međutim, suprotno očekivanjima, BAS se ne pokazuje značajnim prediktorom prisećanja na reči različite valence (pozitivne i negativne). Kako je u ovom istraživanju uključena samo situacija sa socijalnom pretnjom, pitanje je šta bi se dobilo u neutralnom uslovu.

Osobine ličnosti i pristrasnosti u rasuđivanju

Prema Medijacionom modelu socijalne anksioznosti, pristrasnosti u rasuđivanju (percepcija pretnje) predstavljaju rezultat selektivne obrade informacija, koja se odvija u ranijim fazama (percepcija, pažnja, memorija, uverenja i očekivanja). Stoga, povećana percepcija pretnje proizilazi iz negativnih kognitivnih pristrasnosti, te osoba precenjuje

verovatnoću pojave i uznemirenost predstojećim društvenim događajima (npr. „Biću kritikovan“; „Neću znati odgovor na pitanje koje mi je postavljeno“; „Počeću da mucam“ i sl). Ovakva procena dalje vodi ka povećanju intenziteta socijalno anksioznih simptoma i niskog društvenog postignuća, što može rezultirati reakcijom napuštanja ugrožavajuće situacije (Kimbrel, 2008).

U kontekstu MMSA-a, tj. reformulisane Teorije osetljivosti na potkrepljenje, očekivano je da će BIS biti primarni pozitivni korelat povećane percepcije pretnje. Sasvim je razumljivo da osobe koje su sklone da okruženje percipiraju i doživljavaju kao potencijalno ugrožavajuće i uznemiravajuće imaju i izraženije negativne pristrasnosti u rasuđivanju. Naime, to bi upućivalo na to da BIS, pored emocionalne i bihevioralne, uključuje i kognitivnu komponentu. Ukoliko se pojedinac suoči sa događajima takvog tipa, onda se očekuje aktivacija sistema za defanzivno izbegavanje (FFFS). Dakle, karakteristike socijalnih stimulusa određuju koji sistem ličnosti će biti zadužen za regulaciju ponašanja. Suprotno tome, pretpostavlja se da će BAS biti negativan korelat negativnih pristrasnosti u rasuđivanju. Što je osoba osetljivija na signale nagrade i umešnija u izbegavanju kazne, ona će okruženje percipirati na manje ugrožavajući način. Shodno tome, povišeni BAS može poslužiti kao protektivni faktor, tj. uticati na smanjenje percepcije socijalne pretnje.

Rezultati Kimbrelovog istraživanja (2008, 2012) pokazuju da BIS osetljivost pozitivno korelira sa percepcijom pretnje, a BAS negativno, i time potvrđuju iznete pretpostavke. Osim toga, percepcija pretnje je pozitivno povezana sa negativnim pristrasnostima u memoriji, uverenjima i očekivanjima u vezi sa izvođenjem (situacija govora pred drugima), dok je izostala značajna veza sa pristrasnostima u pažnji. Ovo ide u prilog shvatanju da su negativne pristrasnosti u rasuđivanju ishod selektivne obrade socijalno pretećih sadržaja, koja se odvija u ranijim fazama. Ovo istraživanje nije lišeno nedostataka i ograničenja, te je potrebno pružiti još empirijske podrške o ulozi osobina ličnosti u određivanju pristrasnosti u rasuđivanju. Naime, Kimbrel koristi termin „BIS osetljivost“ kako bi označio kombinovanu aktivnost dva sistema ličnosti (BIS-a i FFFS-a), a i ne uključuje kontrolnu grupu ispitanika. Na taj način nije do kraja razrešena nezavisna uloga BIS-a (anksioznost) i FFFS-a (strah), kao i pitanje da li su negativne kognitivne pristrasnosti izraženije u uslovima sa prisustvom društvene opasnosti u odnosu na

neutralnu okolnost. Stoga potrebno je proveriti iznete pretpostavke MMSA-a u drugačijim istraživačkim dizajnima.

Iako nedostaju empirijski podaci na već pomenutu temu, rezultati ranijih istraživanja pružaju posrednu potvrdu značaju BIS-a i FFFS-a u predikciji pojave negativnih pristrasnosti u rasuđivanju. Postoji niz radova o relaciji socijalne anksioznosti kao dispozicije i percepcije pretnje. Kako BIS predstavlja sklonost ka doživljavanju anksioznosti, a socijalna anksioznost jeste jedna njena forma, onda prethodni nalazi mogu biti indirektni oslonac BIS-u kao najvažnijem dispozicionom činiocu negativnih pristrasnosti u rasuđivanju. Osim toga, socijalni strahovi se vezuju za aktivaciju FFFS-a, tako da rezultati o vezi socijalne fobije i negativnih pristrasnosti u rasuđivanju mogu poslužiti kao osnov pretpostavke da i on ima udela u određenju percepcije pretnje.

Dobro je poznata činjenica da se tokom socijalnih interakcija socijalno anksiozni subjekti više bave katastrofičnim predviđanjima, uključujući i posledice nespretnog ili neadekvatnog društvenog istupanja (Leary & Kowalski, 1995). Postojeća istraživanja izveštavaju o postojanju negativnih pristrasnosti u rasuđivanju kod osoba sa socijalnom fobijom (npr. *verovatnoća* – npr. Amir, Beard & Bower, 2005; Lucock & Salkovskis, 1988; McManus, Clark, & Hackmann, 2000; Poulton & Andrews, 1996; Rheingold, Herbert & Franklin, 2003; Smári, Pétursdóttir & Þorsteinsdóttir, 2001; Zou & Abbott, 2012); *posledice* – Foa et al., 1996; Gilboa-Schechtman, Franklin, & Foa, 2000; McManus et al., 2000; Stopa & Clark, 2000; Uren, Szabó, & Lovibond, 2004; Wallace & Alden, 1995; prema Nelson et al., 2010), kao i onih sa izraženom socijalnom anksioznošću (npr. Constans, Penn, Ihen, & Hope, 1999; Huppert, Foa, Furr, Filip, & Mathews, 2003; Smári, Bjarnadóttir, & Bragadóttir, 1998). Rezultati istraživanja Smarija i saradnika (Smári et al., 1998) upućuju na pozitivnu vezu socijalne anksioznosti sa oba aspekta pristrasnosti u rasuđivanju za negativne društvene događaje kod studenata. Osim toga, osobe sa izraženom crtom socijalne anksioznosti pokazuju veću sklonost ka precenjivaju verovatnoće javljanja negativnih socijalnih situacija i njihovih posledica, u poređenju sa subjektima koji su manje skloni takvom načinu reagovanja (npr. Constans et al., 1999; Huppert et al., 2003).

Interakcija osobina ličnosti i situacionih faktora

MMSA pretpostavlja da situacije anticipacije ili stvarne evaluacije od strane drugih predstavljaju stimulse koji aktiviraju određene sisteme ličnosti (BIS, BAS i FFFS), koji zatim regulišu ponašanje pojedinca, kako na kognitivnom, tako i na emocionalnom i bihevioralnom nivou. Zato su za predviđanje pojave selektivne obrade informacija i stanja socijalne anksioznosti, pored osobina ličnosti, korisne i karakteristike društvenih stimulusa, tj. njihov međusobni odnos.

Kimbrel (2008), u kontekstu rRST-a, pravi razliku između „urođenih stimulusa straha” i „urođenih stimulusa anksioznosti”. Prvi se odnose na „opasne” socijalne situacije, kao što su, na primer, izvođenje nekog nepoznatnog zadatka pred velikom grupom nepoznatih ljudi (opservaciona socijalna anksioznost). Ovakvim situacijama svojstvena je veća mogućnost dobijanja negativne evaluacije, a manja verovatnoća dobijanja nagrade. Shodno tome, pretpostavlja se da ove okolnosti izazivaju neuslovljenu reakciju straha različitog stepena kod osoba sa prosečnom FFFS reaktivnošću. Nasuprot tome, očekuje se da će ljudi iskusiti manje straha, a više anksioznosti (aktivacija BIS-a) u društvenim uslovima u kojima je mogućnost dobijanja nagrade veća, u odnosu na negativnu povratnu informaciju (npr. razgovor sa privlačnom osobom) (socijalna anksioznost u interakcijama). Uloga BAS-a je moderatorskog tipa, odnosno on može promeniti kognitivno-afektivni ishod (pojačati ga ili smanjiti), o čemu je ranije diskutovano.

Prema Greju i MekNotonu (Gray & McNaughton, 2000), većina specifičnih fobija ne proizilazi iz klasičnog uslovljavanja, već iz neuslovljene reakcije straha na urođene stimulse straha. Socijalni stimulusi su karakteristični po tome što često sadrže kombinaciju potencijalne nagrade i opasnosti (konflikt pristupanja-izbegavanja). Pristupanje određenim socijalnim situacijama može da dovede do pozitivnih ishoda i posledica po pojedinca (npr. zaštita, reprodukcija i sl), ali i do agresije od strane dominantnih članova grupe (npr. povreda ili smrt) (Kimbrel, 2008). Iz perspektive rRST-a (Gray & McNaughton, 2003), mnoge socijalne situacije u sebi sadrže konflikt pristupanja-izbegavanja, te često predstavljaju urođene stimulse anksioznosti, koji aktiviraju i BIS i FFFS. Stoga Kimbrel (2008) pretpostavlja da ljudi više ispoljavaju negativne kognitivne pristrasnosti i doživljavaju veći nivo anksioznosti u socijalnim

situacijama koje u sebi sadrže veću mogućnost dobijanja negativne procene od strane drugih, u odnosu na pozitivnu (npr. izvođenje nekog novog i neobičnog zadatka pred grupom nepoznatih ljudi). Shodno tome, način kognitivne obrade i stepen anksioznosti koji osoba doživljava u određenoj društvenoj situaciji može se predvideti na osnovu: a) verovatnoće dobijanja negativne procene od strane drugih i b) verovatnoće dobijanja pozitivne procene. Ukratko, selektivno procesiranje društveno pretećih sadržaja i stanje socijalne anksioznosti biće izraženije u uslovima sa socijalnom pretnjom, nego li u svakodnevnim životnim okolnostima (neutralan uslov).

Pored ovih Kimbrelovih pretpostavki, za bolje razumevanje interakcije uslova i osobina ličnosti, tj. reakcija na pretnju, poslužiće i koncept *odbrambene* distance, koji su razvili Blančardovi (Blanchard, Flannelly, & Blanchard, 1986). Reakcije nisu iste u situacijama postojanja realne opasnosti i u okolnostima u kojima je pojava ugroženosti potencijalna. Takođe, reakcije na oklonosti u kojima je potrebno suočavanje sa pretnjom su drugačije od reakcija u kojima je pretnja dovoljno daleka da se može izbeći. Dakle, ukoliko je osoba u mogućnosti da izbegne ugrožavanje u situaciji stvarne opasnosti, doživljava se strah i reaguje se bežanjem. Ako, pak, osoba nije sigurna u mogućnost napuštanja situacije, to će izazvati ljutnju i borbenu reakciju. Emocionalna reakcija na nemogućnosti izbegavanja realne pretnje je panika, koja je praćena nemogućnošću reagovanja. Kada su u pitanju potencijalno preteći stimuli, percepcija da se situacija može izbeći aktivira anksioznost. Nesigurnost u mogućnost izbegavanja potencijalne opasnosti može pokrenuti opsesivne reakcije. I na kraju, ukoliko se potencijalna opasnost ne može izbeći, kao psihološka reakcija pojaviće se depresivnost (Smederevac i sar., 2009).

Literatura beleži samo jedno istraživanje koje je ispitivalo neke od osnovnih pretpostavki MMSA-a. U pitanju je Kimbrelovo istraživanje (2008, 2012), u kome je testirano ponašanje subjekata u uslovu potencijalne socijalne pretnje. Naime, procenjuju se kognitivne pristrasnosti i doživljaj socijalne anksioznosti neposredno pre ulaska u situaciju govora pred drugima. Neutralan uslov nije bio uključen, zbog toga što se radilo o istraživanju korelativnog tipa. Stoga rezultati ne odražavaju prirodu interakcije osobina ličnosti i situacionih činilaca, a ni MMSA dovoljno ne objašnjava specifičnosti tog odnosa. Prema tome, za određenje pretpostavki od koristi mogu biti

nalazi prethodnih istraživanja iz ove oblasti, koji ukazuju na složenost sudejstva individualnih i situacionih činilaca u određenju kognitivno-afektivnog odgovora.

U istraživanju Malinsa i Djuka (Mullins & Duke, 2004), u cilju testiranja efekata stanja socijalne anksioznosti na tačnost identifikacije valence emocionalnih ekspresija (radost, tuga, bes i strah) različitog intenziteta (visoki i niski), indukovana su četiri nivoa socijalne pretnje (od najnižeg do najvišeg) kod četiri grupe ispitanica, ujednačenih prema strahu od negativne evaluacije. U prvom, ispitanice su popunjavale Zadatak identifikacije facijalnih ekspresija (DANVA-2; Nowicki & Duke, 1994) potpuno same u prostoriji uz instrukciju da to učine što brže i tačnije. U drugom slučaju, izvršavale su isti zadatak u prisustvu eksperimentatora. U trećem, nije bilo eksperimentatora, ali najavljen govor pred dva procenjivača. U poslednjem, četvrtom, zadatak je izvršavan uz prisustvo eksperimentatora i uz informaciju o javnom govoru. Rezultati pokazuju da subjekti koji su visoko na socijalnoj anksioznosti kao dispoziciji brže i tačnije prepoznaju facijalne izraze, pre svega besa i straha, i to u uslovu u kome je isprovocirana umerena situaciona anksioznost (najava javnog govora, bez prisustva eksperimentatora u prostoriji). U prvoj eksperimentalnoj situaciji (najniže stanje socijalne anksioznosti) i u poslednjoj (najviše), ove ispitanice sporije identifikuju stimulse. Ovi nalazi vezani su za obe kategorije intenziteta stimulusa i ukazuju na obrnuti krivolinijski (U) odnos između brzine prepoznavanja pretećih signala i nivoa trenutnog doživljaja socijalne anksioznosti. Dakle, srednji nivo doživljaja socijalne anksioznosti rezultira hipervigilnošću u prepoznavanju pretećih ekspresija, ali kako anksioznost raste, kognitivni simptomi socijalne anksioznosti ometaju brzinu odgovora na emotivne poruke drugih. Osim toga, odsustvo, kao i prisustvo veoma izražene anksioznosti dovodi do istog obrasca povezanosti između navedenog kognitivnog i afektivnog domena ličnosti. Rezultati ovog istraživanja mogu biti od koristi jer ukazuju na važnost gradacije socijalne pretnje za razumevanje odnosa crte anksioznosti i procesiranja afektivno zasićenih sadržaja. Međutim, ispitivani su samo subjekti koji stoje visoko na crti socijalne anksioznosti, a i konstrukti iz domena osobina ličnosti nisu uključeni, te ostaje otvoreno pitanje kakva je uloga socijalne anksioznosti kao dispozicije i drugih osobina ličnosti u određenju kognitivne obrade u socijalno pretećim situacijama različitog intenziteta.

Jedan deo nedostataka prikazanog istraživanja pokušava da otkloni Baternorova (Buttermore, 2009) u nizu eksperimentalnih studija. Rezultati prve studije podržavaju ideju o krivolinijskom odnosu socijalne anksioznosti i vremena reakcije na pretnju. U poređenju sa pojedincima niske i visoke socijalne anksioznosti, subjekti prosečne socijalne anksioznosti su u socijalno pretećoj situaciji bili brži u prepoznavanju tužnih, besnih i neutralnih ekspresija. U nepretećim okolnostima ne postoji efekat crte socijalne anksioznosti na vreme reakcije. Interesantan nalaz tiče se nešto drugačijeg krivolinijskog obrasca rezultata koji se odnosi na predikciju diskriminativnosti stimulusa besa. U kontrolnom uslovu, ispitanici povišene socijalne anksioznosti pokazali su se senzitivnijim na besna lica nego li ispitanici prosečne socijalne anksioznosti. U pretećem uslovu, taj obrazac je obrnut – prosečno socijalno anksiozne osobe osetljivije su na preteće signale u poređenju sa visoko anksioznim pojedincima. Moguće objašnjenje dobijenih nalaza ide u pravcu ideje da su individue umerenog nivoa socijalne anksioznosti samo pod okolnostima društvene opasnosti (potvrda evolucionističkoj pretpostavci o funkciji socijalne anksioznosti) u prednosti u odnosu na preostale dve grupe.

S obzirom na to da je prvi eksperiment „patio” od malog broja ispitanika, drugim je taj nedostatak otklonjen. Samim tim su i rezultati bolje odslikavali krivolinijski odnos sklonosti ka socijalno anksioznom reagovanju i brzine obrade informacija. Naime, ispitanici niske i umerene socijalne anksioznosti brže su odgovarali na tužne i besne sadržaje u odnosu na one sa visokim skorovima na skali procene socijalne anksioznosti kao dispozicije. Nije zabeležena značajna interakcija između crte socijalne anksioznosti i uslova, ali jeste nezavisan efekat prvo pomenute varijable. Načelno, Baternorova navodi da je glavna mana sprovedenih eksperimenata procedura indukcije socijalne anksioznosti, koja se sastojala u prisećanju na situacije u kojima su učesnici bili izloženi društvenoj opasnosti. Njena preporuka za naredna istraživanja ide u pravcu primene procedura koje će biti efikasnije u provociranju stanja socijalne anksioznosti (npr. STIP). Dakle, u prvom istraživanju nije postojao efekat socijalne anksioznosti na brzinu reakcije u kontrolnom uslovu, a u drugoj efekat uslova na brzinu procesiranja afektivnih materijala.

Medijatorska uloga kognitivnih pristrasnosti

Proksimalni deo Kimbrelovog modela dobija naziv Medijacioni model socijalne anksioznosti prema pretpostavci da su kognitivne pristrasnosti posrednici u efektu osobina ličnosti na pojavu socijalno anksioznih simptoma. No, pored Kimbrela, i drugi autori (npr. Bijttebier, Beck, Claes, & Vandereycken, 2009; Gomez & Cooper, 2008; Revelle, 2008) govore o medijatorskoj ulozi selektivne obrade emocionalno relevantnih sadržaja u vezi između osobina ličnosti (RST i rRST) i emocionalnih stanja (poremećaja). Postojeća empirijska građa, kao što je već navođeno, upućuje na to da je BIS jedan od najznačajnijih konstrukata u kontekstu objašnjenja i predviđanja pojave negativnih kognitivnih pristrasnosti. BIS kao sistem procene rizika angažovan je u detektovanju opasnosti, te su osobe sa visokom BIS osetljivošću sklone prijemu, obradi i prisećanju na negativne stimulse iz okruženja (Gray & McNaughton, 2000; McNaughton & Corr, 2004). S druge strane, BIS kao kontrolor ponašanja vodi ka bihevioralnoj inhibiciji povećavajući pažnju, pobuđenost i procesiranje neprijatnih sadržaja (Avila & Torrubia, 2008). Prema tome, ishodi ovakvog odnosa BIS-a i kognitivnih procesa su negativna emocionalna stanja, a na duže staze to mogu biti i psihički poremećaji (Zinbarg & Yoon, 2008). Na temelju ovih rezultata Gomez i Kuper (Gomez & Cooper, 2008) razvijaju Kognitivni model psihopatologije u okviru Teorije osetljivosti na potkrepljenje (eng. *Reinforcement Sensitivity Theory cognitive model of psychopathology*). On predstavlja kombinaciju Bekove kognitivne teorije (Beck, 1979; Beck et al., 1985; Beck & Dozois, 2010; prema Ly, 2011) i RST-a. Prema ovom modelu, izloženost intenzivnim negativnim stimulusima može da aktivira preosetljiv BIS, koji zatim deluje na dva načina (nezavisno ili simultano) u određenju psihopatoloških ispoljavanja. Prvo, preosetljiv BIS direktno aktivira određenu kognitivnu shemu, koja zatim utiče na javljanje negativnih misli, emocija i ponašanja. Drugo, izražena BIS reaktivnost utiče na pojavu negativnih emocionalni stanja, a ona dalje vode ka selektivnom procesiranju informacija i određenim ponašanjima. BAS je, takođe, uključen u model, ali je njegova uloga samo uslovno predložena (Ly, 2011). Dakle, BIS može delovati dvojako na pojavu anksioznih simptoma: 1) indirektno – preko selektivne obrade podataka i 2) direktno.

Međutim, Kimbrel (2008) u okviru Medijacionog modela socijalne anksioznosti, pretpostavlja samo indirektan efekat kognitivnih pristrasnosti na pojavu socijalno

anksiozne reakcije. Naime, MMSA predviđa da će BIS i FFFS biti u pozitivnoj relaciji sa negativnim kognitivnim pristrasnostima i stanjem socijalne anksioznosti, a da će efekti BIS-a i FFFS-a na doživljaj socijalne anksioznosti biti u potpunosti posredovani negativnim kognitivnim pristrasnostima, i to u uslovima bliske društvene pretnje. Osim toga, očekuje se da će BAS biti negativno povezan sa negativnim kognitivnim pristrasnostima i socijalno anksioznom reakcijom, dok će negativne kognitivne pristrasnosti imati ulogu medijatora u efektu BAS-a na socijalnu anksioznost. U nastojanju da proveri ove pretpostavke, Kimbrel sprovodi studiju (2008, 2012) čiji rezultati pokazuju adekvatno slaganje medijacionog modela sa empirijskim podacima. Testiranje modela nezavisnih glavnih efekata (BIS, FFFS, BAS i kognitivne pristrasnosti imaju direktan efekat na socijalnu anksioznost kao stanje, nezavisno jedan od drugog) pokazuje nisko slaganje, te je odbačen. Nakon toga, izvršeno je poređenje prvog modela sa parcijalno-medijacionim, kome su dodate direktne veze između BIS-a, FFFS-a i socijalne anksioznosti, kao i između BAS-a i socijalne anksioznosti. Kao i u početnom modelu, rezultati pokazuju da BIS, FFFS i BAS imaju značajne direktne efekte na kognitivne pristrasnosti, dok su veze između, BIS-a, FFFS-a, odnosno BAS-a i socijalne anksioznosti neznačajne. Kimbrel smatra (2008, 2012) da ovaj nalaz može ukazivati na to da su Grejevi ličnosni konstrukti jače povezani sa negativnim kognitivnim pristrasnostima koje leže u osnovi socijalne anksioznosti, pre nego sa samom socijalnom anksioznošću kao stanjem. Dodavanje direktnih veza između BIS-a, FFFS-a, BAS-a i socijalne anksioznosti ne doprinosi statistički značajno povećanju slaganja modela. Stoga je i parcijalno-medijacioni model odbačen. Završno poređenje izvršeno je između prvog (medijacionog) modela i modela u kome je veza između BAS-a i kognitivnih pristrasnosti nula. Ovaj model je napravljen kako bi se proverila pretpostavka da direktna veza između BAS-a i kognitivnih pristrasnosti značajno unapređuje fitovanje modela. Međutim, rezultati su pokazali da je ovaj model gori u odnosu na prvi. Osim toga, u ispitivanju efekata BAS reaktivnosti na trenutni socijalno anksiozni odgovor zabeleženo je da, čak i nakon uklanjanja zajedničke varijanse sa BIS-om, niska BAS senzitivnost ostvaruje značajan indirektan efekat na stanje socijalne anksioznosti preko kognitivnih pristrasnosti. Ovo je važan rezultat, jer pre svega ide u prilog shvatanju da snižena BAS osetljivost predstavlja dodatni rizik za doživljaj socijalne anksioznosti, a i sugeriše da se

efekat niskog BAS-a na socijalnu anksioznost ostvaruje preko selektivne obrade negativnih i pretećih socijalnih informacija (Kimbrel, 2008, 2012).

Dakle, navedeni rezultati su u skladu sa pretpostavkom da kognitivne pristrasnosti za negativne i socijalno preteće informacije imaju posredničku ulogu u efektu BIS-a, FFFS-a i BAS-a na socijalno anksiozne manifestacije. BIS, FFFS i BAS imaju značajne indirektno efekte na socijalnu anksioznost preko kognitivnih pristrasnosti. Međutim, i pored toga, ovi nalazi sugeriraju da su možda BIS, FFFS i BAS ličnosna, odnosno neurobiološka osnova socijalne anksioznosti, odnosno kognitivnih pristrasnosti koje se ispoljavaju u okolnostima socijalne pretnje (Kimbrel, 2008, 2012). Kimbrel (2008, 2012) smatra da rezultati proširuju prvobitni Ajzenkov rad (Eysenck, 1997) o relaciji između osobina anksioznosti i kognitivnih pristrasnosti kroz Grejevu reformulisanu Teoriju osetljivosti na potkrepljenje, kao i da obogaćuju znanje o odnosu između BIS-a, FFFS-a i socijalne anksioznosti, prikazujući vezu između BIS-a, FFFS-a i stanja socijalne anksioznosti u kontekstu aktuelne i relevantne socijalne situacije. Potvrđena je i hipoteza da potencijalna socijalno preteća situacija provocira sklonost ka određenoj obradi informacija (npr. pristrasnosti u memoriji) zato što ovi tipovi situacija aktiviraju BIS i FFFS (Gray & McNaughton, 2000; Kimbrel, 2008, 2012). Međutim, veze osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji, kao i pristrasnosti u pažnji i stanja socijalne anksioznosti nisu se pokazale značajnim.

Podaci istraživanja, dalje, idu u prilog pretpostavci da je možda procesiranje informacija, dobijenih putem određenih kognitivnih pristrasnosti, mehanizam preko koga ličnost utiče na ponašanje i emocionalne reakcije na preteće situacije. Nalazi ukazuju i na to da određene forme kognitivnih pristrasnosti (npr. pristrasnost memorije) mogu biti organizovane u nadređeni faktor, odnosno generalni faktor kognitivnih pristrasnosti (Kimbrel, 2008, 2012). S druge strane, Grej i MekNajton (Gray & McNaughton, 2000) govore da postoji bazični moždani sistem (npr. sistem koji se nalazi u osnovi BIS-a) koji leži u osnovi mnogih formi kognitivnih pristrasnosti. BIS i FFFS je mnogo snažnije povezan sa negativnim kognitivnim pristrasnostima. Ovo se podudara sa idejom da su BIS i FFFS primarna neuro-ličnosna osnova za pristrasnosti u memoriji koje su povezane sa socijalnom anksioznošću i socijalnom fobijom (Gray & McNaughton, 2000; Kimbrel, 2008, 2012).

Da sumiramo, rezultati Kimbrelvog istraživanja pružaju empirijsku potvrdu MMSA-u. Dakle, visoka osetljivost BIS i FFFS sistema u kombinaciji sa niskom reaktivnošću BAS-a ostvaruje značajan indirektan efekat na stanje socijalne anksioznosti preko negativnih kognitivnih pristrasnosti, ali samo u situaciji anticipacije socijalne pretnje. Stoga je uopštljivost nalaza limitirana. Naime, korelaciona priroda istraživanja, tj. odsustvo kontrolne grupe u kojoj nema socijalno preteće manipulacije, onemogućava donošenje kauzalnih zaključaka. Za potpunije rasvetljavanje odnosa između osobina, kognicije i afekata, potrebno je uključiti više nivoa situacione provokacije. Pored ispitivanja prisustva i odsustva anticipatorne (potencijalne) socijalne anksioznosti, potrebno je uzeti u obzir i uslove u kojima se proučava i reaktivna (aktuelna) socijalna anksioznost. Međutim, nije svejedno kakve povratne informacije dobijamo od drugih prilikom aktuelnog socijalno pretećeg događaja. Iz tog razloga, potrebno je sagledati veze pomenutih konstrukata tokom izloženosti različitim situacionim provokacijama. Drugo, rezultati većine dosadašnjih istraživanja tiču se proučavanja socijalne anksioznosti kao poremećaja ili grupa ispitanika visoko i nisko socijalno anksioznih, čime je zanemaren bitan deo populacije sa prosečno izraženom crtom socijalne anksioznosti. Na taj način, poređenje dobijenih podataka sa ranijim nalazima je ograničeno. Autor MMSA nije dovoljno objasnio, niti predvideo, moguće relacije socijalne anksioznosti kao crte ličnosti, osobina ličnosti iz rRST-a, kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti u različitim društvenim okolnostima. Osim toga, postojeći rezultati u ovoj oblasti proizašli su iz konceptualno i metodološko različitih istraživanja, te ne mogu mnogo pomoći u određenju predikcije Grejevih dimenzija ličnosti i situacionih činilaca na pojavu kognitivnih pristrasnosti i situacione socijalne anksioznosti na uzorku ispitanika iz opšte populacije. Stoga, cilj ovog rada je prikupljanje polaznih nalaza dobijenih testiranjem MMSA-a u različitim situacionim kontekstima kod pripadnika nekliničke populacije.

Dodatak modelu: faktori stanja – depresivnost

I pored toga što se u okviru MMSA-a pojava negativnih kognitivnih pristrasnosti i povišene socijalne anksioznosti vezuje za dispozicioni i situacioni kontekst, u ovom radu biće ispitivana i uloga činilaca psihičkog stanja, tačnije depresivne simptomatologije. Razlog za takvu odluku dolazi iz više izvora. Prvo, empirijska istraživanja pokazuju da su

afektivni i kognitivni procesi povezani dvojako: 1) u vidu zajedničke neuralne osnove (limbičke strukture i prefrontalni korteks) (LeDoux & Phelps, 2008) i 2) preko afektivne regulacije procesa percepcije, obrade informacija, pažnje, pamćenja i donošenja odluka (Storbeck & Clore, 2007). Drugo, komorbiditet između socijalne anksioznosti i depresije je veoma čest (npr. Mineka, Watson, & Clark, 1998; Starčević, Damjanović i Đurić, 1994), pa se može očekivati postojanje veze između depresivnosti i selektivne obrade informacija, kao i afektivnog stanja vezanog za socijalno anksiozni fenomen. Treće, depresivnost, pored somatskih, kognitivnih, afektivnih i bihevioralnih simptoma, obuhvata i motivacioni aspekt, te je od značaja utvrditi ulogu takvog stanja ličnosti u predviđanju javljanja određenog kognitivnog obrasca i socijalno anksioznog ponašanja pod određenim okolnostima. Drugim rečima, postavlja se pitanje doprinosa različitih grupa činilaca u predikciji javljanja kognitivnih pristrasnosti i doživljaja socijalne anksioznosti. Na ovaj način ponuđena je dopuna MMSA-a, koja predstavlja novitet u modelima socijalne anksioznosti.

Depresivnost i kognitivne pristrasnosti

Uprkos tome što se preferencija obrade negativno obojenih sadržaja vezuje za širi spektar neprijatnih emocionalnih stanja, ipak je priroda negativnih stimulusa koji provociraju pojavu anksioznosti i depresivnosti drugačija. Ranije je pomenuto da je aktivacija različitih kognitivnih shema zadužena za doživljaj anksioznosti i depresivnosti. Dok se u prvom slučaju zabrinutost fokusira na doživljaje ugroženosti i socijalnog odbacivanja, u drugom je vezana za doživljaj bezvrednosti, gubitka, razočaranosti, separacije i sl. U tom kontekstu upitna je uloga depresivnosti u obradi pretećeg materijala. Osim toga, to se kosi sa hipotezom o kongruentnosti raspoloženja. Postojeći empirijski podaci mogu pomoći u određenju predikcije depresivnosti kao korelata selektivnog procesiranja sadržaja socijalno pretećeg karaktera.

Vilijams sa saradnicima (Williams, Watts, MacLeod, & Mathews, 1997; prema Bar-Haim et al, 2007) iznosi shvatanje po kome se anksioznost vezuje za veću usmerenost pažnje ka signalima opasnosti (automatski proces), a depresivnost za elaboraciju negativnog materijala (svesni proces). U skladu s tim istraživački podaci ukazuju da depresivne osobe ne ispoljavaju pristrasnosti u pažnji za preteće informacije na

subliminalnim nivoima ekspozicije stimulusa, već samo u slučaju dužeg izlaganja, koje dozvoljava kasnije procese obrade podataka (videti Mogg & Bradley, 2005). U ovom kontekstu depresivnost se ne pokazuje bitnom za određenje pristrasnosti u pažnji za preteći sadržaj. Međutim, nalazi nekih studija pokazuju da kada depresivnost i anksioznost koegzistiraju na kliničkom nivou, onda se beleži nepostojanje pristrasnosti u pažnji koje je karakteristično za anksioznost (npr. Mogg, Bradley, Williams, & Mathews, 1993). To se dalje objašnjava motivacionom komponentom, koja je važna za proces pažnje, a u osnovi je depresivnosti. Drugim rečima, da bi osoba orijentisala svoju pažnju ka nekom sadržaju, ona mora biti motivisana za to. Kako je krucijalno obeležje depresivnosti amotivacija, onda to može biti razlog nepostojanja selektivnog obrasca pažnje kod anksioznih osoba (Mogg, Bradley, & Williams, 1995). Ukratko, pristrasnosti u obradi informacija koje su vezane za anksiozna i depresivna stanja ne razlikuju se samo prema sadržaju koji se procesira, već i u načinu procesiranja. Drugim rečima, očekivalo bi se da anksioznost bude povezana sa pristrasnostima u pažnji za negativne sadržaje, a depresivnost sa pristrasnostima u memoriji. Gotlib sa saradnicima (Gotlib et al., 2004) proučava specifične obrasce pristrasnosti za tužne, socijalno preteće, fizički preteće i pozitivne stimulse kod osoba koje pate od velike depresije, generalizovanog anksioznog poremećaja, kao i kod pojedinaca koji nemaju psihijatrijsku dijagnozu. Podaci sa Zadatka slobodnog prisećanja upućuju na izraženiju reprodukciju negativnih reči, nego pozitivnih, i to kod obe grupe ispitanika u poređenju sa kontrolnom. Takođe, depresivni ispitanici se prisećaju više reči koji označavaju tugu, što je i očekivano, ali i onih koje se odnose na fizičku pretnju. Pozitivne pristrasnosti u memoriji nisu zabeležene ni kod jedne grupe ispitanika, tako da autori u diskusiji rezultata upućuju na potvrdu da su depresija i socijalna fobija povezane sa negativnim pristrasnostima u memoriji. U pomenutom radu korišćen je i Test tačkom, kao i slikovni stimulusi. Depresivne osobe pokazuju pristrasnost pažnje ka tužnim facijalnim ekspresijama u odnosu na besna i nasmejana lica, dok kod preostale dve grupe ispitanika nisu registrovane pristrasnosti u pažnji. Osim toga, nalazi pokazuju da su izraženiji simptomi depresije praćeni odvrćanjem pažnje od radosnih lica. Ukratko, dobijeni podaci upućuju na karakteristične obrasce pažnje i memorije kod depresivne grupe koji se odnose na preferenciju obrade tužnih sadržaja, pre nego ostalih stimulusa. Međutim, kod grupe sa

generalizovanim anksioznim poremećajem nisu zabeležene specifičnosti u procesiranju emocionalno zasićenih sadržaja.

Na osnovu iznetih podataka, pretpostavka ide u pravcu predikcije depresivnosti kao pozitivnog korelata negativne pristrasnosti u rasuđivanju. Prvo, ovaj vid kognitivne pristrasnosti odvija se u kasnijim fazama obrade informacija. Drugo, jedna od definišućih odlika depresivnosti je pesimizam, koji se tiče negativne percepcije budućnosti. Kako se negativne pristrasnosti u rasuđivanju odnose na preceanjivanja verovatnoće pojave neprijatnih ishoda društvenih interakcija i uznemirenosti istim, onda je logično očekivati takvu vezu. Povrh svega, raniji radovi upućuju na to da depresivnost može biti konceptualizovana kao kombinovano stanje visokog nivoa negativnog afektiviteta i niske izraženosti pozitivnog (npr. Brown, Chorpita & Barlow, 1998; Clark & Watson, 1991; Watson, Clark & Carey, 1988). Watson sa saradnicima (Watson et al., 1988) pretpostavlja da, ukoliko su afekti u direktnoj vezi sa kognicijom, očekivalo bi se da anksioznost bude pozitivni korelat samo procene pojave negativnih iskustava, dok bi depresivnost, pored predikcije pomenutih događaja, ostvarila i značajnu vezu sa očekivanjem prijatnih stvari. Preciznije rečeno, pretpostavlja se da će anksioznost povećati procenu verovatnoće pojave negativnih događaja, a da neće imati efekta na predikciju pojave pozitivnih okolnosti. Pored toga, depresivnost bi ostvarila dvostruku vezu: 1) pozitivnu sa očekivanjem negativnih događaja i 2) negativnu sa anticipacijom pozitivnih. Da bi se na adekvatan način testirale iznete hipoteze istraživači su koristili eksperimentalni dizajn. Naime, u studiji MekLeoda i Bajrna (MacLeod & Byrne, 1996) ispitivane su tri grupe ispitanika (anksiozna, mešovita (kombinacija anksioznosti i depresivnosti) i kontrolna (odsusvo oba emocionalna stanja)). Rezultati podržavaju iznete pretpostavke, pokazujući da su anksiozna i mešovita grupa ispoljile značajno više negativnih budućih iskustava nego kontrolna, dok je samo mešovita imala značajno sniženje na predikciji pozitivnih dešavanja u poređenju sa kontrolnom. Pored toga, anksiozna i mešovita grupa su, u odnosu na kontrolnu, ispoljile slične obrasce zabrinutosti i beznadežnosti u vezi sa pojavom negativnih i pozitivnih događaja. Međutim, nije do kraja jasno šta je u mešovitoj grupi dalo efekte na procenu pojave događaja obe valence (da li je to anksioznost, depresivnost ili njihova kombinacija). Zbog toga je odsustvo depresivne grupe ograničenje studije, te preporuke za naredna istraživanja idu u pravcu uključivanja takvih

ispitanika. I ne samo to, varijable u MekLeodovom istraživanju tretirane su kategorički, pa sami autori predlažu drugačiji tretman anksioznih i depresivnih simptoma u narednim ispitivanjima (kontinualne varijable).

Depresivnost i stanje socijalne anksioznosti

Osnovna nit koja povezuje depresivnost i doživljaj socijalne anksioznosti jeste to što se oba stanja karakterišu negativnim afektivitetom ili doživljajem neprijatnosti. Depresivnost uključuje pad voljnih i instinktivnih dinamizama, suicidalne misli, pesimizam, osećanje tuge, krivice, razočaranosti, frustriranosti i neraspoloženosti, te može biti kratkotrajno, ali i dugotrajno stanje koje predstavlja uvod u depresivni poremećaj. Socijalna anksioznost obuhvata niz negativnih emocija, kao što su anksioznost, strah, zabrinutost i sl. Takođe, oba ova stanja predstavljaju reakciju na neki spoljašnji stimulus. Kod depresivnosti to je najčešće stresogeni životni događaj, a kod socijalne anksioznosti prisustvo znakova društvene opasnosti, tj. mogućnost odbacivanja od strane drugih. Pored ovih teorijskih paralela, i empirijski podaci upućuju na često zajedničko pojavljivanje depresivnosti i socijalne anksioznosti, kako na dijagnostičkom (Kessler, Stang, Wittchen, Stein, & Walters, 1999), tako i na manifestnom nivou (npr. Heimberg et al., 1989). Tako na primer, Kesler sa saradnicima (1999) navodi podatak da na tri osobe koje pate od socijalno anksioznog poremećaja više od jedne (34.2%) ispoljava i neki od poremećaja raspoloženja.

Osim toga, u nizu istraživanja je dosledno dokumentovano da socijalno-anksiozne osobe imaju nisko samocenje, visoku samokritičnost i da su sklone depresivnim simptomima (Brady & Kendall, 1992; Cox, Pagura, Stein, & Sareen, 2009; Fleet & Stein, 2004; Kovacs, Gatsonis, Paulauskas, & Richards, 1989). Ne samo da je depresivnost pozitivno povezana sa socijalno anksioznim stanjem, već se takav odnos beleži i sa tendencijom ka socijalno anksioznom ponašanju. Koles i saradnici (Coles, Gibb, & Heimberg, 2001) su dobili da su mere sa Bekovog inventara depresivnosti (Beck, Steer, & Garbin, 1988) visoko/umereno i pozitivno povezane sa četiri indikatora socijalne anksioznosti kao dispozicionog obeležja i poremećaja ličnosti (socijalna anksioznost u interakcijama, socijalni strah, strah od izvođenja i socijalna fobija). Na uzorku od 514 američkih studenata, Rot i saradnici (Roth, Coles, & Heimberg, 2002) izveštavaju o osrednjoj pozitivnoj korelaciji

između straha od negativne evaluacije i simptoma depresivnosti. Na temelju iznetih podataka sasvim je očekivano da depresivnost predstavlja pozitivni korelat socijalno anksioznog stanja.

Dodatak modelu

Procesiranje informacija nakon događaja

Elaborirajući osnovne postavke MMSA-a, do sada je akcenat bio na prikazu ranijih studija koje su nalaze bazirale na procesiranju informacija posle najave socijalnog događaja. Niame, postoji mnoštvo podataka o tome kako se obrađuju emocionalno relevantne informacije pre ulaska u ugrožavajući društveni uslov. To je slučaj i sa Kimbrelvim istraživanjem (2008, 2012), koje je poslužilo kao ideja vodilja u osmišljavanju ovog rada. Međutim, pažnju istraživača sve više zaokuplja konstrukt pod imenom „procesiranje nakon događaja” (eng. *post-event processing* – PEP), koji se prvi put spominje od strane Klarka i Welsa (Clark & Wells, 1995). PEP uključuje repetitivna, detaljima obojena razmišljanja o situaciji, kao i povećani fokus na negativnim aspektima same situacije (Fehm, Schneiderb, & Hoyer, 2007). Ovaj proces može biti toliko intenzivan da se situacija prvobitno procenjena kao uspešna može preokrenuti u nepovoljno vrednovanje po pojedinca. Osim što obuhvata ruminaciju, on uključuje i druge kognitivne procese, kao što su npr. negativne pristrasnosti u memoriji (Fehm et al., 2007). Kod osoba sa izraženom socijalnom anksioznošću ovaj proces može trajati satima ili danima nakon odigravanja stresogenog društvenog događaja (socijalni neuspeh) (Clark & Wells, 1995).

U kontekstu kognitivnih pristupa proučavanja socijalne anksioznosti, PEP je značajan zato što nudi jedno od objašnjenja smanjene habituacije na znakove društvene pretnje. Drugim rečima, socijalno anksiozne osobe ne doživljavaju „olakšanje” u iznova ponovljenim socijalnim situacijama, zato što je PEP karakterističan po pristrasnostima u obradi neprijatnih sadržaja. Kako se PEP odnosi na retrogradnu negativnu evaluaciju selfa, onda je razumljivo zašto je ovaj proces važan za pojavu i perzistenciju socijalno anksioznih manifestacija (Fehm et al., 2007).

Pozitivna veza između socijalne anksioznosti (kao crte) i PEP-a je dobro empirijski utemeljena, čak i prilikom statističke kontrole efekata depresivnosti (npr. Edwards,

Rapee, & Franklin, 2003; Rachman, Grueter-Andrew, & Shafran, 2000). Ovaj podatak ukazuje da je ruminacija vezana za socijalno anksiozno stanje drugačija od ruminacije vezane za depresivnost. Osim toga, rezultati kvaziekperimentalnog istraživanja Melingsa i Aldena (Mellings & Alden, 2000) pokazuju da je PEP značajno povezan sa većim prisećanjem na negativne informacije o sebi i izraženijim negativnim pristrasnostima u rasuđivanju, i to nakon jednog dana od indukovane socijalne anksioznosti u interakcijama. Nadalje, Edwards sa saradnicima (Edwards et al., 2003) provocira opservacionu socijalnu anksioznost (govor pred publikom) kod dve grupe ispitanika (visoko i nisko socijalno anksiozni) i procenjuje PEP nakon jedne nedelje. Nalazi upućuju na veću izraženost negativnih misli o sebi kod visoko socijalno anksioznih osoba u poređenju sa drugom grupom. Međutim, nije postojala razlika u izraženosti pozitivnih misli između grupa. Kako je procena vršena nakon jedne nedelje, ostaje nejasno da li su druge varijable, umetnute u međuvremenu, ostvarile efekte na način mišljenja. Dakle, odsustvo procene PEP-a neposredno nakon događaja predstavlja jedan od nedostataka ovog i sličnih istraživanja. Stoga preporuka za naredne studije ide u pravcu znatno kraćeg vremenskog intervala od završetka aktuelne situacije da bi se dobila čistija slika procesiranja emocionalno valentnih podataka. Takođe, rezultati istraživanja Fehmanove i saradnika (Fehm et al., 2007) pokazuju da su negativni kognitivni procesi (PEP) pre karakteristični za socijalnu anksioznost u interakcijama, nego li za opservacionu. U objašnjenju ovog nalaza autori se pozivaju na veći stepen neodređenosti koja je odlika socijalnih interakcija. Iz svega proizilazi da postojeći nalazi nedovoljno rasvetljavaju odnos između osobina ličnosti u širem kontekstu (ne samo socijalne anksioznosti), depresivnosti i različitih formi socijalno anksioznog stanja (opservaciona i socijalna anksioznost u interakcijama). Iz tog razloga u ovom radu osmišljeno je istraživanje koje procenjuje procesiranje informacija (pažnja, memorija i rasuđivanje) neposredno nakon prolaska kroz situaciju socijalne pretnje, ispitujući relevantnost osobina ličnosti postuliranih rRST-om, depresivnosti i specifičnih situacionih faktora. Sledi pojašnjenje poslednje grupe činilaca.

Tip povratne informacije procenjivača

U delu opisa situacionih faktora napomenuto je da je, prema Kimbrelu (2008), socijalna pretnja određena anticipacijom ili aktuelnom procenom od strane drugih. Nadalje, ta procena se vezuje za dve široke klase manifestacija socijalne anksioznosti: socijalna anksioznost u interakcijama i opservaciona socijalna anksioznost. Situacije koje indukuju prvi tip nazvane su stimulusima anksioznosti, dok se druge označavaju stimulusima straha. Ono što razlikuje ove situacije jeste disproporcija u proceni mogućnosti dobijanja negativne, tj. pozitivne ocene od strane okoline. Međutim, pojedinac može biti akter kompleksnijih situacija nego što je to anticipacija određenog događaja. U okolnostima aktuelne društvene procene primarni preteći stimulusi jesu druge osobe. Njihovo ponašanje ukazuje na odbacivanje, prihvatanje ili neutralnost u odnosu na određenu osobu. Stoga su povratne informacije procenjivača bitan element društvenih događaja. Neverbalna komunikacija je jako važna, jer je za razliku od verbalne uvek prisutna i predstavlja moćno sredstvo u prenošenju informacija o drugima. Naročito je korisna kod upućivanja stavova i mišljenja o drugima. O važnosti emocionalnih facijalnih ekspresija (EFE) za razumevanje procesa pažnje, memorije i rasuđivanja, kao i socijalno anksioznog ponašanja govore postojeći radovi (videti Staugaard, 2010). Pored EFE-a, i drugi neverbalni socijalni signali imaju relevantnu ulogu (npr. držanje, pokreti tela, boja glasa i sl). Prema kognitivno-evolucionom modelu socijalne anksioznosti (Aderka, Haker, Marom, Hermesh, & Gilboa-Schechtman, 2013; Galili, Amir, & Gilboa-Schechtman, 2013; Haker, Aderka, Marom, Hermesh, & Gilboa-Schechtman, 2014), neverbalni socijalni signali predstavljaju „epicentar” društvenih susreta, jer koordinišu socijalne interakcije. Ovaj model uključuje kognitivni, interpersonalni i evolucioni pristup u proučavanju socijalne anksioznosti, čime nudi kompletnije razumevanje socijalno anksioznog ponašanja. Zajedničko shvatanje pomenutim pristupima jeste to da su socijalno anksiozne osobe pristrasne u percipiranju neverbalnih socijalnih signala, a kako oni rukovode društvenim interakcijama, ta pristrasnost zatim izaziva određene socijalno anksiozne manifestacije (Gilboa-Schechtman & Shachar-Lavie, 2013). Prema tome, radi kompletnijeg i adekvatnijeg sagledavanja problematike javljanja kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti, potrebno je uključiti i neverbalno ponašanje procenjivača u aktuelnim situacijama društvene opasnosti.

Ukratko, MMSA ne pojašnjava ulogu dobijenog neverbalnog feedbacka od strane procenjivača u akuelnim društveno pretećim uslovima u određenju aktivacije temeljnih dimenzija ličnosti, obrade informacija nakon događaja i situacione socijalne anksioznosti. U svakodnevnim životnim okolnostima te „nijanse“ društvenih okolnosti su prisutne i važne za razumevanje ponašanja pojedinca. Stoga se čini bitnim testirati osnovne postavke MMSA-a u takvim društvenim kontekstima. Usled nedostatka nalaza istraživanja na tu temu, raniji radovi mogu poslužiti samo kao vodilja koja ukazuje na važnost ponašanja procenjivača (publike) za objašnjenje i predviđanje nivoa situacione socijalne anksioznosti.

Krajem XX veka pojavila su se istraživanja koja su ukazala na važnosti virtuelnog ponašanja procenjivača u tretmanu socijalne fobije. U prvom radu takvog tipa (North, North, & Cobble, 1998) zadatak socijalno fobičnih ispitanika bio je da pričaju pred virtuelno kreiranom publikom, koja je bila programirana da se smeje, ignoriše ili ohrabruje izlagača. Pored ove grupe ispitanika i tipova virtuelne realnosti, postojala je i kontrolna grupa koja je bila izložena neutralnom virtuelnom scenom. Nakon petonedeljnog tretmana, nalazi su sugerisali smanjenje socijalne anksioznosti kod grupe koja je prošla kroz virtuelnu terapiju u poređenju sa kontrolnom grupom. Međutim, kako je publika ove studije bila mnogobrojna (100) i kako je većina povratnih informacija bila auditorne prirode, bilo je od značaja testirati ponašanje socijalno fobičnih osoba u prisustvu znatno manje publike i dobijanog neverbalnog feedbacka vizuelne prirode (facijalna ekspresija, stav tela i sl). Tako Pertaub sa saradnicima (Pertaub, Slater, & Barke, 2001) dizajnira istraživanje sa virtuelnom publikom koja prikazuje tri tipa neverbalnog ponašanja: prijateljsko, hostilno i neutralno. Rezultati pokazuju da se povišena socijalna anksioznost povezuje samo sa neodobravajućim i odbacujućim virtuelnim ponašanjem ljudi, dok taj trend nije zabeležen u uslovu sa prijateljskim i neutralnim neverbalnim reakcijama. Međutim, kako je predmet interesovanja ovog rada ponašanje osoba iz nekliničke populacije nakon prolaska kroz naturalističku situaciju izlaganja pred procenjivačima (autoritetima) koji facijalno i stavom tela pokazuju neodobravanje, prihvatanje i neutralnost, upitna je uloga neverbalnih socijalnih signala. Osim toga, poznata je prisutnost pogrešnih interpretacija neutralnih i afilijativnih socijalnih stimulusa kao pretećih u stresogenim situacijama (npr. Clark & Wells, 1995; Rapee &

Heimberg, 1997; Gilbert, 2001; Alden & Taylor, 2004; Hofmann, Heinrichs, & Moscovitch, 2004), kao i sklonost ka zanemarivanju eksternih povratnih informacija u odnosu na fokusiranost na sopstvene doživljaje i ponašanje. Stoga je neizvesna moderatorska uloga različitog tipa neverbalnog fidbeka u odnosu između osobina ličnosti i obrade informacija, odnosno stepena doživljene socijalne anksioznosti.

METOD

Problem istraživanja

Imajući u vidu aktuelnost i relevantnost MMSA, kao i njegovu nedovolju empirijsku potvrdu, ovaj rad će pokušati da otkloni izvesne nedostatke prethodnog istraživanja (Kimbrel, 2012), kao i da proširi područje testiranja modela na širi dijapazon socijalnih situacija. Time će se u odsustvu sličnih podataka ponuditi početni nalazi koji bi trebalo da daju smernice u razrešenju nekih važnih pitanja o odnosu između temeljnih dimenzija ličnosti, emocionalnog procesiranja i afektivnog stanja u bitnim društvenim okolnostima. Osim toga, predloženi su i neki dodaci modelu, te na taj način, pored provere osnovnih postavki MMSA-a, ovaj rad nudi i konceptualno proširenje istog.

S obzirom na to da Kimbrel usvaja i koristi termin BIS osetljivost, koji ima značenje kombinovane aktivnosti BIS-a i FFFS-a, ostala je nerazrešena zasebna uloga ova dva sistema u predviđanju selektivne obrade emocionalno relevantnih sadržaja i doživljaja socijalne anksioznosti u određenom društvenom setingu. Kao što je već pomenuto, zbog odsustva kontrolne grupe ispitanika, nije na adekvatan način ispitana jedna od osnovnih pretpostavki MMSA-a, koja se odnosi na to da su negativne kognitivne pristrasnosti i stanje socijalne anksioznosti izraženiji pod okolnostima društvene opasnosti u odnosu na neutralnu situaciju. Iz tog razloga ovaj rad nastoji da otkloni te slabosti korišćenjem novog upitnika za procenu Grejevih konstrukata ličnosti (BIS, Borba, Bežanje i Blokiranje, BAS), kao i primenom eksperimentalnog dizajna sa dve grupe ispitanika (prisustvo i odsustvo potencijalne socijalne pretnje). Osim toga, rezultati Kimbrelovog istraživanja (2012) ukazuju na to da pristrasnosti u pažnji nisu ni u kakvoj značajnoj relaciji sa ostalim varijablama iz modela. Ovaj nalaz se može protumačiti kao nepostojanje ove vrste kognitivne pristrasnosti kod osoba koje se osećaju socijalno anksioznim. Međutim, kako

je Kimbrel koristio modifikovan Zadatak ugrađenih reči (eng. *Embedded-word task*) za procenu procesa pažnje, pitanje je šta će se dobiti primenom drugačijih mera. Naime, sam autor daje preporuku za naredna istraživanja, koja ide u pravcu upotrebe Testa tačkom ili drugih vidova procene. Kimbrel je za ispitivanje pažnje koristio verbalne stimulse, što može da umanja ekološku validnost podataka, te bi prednost budućih ispitivanja pristrasnosti u pažnji i socijalne anksioznosti bila u upotrebi slika ljudskih lica određene emocionalne ekspresije, koje se u odnosu na verbalni materijal smatraju adekvatnijim za ispitivanje veze između procesa pažnje i emocija (Calamaras, 2010; Kindt & Brosschot, 1997). Slikovni stimulusi, pored toga što su ekološko validniji, odnosno bliži stimulusima sa kojima se suočavamo u svakodnevnim životnim okolnostima (Foa & Kozak, 1986), ne pokreću semantičko procesiranje informacija, koje može da interferira sa procesom pažnje i remeti donošenje jasnih zaključaka o njenim karakteristikama (Weierich, Treat & Hollingworth, 2008).

I na posletku, ali ne manje važno, na temelju iznetih podataka u teorijskom delu koji se tiču dopune modela, testiranje pretpostavki MMSA-a može se proširiti na veći spektar socijalno pretećih situacija. Preciznije rečeno, postavlja se pitanje šta se dešava na kognitivnom i afektivnom planu osoba koje su uključene u situaciju govora pred drugima, a da pri tom dobijaju određeni tip neverbalnih povratnih informacija (negativne, pozitivne i neutralne)? Da li će tip povratnih informacija promeniti kognitivni i afektivni odgovor pojedinca ili će pak izostati moderatorski efekat zbog stresogenosti zadatka, jer se u tom slučaju sve informacije mogu protumačiti kao negativne?

U skladu sa navedenim, u ovom radu osnovni istraživački problem odnosi se na ispitivanje efekata različitih grupa činilaca (situacioni, dispozicioni, psihičko stanje) na pojavu kognitivnih pristrasnosti (pristrasnosti u pažnji, memoriji i rasuđivanju) i stanja socijalne anksioznosti. Kako teorijska i empirijska građa predviđa različite situacione faktore pojave selektivne obrade stimulusa i socijalno anksioznih manifestacija, osnovni problem istraživanja razložen je na sledeća dva:

1) Ispitati efekte *prisustva i odsustva potencijalne socijalne pretnje, osobina ličnosti i depresivnosti* na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.

2) Ispitati efekte *udruženih situacionih faktora* (aktuelne socijalno preteće situacije i različitih tipova neverbalnih povratnih informacija (pozitivna, negativna i

neutralna) o uspešnosti izvođenja zadatka), *osobina ličnosti i depresivnosti* na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.

Da sumiramo, novine u odnosu na prethodno istraživanje su: a) korišćenje eksperimentalne metode; b) uključivanje važnih situacionih faktora i činioca psihičkog stanja; c) procena osobina ličnosti novim upitnikom i d) procena pristrasnosti u pažnji Testom tačkom (DPT), tj. korišćenjem slikovnih stimulusa.

Radi davanja odgovora na postavljena istraživačka pitanja osmišljene su dve odvojene eksperimentalne studije.

EKSPERIMENT 1

Ciljevi istraživanja

Osnovni cilj prvog eksperimenta bio je da se ispita uloga individualnih (osobine ličnosti i simptomi depresije) i situacionih (prisustvo i odsustvo potencijalne socijalne pretnje) faktora u predviđanju pojave kognitivnih pristrasnosti i trenutnog doživljaja socijalne anksioznosti. U skladu s tim postavljeno je nekoliko specifičnih ciljeva:

- 1) Ispitati efekte situacionih uslova na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.
- 2) Ispitati efekte individualnih činilaca, kao i efekte njihove interakcije sa situacionom provokacijom na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.
- 3) Ispitati medijatorske efekte kognitivnih pristrasnosti u relaciji između osobina ličnosti i situacione socijalne anksioznosti u različitim uslovima manipulacije.

Hipoteze

Usled mešovitosti nalaza po pitanju pristrasnosti u pažnji i memoriji kod osoba koje doživljavaju socijalnu anksioznost, hipoteze koje se odnose na ta dva vida obrade podataka su nultog tipa.

(H1) Očekuje se postojanje efekata potencijalne socijalne pretnje na javljanje pristrasnosti u rasuđivanju i stanja socijalne anksioznosti. Naime, pretpostavlja se da će

negativne pristrasnosti u rasuđivanju (procena verovatnoće i uznemirenosti), kao i doživljaj socijalne anksioznosti biti izraženiji u situaciji prisustva potencijalne socijalne pretnje u odnosu na suprotan uslov. Kada su u pitanju pristrasnosti u pažnji i memoriji, pretpostavlja se odsustvo značajnog efekta situacije na njihovo javljanje.

(H2) Očekuju se značajni efekti individualnih činilaca na pojavu pristrasnosti u rasuđivanju i stanja socijalne anksioznosti. Tačnije, očekivanje ide u pravcu primarne uloge BIS-a i FFFS-a, u poređenju sa značajem BAS-a, za predviđanje pojave negativnih pristrasnosti u rasuđivanju i socijalno anksioznih manifestacija, nezavisno od situacione provokacije. Zbog različitosti, kao i nedostatka podataka koji bi sugerisali pretpostavke u vezi sa efektima sadejstva različitih grupa činilaca, ne očekuju se efekti interakcija individualnih i situacionih faktora na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.

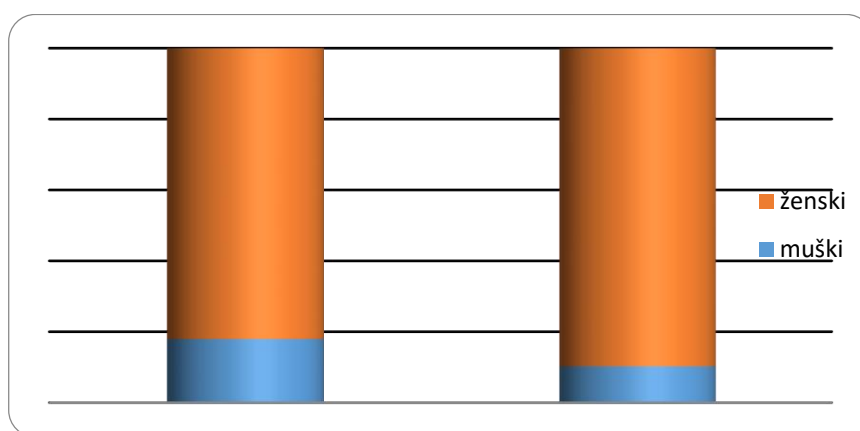
(H3) Ne očekuju se medijatorski efekti kognitivnih pristrasnosti u odnosu osobina ličnosti i situacione socijalne anksioznosti u različitim uslovima manipulacije.

Uzorak

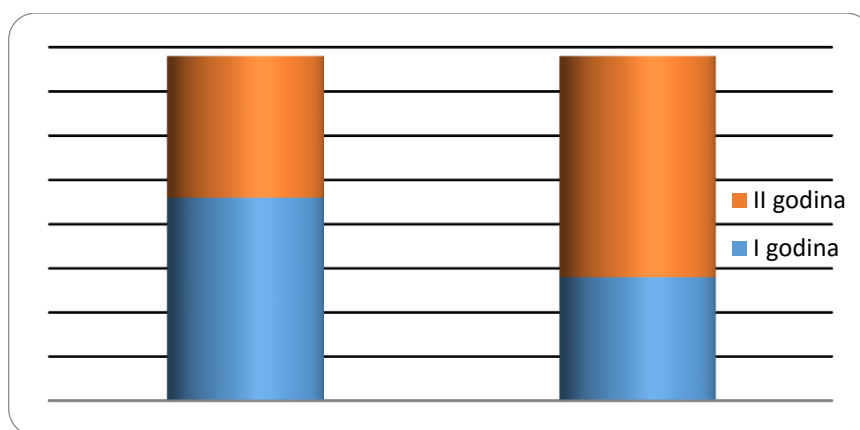
Prvom fazom istraživanja, koja je uključivala prikupljanje podataka o dispozicionim karakteristikama, depresivnosti i sociodemografskim podacima ispitanika, obuhvaćeno je 118 studenta prve i druge godine psihologije sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (83.1% ženskih ispitanika). Nakon eksperimentalnog dela, isključeno je 8 (6.8%) učesnika zbog sumnje u eksperimentalnu manipulaciju, 20 (17%) zbog velikog broja grešaka na Testu tačke (DPT) i 12 (10.2%) zbog nekompletnih podataka, tako da je završni uzorak² činilo 78 ispitanika (85.9% (67) ženskog pola). U uzorku nije bilo multivarijantnih autlajera ($\chi^2_{(18)} > 42.31$, $p < .001$, Tabachnick & Fidell, 2007), dok je 17 univarijantnih ($z > +/- 2.50$) zadržano zbog malog broja ispitanika u pojedinim grupama ($N_{\text{eksperimentalna}} = 39$; $N_{\text{kontrolna}} = 39$).

² Nije bilo ispitanika koji su odustali od učešća u istraživanju, niti onih koji su želeli da se njihovi podaci povuku iz istraživanja.

Podaci o polnoj strukturi uzorka, kao i o strukturi uzorka s obzirom na godinu studija (Grafik 1 i Grafik 2), govore o ujednačenosti grupa s obzirom na pomenute karakteristike (polne razlike: $\chi^2_{(1)} = .43$; $p = .52$; razlike u broju ispitanika po godinama studija: $\chi^2_{(1)} = 3.29$; $p = .07$). Osim toga, nema razlika u izraženosti straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti s obzirom na nivo situacione provokacije (Tabela 1). Nije postojala mogućnost ujednačavanja grupa s obzirom na pol, kako zbog uobičajene polne stukture studenata psihologije, tako i zbog maskiranja pravog cilja istraživanja i njegove ekološke validnosti.

Grafik 1. Polna struktura uzorka u okviru pojedinih situacionih provokacija (1 – eksperimentalna grupa; 2 – kontrolna)

Grafik 2. Struktura uzorka u okviru eksperimentalne i kontrolne grupe s obzirom na godinu studija

Tabela 1

Razlike u izraženosti straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti s obzirom na situacionu provokaciju

	FNE-B		UOP			BDI-II	
	Strah od negativne evaluacije		BIS	BAS	Borba	Bežanje	Blokiranje
Situaciona provokacija	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)
Prisustvo potencijalne socijalne pretnje N=39	2.62 (.68)	2.30 (.70)	2.67 (.61)	2.33 (.59)	2.68 (.60)	1.98 (.72)	.37 (.28)
Odsustvo potencijalne socijalne pretnje N=39	2.57 (.73)	2.09 (.49)	2.09 (.49)	2.27 (.60)	2.76 (.50)	1.81 (.53)	.31 (.24)
t⁽⁷³⁾	.29	1.52	- 1.13	.48	-.66	1.15	1.05
p	.770	.132	.262	.634	.513	.256	.298

Varijable

Varijable ovog istraživanja podjeljene su na sledeći način:

Nezavisna varijabla: indukcija potencijalne socijalne pretnje

Indukcija potencijalne socijalne pretnje predstavlja eksperimentalnu varijablu sa dva nivoa:

1. **Eksperimentalni** – prisustvo potencijalne socijalne pretnje;
2. **Kontrolni** – odsustvo iste. Za razliku od prethodnog uslova, ispitanici koji su bili dodeljeni prolasku kroz ovakvu situaciju nisu imali informaciju o javnom nastupu, čime je izostala anticipacija socijalne pretnje, tj. zabrinutost zbog procene drugih. U svim ostalim aspektima, razlike nisu postojale.

U cilju izazivanja potencijalne socijalne pretnje sprovedena je modifikovana verzija **Manipulacije pretnjom uz pomoć „lažnog” govora** (eng. *Bogus-speech threat manipulation* – BSTM). Modifikacija BSTM-a se sastojala u promeni tema za pisanje koncepta i produženju vremena za pisanje na 10 minuta. S obzirom na to da su studenti I i II godine psihologije uzeti kao ispitanici, odabran je zadatak osmišljavanja eksperimentalnog istraživanja na jednu od tri društveno relevantne teme: 1) Nasilje; 2) Korupcija i 3) Sklonost rizičnom ponašanju, jer je pretpostavka bila da će ovaj zadatak (zbog svoje težine) biti efikasniji u izazivanju socijalne anksioznosti, nego pisanje koncepta na kontraverznu temu. Efikasnost ovako modifikovanog BSTM-a proverena i potvrđena u prethodnoj pilot studiji.³

Zavisne varijable: kognitivne pristrasnosti i stanje socijalne anksioznosti

Kao što je već pomenuto postoje dve grupe zavisnih varijabli: 1) kognitivne pristrasnosti i 2) stanje socijalne anksioznosti.

1) Kognitivne pristrasnosti:

Pristrasnosti u pažnji merene su preko vremena reakcije (RT) na stimulse različite valence (bes, radost i neutralno) u okviru Testa tačkom (DPT), tj. preko indikatora pristrasnosti, koji će biti detaljnije objašnjeni u okviru odeljka Instrumenti.

Pristrasnosti u memoriji merene su brojem negativnih i pozitivnih reči kojih su se ispitanici prisećali na Zadatku slobodnog prisećanja (IFRT), odnosno indeksom negativne pristrasnosti u memoriji.

Pristrasnosti u rasuđivanju obuhvataju dva aspekta: a) uznemirenost anticipacijom negativnih socijalnih događaja i b) procenu verovatnoće pojave negativnih

³ Efikasnost procedure indukcije potencijalne socijalne pretnje proverena je i potvrđena pilot istraživanjem (videti Prilog 1), u kojem je tokom maja 2014. godine učestvovalo 45 studenata druge godine pedagogije na Filozofskom fakultetu u Nišu. Ispitanici su za učešće nagrađeni dodatnim bodovima na kursu Pedagoška statistika. Postupak indukcije je obavljen u računarskoj učionici, u grupama od 20-ak ispitanika.

socijalnih događaja u bliskoj budućnosti (sumacioni skorovi na upitniku za procenu pristrasnosti u rasuđivanju – SPCQ-u).

2) Stanje socijalne anksioznosti. Uzeta je u obzir samo jedna komponenta stanja socijalne anksioznosti – afektivna, koja se odnosi na trenutna osećanja koja predstavljaju odraz određenih manifestacija anksioznosti (npr. *osećam se smireno; napet/a sam; osećam se sigurno; osećam nervozu*) (STAI-S).

Kovarijeteti: osobine ličnosti i depresivnost

Osobine ličnosti određene su Reformulisanom teorijom osetljivosti na potkrepljenje (rRST; Gray & McNaughton, 2003), koja pretpostavlja postojanje pet bazičnih sistema ličnosti: **BIS** – sistem bihevioralne inhibicije, **BAS** – sistem bihevioralne aktivacije i **FFFS** – **Borba, Bežanje i Blokiranje** (FFFS – Borba/Bežanje/Blokiranje sistem) i operacionalizovane su UOP-om (videti podnaslov Instrumenti).

Depresivnost. Dosadašnja istraživanja (npr. Isaacowitz, 2006; Wadlinger & Isaacowitz, 2006) pokazala su da pozitivan i negativan afekat, depresivnost, psihološka fleksibilnost, optimizam i radoznalost mogu uticati na odnos između afektivnog i kognitivnog domena ličnosti. Osim toga, uzimajući u obzir da je komorbiditet između socijalne anksioznosti i depresije veoma čest (npr. Starčević i sar., 1994), u ovom istraživanju statistički će se kontrolisati efekti prisustva depresivnih obeležja, koje su merene uz pomoć BDI – II (videti Instrumenti). Dakle, reč je trenutnom psihičkom stanju, a ne o dispozicionoj karakteristici.

Kontrolna varijabla: strah od negativne evaluacije

Kako je ovim istraživanjem predviđeno testiranje efekata osobina ličnosti iz rRST-a i situacionih činilaca, kao i prolaznih psihičkih stanja na trenutno kognitivno i afektivno funkcionisanje ličnosti, strah od negativne evaluacije, koji predstavlja sržnu karakteristiku socijalne anksioznosti kao dispozicije, tretiran je kao kontrolna varijabla. Predviđeni način kontrole je tehnika uprosečavanja (ujednačavanje po prosečnoj izraženosti socijalne anksioznosti kao dispozicije). Međutim, kako se studenti nisu razlikovali po izraženosti ove karakteristike u okviru regularnog rasporeda grupa na

vežbama iz pojedinih predmeta ($F_{(5,113)} = .89$; $p = .488$), nije bilo potrebe za daljim ujednačavanjem.

Instrumenti

Upitnik za procenu osetljivosti na potkrepljenje (UOP; Smederevac, Mitrović, Čolović, & Nikolašević, 2014) sadrži 29 ajtema sa predloženim četvorostepenim formatom za odgovaranje (1 – *uopšte se ne slažem*; 4 – *u potpunosti se slažem*). Upitnik operacionalizuje dimenzije Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje: BIS (7 ajtema), BAS (6 ajtema) i Borba (6 ajtema), Bežanje (5 ajtema) i Blokiranje (5 ajtema). U istraživanju Smederevca i sar. (2011) pouzdanost supskala iznosila je za BIS $\alpha = .82$; BAS $\alpha = .78$; Borba $\alpha = .76$; Bežanje $\alpha = .61$ i Blokiranje $\alpha = .79$, dok se pouzdanost u istraživanju novijeg datuma (Smederevac et al., 2014) kreće od $\alpha = .69$ za Bežanje do $\alpha = .87$ za Blokiranje (BIS $\alpha = .86$; BAS $\alpha = .78$ i Borba $\alpha = .82$).

Bekov inventar depresivnosti – drugo izdanje (Beck Depression Inventory-Second Edition; **BDI-II**; Beck, Steer, & Brown, 1996). Reč je o verziji koja je adaptirana za srpsko govorno područje (Mihic i Novović, u pripremi), ali kako je standardizacija još u toku, nema podataka o njenim metrijskim karakteristikama. BDI – II namenjen je proceni prisustva i jačine depresivnih simptoma (npr. osećanja krivice, gubitak zadovoljstva, samokritičnost, plačljivost itd.) i razvijen je kao inventar simptoma, koji je u skladu s DSM-IV kriterijumima, a ne kao dijagnostički instrument. Sastoji se od 21 ajtema, a svaki ajtem je lista od 4 izjave poređane po težini određenog simptoma depresije. Zadatak ispitanika je da uz pomoć četvorostepenog formata odgovora (0-3) proceni i odabere samo jednu rečenicu iz svake liste koja najbolje opisuje kako se osećao tokom prethodne dve nedelje, uključujući i dan ispitivanja. Raspon teorijskih skorova kreće se od 0 do 63. Originalna verzija BDI-II predstavlja visoko validnu i pouzdanu meru depresivnosti (Jovanović, 2012; Novović, Mihic, Tovilović, Jovanović & Biro, 2011).

Skala straha od negativne evaluacije – kraća forma (Fear of Negative Evaluation Scale – Brief form; **FNE-B**; Leary, 1983a) koristi se za procenu straha od negativne evaluacije, koja je u srži socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike. Sastoji se iz 12 ajtema, a ispitanik ima zadatak da petostepenim formatom odgovora (1 – *nije moja karakteristika*; 5 – *izuzetno moja karakteristika*) proceni koja se karakteristika

koliko odnosi na njega (npr. *Kada pričam sa nekim, brinem o tome šta može da razmišlja o meni; Često sam zabrinut/a kakav utisak ostavljam; Previše brinem o tome šta drugi ljudi misle o meni*). Skorovi se kreću u rasponu od 12 do 60, a 4 ajtema se reverzibilno skoruju. Skala je pokazala dobru unutrašnju konzistentnost i u relaciji je na očekivan način sa usamljenošću i depresivnošću (Duke, Krishnan, Faith & Storch, 2006; Singh, 2011). Takođe, FNE-B u drugim istraživanjima pokazuje odličnu unutrašnju konzistentnost ($\alpha=.97$) i test-retest relijabilnost ($r=.94$; Collins, Westra, Dozois & Stewart, 2005). Na uzorku adolescenata srpske nacionalnosti α iznosi .87 (Mladenović i Knebl, 1999).

Test tačkom (Dot Probe Task – DPT). Pristrasnosti u pažnji su merene preko vremena reakcije (RT) u okviru DPT-a. Za potrebe ovog istraživanja korišćena je verzija DPT-a kojom se procenjuje pristrasnost pažnje prema pretećim i nepretećim sadržajima. Ovaj zadatak korišćen je u ranijim istraživanjima slične problematike (npr. Calamars, 2010;; Tran, Lamplmayr, Pintzinger, & Pfabigan, 2013) i sadrži 150 slikovnih stimulusa preuzetih iz KDEF baze (Karolinska Directed Emotional Faces; Lundqvist, Flykt & Öhman, 1998). Kako ova baza slikovnih stimulusa nije ranije korišćena kod nas, prethodno je realizovana pilot studija za odabir stimulusa na uzorku srpske populacije, i to po uzoru na originalnu validacionu studiju KDEF-a sprovedenoj u Belgiji (Goeleven, DeRaedt, Leyman, & Verschuere, 2008). Rezultati pilot studije dati su u Prilogu 2. Slike potiču od 50 različitih modela (25 devojaka i 25 momaka starosti od 20 do 30 godina), čija lica su slikana u tri različite emocionalne ekspresije: bes, radost i neutralno. Od toga je 50 slika sa licima pretećeg izgleda (25 devojaka i 25 momaka), 50 slika sa radosnom facijalnom ekspresijom (25 devojaka i 25 momaka) i 50 slika neutralnog izraza. Eksperimentalna suđenja su se sastojala iz slikovnih parova, tj. svaka slika besa i radosti je uparena sa slikom neutralnog izraza lica iste osobe. Ukupno je bilo 250 suđenja, u kojima se svaki od 50 slikovna para prezentuje dva puta, jednom isti slikovni stimulus na levoj strani, a drugi put na desnoj. Pored toga, bilo je i 50 filer suđenja koja su se sastojala od neutralno-neutralno para. Slike su na ekranu prezentovane jedna pored druge, a izlaganje slajdova je randomizirano za svakog ispitanika.

Procedura u okviru DPT-a se odvijala na sledeći način: Pre početka, ispitanik je prolazio kroz kratku proceduru uvežbavanja (gledanje i suđenje 5 slikovna para). Za vežbu su bili odabrani stimulusi koji se nisu pojavljivali u glavnom delu eksperimenta.

Ispitanici su dobijali instrukciju da nameste dva prsta dominantno korišćene ruke preko levog i desnog klika na mišu. Zatim je sledila informacija da će videti slike sa uparenim ljudskim licima, jedno pozicionirano na levoj strani ekrana, a drugo na desnoj. Zatim su slike nestajale, a sledilo je pojavljivanje tačke u jednom od strana gde su one bile izložene. Zadatak ispitanika je bio da, što je brže moguće, pritisne levi ili desni taster na mišu, kako bi identifikovao lokaciju tačke na ekranu (levo ili desno). Pre svakog suđenja, fokus stimulus (“+”) pojavljivao se u centru ekrana, a za 500 ms je bio praćen izlaganjem slikovnog para. Slike su izlagane u trajanju od 500 ms. Pretraživanje tačke sledilo je odmah nakon nestajanja stimulusa. Vreme trajanja tačke na slajdu bilo je 1100 ms. Tačka se pojavljivala isti broj puta i na levoj i na desnoj strani ekrana, odnosno jednom je tačka bila na strani valentnog stimulusa (kongruentna suđenja), a drugi put na strani neutralnog stimulusa (inkongruentna suđenja). Procedura je bila organizovana u dva bloka, između kojih je data pauza. Vreme rada je u proseku bilo oko 10 minuta.

Osim vremena reakcija za svaku grupu stimulusa u odnosu na valencu i kongruentnost (kongruentna suđenja (RTC) i nekongruentna suđenja (RTI)), računati su i indikatori pristrasnosti za preteće i prijatne sadržaje (Tran, Lamplmayr, Pintzinger, & Pfabigan, 2013):

1. Indeks pristrasnosti (engl. *bias indeks*): $BI = RTI - RTC$;
2. Indeks orijentacije (engl. *orienting indeks*): $OI = RTN - N - RTC$ i
3. Indeks odstupanja (engl. *disengaging indeks*): $DI = RTI - RTN - N$

Ukoliko se na indeksu pristrasnosti (BI) dobije pozitivan skor, to upućuje na veću pristrasnost, tj. veće usmeravanje pažnje na stimulse određene valence (vigilnost pažnje). U suprotnom, reč je o odvrćanju pažnje, odnosno izbegavanju dalje obrade informacija. Osnovna pretpostavka u okviru DPT-a je da ukoliko je RT kraće u situaciji kada se tačka pojavi na mestu određenog stimulusa, to govori o povećanoj orijentaciji na tu vrstu stimulusa, odnosno na pristrasnosti u pažnji ka toj valenci sadržaja (Cooper & Langton, 2006; O’Toole & Dennis, 2012).

Poslednja dva indeksa ukazuju na proces pažnje koji podrazumeva povećanu ili facilitiranu orijentaciju ka „target” stimulusu (OI), kao i proces pažnje koji se odnosi na smanjeno, odloženo ili otežano odvrćanje od stimulusa (DI; Salemin, van den Hout, & Kindt, 2007). Skorovi ovih indeksa su aditivni, tako da njihovim zbrajanjem dobijamo

indeks pristrasnosti: $BI = OI + DI$ (Tran et al., 2013). Osim toga, za izračunavanje poslednja dva indeksa potrebno je RT iz filer suđenja (RTN-N). Ovi podaci su uključeni u analizu u cilju otkrivanja mehanizma (npr. facilitacija ili inhibicija) zaduženog za dobijeni odgovarajućeg obrasca pažnje (Koster, Crombez, Verschuere, & De Houwer, 2004). Odgovori brži od filer suđenja upućuju na facilitaciju (vigilnost), dok sporiji govore o inhibiciji (izbegavanju) (Koster et al., 2004).

Prethodna istraživanja u kojima je korišćen DPT pokazuju da on valjano diskriminiše osobe sa dijagnozom socijalne fobije naspram osoba koje nemaju taj poremećaj (Mogg, Philippot & Bradley, 2004), kao i kontrolnu grupu ispitanika od osoba kod kojih je dijagnostifikovan generalizovani anksiozni poremećaj (Bradley, Mogg, White, Groom & de Bono, 1999).

Zadatak slobodnog prisećanja (Incidental Free Recall Task – IFRT) služi za procenu pristrasnosti u memoriji preko prosečnog broja zapamćenih reči određene valence. U okviru ovog zadatka, ispitanicima su prikazivane tri liste reči u tri različita bloka. Liste su sačinjene od po 18 reči, od kojih su 9 negativne i povezane sa socijalnom anksioznošću i niskim socijalnim postignućem (npr. uznemiren, napet i sl), dok je preostalih 9 pozitivno i povezano sa socijalnim uspehom (npr. samopouzdan, zanimljiv). Ukupno ima 38 reči, od čega je 30 predstavljalo stimulse (15 pozitivnih i 15 negativnih) koji su činili glavni deo eksperimenta, dok je 8 reči (4 pozitivne i 4 negativne) tretirano kao „bafer”. Ove reči su se nalazile na početku i na kraju svake od lista, a u cilju kontrole efekata pozicije u nizu (efekat početka ili primacije i efekat kraja ili recencije⁴). Baferi nisu bili uključeni u statističku analizu podataka (Mansell & Clark, 1999). U svakoj od lista primarni i poslednji baferi su isti. Tri generisane liste bile su napravljene sa uslovom da nema više od dve negativne ili pozitivne reči u nizu (Mansell & Clark, 1999). U skladu sa preporukama ranijih istraživanja (Kimbrel, 2012), kategorije reči prema valenci u okviru svake od lista bile su ujednačene po frekventnosti⁵ (I lista: $t_{(8)} = -.969$; $p = .361$; II lista:

⁴ Empirijska je činjenica da se u Zadatku slobodnog prisećanja, obično bolje reprodukuje nekoliko prvih reči u nizu (efekat primacije) i nekoliko poslednjih (efekat recencije) od reči bližih sredini niza (Lalović i Stanković, 2012). Smatra se da se efekat primacije zasniva na delovanju dugoročne memorije, a efekat recencije na delovanju kratkoročne (Glanzer & Cunitz, 1966).

⁵ Frekvence su izvučene iz: Kostić, Đ. (1999). *Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika*. Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju i

$t_{(8)} = -2.248$; $p = .070$; III lista: $t_{(8)} = -1.981$; $p = .115$) i dužini reči (broj slova) (I lista: $t_{(8)} = -.913$; $p = .388$; II lista: $t_{(8)} = .157$; $p = .879$; III lista: $t_{(8)} = 1.213$; $p = .260$). Dakle, reči u okviru listi varirale su jedino s obzirom na valencu, pozitivne ili negativne.

Odabir reči izvršen je na osnovu pilot istraživanja. U njemu je učestvovalo 97 ispitanika III i IV godine psihologije Filozofskog fakulteta u Nišu. Oni su imali instrukciju da označe na listi od 200 reči⁶ koji pridevi opisuju ponašanja ljudi u situacijama kada ih drugi procenjuju dok izlažu svoje mišljenje i znanje na određenu temu pred autoritetima i grupom ljudi (npr. ispitna situacija, izlaganje dela gradiva na času, naučni skup, seminar ili sl). Uvidom u najčešće odabrane reči iz pilot istraživanja, sastavljena je lista od 38 reči⁷, koja je podeljena u dve kategorije: 1) pozitivne i 2) negativne reči. Potvrdu razvrstavanja reči u pomenute kategorije dali su i rezultati procene istih na Skali semantičkog diferencijala – CD15 (Janković, 2000)⁸. Kategorije reči se značajno razlikuju u sva tri aspekta procene: afektivni (Negativne reči: $AS = -.95$; $SD = 1.12$; Pozitivne reči: $AS = 2.50$; $SD = .49$; $t_{(20)} = -11.79$; $p < .01$), konativni (Negativne reči: $AS = -.70$; $SD = 1.12$; Pozitivne reči: $AS = 2.27$; $SD = .51$; $t_{(25)} = -10.90$; $p < .01$) i kognitivni (Negativne reči: $AS = -.10$; $SD = 1.23$; Pozitivne reči: $AS = 2.12$; $SD = .55$; $t_{(24)} = -8.03$; $p < .01$). Ovi nalazi govore u prilog različitoj evaluaciji prideva koji se koriste za opis socijalno poželjnih i nepoželjnih osobina, stanja i ponašanja. Naime, negativne reči su procenjene negativnije na afektivnoj, konativnoj i kognitivnoj dimenziji u poređenju sa pozitivnim rečima, gde se prosečni skorovi grupišu ka pozitivnom polu ovih dimenzija.

Kostić, Đ. (2001). *Korpus srpskog jezika*. Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju.

⁶ Reči za pilot istraživanje izvučene su iz sledeća dva izvora: Dragičević, R. (2001). *Pridevi sa značenjem ljudskih osobina u savremenom srpskom jeziku, tvorbeni i semantička analiza*. Beograd i Jakić, M. i Ševa, N. (u pripremi): *Asocijativni rečnik pridevskih antonima u savremenom srpskom jeziku*.

⁷ Pozitivne reči: jasan, zanimljiv, prirodan, aktivan, glasan, prijatan, vešt, razumljiv, rečit, duhovit, inteligentan, samopouzdan, kreativan, usredsređen, simpatičan. Negativne reči: tih, običan, zbunjen, smešan, veštački, krut, uznemiren, uplašen, napet, dosadan, stidljiv, nervozan, bojažljiv, razdražljiv, kolebljiv. Bafer reči: marljiv, ljubazan, pričljiv, nasmejan, povučen, pasivan, tunjav, glup.

⁸ Ova skala se sastoji iz 15 parova opozitnih prideva, pri čemu su parovi formulisani u formi bipolarne evaluativne skale sa sedam nivoa (od -3 do +3). Parovi prideva su grupisani u tri dimenzije: afektivna (npr. neprijatno–prijatno, odbojno–privlačno), konativna (npr. neupečatljivo–upečatljivo, dosadno–interesantno) i kognitivna (npr. nerazumljivo–razumljivo, besmisleno–smisleno). Za potrebe ovog istraživanja provera reči sprovedena je na uzorku od 32 studenata psihologije, koji nisu bili učesnici eksperimenta.

Procedura u okviru IFRT-a je bila sledeća: U okviru svakog bloka, reči su na ekranu prikazivane jedna za drugom, a ispitanik je najpre imao zadatak da pritiskom na levi (DA) ili desni (NE) taster miša proceni da li ih reči sa liste opisuju kako ih drugi vide i procenjuju tokom javnog nastupa (faza kodiranja). Nakon toga, sledila je kognitivna distrakcija u trajanju od dva minuta primenom distrakcione procedure Breka i Smita (Breck & Smith, 1983). Ispitanicima je data instrukcija da precrtaju slovo "E" na papiru na kojem su slučajnim redosledom odštampana slova. Po završetku, od ispitanika se tražilo da napišu što više reči kojih se sećaju, bez obzira na redosled njihovog izlaganja, a koje su čitali tokom faze kodiranja. Vreme trajanja ovog dela je bilo četiri minuta. U okviru blokova, tj. zadatka kognitivne distrakcije, varirana je lista reči i slovo koje je trebalo precrtati, dok je zadatak prisećanja bio isti.

Pored prosečnog broja zapamćenih negativnih i pozitivnih reči koji predstavljaju indikatore pristrasnosti u memoriji, računat je i indeks negativne pristrasnosti u memoriji (eng. *negative memory bias indeks* – NMBI). NMBI se dobija oduzimanjem broja pozitivnih reči od broja negativnih, kojih su se ispitanici prisećali tokom IFRT-a. Negativni skorovi upućuju na pristrasnosti u memoriji za pozitivne reči, dok pozitivni skorovi ukazuju na pristrasnosti u memoriji za negativne reči (Kimbrel, 2009; Matthews, Mogg, May, & Eysenck, 1989).

Uпитnik verovatnoće i posledica socijalnih događaja (Social Probability Cost Questionnaire; **SPCQ**; McManus, Clark & Hackmann, 2000) koristi se za procenu pristrasnosti u rasuđivanju i sastoji se iz dve skale (po 33 ajtema), koje se razlikuju samo po uputstvu. Ispitanici na skali od 0 do 100 procenjuju koliko loše ili uznemiravajuće (0 – *ne toliko loše/uznemiravajuće*; 100 – *veoma loše/uznemiravajuće*) po njih može biti svaki od navedenih negativnih socijalnih događaja u bližoj budućnosti, kao i koliko je verovatno (0 – *uopšte nije verovatno*; 100 – *skoro sigurno će se dogoditi*) da će im se svaki od navedenih događaja desiti u bližoj budućnosti. Neki od primera ajtema su: *Neko će me kritikovati*; *Kazaću nešto glupo*; *Počeću da mucam*; *Moje mišljenje će biti ismejano*. Obe skale su pokazale visoku unutrašnju konzistentnost ($\alpha = .96$; $\alpha = .97$) u istraživanju McManusa i sar. (McManus et al., 2000). S obzirom na to da SPCQ nije do sada korišćena na našoj populaciji, prethodno je bila sprovedena validaciona studija. Rezultati pokazuju

da je reč o validnom, pouzdanom, reprezentativnom i homogenom mernom instrumentu za procenu pristrasnosti u rasuđivanju (Randelović i Randelović, 2014).

Kako je upitnikom obuhvaćeno 5 ajtema koji ne odgovaraju događajima koji su vezani za eksperimentalnu proceduru ovog istraživanja (*Prijatelji/prijateljica će otkazati sastanak s mnom; Gost će otići ranije od očekivanog; Neočekivano ću biti pozvan/-a da diskutujem o nekom problemu sa svojim nadređenim na poslu; Na nekom društvenom okupljanju ostaću sam i neću imati s kim da pričam i Blokiraću tokom intervju za posao*), oni su izbačeni iz dalje obrade podataka.

Upitnik anksioznosti kao stanja (STAI-S), deo je srpske verzije Upitnika anksioznosti kao stanja i osobine ličnosti (State-Trait Anxiety Inventory for Adults – STAI; Spielberger, Gorsuch, & Lushene, 1970) (Mihić i Novović, u pripremi). Sastoji se iz 20 ajtema koji su namenjeni proceni anksioznosti kao stanja. Zadatak ispitanika je da uz pomoć četvorostepenog formata odgovora (1 – *ne uopšte*; 4 – *veoma*) odrede u kom stepenu doživljavaju pojedine manifestacije anksioznosti. Prilikom procene stanja anksioznosti ispitanici izveštavaju o svojim trenutnim osećanjima. Skorovi variraju od minimum 20 do maksimum 80, a 10 ajtema se obrnuto skoruje.

Na kraju sledi prikaz pouzdanosti korišćenih skala i upitnika. Za zadatke kojima se procenjuje pristrasnosti u pažnji i memoriji ne računa se koeficijent interne pouzdanosti, te će α vrednosti izostati za DPT i IFRT. Instrumenti su dati u Prilogu 6.

Tabela 2

Pouzdanost korišćenih instrumenata u istraživanju

		<i>N</i>	<i>α</i>
FNE	Strah od negativne evaluacije	12	.88
	BIS	7	.82
	BAS	6	.79
UOP	Borba	6	.72
	Bežanje	5	.60
	Blokiranje	5	.80
BDI	Depresivnost	21	.81
	Uznemirenost	28	.94
SPCQ	Verovatnoća	28	.94
STAI-S	Afektivna komponenta anksioznosti	20	.96
BIA	Fiziološka komponenta anksioznosti	21	.90

Osim Bežanja ($\alpha = .60$), ostali instrumenti pokazuju zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha > .70$), koja se kreće u rasponu od .72 do .96.

Procedura

Nekoliko nedelje nakon prve faze (procena kovarijeteta, kontrolne varijable i sociodemografskih karakteristika), ispitanici su pristupili eksperimentalnom delu, tj. prolasku kroz proceduru indukcije potencijalne socijalne pretnje. Kako bi se maskirao cilj istraživanja, učesnici su dobijali lažne instrukcije da se testiranje sprovodi u okviru međunarodnog projekta procene kvaliteta studijskih programa i veština izlaganja studenata. Ispitanicima je najavljena tročlana „komisija“ (nastavnici Odseka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu) čiji je navodni cilj bio da proceni veštine javnog nastupanja. Učešće je bilo dobrovoljno i definisano je kao dodatna aktivnost u okviru vežbi jednog od predmeta koje su pohađali na dan ispitivanja i za koje su dobili adekvatnu nadoknadu u vidu poena. Takođe, pojašnjeno je da ispitanici koji ne budu pristali na učešće u istraživanju ili budu odustali u toku njegovog izvođenja imaju mogućnost da nadoknade poene kroz alternativnu aktivnost na tom predmetu.

Drugi deo istraživanja realizovan je u šest grupa, koje su predstavljale regularan raspored studenata za vežbe u okviru pojedinih predmeta. Dodeljivanje grupa pojedinom

uslovu manipulacije je randomizirano. Na taj način dve grupe I godine pripale su eksperimentalnom nivou (jedna kontrolnom), a dve grupe II godine kontrolnom (jedna eksperimentalnom). Broj ispitanika u grupama je varirao između 13 i 25, dok je prosečan broj učesnika u okviru grupa bio 20.

Po objašnjenju načina rada (izbora samo jedne teme i pisanje koncepta u trajanju od 10 minuta i „predaja” istih tročlanoj „komisiji”, kao i najava izlaganja pred drugima), ispitanici su, u učionici sa dva eksperimentatora, započeli pisanje koncepta. Po završetku, pristupili su zadacima na kompjuteru i popunjavanju upitnika radi procene zavisnih varijabli. Stvarne komisije i nastupa pred drugima nije bilo, jer je cilj istraživanja bio ispitivanje kako anticipirana situacija socijalne pretnje utiče na kogniciju i afekat.

Nakon merenja zavisnih varijabli, usledio je usmeni i pismeni debriefing (Prilog 3). Ispitanicima je obrazloženo da je procedura evaluacije nastavnih programa izmišljena i da se sadržaj konceptata neće procenjivati, niti će biti usmenog izlaganja pred stručnom komisijom. Potom je objašnjen pravi cilj istraživanja. Sa učesnicima je prodiskutovano o sledećim temama: kako su se osećali tokom ispitivanja, šta im je bilo najstresogenije, da li su posumnjali u osnovni cilj istraživanja, kako su se osećali kada im je otkriven pravi smisao istraživanja i sl. Takođe, ponuđena im je mogućnost da postavljaju pitanja koja su ih interesovala, kao i mogućnost razjašnjenja eventualnih nedoumica. Od ispitanika je tražena saglasnost da njihovi podaci uđu u konačnu obradu. Ispitanici su bili obavešteni da mogu odustati od učešća u bilo kom trenutku. Pre učešća u svakoj od faza, studenti su potpisivali Informisanu saglasnost, kao i Saglasnost za učešće u istraživanju (Prilog 4).

U skladu sa sugestijama autora koji upućuju na to da redosled zadavanja upitnika i zadataka može uticati na rezultate ispitivanja (Kimbrel, 2008, 2009, 2012), upitnici i zadaci u ovom istraživanju zadavani su kontrabalansiranim redosledom. Kontrabalansiranje redosleda zasebno je urađeno za zadatke i instrumente procene kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti. Najpre je izvršena procena kognitivnih pristrasnosti, a zatim i procena afektivnog stanja, što je u skladu sa pretpostavkama MMSA-a o uticaju kognitivne obrade na konačni afektivni odgovor pojedinca.

Obrada podataka

U inicijalnoj fazi obrade podataka, matrica je najpre očišćena od nedostajućih vrednosti primenom metode maksimalne verodostojnosti (eng. *Expectation Maximization*), tj. EM algoritma (Tabachnik & Fidell, 2007). Kako su se podaci iz DPT-a bazirali na vremenima reakcija, u obradi su uzeti u obzir samo RT na korektne odgovore, a isključeni su ispitanici sa velikim brojem grešaka. U okviru IFRT-a, korišćene su samo reči sa lista, bez bafera.

Multivarijantna i univarijantna analiza varijanse i kovarijanse (MANOVA, ANOVA, MANCOVA i ANCOVA) korišćene su u cilju provere efikasnosti eksperimentalne manipulacije, odnosno testiranja nezavisnih i interakcijskih efekata individualnih i situacionih činilaca na javljanje određenih obrazaca kognitivne obrade podataka i afektivnog odgovora. U okviru ovih analiza, faktor između grupa je bio nivo eksperimentalne manipulacije (2), kovarijeteti su bili skorovi na dimenzijama ličnosti i depresivnosti, a kriterijumi su bile mere kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti. Analiza je najpre urađena za sve osobine ličnosti kao kovarijetete, zatim za osobine ličnosti i depresivnost, a potom samo za depresivnost. Zbog velikog broja varijabli u modelu, izostavljeno je testiranje modela koji obuhvata sve kovarijetete i interakcije. Zato su urađene posebne analize za svaki kovarijetet, kako bi se imao precizniji uvid u njihovo interreagovanje sa uslovima. Analize su zasebno rađene za mere kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti. U okviru obrade mera kognitivnih pristrasnosti sprovedene su tri odvojene analize: prvo, za pristrasnosti u pažnji, zatim za pristrasnosti u memoriji i na kraju, za pristrasnosti u rasuđivanju. Dakle, ukupno su bile četiri skupine analiza: tri za kognitivne pristrasnosti i jedna za stanje socijalne anksioznosti. Kao pokazatelj za veličinu efekta prikazana je vrednost parcijalnog eta kvadrata (η_p^2), a tumačenje istog izvršeno je prema Koenovim (Cohen, 1988) kriterijumima (ispod .06 mali efekat, od .06 do .14 srednji i preko .14 jak). Koenovo *d* korišćeno je kao indikator veličine razlika između aritmetičkih sredina, i to prema sledećim kriterijumima: do .2 nema efekta; od .2 do .5 mali efekat, od .5 do .8 umereni i preko .8 veliki (Cohen, 1988). Od *post hoc* testova korišćen je Bonferoni test, dok je interpretacija interakcija zasnovana na vrednostima Pirsonovog koeficijenta korelacije.

U cilju testiranja relacija osobina ličnosti, kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti u različitim uslovima eksperimentalne manipulacije, primenjen je postupak za testiranje medijacije, predložen od strane Pričera i Hejsa (Preacher & Hayes, 2008). U ovim analizama prediktori su bile osobine ličnosti, medijatori su bile kognitivne pristrasnosti, a kriterijumi su se odnosili na indikatore stanja socijalne anksioznosti.

REZULTATI

Deskriptivni pokazatelji i interkorelacije varijabli istraživanja

Dispozicione karakteristike i stanje ličnosti

Uvidom u deskriptivne podatke mera osobina ličnosti, straha od negativne evaluacije i depresivnosti, može se uočiti da je većina mera u opsegu normalne distribucije, izuzev depresivnosti (skjunis i kurtozis +/- 1) (Tabela 6). Raspodela mera simptoma depresivnosti je pozitivno asimetrična, tj. većina skorova koncentrisana je oko niskih vrednosti. To je u skladu sa očekivanjima, jer je u pitanju uzorak opšte populacije, za koji se pretpostavlja da ne pati od izražene depresivnosti. Za potrebe daljih analiza nije primenjen ni jedan od postupaka normalizacije skorova, jer se radi o malim odstupanjima.

Tabela 6

Deksripcija skorova dobijenih procenom straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti (N = 78)

		<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
FNE	Strah od negativne evaluacije	1.08	4.42	2.59	.70	.142	-.292
	BIS	1.00	3.71	2.20	.61	.390	-.069
	BAS	1.17	4.00	2.75	.55	-.089	-.240
UOP	Borba	1.17	4.00	2.30	.59	.466	.156
	Bežanje	1.60	4.00	2.72	.55	.009	-.574
	Blokiranje	1.00	3.80	1.90	.63	.868	.633
BDI	Depresivnost	.00	1.29	.34	.26	1.147	1.440

Korelacije između dimenzija ličnosti, straha od negativne evaluacije i depresivnosti kreću se od niskih -.22 do umerenih .64. Povezanosti između osobina ličnosti i simptoma depresije su umerene: od .25 do .38, što ukazuje na odsustvo multikolinearnosti i na opravdanost uključivanja svih varijabli u model. Ako se uzmu u razmatranje podaci o visini, smeru i značajnosti interkorelacija dimenzija ličnosti, može se reći da su dobijeni očekivani nalazi, koji su skoro podudarni onim iz validacione studije UOP-a (Smederevac et al., 2014).

Korelacije između tendencije da se reaguje anksioznošću na anticipaciju procene od strane drugih i osobina ličnosti kreću se od niskih, preko umerenih do relativno visokih i očekivanog su smera. Osim toga, strah od negativne evaluacije i depresivnost su u pozitivnoj vezi. Drugim rečima, osobe koje su sklone anksioznom reagovanju u određenim situacijama su i depresivnije, što je svakako u skladu sa pretpostavkama. Pomenuti nalazi prikazani su u Tabeli 7.

Tabela 7

Korelacije između straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti (N = 78)

	FNE	BIS	BAS	Borba	Bežanje	Blokiranje	BDI
FNE							
BIS	.64***						
BAS	-.25*	-.51***					
Borba	-.04	.07	.17				
Bežanje	.35**	.34**	-.14	-.10			
Blokiranje	.43***	.64***	-.23*	-.02	.52***		
BDI	.27*	.38**	-.22*	.03	-.06	.25*	

Napomena: *** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$.

Kognitivne pristrasnosti

Prosečna vremena reakcija na različite vrste stimulusa (suđenja) su skoro jednaka, osim za neutralne (RTN-N), gde je i varijabilnost podataka nešto veća. Što se tiče indeksa pristrasnosti, podaci generalno upućuju na odsustvo vigilnosti pažnje za preteći

($t_{(77)} = -.23$; $p = .823$)⁹ i nepreteći materijal ($t_{(77)} = .11$; $p = .912$). Ako se porede RT na neutralno-neutralna suđenja i kongruentna suđenja u okviru obe kategorije stimulusa (OI), onda se može uočiti da su studenti bili načelno brži u reagovanju na prijatna ($t_{(77)} = 27.41$; $p < .001$) i neprijatna ($t_{(77)} = 26.82$; $p < .001$) kongruentna suđenja, tj. da su više pažnje usmeravali ka ovim stimulusima u odnosu na neutralne, gde su bili sporiji (manje su se zadržavali). Pokazatelji veličine razlika između aritmetičkih sredina, tačnije, Koenovo d (d_{Cohen}) pokazuje da je u pitanju velika razlika (OI_bes: $d_{Cohen} = -1.38$; interval pouzdanosti¹⁰: -1.88 do $-.89$; OI_radost: $d_{Cohen} = -1.37$; CI: -1.86 do $-.88$). Kako su vremena reakcija na neutralno-neutralna suđenja značajno bila viša u poređenju sa vremenima reakcija na inkongruentna suđenja obe kategorije emocionalno zasićenih stimulusa (Bes: $t_{(77)} = -24.15$; $p < .001$; $d_{Cohen} = 1.36$; CI: $.87$ do 1.85); (Radost: $t_{(77)} = -23.74$; $p < .001$; $d_{Cohen} = 1.34$; CI: $.85$ do 1.83), može se reći da nije zabeležena inhibicija pažnje za stimuluse besa i radosti. Dakle, posmatrajući uzorak u celini, zaključuje se da je nije postojala različita vigilnost pažnje prema prijatnim i neprijatnim informacijama, kao ni izbegavanje dalje obrade istih, već je zabeleženo veće zadržavanje pažnje na emocionalno valentne stimuluse u poređenju sa neutralnim. Drugim rečima, duže vremena je bilo potrebno za kognitivnu obradu emocionalno zasićenog materijala u odnosu na neutralni.

Kada su u pitanju pristrasnosti u memoriji, prosečni broj pozitivnih i negativnih reči, kojih su se ispitanici prisećali tokom trajanja IFRT-a, značajno se razlikuje ($t_{(77)} = -2.55$; $p < .05$; $d_{Cohen} = .35$; CI: $-.10$ do $.79$). Međutim, imajući u vidu gotovo zanemarljivu veličinu razlika u prosečnim vrednostima, ne možemo tvrditi da dobijeni negativni skor NMBI-a govori u prilog pozitivnoj pristrasnosti u memoriji. Drugim rečima, na nivou celog uzorka nije detektovana razlika u selektivnom pamćenju pozitivnih i negativnih sadržaja.

I na kraju, mere sa obe skale u okviru SPCQ-a se ne razlikuju ($t_{(77)} = -1.31$; $p = .194$).

⁹ Radi testiranja razlika u prosečnim vremenima reakcija s obzirom na valencu i kongruentnost stimulusa primenjen je t-test za zavisne uzorke.

¹⁰ Interval pouzdanosti za Koenovo d (eng. Confidence Interval for d_{Cohen}) –CI (95%).

Tabela 8

Deskriptivni pokazatelji kognitivnih pristrasnosti (N = 78)

		Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
RT	RTC_bes	289.83	558.45	392.19	58.29	.331	-.232
	RTI_bes	275.28	577.36	391.54	61.89	.586	.268
	RTC_radost	272.19	555.91	392.39	59.26	.387	-.197
	RTI_radost	278.44	528.72	392.70	62.08	.309	-.589
	RTN-N	352.91	640.91	484.79	74.56	.215	-.696
Indeksi pristrasnosti	BI_bes	-52.80	58.15	-.65	25.44	.013	-.197
	BI_radost	-67.29	69.39	.31	24.42	-.282	1.194
	OI_bes	43.52	175.82	92.60	30.50	.636	-.079
	OI_radost	34.20	162.93	92.40	29.78	.504	-.168
	DI_bes	-166.74	-22.73	-93.25	34.10	-.186	-.740
	DI_radost	-166.71	-30.70	-92.09	34.26	-.370	-.501
Broj reči	Negativne reči	1.00	11.00	4.68	1.92	.609	.372
	Pozitivne reči	1.00	11.00	5.35	1.95	.168	-.316
Indeks pristrasnosti	NMBI	-8.00	4.00	-.67	2.31	-.368	.227
SPCQ	Uznemirenost	1.43	76.43	32.23	16.26	.004	-.523
	Verovatnoća	5.36	75.36	34.27	15.89	.304	-.426

Korelacije između vremena reakcija na različite stimuluse su visoka i ujednačena (od .85 do .96; $p < .001$). Indeksi pristrasnosti pažnje koreliraju od -.24 ($p < .05$) do .87 ($p < .001$). Broj negativnih i pozitivnih reči umereno korelira ($r = .29$; $p < .05$). Pojedini aspekti pristrasnosti u rasuđivanju (uznemirenost i verovatnoća) ostvaruju relativno visoku povezanost ($r = .63$; $p < .001$). Kada su u pitanju relacije pristrasnosti u pažnji (RT) i memoriji (broja reči), rezultati govore u prilog negativnih niskih i umerenih korelacija (od -.22; $p < .05$ do -.30; $p < .01$), bez obzira na valencu reči, kao i valencu i kongruentnost stimulusa. Nisu zabeležene značajne povezanosti između indikatora pristrasnosti u rasuđivanju i pažnji, kao ni povezanosti pristrasnosti u rasuđivanju i pristrasnosti u memoriji.

Stanje socijalne anksioznosti

Vrednosti skjunisa i kurtozisa upućuju na normalnost raspodele mera koje su pokazatelji afektivne komponente stanja socijalne anksioznosti (Tabela 9).

Tabela 9

Deskriptivni pokazatelji stanja socijalne anksioznosti (N = 78)

	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
STAIS	1.00	3.85	2.24	.74	.182	-.987

Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: kognitivne pristrasnosti

Kako bi se proverila efikasnost eksperimentalne manipulacije u izazivanju određenih kognitivnih obrazaca, primenjena je MANOVA, pri čemu je faktor bio pripadnost jednom od uslova manipulacije (eksperimentalni i kontrolni), a zavisne varijable su različite mere kognitivnih pristrasnosti.

Efekti na pristrasnosti u pažnji

Rezultati dati u Tabeli 10 pokazuju da su prosečna vremena reakcije, u različitim situacionim provokacijama, relativno ujednačena za različite kategorije stimulusa. Iako negativne vrednosti indeksa pristrasnosti (BI) mogu ukazivati na smanjeno usmeravanje pažnje ka emocionalno zasićenim sadržajima, a pozitivne na vigilnost pažnje ka istim, ipak se ne može reći da je u eksperimentalnoj grupi bilo prisutno izbegavanje dalje obrade pretećeg sadržaja, a usmeravanje pažnje ka prijatnim stimulusima, jer se vremena reakcije na kongruentne i nekongruentne stimuluse besa ne razlikuju značajno ($t_{(38)} = -.64$; $p = .523$)¹¹, kao ni RT na kongruentne i nekongruentne stimuluse radosti ($t_{(38)} = .25$; $p = .801$). S druge strane, u kontrolnoj grupi skorovi BI-a mogu upućivati na vigilnost pažnje ka besu, kao i na izbegavanje prijatnih stimulusa. Međutim, kako se vremena reakcije na pojedine stimuluse ni ovde značajno ne razlikuju (Bes: $t_{(38)} = .36$; $p = .723$; Radost: $t_{(38)} = -.20$; $p = .846$), onda se ne može tvrditi da su ti obrasci pažnje bili karakteristični za ispitanike koji su bili dodeljeni ovom uslovu manipulacije. Kada su u pitanju indeksi orijentacije (OI) i odstupanja (DI), nalazi su slični onim na nivou celog uzorka. Naime, u obe situacione provokacije prisutno je zadržavanje pažnje na

¹¹ t-test za zavisne uzorke sproveden je zasebno na nivou pojedinih grupa isitanika.

emocionalno valentni materijal (**eksperimentalna: Bes** – $t_{(38)} = 19.50$; $p < .001$; $d_{Cohen} = -1.50$; CI: -2.20 do -.79; **Radost** – $t_{(38)} = 18.37$; $p < .001$; $d_{Cohen} = -1.42$; CI: -2.12 do -.71; **kontrolna: Bes** – $t_{(38)} = 18.29$; $p < .001$; $d_{Cohen} = -1.53$; CI: -2.24 do -.81; **Radost** – $t_{(38)} = 19.84$; $p < .001$; $d_{Cohen} = -1.59$; CI: -2.31 do -.87), kao i kraća obrada neutralnih stimulusa u poređenju sa pretećim i prijatnim inkongruentnim suđenjima (**eksperimentalna: Bes** – $t_{(38)} = -18.93$; $p < .001$; $d_{Cohen} = 1.46$; CI: .75 do 2.16; **Radost** – $t_{(38)} = -14.61$; $p < .001$; $d_{Cohen} = 1.39$; CI: .69 do 2.09; **kontrolna: Bes** – $t_{(38)} = -15.51$; $p < .001$; $d_{Cohen} = 1.51$; CI: .80 do 2.22; **Radost** – $t_{(38)} = -19.91$; $p < .001$; $d_{Cohen} = 1.54$; CI: .83 do 2.26).

Tabela 10

Deskriptivni podaci mera za procenu pristrasnosti u pažnji u različitim eksperimentalnim uslovima

		Pristrasnost pažnje	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
RT	RTC_bes	E	293.01	507.28	396.27	53.65	.236	-.308
		K	289.83	558.45	388.10	63.02	.455	-.120
	RTI_bes	E	275.28	545.92	393.56	61.51	.552	.237
		K	292.76	577.36	389.52	63.01	.648	.509
	RTC_radost	E	272.19	527.68	398.14	59.14	.228	-.259
		K	290.54	555.91	386.64	59.59	.573	.142
	RTI_radost	E	305.83	528.72	399.33	59.75	.470	-.327
		K	278.44	525.94	386.06	64.40	.246	-.820
	RTN	E	357.86	633.36	491.07	71.60	.142	-.616
		K	352.91	640.91	478.50	77.83	.323	-.667
Indeksi pristrasnosti	BI_bes	E	-52.80	58.15	-2.71	26.28	.334	.058
		K	-47.83	52.44	1.41	24.75	-.336	-.122
	BI_radost	E	-67.29	69.39	1.19	29.39	-.430	.584
		K	-44.09	55.33	-.58	18.52	.140	1.395
	OI_bes	E	43.52	175.82	94.80	30.36	.541	-.147
		K	49.86	175.82	90.40	30.87	.768	.213
	OI_radost	E	39.22	162.93	92.93	30.98	.445	-.551
		K	34.20	156.12	91.86	28.92	.590	.475
	DI_bes	E	-	-34,03	-97.51	32.16	-.109	-.545
		K	-	-22.73	-88.98	35.83	-.329	-.773
	DI_radost	E	-	-30.70	-91.74	39.20	-.109	-.732
		K	-	-37.54	-92.44	28.99	-.309	-.439

Rezultati pokazuju da uslovi manipulacije ne ostvaruju značajne multivarijantne i univarijantne efekte na mere pristrasnosti u pažnji (Tabela 11 i 12).

Tabela 11

Testiranje multivarijantnih i univarijantnih efekata eksperimentalne manipulacije na pojavu pristrasnosti u pažnji

Multivarijantni efekti	Pillai's Trace	F (df1, df2)	p	η_p^2
Vreme reakcije	.048	.720(5,72)	.611	.048
Indeksi pristrasnosti	.045	.851(4,73)	.498	.045
Univarijantni efekti	MS	F (1)	p	η_p^2
RTC_bes	1299.07	.379	.540	.005
RTI_bes	317.79	.082	.775	.001
RTC_radost	2577.02	.731	.395	.010
RTI_radost	3433.41	.890	.349	.012
RTN	3079.35	.551	.460	.007
RTC_bes	1299.07	.379	.540	.005
BI_bes	331.83	.509	.478	.007
BI_radost	61.33	.102	.751	.001
OI_bes	378.27	.404	.527	.005
OI_radost	22.35	.025	.875	.000
DI_bes	1418.66	1.224	.272	.016
DI_radost	9.63	.008	.929	.000

Efekti na pristrasnosti u memoriji

Ako se uporedi prosečan broj negativnih i pozitivnih reči u grupi sa potencijalnom socijalnom pretnjom, onda ne postoje razlike između njih, tj. negativni predznak NMBI-a ne ukazuje na pozitivnu pristrasnost u memoriji ($t_{(38)} = -.79$; $p = .436$). Kod grupe koja je bila bez takvog ugrožavanja ispoljena je sklonost ka selektivnom pamćenju pozitivnih informacija o sebi ($t_{(38)} = -2.81$; $p < .01$; $d_{Cohen} = .50$; CI: $-.14$ do 1.13).

Tabela 12

Deskriptivni podaci mera za procenu pristrasnosti u memoriji u različitim eksperimentalnim uslovima

Pristrasnost memorije		Grupa	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
Broj zapamćenih reči	Negativne reči	E	3.00	8.00	5.00	1.56	.133	-1.065
		K	1.00	11.00	4.36	2.19	1.03	1.071
	Pozitivne reči	E	1.00	11.00	5.28	1.86	.363	1.384
		K	2.00	9.00	5.41	2.05	.010	-1.384
Indeks pristrasnosti	NMBI	E	-8.00	4.00	-2.8	2.24	-.863	2.447
		K	-6.00	3.00	-1.05	2.34	.065	-.836

Međutim, nalazi upućuju da situacioni činioci ne ostvaruju značajne multivarijantne i univarijantne efekte na mere pristrasnosti u memoriji, tj. da ne postoje razlike u obrascima memorije između grupa koje su bile izložene različitim okolnostima.

Tabela 13

Testiranje multivarijantnih i univarijantnih efekata eksperimentalne manipulacije na pristrasnosti u memoriji

Mere kognitivnih pristrasnosti	<i>Pillai's Trace</i>	<i>F (df1, df2)</i>	<i>p</i>	η_p^2
Pristrasnost memorije	.036	1.383(2,75)	.257	.036
Univarijantni efekti	<i>MS</i>	<i>F (1)</i>	<i>p</i>	η_p^2
Negativne reči	8.01	2.215	.141	.028
Pozitivne reči	.32	.084	.773	.001
NMBI	11.54	2.204	.142	.028

Efekti na pristrasnosti u rasuđivanju

Što se tiče vrednosti na skalama za procenu verovatnoće pojave negativnih socijalnih događaja, kao i uznemirenosti njihovim javljanjem, one su slične na nivou pojedinih grupa, ali ne i između njih.

Tabela 14

Deskriptivni podaci mera za procenu pristrasnosti u rasuđivanju u različitim eksperimentalnim uslovima

	Pristrasnosti u rasuđivanju	Grupa	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
Negativni socijalni događaji	Uznemirenost	E	5.00	76.43	36.21	15.63	.022	.017
		K	1.43	60.00	28.24	16.08	.031	-1.051
	Verovatnoća	E	8.21	75.36	38.87	15.83	.236	-.244
		K	5.36	58.93	29.67	14.76	.349	-.690

Postoje značajni multivarijantni i univarijantni osrednji efekti eksperimentalne manipulacije na oba aspekta pristrasnosti u rasuđivanju (Tabela 15).

Tabela 15

Testiranje multivarijantnih i univarijantnih efekata eksperimentalne manipulacije na pristrasnosti u rasuđivanju

Multivarijantni efekti	Pillai's Trace	F (2,75)	p	η_p^2
Pristrasnost rasuđivanja	.091	3.775*	.027	.091
Univarijantni efekti	MS	F (1)	p	η_p^2
Uznemirenost	1237.74	4.922*	.029	.061
Verovatnoća	1651.33	7.052**	.010	.085

Analizom parcijalnih doprinosa situacije u predikciji pojedinih komponenti pristrasnosti u rasuđivanju utvrđeno je da je eksperimentalni uslov povezan sa povećanjem kako procene verovatnoće pojave neprijatnih društvenih događaja, tako i sa povišenjem uznemirenosti istom (verovatnoća: $\beta = -.291$; $t = -2.655$; $p < .01$; uznemirenost: $\beta = -.247$; $t = -2.219$; $p < .05$).

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na kognitivne pristrasnosti

Kako je jedan od osnovnih problema istraživanja bio testiranje efekata osobina ličnosti i trenutnih situacionih okolnosti na javljanje kognitivnih pristrasnosti, u te svrhe primenjena je MANCOVA. Osim osobina ličnosti, uzeti su u obzir i simptomi depresivnosti,

koji su zajedno sa osobinama predstavljali kovarijetete. Na taj način, analiza je sprovedena u nekoliko koraka. Ukupno su bile tri skupine analiza kojima su bili zajednički kovarijeteti, a razlika je bila u zavisnim varijablama. Naime, analize su rađene za svaku od kognitivnih pristrasnosti zasebno. U prikazu rezultata mogu se videti samo značajni efekti, dok su parcijalni doprinosi svih prediktora dati u Prilogu 7.

Efekti na pristrasnosti u pažnji

U prvom koraku ispitivani su efekti situacionih uslova i svih osobina ličnosti na mere pristrasnosti u pažnji. U narednom koraku u model je ubačena i depresivnost. U trećem su izbačene osobine ličnosti, a ostavljena je depresivnost i grupišuća varijabla. U četvrtom koraku¹², testirani su efekti eksperimentalne manipulacije i pojedinačnih osobina ličnosti, kao i efekti interakcije između njih. U poslednjem, petom koraku, ispitivani su efekti uslova manipulacije i depresivnosti, kao i efekti njihovog sadejstva (Tabela 16).

¹² Zbog preglednosti prikaza rezultata četvrtim korakom je nazvana skupina od pet zasebnih analiza. U svakoj od njih osobine ličnosti su samostalni kovarijeteti.

Tabela 16

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na mere pristrasnosti u pažnji

Kovarijeteti		Mere pristrasnosti u pažnji				R=.287; R ² =.083; F ₍₃₎ =2.218; p=.093			
		RTC_bes							
V korak	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	ηp^2	β	t	p	
Borba	uslov	19680.48	6.067*	.016	.076	1.115*	2.463	.016	
	uslov*Borba	18545.29	5.717*	.019	.072	-1.127*	-2.391	.019	
						R=.246; R ² =.061; F ₍₃₎ =1.589; p=.199			
						RTI_Bes			
						β	t	p	
Borba	uslov	16901.82	4.514*	.037	.057	.973*	2.125	.037	
	uslov*Borba	16891.89	4.511*	.037	.057	-1.013*	-2.124	.037	
						R=.260; R ² =.068; F ₍₃₎ =1.789; p=.157			
						RTC_radost			
						β	t	p	
Borba	uslov	17790.32	5.220*	.025	.066	1.042	2.285	.025	
	uslov*Borba	15592.18	4.575*	.036	.058	-1.016*	-2.139	.036	
						R=.278; R ² =.077; F ₍₃₎ =2.063; p=.112			
						RTN			
						β	t	p	
Borba	uslov	31484.40	5.898*	.018	.074	1.102*	2.429	.018	
	uslov*Borba	28724.86	5.381*	.023	.068	-1.096*	-2.320	.023	
VI korak		Pillai's Trace		F _(5,70)	p	ηp^2			
BDI	uslov	.144	2.360*	.049	.144				
		RTC_radost				R=.276; R ² =.076; F ₍₃₎ =2.028; p=.117			
		Efekat	MS	F ₍₁₎	p	ηp^2	β	t	p
BDI	uslov	16540.35	4.898*	.030	.062	.410*	2.213	.030	
	uslov*BDI	13804.94	4.088*	.047	.052	-.479*	-2.022	.047	

Kada se uzme u obzir samo Borba kao kovarijetet, rezultati pokazuju dosledne efekte uslova na kongruentne i inkongruentne stimulse besa, zatim na kongruentne stimulse radosti, kao i na neutralne sadržaje. U pitanju su mali i umereni efekti. Osim toga, Borba ostvaruje značajnu interakciju sa uslovima u efektima na vremena reakcije. U eksperimentalnoj grupi sve korelacije su negativne, ali neznačajne ($r_{RTC_bes} = -.21$; $p = .209$; $r_{RTI_bes} = -.20$; $p = .226$; $r_{RTC_radost} = -.23$; $p = .166$; $r_{RTN} = -.22$; $p = .181$), dok su u

kontrolnoj pozitivnog smera ($r_{RTC_bes} = .32$; $p < .05$; $r_{RTI_bes} = .28$; $p = .084$; $r_{RTC_radost} = .26$; $p = .115$; $r_{RTN} = .29$; $p = .064$), gde je samo prva značajna. Dakle, bez obzira na to što su detektovani slabi i osrednji efekti sadejstva Borbe sa grupišućom varijablom, ovi efekti se pojavljuju u neznačajnim modelima. Osim toga, skoro sve korelacije (r) su neznačajne. Stoga ne možemo reći da je u uslovima potencijalne socijalne pretnje Borba ubrzavala vreme reakcije (povećana orijentacija pažnje) na stimulse različite vrste, dok je suprotno u kontrolnom uslovu.

Kada se depresivnost uvede kao samostalni kovarijetet, zabeležen je značajan i jak multivarijantni efekat uslova manipulacije na vremena reakcije u okviru DPT-a, kao i umereni i niski univarijantni efekti uslova i interakcije depresivnosti i uslova na vreme reakcije na kongruentne stimulse radosti. Kao i u slučaju modela sa Borbom, *post hoc* i ovde ne pokazuje značajne razlike u RTC_radost. U eksperimentalnoj grupi, depresivnost predstavlja značajan negativni korelat vremena reakcije na kongruentne prijatne sadržaje ($r = -.33$; $p < .05$), dok je ta povezanost u kontrolnoj grupi pozitivna, niska i neznačajna ($r = .13$; $p = .431$). U situaciji anticipacije društvene pretnje povišena depresivnost praćena je dužom obradom neugrožavajućih sadržaja.

U slučaju indeksa pristrasnosti pažnje kao zavisnih varijabli, analize su pokazale da se jedino u modelu sa svim osobinama, kao i u modelu sa svim osobinama i depresivnošću, Blokiranje izdvaja kao dosledan značajan i pozitivan korelat Indeksa pristrasnosti za stimulse radosti (BI_radost) ($r = .26$; $p < .05$). No, ni u ovom slučaju nemamo značajnost modela u celini. Pored toga, nalazi su pokazali da Indeks pristrasnosti (kako za besne, tako i za radosne stimulse) ne ukazuje na određeni obrazac pažnje.

Tabela 17

Efekte osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na mere pristrasnosti u pažnji

Mere pristrasnosti u pažnji		I korak: R=.356; R ² =.127; F ₍₆₎ =1.718; p=.129						
		II korak: R=.369; R ² =.136; F ₍₇₎ =1.572; p=.158						
Kovarijeteti	Efekat	BI_radost			η_p^2	β	t	p
		MS	F ₍₁₎	p				
Sve osobine (I korak)	Blokiranje	4341.87	7.689**	.007	.098	.448**	2.773	.007
Sve osobine + BDI (II korak)	Blokiranje	3989.20	7.038**	.010	.091	.433**	2.653	.010

Da sumiramo, pomenuti nalazi sugerišu da uslovi ne ostvaruju samostalne efekte na pokazatelje pristrasnosti u pažnji, već u interakciji sa Borbom i depresivnošću. S druge strane, Blokiranje ima nezavisan efekat na indeks pristrasnosti u pažnji prema prijatnim sadržajima. Međutim, sve ove nalaze potrebno je uzeti sa dozom rezerve, jer se efekti javljaju u neznačajnim modelima.

Efekte na pristrasnosti u memoriji

Rezultati seta analize za pristrasnosti u memoriji prikazani su u Tabeli 18, dok su parcijalni doprinosi svih prediktora prikazani u Prilogu 8. Kada su u model uključene sve osobine ličnosti (I korak), jedino se kao značajan izdvaja univarijantni nizak efekat situacije na negativnu pristrasnost u memoriji. U uslovima potencijalne socijalne pretnje prisećanje na negativne reči je izraženije ($AS_{\text{eksperimentalna}} = 5.12$; $AS_{\text{kontrolna}} = 4.23$; $F_{(1)} = 4.072$; $p < .05$)¹³. Dodavanje depresivnosti u narednom koraku ne menja rezultate. Međutim, u pitanju su efekti koji su na samoj granici statističke značajnosti, kao i efekti koji spadaju u rang niskih. U trećem koraku, kada se kao kovarijetet ostavi samo depresivnost, značajnost efekta uslova se gubi. U narednom koraku analize (IV), jedino BIS ostvaruje značajan, ali nizak efekat, kako na prisećanje negativnih reči, tako i na indeks negativne pristrasnosti u memoriji. Međutim, uvidom u korelacije između BIS-a i prosečnog broja negativnih reči utvrđeno je da ni jedna od povezanosti nije statistički značajna, kako na nivou celog uzorka ($r = -.17$; $p = .126$), tako i u okviru pojedinih grupa

¹³ U pitanju su korigovane aritmetičke sredine.

($r_{\text{eksperimentalna}} = -.20$; $p = .214$; $r_{\text{kontrolna}} = -.24$; $p = .139$). S druge strane, registrovane su značajne veze između BIS-a i indeksa negativne pristrasnosti u memoriji ($r = -.23$; $p < .05$; $r_{\text{eksperimentalna}} = -.32$; $p < .05$; $r_{\text{kontrolna}} = -.21$; $p = .211$). Međutim, modeli u celini nisu značajni, kao ni parcijalni doprinos BIS-a u predviđanju prosečnog broja negativnih reči, odnosno NMBI-a.

Kada se u model uvede samo Borba, najpre su dobijeni multivarijantni, i to srednji, efekti interakcije uslova i Borbe, a zatim i univarijantni, takođe, srednji, efekti uslova, kao i efekat interakcije ovih varijabli na prosečan broj negativnih reči. Pri tome, samo u uslovima bez pretnje postoji negativna korelacija Borbe i negativnih reči ($r = -.16$; $p = .160$; $r_{\text{eksperimentalna}} = .17$; $p = .306$; $r_{\text{kontrolna}} = -.41$; $p < .01$). Dakle, u odsustvu potencijalne socijalne pretnje, opadanje Borbe povećava tendenciju pamćenja negativnih reči. Ta veza nije značajna na nivou celog uzorka i eksperimentalne grupe.

Tabela 18

Efekti individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u memoriji

Pristrasnosti u memoriji								
Kovarijetet	Negativne reči							
I	R= .357; R ² = .127; F ₍₆₎ = 1.727; p=.127							
	Efekat	MS	F₍₁₎	p	ηp²	β	t	p
sve osobine	uslov	14.16	4.07*	.047	.054	.231*	2.018	.047
II	R= .367; R ² = .134; F ₍₇₎ = 1.554; p=.164							
	Negativne reči							
sve osobine+BDI	uslov	14.33	4.10*	.047	.055	.233*	2.024	.047
IV	R= .282; R ² = .079; F ₍₃₎ = 2.130; p=.104							
	Negativne reči							
BIS	BIS	14.40	4.09*	.047	.052	-.343	-1.741	.086
	R= .311; R ² = .097; F ₍₃₎ = 2.636; p=.056							
IV	NMBI							
	BIS	24.40	4.88*	.030	.062	-.258	-1.320	.191
Borba	Negativne reči							
	Efekat	Pillai's Trace	F_(2, 73)	p	ηp²	R= .385; R ² = .148; F ₍₃₎ = 4.281; p<.01		
	uslov*Borba	.100	4.05	.021	.100			
	Efekat	MS	F₍₁₎	p	ηp²	β	t	p
uslov	17.42	5.35*	.024	.067	-1.008*	-2.312	.024	
uslov*Borba	25.65	7.87**	.006	.096	1.274**	2.806	.006	

Efekti na pristrasnosti u rasuđivanju

Isti skup analiza sproveden je i u slučaju pristrasnosti u rasuđivanju kao zavisne varijable. Radi preglednijeg prikaza rezultati su dati u tri odvojene tabele (Tabela 19, 20, 21). Prikaz analiza parcijalnih doprinosa može se videti u Prilogu 9.

Kada model čine sve osobine ličnosti, jedino BIS i uslov ostvaruju značajne univarijantne efekte na pristrasnosti u rasuđivanju. BIS je u pozitivnoj relaciji sa uznemirenošću kao komponentom pristrasnosti u rasuđivanju ($r = .41$; $p < .001$), što znači da, bez obzira na situaciju, viši BIS povećava uznemirenost koja se javlja anticipacijom neugodnih događaja. Ispitanici u okolnostima moguće socijalne pretnje pojavu negativnih događaja smatraju verovatnijom ($r = -.29$; $p < .01$) (Tabela 19).

Kada se pored osobina ličnosti, doda i depresivnost kao kovarijetet, efekat BIS-a se gubi, a pojavljuje se multivarijantni i univarijantni efekat depresivnosti, dok univarijantni efekat uslova na pristrasnosti u rasuđivanju ostaje isti kao i u prethodnom modelu. Naime, depresivnost ima dosledan i skoro jednak pozitivan efekat na procenu verovatnoće pojave negativnih socijalnih događaja u obe grupe ispitanika ($r_{\text{eksperimentalna}} = .36$; $p < .05$; $r_{\text{kontrolna}} = .45$; $p < .01$). Viša depresivnost u obe situacije praćena je procenom da je pojava nepoželjnih dešavanja po osobu verovatnija.

U slučaju depresivnosti kao samostalnog kovarijeteta, rezultati pokazuju da i simptomi depresije i situacione okolnosti imaju značajne efekte na pristrasnost rasuđivanja, s tim što je efekat depresivnosti jači. Pored toga, depresivnost ostvaruje značajne efekte na oba aspekta pristrasnosti u rasuđivanju, pri čemu je efekat manji na procenu uznemirenosti. Pod okolnostima anticipacije negativne evaluacije od strane drugih, kao i u okolnostima odsustva iste, veća depresivnost praćena je većom uznemirenošću ($r_{\text{eksperimentalna}} = .26$; $r_{\text{kontrolna}} = .30$; $p < .05$). Taj efekat je jednak za obe situacije. Postoji pozitivna veza između depresivnosti i procene verovatnoće javljanja negativnih dešavanja na nivou celog uzorka ($r = .43$; $p < .001$).

Dakle, efekti situacije na procenu verovatnoće su dosledani i jednaki kroz sva tri seta analize, dok se od individualnih faktora po važnosti za pristrasnosti u rasuđivanju (uznemirenost i verovatnoća) izdvaja depresivnost u odnosu na osobine ličnosti (Tabela 19).

Tabela 19

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na pristrasnosti u rasuđivanju

		Pristrasnosti u rasuđivanju							
Kovarijeteti	Uznemirenost					R= .463; R ² = .214; F ₍₆₎ = 3.224; p<.01			
	Efekat	MS	F₍₁₎	p	ηp²	β	t	p	
sve osobine	BIS	934.92	4.15*	.045	.055	.326*	2.037	.045	
	Verovatnoća					R= .440; R ² = .194; F ₍₆₎ = 2.845; p<.05			
	uslov	926.70	4.20*	.044	.056	.226*	2.048	.044	
		Pristrasnosti u rasuđivanju							
sve osobine + BDI	Efekat	Pillai's Trace	F_(2, 69)	p	ηp²				
	BDI	.133	5.29	.007	.133	R= .548; R ² = .301; F ₍₇₎ = 4.299; p<.01			
	Verovatnoća					β	t	p	
	BDI	2078.02	10.70**	.002	.133	.365**	3.270	.002	
	uslov	881.68	4.54*	.037	.061	.220*	2.130	.037	
		Pristrasnosti u rasuđivanju							
BDI	Efekat	Pillai's Trace	F_(2, 74)	p	ηp²				
	BDI	.176	7.92**	.001	.176	R= .371; R ² = .137; F ₍₃₎ = 3.925; p<.05			
	uslov	.078	3.15*	.049	.078	β	t	p	
	Uznemirenost					β	t	p	
	BDI	1513.23	6.45*	.013	.079	.275*	2.540	.013	
	uslov	917.306	3.910	.052	.050	.214	1.977	.052	
		Verovatnoća					R= .497; R ² = .247; F ₍₃₎ = 8.100; p<.001		
	BDI	3112.93	15.90**	.000	.175	.403**	3.987	.000	
	uslov	1134.809	5.796*	.019	.072	.243*	2.407	.019	

Rezultati analize, u kojoj su kao kovarijeteti uzete u razmatranje pojedinačne osobine ličnosti prikazani su u Tabeli 20.

Tabela 20

Efekti pojedinih osobina ličnosti i uslova manipulacije na pristrasnosti u rasuđivanju

Mere pristrasnosti u rasuđivanju									
Kovarijetet Pristrasnosti u rasuđivanju									
	Efekat	Pillai's Trace	F(2, 73)	p	η_p^2				
	BIS	.197	8.941**	.000	.197				
	uslov	.089	3.575*	.033	.089				
	Uznemirenost					R= .497; R ² = .247; F ₍₃₎ = 8.104; p<.001			
	Efekat	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
BIS	BIS	3678.10	17.77***	.000	.194	.691***	3.880	.000	
	uslov	1307.94	6.32*	.014	.079	1.010*	-2.514	.014	
	uslov*BIS	941.92	4.55*	.036	.058	-.958*	-2.133	.036	
	Verovatnoća					R= .422; R ² = .178; F ₍₃₎ = 5.333; p<.01			
						β	t	p	
	BIS	1688.34	7.81**	.007	.095	.505**	2.711	.008	
	uslov	1023.51	4.74*	.033	.060	.914*	-2.176	.033	
	Uznemirenost					R= .344; R ² = .119; F ₍₃₎ =3.321; p<.05			
Bežanje	Efekat	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	Bežanje	1001.93	4.13*	.046	.053	.363*	2.109	.038	
	Pristrasnosti u rasuđivanju								
	Efekat	Pillai's Trace	F(2, 73)	p	η_p^2				
	Blokiranje	.107	4.38*	.016	.107				
	uslov	.085	3.41*	.038	.085				
	Uznemirenost					R= .411; R ² = .169; F ₍₃₎ = 5.003; p<.01			
	Efekat	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
Blokiranje	Blokiranje	1885.66	8.25**	.005	.100	.547**	3.006	.004	
	uslov	1434.82	6.28*	.014	.078	.879*	2.505	.014	
	uslov*Blokiranje	906.33	3.97*	.050	.051	-.790*	-1.991	.050	
	Verovatnoća					R= .388; R ² = .151; F ₍₃₎ =4.380; p<.01			
						β	t	p	
	Blokiranje	1162.96	5.21*	.025	.066	.418*	2.275	.026	
	uslov	961.71	4.31*	.041	.055	.736*	2.076	.041	

Rezultati govore u prilog postojanja značajnih multivarijantnih efekata BIS-a i uslova na pristrasnosti u rasuđivanju. Na nivou univarijantnih efekata može se uočiti postojanje efekata BIS-a, uslova, kao i interakcije između njih na uznemirenost, a i značajnost efekata BIS-a i uslova na verovatnoću. Primetan je i jači efekat BIS-a u poređenju sa efektom situacije, kao i interakcije između njih. Drugim rečima, BIS ostvaruje pozitivan efekat na uznemirenost događajima u bližoj budućnosti u oba

situaciona konteksta, s tom razlikom što je na nivou eksperimentalne grupe ta veza niska i neznčajna, dok je u okviru kontrolnog uslova reč o značajnoj i umerenoj korelaciji ($r_{\text{eksperimentalna}} = .27$; $p = .096$; $r_{\text{kontrolna}} = .56$; $p < .001$). Korelacija između BIS-a i druge komponente pristrasnosti u rasuđivanju (verovatnoće) na nivou celog uzorka je značajna i pozitivna ($r = .30$; $p < .01$). Takođe, ispitanici u okolnostima moguće socijalne pretnje pojavu negativnih događaja smatraju uznemiravajućom ($AS_{\text{eksperimentalna}} = 35.58$; $AS_{\text{kontrolna}} = 30.16$; $F_{(1)} = 6.319$; $p < .05$) i verovatnijom ($AS_{\text{eksperimentalna}} = 38.52$; $AS_{\text{kontrolna}} = 31.04$; $F_{(1)} = 4.736$; $p < .05$).

Bežanje ostvaruje univarijanti efekat na uznemirenost kao komponentu pristrasnosti u rasuđivanju. Međutim, kako je taj rezultat na granici statističke značajnosti, a i korelacija između pomenutog sistema i uznemirenosti nije značajna na nivou celog uzorka ($r = .18$; $p = .113$), taj podatak potrebno je uzeti sa rezervom.

U slučaju kada se Blokiranje uvede kao zaseban kovarijetet, rezultati su slični onim sa BIS-om kao samostalnim kovarijetetom, s tom razlikom što BIS, uslov manipulacije i interakcija između njih ostvaruju nešto jači efekat na pristrasnosti u rasuđivanju, nego kod modela sa Blokiranjem. Kada se detaljnije ispita interakcija između uslova i Blokiranja na uznemirenost, može se videti da značajne korelacije postoje samo u slučaju kontrolne grupe ($r_{\text{eksperimentalna}} = .12$; $p = .476$; $r_{\text{kontrolna}} = .46$; $p < .01$), dok ta korelacija na nivou celog uzorka iznosi $.28$ ($p < .05$). Takođe, značajna korelacije između Blokiranja i verovatnoće dobijena je u situaciji odsustva pretnje ($r_{\text{eksperimentalna}} = .12$; $p = .486$; $r_{\text{kontrolna}} = .34$; $p < .05$; $r = .26$; $p < .05$). Uslov ostvaruje dosledan efekat na obe komponente pristrasnosti u rasuđivanju, koji se ogleda u većoj uznemirenosti i proceni verovatnoće negativnih socijalnih događaja u prisustvu pretnje (uznemirenost: $AS_{\text{eksperimentalna}} = 36.00$; $AS_{\text{kontrolna}} = 29.32$; $F_{(1)} = 3.655$; $p < .05$; verovatnoća: $AS_{\text{eksperimentalna}} = 38.67$; $AS_{\text{kontrolna}} = 30.53$; $F_{(1)} = 5.674$; $p < .05$).

Dakle, od svih osobina ličnosti kao pojedinačnih kovarijeteta, značajnim se izdvajaju samo BIS i Blokiranje, a rezultati vezani za efekte trenutnih situacionih okolnosti, kao i njihove interakcije s pojedinim osobinama dosledni su u modelima sa BIS-om i Blokiranjem.

Tabela 21

Efekti depresivnosti i uslova manipulacije na pristrasnosti u rasuđivanju

	Efekat	Pillai's Trace	F(2, 73)	p	η^2			
	BDI	.179	7.94**	.001	.179			
	Uznemirenost					R= .371; R ² = .137; F ₍₃₎ =3.925; p<.05		
BDI	Efekat	MS	F(1)	p	η^2	β	t	p
	BDI	1555.64	6.56*	.012	.081	.329	1.959	.054
	Verovatnoća					R= .497; R ² = .247; F ₍₃₎ =8.100; p<.001		
	BDI	3150.67	15.92***	.000	.177	.459**	2.928	.005

U slučaju depresivnosti kao jedinog kovarijeteta, uočljivo je nepostojanje efekata uslova manipulacije i njegove interakcije s depresivnošću. Jedino se depresivnost izdvaja kao značajan u kontekstu multivarijantnog i univarijantnog efekta na pristrasnosti u rasuđivanju (Tabela 21). Naime, depresivnost na nivou celog uzorka ostvaruje pozitivan efekat na obe komponente pristrasnosti u rasuđivanju ($r_{uznemirenost} = .30$; $p < .01$; $r_{verovatnoća} = .43$; $p < .001$). Detaljniji uvid u korelacije u okviru pojedinih grupa u eksperimentu govori u prilog značajnih povezanosti depresivnosti i verovatnoće u obe grupe ($r_{eksperimentalna} = .39$; $p < .05$; $r_{kontrolna} = .45$; $p < .01$), dok je relacija depresivnosti i uznemirenosti na nivou kontrolne grupe marginalno značajna ($r_{eksperimentalna} = .26$; $p = .105$; $r_{kontrolna} = .30$; $p = .059$). Dakle, generalno veća depresivnost bez obzira na uslove povećava negativne pristrasnosti u rasuđivanju. U situacijama i prisustva i odsustva socijalne pretnje, veća depresivnost praćena je procenom da je verovatnoća pojave nepoželjnih dešavanja veća, kao i povišenim uznemirenjem.

Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: stanje socijalne anksioznosti

Pregledom deskriptivnih pokazatelja za mere stanja socijalne anksioznosti u situacijama prisustva i odsustva anticipacije društvene opasnosti, uočljiv je nešto viši stepen slaganja sa tvrdnjama koje ukazuju na prisustvo afektivne komponente socijalne anksioznosti kod eksperimentalne grupe (Tabela 22).

Tabela 22

Deskriptivni podaci mera za procenu stanja socijalne anksioznosti u različitim eksperimentalnim uslovima

		Grupa	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
STAIS	Afektivna	E	1.20	3.85	2.58	.66	-.132	-.549
	komponenta	K	1.00	3.25	1.90	.65	.643	-.717

Rezultati provere eksperimentalne manipulacije (Tabela 23) pokazuju da postoje značajni i jaki multivarijantni i univarijantni efekti uslova manipulacije na socijalnu anksioznost kao stanje ličnosti.

Tabela 23

Testiranje efekata eksperimentalne manipulacije na stanje socijalne anksioznosti

Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η_p^2
Grupa	8.941	20.905***	.000	.216

Analiza parcijalnih doprinosa situacije u predikciji stanja socijalne anksioznosti pokazuje da je anticipacija društvene opasnosti povezana sa povećanjem doživljaja socijalne nelagodnosti ($\beta = -.464$; $t = -4.572$; $p < .01$).

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na stanje socijalne anksioznosti

Kao i u slučaju kognitivnih pristrasnosti, i za stanje socijalne anksioznosti testirani su isti modeli u smislu uključenih prediktora, ali primenom ANCOVA-e, jer je u pitanju jedna zavisna varijabla. Prikaz rezultata dat je u Tabeli 24, a pregled analiza parcijalnih doprinosa svih prediktora može se videti u Prilogu 10.

Tabela 24

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na stanje socijalne anksioznosti

Kovarijeteti	Stanje socijalne anksioznosti							
	R=.595; R ² =.354; F ₍₆₎ =6.471; p<.001							
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
Sve osobine	BAS	1.87	4.95*	.029	.065	-.258*	-2.224	.029
	uslov	5.83	15.45***	.000	.179	.388***	3.931	.000
	R=.638; R ² =.408; F ₍₇₎ =6.882; p<.001							
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
Sve osobine i BDI	BAS	1.71	4.87*	.031	.065	-.247*	-2.206	.031
	BDI	2.24	6.40*	.014	.084	.260*	2.529	.014
	uslov	5.71	16.29***	.000	.189	-.384***	4.036	.000
	R=.576; R ² =.332; F ₍₂₎ =18.603; p<.001							
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
BDI	BDI	4.80	13.00**	.001	.148	.343**	3.606	.001
	uslov	7.33	19.84***	.000	.209	.424***	4.454	.000

Kada se osobine ličnosti zajedno uvedu u model, samo BAS ostvaruje umereni efekat na doživljaj anksioznosti, dok prolazak kroz određenu situaciju ima jak efekat. Korelacija između BAS-a i STAIS-a je negativna bez obzira na socijalni kontekst ($r = -.39$; $p < .01$), a i vezano za samu situaciju ($r_{\text{eksperimentalna}} = -.37$; $p < .05$; $r_{\text{kontrolna}} = -.38$; $p < .05$). Generalno govoreći, osobe s višim BAS-om su manje uznemirene. Osim toga, ispitanici eksperimentalne grupe su bili anksiozniji u odnosu na kontrolnu grupu (STAIS: $AS_{\text{eksperimentalna}} = 2.53$; $AS_{\text{kontrolna}} = 1.96$; $F_{(1)} = 15.451$; $p < .001$).

U slučaju dodavanja depresivnosti u model sa osobinama ličnosti, BAS i situacija i dalje ostvaruju skoro iste efekte kao i u prethodnom modelu, dok se efekat situacije pokazuje najvećim. Dakle, ako uporedimo veličine efekata, za manifestacije anksioznosti na psihološkom nivou značajnije su situacione okolnosti u odnosu na BAS i depresivnost, koji imaju približno jednake efekte. Korelacije između simptoma depresivnosti i manifestacija socijalne anksioznosti su pozitivne, nezavisno od situacionih okolnosti ($r_{\text{bdi,stais}} = .39$; $p < .001$). Naime, depresivnije osobe su i anksioznije. Međutim, korelacija je značajna samo u kontrolnoj grupi ($r_{\text{eksperimentalna}} = .27$; $p = .096$; $r_{\text{kontrolna}} = .52$; $p < .01$). Osim toga, u situaciji anticipacije socijalne pretnje anksioznost je viša u odnosu na okolnosti bez opasnosti ($AS_{\text{eksperimentalna}} = 2.52$; $AS_{\text{kontrolna}} = 1.96$; $F_{(1)} = 16.286$; $p < .001$).

Uzimajući depresivnost kao jedini kovarijetet, dobija se da i depresivnost i uslov manipulacije ostvaruju značajne efekte na stanje socijalne anksioznosti. Efekat koji

depresivnost ima na socijalnu anksioznosti isti je bez obzira na to da li je ona samostalni kovarijetet ili je zajedno sa osobinama ličnosti, te bez obzira na uslove manipulacije – u oba slučaja viša depresivnost pojačava doživljaj socijalne anksioznosti. Takođe, bez obzira na različitost kovarijeteta, uslov manipulacije ostvaruje dosledan efekat na afektivni aspekt socijalne anksioznosti (STAIS: $AS_{\text{eksperimentalna}} = 2.55$; $AS_{\text{kontrolna}} = 1.94$; $F_{(1)} = 19.842$; $p < .001$).

Naredna skupina analiza odnosi se na testiranje modela sa osobinama ličnosti i simptomima depresivnosti kao samostalnih kovarijeteta, s tim što su ispitivani i efekti njihovog sadejstva sa situacionim uslovima na doživljaj anksioznosti (Tabela 25).

Tabela 25

Efekti pojedinih osobina ličnosti, depresivnosti i njihove interakcije sa uslovima manipulacije na socijalnu anksioznost kao stanje

Kovarijeteti		Stanje socijalne anksioznosti						
		R=.563; R ² =.317; F ₍₃₎ =11.467; p<.001						
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
BIS	BIS	3.97	10.38**	.002	.123	.525**	3.094	.003
	uslov	3.16	8.25**	.005	.100	1.099**	2.872	.005
BAS		R=.570; R ² =.325; F ₍₃₎ =11.869; p<.001						
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
	BAS	4.47	11.81**	.001	.138	-.381*	-2.457	.016
Bežanje		R=.493; R ² =.243; F ₍₃₎ =7.916; p<.001						
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
	uslov	2.61	6.16*	.015	.077	1.308*	2.482	.015
BDI		R=.592; R ² =.350; F ₍₃₎ =13.308; p<.001						
	Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η ²	β	t	p
	BDI	5.31	14.59***	.000	.165	.505**	3.471	.001
	uslov	5.51	15.15***	.000	.170	.604***	3.893	.000

Od osobina ličnosti jedino BIS i BAS ostvaruju efekte na trenutni nivo socijalne anksioznosti. Situacioni činioci, tj. prolazak kroz određenu eksperimentalnu situaciju u više modela se pojavljuje kao varijabla sa značajnim efektom, izuzev modela sa BAS-om, Borbom i Blokiranjem. Bez obzira na uslove manipulacije, BIS je u pozitivnoj relaciji sa indikatorima socijalno anksiozne reakcije ($r_{\text{bis;stais}} = .34$; $p < .01$), s tom razlikom što na nivou eksperimentalne grupe nije značajna korelacija između BIS-a i STAIS-a ($r_{\text{BIS;STAIS}} = .18$; $p = .264$), dok je kod kontrolne značajna ($r_{\text{BIS;STAIS}} = .48$; $p < .01$).

U slučaju kada se BAS uvede kao zaseban kovarijetet u model, dobija se značajna negativna veza sa stanjem socijalne anksioznosti ($r = -.39$; $p < .01$), ($r_{\text{eksperimentalna}} = -.37$; $r_{\text{kontrolna}} = -.37$; $p < .05$). Očigledno je da su osobe sa višim BAS-om emocionalno stabilnije u obe eksperimentalne situacije, a i nezavisno od njih.

Depresivnost uzeta kao zaseban kovarijetet ostvaruje značajne efekte u skladu sa onim iz modela gde je depresivnost pridružena osobinama ličnosti ($r_{\text{bdi;stais}} = .39$; $p < .01$) (Tabela 25), što ukazuje na to da su osobe sa višom depresivnošću generalno anksioznije.

Relacije osobina ličnosti, kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti

Kako je jedna od osnovnih postavki Medijacionog modela socijalne anksioznosti postojanje posredničkog efekta kognitivnih pristrasnosti u efektu osobina ličnosti na doživljaj socijalne anksioznosti, jedna od namena istraživanja bila je provera relacija pomenutih varijabli. Za određenje i testiranje medijacionih modela korišćeni su prethodno izloženi rezultati o efektima osobina ličnosti, depresivnosti na kognitivni i afektivni domen ličnosti ispitanika, kao i korelacije između kognitivnih pristrasnosti i situacione socijalne anksioznosti u različitim eksperimentalnim uslovima. U Tabeli 26 prikazane su samo značajne povezanosti.

Tabela 26

Značajne korelacije između kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti u različitim eksperimentalnim situacijama

Mere kognitivnih pristrasnosti	Situacija	STAI-S
Negativne reči	E	-.34*
	K	-.30
NMBI	E	-.20
	K	-.41**
PR_uznemirenost	E	.09
PR_verovatnoća	E	.12
PR_uznemirenost	K	.32*
PR_verovatnoća	K	.49**

U eksperimentalnoj situaciji značajnom se pokazuje veza između prisećanja na negativne reči i doživljaja anksioznosti. Sa porastom prisećanja na pomenute sadržaje opada doživljaj socijalne anksioznosti, što nije očekivan nalaz. S druge strane, u kontrolnom uslovu zabeležena je značajna negativna povezanost između indeksa negativne pristrasnosti u memoriji i stanja socijalne anksioznosti. Imajući u vidu negativni predznak NMBI-a u ovom istraživanju, to bi onda značilo da sa opadanjem prisećanja na pozitivne informacije raste doživljaj društvene nelagodnosti. U situaciji odsustva informacije o nastupu pred drugima, korelacija između pristrasnosti rasuđivanja i socijalne anksioznosti je umerena i pozitivna. Iako je izostala najava izlaganja pred drugima, ispitanici koji su imali izraženiju negativnu pristrasnost u rasuđivanju doživeli su i viši nivo anksioznosti. Međutim, ta veza je izostala u eksperimentalnoj grupi.

Na osnovu nalaza ispitivanja posedničke uloge kognitivnih pristrasnosti u odnosu između individualnih faktora (osobine ličnosti i depresivnost) i socijalne anksioznosti kao stanja, konstatovano je da ni jedan od nalaza (modela) nije značajan. Stoga, izostala je potvrda očekivanja da su negativne kognitivne pristrasnosti medijatori u odnosu između osobina ličnosti i doživljaja anksioznosti u različitim društvenim okolnostima.

DISKUSIJA

Osnovna namena ovog rada bila je da ponudi rasvetljavanje mehanizama koji stoje u osnovi pojave određenih kognitivnih obrazaca, kao i situacione socijalne anksioznosti. U sklopu toga, ispitivana je uloga dispozicionih karakteristika, činilaca stanja, kao i situacionih faktora. Pored testiranja samostalnih efekata pobrojanih faktora, od interesa su bili i efekti njihovog sadejstva. Time je načinjen pokušaj objašnjenja i predviđanja kognitivno-afektivnog odgovora pojedinca u relevantnim društvenim okolnostima.

Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu kognitivnih pristrasnosti

Pristrasnosti u pažnji

Rezultati koji se odnose na testiranje efekata eksperimentalne manipulacije na javljanje kognitivne obrade emocionalno zasićenog materijala pokazuju da anticipacija društvene opasnosti nema uticaja na pristrasnosti u pažnji. Konkretnije, obrazac pažnje isti je bez obzira na situacionu provokaciju. Kod obe grupe ispitanika ispoljena je alertnost pažnje za čulne sadržaje emocionalne prirode (bes i radost) u odnosu na neutralni materijal, tj. „otvorenost ka prijemu” takvih informacija. Jedan od mogućih razloga odsustva efekata situacije na pristrasnosti u pažnji je složenost relacija sklonosti ka anksioznom reagovanju, nivoa socijalne pretnje i intenziteta slikovnih stimulusa. Prethodna istraživanja navode da je u pitanju obrnuti krivolinijski (U) odnos (npr. Buttermore, 2009; Mullins & Duke, 2004). Opravdanije bi bilo očekivati situacione efekte u slučaju ispitivanja pristrasnosti u pažnji za stimulse različite valence i intenziteta kod subjekta različitih po izraženosti straha od negativne evaluacije (nizak, umereni i visok). Pri tom bi bile uključene situacije različite po jačini socijalne pretnje. U ovom istraživanju bila su prisutna samo dva nivoa situacione provokacije, dok postojeći podaci preporučuju veću gradaciju (npr. četiri nivoa – odsustvo socijalne pretnje, niska, umerena i visoka). Istraživači iz ove oblasti (Mathews & Mackintosh, 1998; Mogg & Bradley, 1998; Wilson & MacLeod, 2003) ukazuju na važnost intenziteta stimulusa za razumevanje obrazaca pažnje kod osoba različite sklonosti ka anksioznom reagovanju. Tako na primer, Vilson i MekLoad (2003) izveštavaju o tendenciji ka odvrćanju pažnje sa veoma nisko izraženih stimulusa besa bez obzira na crtu socijalne anksioznosti, dok je kod visoko anksioznih primećen obrazac koji ukazuje na veću vigilnost pažnje prema pretećim signalima umerenog stepena. Pregledom dostupnih radova nije pronađeno istraživanje na uzorku ispitanika iz opšte populacije, koji pri tom uključuje varijacije u intenzitetu stimulusnog materijala. Stoga, može se samo naslutiti složenost odnosa i multifaktorska zavisnost pristrasnosti u pažnji kod ovih subjekata. Dakle, rezultat ovog istraživanja sugerise da eksperimentalno indukovana potencijalna socijalna pretnja nema robustan efekat na pristrasnosti u pažnji. Osim toga, ovaj podatak dopunjuje neke novije radove koji

izveštavaju da indukovani afekti različitog kvaliteta (npr. sreća i tuga) nemaju nikakav efekat na različite aspekte pažnje (alertnost, orijentacija i selektivnost) (Finucane, Whiteman, & Power, 2010).

Podatak o većoj budnosti pažnje, kako prema neprijatnim, tako i prema prijatnim sadržajima, nezavisno od okolnosti, može se sagledati iz više aspekata. Prema nekim navodima (Mathews & Mackintosh, 1998; Mogg & Bradley, 1998), pristrasnosti u pažnji prema pretećim informacijama predstavljaju univerzalnu ljudsku karakteristiku, koja nije prisutna samo kod anksioznih osoba (Fox et al., 2000; Ohman, Lundqvist, & Esteves, 2001). Rukovodeći se tim shvatanjem, očekivano bi bilo da će ispitanici načelno ispoljiti duže zadržavanje pažnje na pretnji (više vremena za njihovu obradu), ali ne i na prijatne sadržaje. Prioritet u kognitivnoj obradi pretećeg sadržaja, kao što su besne facijalne ekspresije, jeste važan, jer je povezan sa ponašanjem koji stoji u službi prilagođavanja (npr. borba ili bekstvo) (Le Doux, 1996; prema Cooper & Langton, 2006). S druge strane, studije pokazuju da socijalno anksiozne individue ispoljavaju razlike u procesiranju facijalnih ekspresija čak i u neutralnom uslovu kada se porede sa osobama koje nisu sklone doživljaju društvene nelagodnosti (npr. Chen et al., 2002; Mogg & Bradley, 2002). Moguća su nekolika objašnjenja dobijenog obrasca pažnje. Prvo, generalno posmatrano, možda ne postoje razlike u obradi pretećih i nepretećih sadržaja kod osoba iz opšte populacije, jer oni ne ispoljavaju nikakve pristrasnosti u pažnji (Schmukle, 2005). Drugo, iako postoje, Šmukle (2005) ukazuje na nedovoljnu osetljivost testa tačkom da to detektuje kod nekliničkih uzoraka. Svemu ovome može da se doda i pozivanje na jedan interesantan fenomen koji se odnosi na habituaciju na slikovne stimulse tokom trajanja DPT-a (videti Bar-Haim et al., 2007). Ovo privikavanje bi se ogledalo u produžavanju vremena reakcije na stimulse određene valence. Osim toga, privikavanje se može očekivati kod neanksioznih subjekata, jer je kod anksioznih primećen nedostatak habituacije na preteće sadržaje (Bradley et al., 1999). Ova hipoteza podržana je nalazima koji sugerišu habituaciju metaboličkih odgovora u amigdali tokom trajanja DPT-a (Zald, 2003). Izgleda da se ispitanici nisu privikli ni na jednu od kategorija emocionalno valentnih stimulusa, već deluje kao da je došlo do obrnutog procesa, tj. do senzitivacije. Odatle je moguća facilitacija pažnje na obe kategorije emocionalno zasićenih stimulusa. U pomoć objašnjenju mogu se spomenuti i izveštaji neurofizioloških studija. Oni dosledno

dokumentuju povećanje aktivnosti amigdale za stimulse negativne facijalne ekspresije (naročito straha) u poređenju sa pozitivnim i neutralnim slikovnim stimulusima (videti Zald, 2003). S druge strane, podaci o reaktivnosti amigdale na stimulse pozitivne valence nisu tako konzistentni. Neki idu u prilog smanjenju, a drugi pak govore o povećanju aktivnosti (videti Zald, 2003). Međutim, istraživanja u kojima je korišćena fMRI beleže povećanje aktivnosti amigdale na slike srećnih lica samo kod ekstrovertnih subjekata (Canli, 2004; Canli, Sivers, Whitfield, Gotlib, & Gabrieli, 2002; Canli et al, 2001; Haas & Canli, 2008; Hamann & Canli, 2004). Na taj način individualne razlike u okviru uzoraka mogu objasniti mešovitosť nalaza koji se odnose na osetljivost amigdale na prijatne sadržaje. Kako su učesnici ovog istraživanja bili ujednačeni s obzirom na nivo bazičnih dimenzija ličnosti, moguće je da je određena struktura ličnosti uticala na dobijanje konzistentnog obrasca pažnje bez obzira na situaciju. Podsećanja radi, ovo istraživanje sprovedeno je na uzorku studenata psihologije. Organizacija istraživanja je bila takva da, pored toga što je grupa ispitanika bila visoko selekcionisana već samim odabirom studijske grupe, dodatna selekcija je izvršena potpisivanjem Saglasnosti za učešće u istraživanju. Drugim rečima, zbog izvesnih razlika u odnosu na opštu populaciju (razlike u inteligenciji i strukturi ličnosti), kao i mogućnosti odustajanja od učešća (zbog neprijatnosti koje cela procedura istraživanja može prouzrokovati), u ovom radu je smanjena varijansa individualnih razlika.

Nužan je oprez u izloženim tumačenjima, jer navedeni nalazi daju samo parcijalnu sliku o mogućim činiocima procesa pažnje, uzimajući u obzir samo dejstva situacije bez razmatranja doprinosa drugih faktora i njihovog sadejstva, što čini žižu interesovanja ovog istraživanja. Osim toga, odsustvo sličnih podataka za poređenje čini interpretaciju otežanom. Na ovom mestu zgodno je osvrnuti se na rezultate testiranja modela koji uključuju osobine ličnosti, depresivnost i situaciju kao prediktore pristrasnosti u pažnji. Iako nalazi govore o slabim i umerenim efektima sadejstva Borbe i uslova na vreme reagovanja na sve kategorije stimulusa, ipak je nužno ograditi se u odnosu na dobijene podatke, jer modeli u kojima se efekti pojavljuju nisu značajni, a ni korelacije između pomenutih varijabli u različitim situacionim provokacijama. Dakle, na osnovu dobijenih rezultata ne možemo tvrditi da je Borba ubrzavala RT na sve kategorije suđenja u uslovu sa potencijalnom socijalnom pretnjom, dok je u drugoj grupi imala suprotan efekat. U

slučaju da su dobijeni dosledno značajni efekti (multivarijantni i univarijantni), ovakva struktura nalaza mogla bi odražavati tendenciju ispitanika da širi repertoar signala iz spoljašnjeg okruženja identifikuje kao potencijalno ugrožavajuće, ne vršeći pri tom diferencijaciju i selekciju među njima. Ljutnja (Borba) izaziva dezorganizovanu kognitivnu reakciju, s tim što prisustvo ili odustvo percepcije moguće pretnje (ili stanja socijalne anksioznosti) može moderirati odnos među njima (ubrzavati ili usporavati kognitivnu obradu). U pitanju bi bila antagonistička interakcija (videti Cohen, Cohen, West, & Aiken, 2003; prema Međedović, 2013). Može se pretpostaviti da porast Borbe prate razvijenija očekivanja da su ponašanja drugih ljudi načelno loša i da se to naročito ogleda u situacijama gde se očekuje atak na ličnost pojedinca. Osim toga, sa porastom tendencije ka borbenim reakcijama javlja se i nešto veća mogućnost dolaženja u sukob sa okolinom upravo zbog sklonosti da se i benigna ponašanja drugih (npr. facijalne ekspresije radosti i neutralnog) tumače kao opasna. Drugim rečima, Borba kao dosledno pozitivan korelat vremena reakcija mogla bi ukazivati na to da se sve valence stimulusa procenjuju kao potencijalno preteće, tj. da je Borba zadužena za bržu identifikaciju takvih informacija u situaciji kada se osoba oseća ugroženom. U odsustvu takvog doživljaja Borba bi ostvarila suprotan efekat. Ukratko, moguće je da se ispitanici generalno oseće ljutim zbog situacije u kojoj su i da to za sobom povlači dezorganizovanu kognitivnu reakciju na nivou pažnje, odnosno pripremu organizma za odbranu od opažene potencijalne opasnosti. Međutim, još jednom da napomenemo da korelacije uglavnom nisu značajne, te je potrebna dodatna provera u narednim istraživanjima.

Postavlja se pitanje zašto se BAS nije izdvojio kao značajan prediktor pristrasnosti u pažnji jer, s teorijske tačke gledišta, Borba i BAS ostvaruju pozitivnu vezu, što je i empirijski potvrđeno (Smederevac et al., 2014). Jedan deo odgovora se nalazi u rezultatu ovog istraživanja, koji ukazuje na odsustvo povezanosti između pomenutih sistema ličnosti ($r = .17$; $p = .134$), što predstavlja iznenađujući podatak. Međutim, za slučaj da je BAS ostvario ulogu u određenju pristrasnosti u pažnji, kombinacija aktivacije BAS-a i Borbe bi možda pre ukazivala na kognitivnu i bihejvioralnu napetost ili nestrpljivost usled situacije koja provocira dobijanje nagrade, nego na borbene i agresivne reakcije (Dinić i Smederevac, 2009). Rukovodeći se teorijskim odrednicama, očekivalo bi se da BAS bude povezan sa obradom pozitivno obojenog materijala, jer reguliše usmerenost

ponašanja na pozitivne stimulse u okolini. Usled nedostatka empirijske evidencije u tom polju istraživanja, ne može se izvršiti komparacija nalaza, niti doneti jasan zaključak. Može se samo reći da u ovom istraživanju ne postoji povezanost između BAS-a i procesiranja prijatnih podataka.

Pored toga, nije zabeležena ni značajna veza između BIS-a i pristrasnosti u pažnji prema pretećim sadržajima. Kanli i saradnici (Canli et al., 2001), komentarišući nalaz studija neurooslikavanja koji pokazuje male korelacije moždane aktivnosti sa neuroticizmom, iznose pretpostavku da je za takav obrazac povezanosti zadužena uniformna reakcija ljudi na negativne stimulse (manje standardne devijacije), pa zato ima manje prostora za individualne razlike. Potrebno je ovakva obrazloženja uzeti sa oprezom i detaljnije proveriti povezanost BIS-a i vremena reakcije na negativne stimulse u narednim studijama.

Jedan od nalaza ovog istraživanja jeste da depresivnost u sadejstvu sa situacionom provokacijom ostvaruje slab efekat samo na kongruentne sadržaje radosnog karaktera (RTC_radost). Dobijena veza je umerena i negativna u eksperimentalnom uslovu, dok je neznačajna niska i pozitivna u kontrolnom. Ako se uzme u obzir da je osnovna razlika između grupa u eksperimentu u anticipaciji društvene neugodnosti i povišenog doživljaja socijalne anksioznosti, onda se može zaključiti da je pomenuto kognitivno-afektivno stanje promenilo odnos između depresivne simptomatologije i vremena reakcije na kongruentne stimulse radosti. Dakle, sa porastom depresivnosti zabeležena je veća budnost pažnje za radosne signale u uslovu sa očekivanjem procene od strane drugih, dok je u kontrolnom registrovano suprotno. Iako se očekuje suprotno (sa porastom depresivnosti trebalo bi da opada usmerenost na prijatne sadržaje u situaciji društvene opasnosti), naizgled deluje kao da je u osnovi odbrambena reakcija organizma koja za cilj ima preusmeravanje pažnje na pozitivne informacije, kako bi se time omogućila aktivacija resursa koji bi pomogli organizmu u suočavanju sa stresom. To bi moglo predstavljati adaptivnu reakciju, koja je karakteristična za osobe koje ne pate od poremećaja raspoloženja ili socijalno-anksioznih poremećaja. Međutim, zbog slabog efekta, koji je pri tom na samoj granici statističke značajnosti, potrebno je dobijenu vezu detaljnije ispitati u budućim istraživanjima.

Odsustvo relacije depresivnosti i pristrasnosti u pažnji prema pretećim informacijama je očekivana. Valenca 125stimulusa koja se dovodi u vezu sa depresivnim i anksioznim stanjem je bitno drugačija. U prvom slučaju se radi o besnim facijalnim izrazima, dok je u drugom reč o tužnim licima. Na ovaj način, može se reći da je potvrđena hipoteza o različitom procesu pažnje koji se vezuju za depresivnost i socijalnu anksioznost. U prilog iznetom ide prethodna empirijska građa, koja verifikuje odsustvo povezanosti depresivne simptomatologije i „anksioznog obrasca pažnje” (npr. Gotlib et al., 2004; MacLeod & Mathews, 1988; MacLeod et al., 1986; Mathews, Ridgeway, & Williamson, 1996; Mogg et al., 1995; Mogg et al., 1993). Kako su ova istraživanja vršena na uzorcima iz kliničke populacije, nalaz iz ovog istraživanja proširuje korpus saznanja o odnosu između pomenutih konstrukata kod osoba iz opšte populacije i stoga predstavlja koristan podatak.

Pristrasnosti u memoriji

BSTM procedura ne ostvaruje značajne efekte na pristrasnosti u memoriji. Ovaj rezultat može objasniti nedovoljno izražena socijalna anksioznost (dispozicijska) kod ispitanika u ovom istraživanju. Budući da je raspodela mera straha od negativne evaluacije normalna, onda je i opravdano odsustvo efekata BSTM-a na 125proces prisećanja. Naime, ranija istraživanja (npr. Breck & Smith, 1983; Claeys, 1989; Mansell & Clark, 1999; O’Banion & Arkowitz, 1977; Smith et al., 1983) pokazuju da anticipacija društvene opasnosti doprinosi većem prisećanju na negativne reči kod osoba povišene socijalne anksioznosti u poređenju sa pojedincima koji stoje nisko na toj dimenziji. To se dalje objašnjava karakterističnom kognitivnom shemom socijalno anksioznih. Dakle, iako 125literatura izveštava o efektu situacione provokacije na pristrasnosti u memoriji ka negativnim informacijama, on važi samo za jedan deo populacije (visoko socijalno anksiozni u okviru kliničke i nekliničke grupe). Drugim rečima, socijalno anksiozna kognitivna shema karakteristična je za pojedine osobe i aktivira se samo pod određenim okolnostima (tzv. hipoteza aktivacije sheme) (Craik & Tulving, 1975; Markus, 1980). Međutim, nalaz ovog istraživanja pokazuje da kada se kontroliše doprinos osobina ličnosti, kao i depresivnosti na objašnjenje pristrasnosti u memoriji, situacija se izdvaja kao prediktor prosečnog broja negativnih reči. Učesnici eksperimentalne grupe više su se

priseljali negativnih opisa sebe u predstojećoj situaciji, nego subjekti iz kontrolnog uslova. Reč je o slabom efektu, a na nivou celog uzorka korelacija između uslova manipulacije i prosečnog broja reprodukovanih negativnih reči je niska i neznajna. Dakle, ove povezanosti nisu bile dovoljno izražene i dosledne da bi se zaključilo da uslov manipulacije ima dejstva na prisećanje.

BIS se pokazao negativnim i samostalnim korelatom prosečnog broja upamćenih negativnih reči. Konkretnije, povišenje u BIS-u je praćeno smanjenim prisećanjem na negativne aspekte svoje ličnosti. Ovo nije u skladu sa rezultatima postojećih radova, koji upućuju na primat anksioznosti, tj. BIS-a (+) u predikciji negativne pristrasnosti u memoriji, odnosno BAS-a (+) u određenju reprodukcije pozitivnih reči (npr. Breck & Smith, 1983; Claeys, 1989; Cloitre & Liebowitz, 1991; Eysenck & Byrne, 1994; Gomez & Gomez, 2002; Gomez et al., 2004; Kimbrel, 2008; 2012; O'Banion & Arkowitz, 1977). Ali u ovom slučaju moramo imati u vidu razlike u uzorcima ispitanika i metodološkim aspektima istraživanja. Moguće je da je u osnovi dobijenog obrasca povezanosti sklonost ka ublažavanju negativne percepcije osobe u očima procenjivača, koja služi u svrhu očuvanja samopoštovanja, tj. pozitivne slike o sebi. Takođe, može se pretpostaviti da je postojalo nastojanje osobe da što pre „zaboravi” neugodne informacije o sebi kako bi time eventualno predupredila osećanje anksioznosti ili ga držala pod kontrolom. Ako se krene od pretpostavke da tome teže bolje adaptirani pojedinci, onda se smer dobijene veze može protumačiti na taj način. Međutim, onda se postavlja pitanje zašto u tom slučaju nije dobijena pozitivna korelacija između BIS-a i prosečnog broja reprodukovanih pozitivnih reči. To bi značilo da se adaptacija ogleda i u precenjivanju sopstvenog postignuća. Niser (Neisser, 1996) navodi da je prisećanje zavisno od motiva onoga ko se seća, kao i od zahteva situacije u kojoj se prisećanje odvija. Motiv može biti zaštita ega ili sticanje i održavanje ugleda pred drugima. S obzirom na to 126da su obe grupe bile ekvivalentne po zadatku pripreme nepoznatog i teškog zadatka za veoma kratko vreme, kao i potpisivanju koncepta, koji će navodno biti evaluiran od strane profesora, moguće je da je 126aspekt neanonimnosti uticao na pokretanje resursa za očuvanje ega kod kontrolne grupe. Iako je kod njih izostala najava verbalne prezentacije, moguće je 126da su studenti u okviru ovog uslova ishod potencijalne procene koncepta doveli u vezu sa budućim nastupima pred profesorima koji će im predavati i kod kojih će polagati ispite. Podsećanja

radi, profesori koji su činili „stručnu komisiju” bili su predmetni nastavnici ispitanicima. U tom kontekstu procena profesora bila je relevantna za obe grupe. Ukratko, zbog prirode samog zadatka verovatniji je bio neuspeh, te nije bilo mesta uveličavanju sopstvenih uspeha (poboljšavanju rezultata), te je odatle moguće odsustvo pozitivne veze između BIS-a i prisećanja na pozitivne sadržaje. „Argument koji se nadovezuje na ovo govori o tome da se sadržaj memorije menja u skladu sa trenutnim uverenjima i ciljevima onoga ko se priseća” (Bartlett, 1932; Conway & Pleydell-Pearce, 2000; Gramzow & Willard, 2006; Ross & Buehler, 1994; Singer & Salovey, 1993; prema Žeželj, 2012, str. 36). Dakle, ego i sve što ima veze s njim ima primarni status u organizaciji sećanja (Greenwald 1981; Sedikides & Green, 2004; prema Žeželj, 2012). Ovaj fenomen naziva se egotizam pamćenja (videti Žeželj, 2012). No, i u slučaju ovog nalaza reč je o slabom efektu (na samoj granici statističke značajnosti), koji se pojavljuje u modelu koji u celini nije značajan. Osim toga, ovo jedno od mogućih objašnjenja negativne veze između BIS-a i prisećanja na negativne reči.

U sklopu rezultata vezanih za pristrasnosti u memoriji izdvaja se još jedan podatak. Borba jedino u interakciji sa situacijom ima efekta na prosečan broj negativnih reči. Interakcija se ogleda u slaboj, pozitivnoj i neznačajnoj vezi između pomenutih mera u eksperimentalnom uslovu, dok se u kontrolnom beleži negativna, umerena i značajna korelacija. Ovaj rezultat sugerije da dobijena relacija nije jednoznačna, jer situacija ima udela u njenom određenju. Prema teorijskim odrednicama, Borba predstavlja sistem odbrambenih reakcija koji reguliše ponašanje pojedinca u okolnostima koje procenjuju realno opasnim. To bi onda značilo da osobe sklone ljutnji i borbenim reakcijama ispoljavaju veće prizivanje u svest mogućih negativnih ishoda određenih događaja (tj. veće prisećanje na negativne opise sopstvene ličnosti), da bi time pojačale značaj i našle opravdanje za pokretanje defanzivnog ponašanja. Stoga odgovor na pitanje da li će povišenje u Borbi biti praćeno smanjenim ili povećanim prisećanjem na nepoželjne ishode tuđe procene ne zavisi samo od jednog faktora. Pored karakteristika situacije, bitnim se pokazuje i motiv pojedinca za takvim ponašanjem, tj. anticipiranje posledica ponašanja po pojedinca, koje se dovode u vezu sa odlikama osoba (npr. status, moć, dominacija) koje predstavljaju pretnju po povredu samopoštovanju ili superiorne slike o sebi. Ako se ovo dovede u vezu sa situacijom u eksperimentalnom uslovu, onda se može

reći da je jačina i značajnost odnosa Borbe i reprodukovanja negativnih reči „prigušena” procenom ispitanika da će pokretanje ljutnje i borbenih reakcija dovesti do štete po pojedinca od strane dominantnijih članova društva (profesora). Socijalno poželjno ponašanje u takvim okolnostima nikako ne podrazumeva otvoreno sukobljavanje sa ljudima u odnosu na koje postoji akademska zavisnost. S druge strane, kontrolna grupa nije imala informaciju o izlaganju i susretu sa profesorima, te negativna korelacija Borbe i prosečnog broja negativnih reči može ukazivati na odsustvo potrebe za odbranom od takve opasnosti.

Pristrasnosti u rasuđivanju

Kada su u pitanju negativne pristrasnosti u rasuđivanju, postoji samostalni efekat eksperimentalne manipulacije na povećanje percepcije društvene opasnosti, tako da je procena verovatnoće javljanja negativnih događaja i uznemirenost istim veća kod grupe sa najavom izlaganja pred autoritetima. Iako na prve dve pomenute kognitivne pristrasnosti BSTM nije ostvarila značajan efekat, cilj procedure indukcije potencijalne pretnje je upravo percepcija predstojećeg događaja kao ugrožavajućeg, što je u osnovi doživljaja socijalne anksioznosti. Tako da je ovaj rezultat potvrda uspešne situacione provokacije jer, kao što Foa i Kozak (1986) napominju, procena situacije kao potencijalno opasne ima primat u izazivanju doživljaja socijalne nelagodnosti.

U sklopu rezultata koji se odnose na testiranje efekata ličnih i situacionih činilaca na pojavu negativnih pristrasnosti u rasuđivanju, nalazi se mogu sumirati na sledeći način: postoje zajednički nezavisni korelati oba aspekta negativnih pristrasnosti u rasuđivanju, s tim što se depresivnost u odnosu na osobine ličnosti (BIS i Blokiranje) i situaciju izdvaja kao najvažniji prediktor procene verovatnoće javljanja neugodnih iskustava, dok je to BIS za određenje uznemirenosti, a slede ga Blokiranje, depresivnost i situacija. Pored ovih glavnih i pojedinačnih efekata, detektovani su i značajni efekti interreagovanja BIS-a i situacije na procenu uznemirenosti, kao i Blokiranja i uslova manipulacije na istu, koji daju precizniji uvid u odnose između osobina ličnosti i procene uznemirenosti s obzirom na situacioni kontekst. Informacije o korelacijama između BIS-a (Blokiranja) i procene uznemirenosti upućuju na značajne umerene i pozitivne veze

samo na nivou kontrolne grupe, dok su u okviru eksperimentalne grupe niske i pozitivne, ali neznčajne.

Dakle, sa i bez (provera eksperimentalne manipulacije) statističke kontrole efekata personalnih faktora situacija predstavlja bitan činilac u pokretanju određenog načina rezonovanja. Ovaj nalaz pruža potvrdu o neophodnosti aktivirajućeg događaja (anticipacija izlaganja pred drugima) koji pokreće „kognitivnu shemu opasnosti” u izvesnom stepenu. Na taj način, kao što je i predviđeno MMSA-om, situacija predstavlja ulaznu osnovu za percepciju društvene pretnje. Sposobnost pojedinca da detektuje opasnost predstavlja evolutivnu tvorevinu i delom je funkcija aktuelno prisutnog društvenog konteksta. Samim tim, potvrđena je pretpostavka da su negativne pristrasnosti u rasuđivanju (percepcija društvene opasnosti) izraženije u uslovu sa potencijalnom socijalnom pretnjom u poređenju sa kontrolnim. Osim toga, povišenje u obe komponente pristrasnosti u rasuđivanju kod eksperimentalne grupe u odnosu na kontrolnu implicira važnost kako procene negativnih događaja verovatnijim, tako i procenu istih štetnim po pojedinca, za doživljaj opažene situacije kao nelagodne.

Dominacija depresivnosti nad BIS-om, Blokiranjem i situacijom u okviru modela za određenje procene verovatnoće javljanja neprijatnih iskustava predstavlja vredan podatak, koji nalazi svoje objašnjenje. Prvo, depresivnu sliku čini mnoštvo simptoma, ali se za predikciju verovatnoće negativne bliske budućnosti u sklopu socijalno anksioznog fenomena (npr. *Ljudi će reći ružne stvari o meni iza leđa; Kazaću nešto glupo; Moje mišljenje će biti ismevano*), mogu izdvojiti negativno viđenje sebe, budućnosti i drugih (tzv. Bekov trijas) ili pesimistički pogled na budućnost, kao i niz drugih manifestacija koji ukazuju na smanjeno samopoštovanje i samopouzdanje. Drugo, BIS se aktivira u situacijama s neizvesnim ishodom i potencijalno konfliktnim sadržajem (Mitrović i sar., 2008). U slučaju ovog istraživanja to može biti narušavanje ustaljene organizacije okruženja (priprema novog i nepredviđenog zadatka). Drugim rečima, BIS jeste važan za anticipaciju negativnih ishoda u suočavanju sa novim i neodređenim situacijama, ali kognitivni set simptoma depresivnosti povlači negativno viđenje sebe, koji je u srži socijalne anksioznosti, te s tog aspekta ostvaruje noseću ulogu u proceni predstojeće bliske budućnosti kao potencijalno negativne. U cilju dopune ovakvog obrazloženja može poslužiti podatak da je za procenu uznemirenosti predstojećim negativnim društvenim

dogadajima BIS relevantniji u odnosu na depresivnost. Kako je u ovom aspektu pristrasnosti u rasuđivanju naglašena afektivna komponenta (uznemirenost), onda se čini adekvatnijim objašnjenje da je emocionalni aspekt BIS-a (emocionalno uznemirenje i negativna emocionalnost) bio presudniji u određenju uznemirenosti nego verovatnoće. Još jedna informacija može ići u prilog većem emocionalnom angažovanju BIS-a u proceni uznemirenosti očekivanim nepoželjnim događajima. Ona se odnosi na amortizujući tip interakcije, koji je zabeležen u odnosu BIS-a i procene uznemirenosti s obzirom na situacionu provokaciju. Naime, u okviru ovog tipa interakcije povezanost između dve pojave postoji samo u određenim uslovima, dok je u drugim bitno redukovana ili ne postoji (Cohen, Cohen, West, & Aiken, 2003; prema Međedović, 2013), kao što je u slučaju ovog istraživanja. Ako se ima u vidu da je razlika između grupa u eksperimentu prema indukovanom stanju socijalne anksioznosti, onda se nameće pretpostavka da je afektivno stanje zamaskiralo „jačinu i značajnost” veze BIS-a i uznemirenosti u eksperimentalnoj grupi. U prilog ovome idu rezultati prethodnih radova (npr. Rusting, 1999; Rusting & Larsen, 1998) koji skreću pažnju na to da je veza između BIS-a (BAS-a) i kognitivne obrade afektivnog materijala „skrivena” dejstvom aktuelnog raspoloženja ispitanika. Iz toga proizilazi preporuka koja ukazuje da je adekvatnije ispitivanje odnosa osobina ličnosti i kognitivne obrade uz primenu eksperimentalnih istraživačkih dizajna koji uključuju i naturalistički uslov (npr. tipično dnevno raspoloženje). Ovakve studije beleže da su osobine ličnosti, pre nego stanja, značajni prediktori procesiranja informacija.

Poslednji značajni rezultati u domenu rasuđivanja odnose se na efekte Blokiranja. Blokiranje u sadejstvu sa situacijom ostvaruje dejstvo na procenu uznemirenosti, dok se konstatuju izdvojeni efekti Blokiranja i okolnosti na procenu verovatnoće. Efekti interakcije se ogledaju u niskoj i neznačajnoj pozitivnoj korelaciji između Blokiranja i uznemirenosti na nivou eksperimentalne grupe, dok je u drugom uslovu zabeležena umerena, pozitivna i značajna korelacija. I na ovom mestu se možemo pozvati na prigušivanje veze od strane neprijatnog afektivnog stanja u službi prilagođavanja, odnosno uspešnog savladavanja stresa. Razumljivo je da Blokiranje predstavlja pozitivni korelat oba aspekta pristrasnosti u rasuđivanju, jer svi događaji koji su bili predmet procene predstavljali su averzivne draži koje pokreću na doživljavanje straha zbog važnosti koju dobijaju u kontekstu procene od strane autoriteta.

Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu stanja socijalne anksioznosti

Uspešnost procedure indukcije potencijalne socijalne pretnje ogleda se i u rezultatu koji se odnosi na povećanje doživljaja socijalne anksioznosti kod eksperimentalne grupe u poređenju sa kontrolnom. Kada se pogledaju skorovi stanja socijalne anksioznosti iz pilot studije, kao i prvog eksperimenta, oni su skoro jednaki (*pilot studija*: $AS_{\text{eksperimentalna}} = 2.56$; $SD_{\text{eksperimentalna}} = .70$; $AS_{\text{kontrolna}} = 1.86$; $SD_{\text{kontrolna}} = .63$; *eksperiment 1*: $AS_{\text{eksperimentalna}} = 2.58$; $SD_{\text{eksperimentalna}} = .66$; $AS_{\text{kontrolna}} = 1.90$; $SD_{\text{kontrolna}} = .65$), što upućuje na zaključak da je primenjena eksperimentalna procedura u ovom radu dosledno efikasna. Ako to povežemo sa rezultatom koji se odnosi na negativne pristrasnosti u rasuđivanju, onda se može reći da je BSTM indukovala specifično kognitivno-afektivno stanje karakteristično za socijalno anksiozni fenomen, što je i bio cilj eksperimentalne manipulacije.

Osnovni rezultati koji se tiču testiranja doprinosa situacije, prolaznih stanja i individualnih razlika u objašnjenju socijalno anksioznog doživljaja, bez njihovih interakcija, pokazuju jak efekat uslova. Od osobina ličnosti izdvaja se samo BAS, dok se uloga depresivne simptomatologije, takođe, beleži bitnom. Podsećanja radi, u pitanju su univarijantni nezavisni efekti, a značajnost modela u celini je izostala. U prvom setu analiza, kada model čine sve osobine ličnosti, BAS je ostvario umerenu negativnu vezu sa stanjem socijalne anksioznosti bez obzira na situacionu provokaciju, te taj podatak navodi na zaključak da su osobe povišenog BAS-a načelno emocionalno stabilnije. Međutim, situacija u ovom modelu uzima primat u određenju socijalno anksiozne manifestacije. Takođe, u modelu sa svim osobinama ličnosti i depresivnošću efekat uslova manipulacije pokazuje se velikim, dok su efekti BAS-a i pomenutog prolaznog stanja u kategoriji umerenih efekata. I, na posletku, podaci analize modela sa simptomima depresije i situacijom, kao prediktorima, ukazuju na jake efekte obe varijable, s tim što je uticaj situacije veći. Interesantan je nalaz koji govori da dodavanje depresivnosti u drugom modelu ne menja veličinu efekta BAS-a iz prethodnog modela. Međutim, izbacivanje BAS-a (kao i ostalih osobina ličnosti) iz drugog modela čini depresivnost jakim prediktorom socijalno anksiozne reakcije. Dakle, pored nesumnjivo značajne uloge BAS-a u objašnjenju situacione socijalne anksioznosti, važan doprinos ostvaruje zapravo

društvena okolnost u kojoj se našao pojedinac, kao i činilac trenutnog psihičkog stanja. Depresivnost je generalno pozitivni korelat doživljaja socijalne anksioznosti, a situacija anticipacije socijalne pretnje čini anksioznost višom u odnosu na suprotni uslov.

Podaci dobijeni iz analiza modela sa interakcijama upućuju na važnost BIS-a u određenju trenutnog nivoa socijalne anksioznosti. U modelu sa BIS-om kao jedinim kovarijetetom, situacija ne uzima primat u predikciji socijalne anksioznosti, nego su obe varijable u rangu umerenih efekata. Naime, BIS predstavlja pozitivni korelat stanja socijalne anksioznosti, nezavisno od trenutnih okolnosti. U modelu sa BAS-om dolazi do promene u smislu da se gubi efekat situacije, a BAS zauzima mesto prediktora koji je na samoj granici između umerenog i jakog. Uslov ostvaruje jedino samostalnu vezu sa socijalnom anksioznošću u modelu sa Bežanjem, ali je reč o efektu koji je u donjem rasponu umerenih efekata. Relevantnost uloge depresivnosti potvrđuje se i u analizi modela sa uključenim interakcijama, gde je dobijeno skoro podjednako jak efekat kako depresivnosti, tako i same situacione okolnosti na pojavu socijalno anksioznog ponašanja. Nije zabeležena ni jedna značajna interakcija između individualnih i situacionih faktora. Dakle, ne postoje različiti efekti situacije u odnosu između individualnih faktora i afektivnog stanja pojedinca.

Sažet izvod iz prve grupe analiza (bez interakcija) bio bi da je u određenju stanja socijalne anksioznosti važno poznavanje situacije u kojoj je pojedinac, zatim trenutni nivo depresivne slike, kao i njegova BAS senzitivnost. Drugim rečima, najava izlaganja pred autoritetima, viša depresivnost, kao i snižena BAS reaktivnost dovode do intenzivnijeg osećaja socijalne nelagodnosti. U okviru druge skupine testiranja (pojedini kovarijeteti sa interakcijama) uslov je i dalje važan, ali je u rangu sa depresivnošću i BIS-om po značaju, dok se u modelu sa BAS-om gubi njegov efekat, dok BAS ima prioritet u predikciji prolaznog osećanja socijalne anksioznosti.

Izdvajanje situacionog konteksta kao bitnog faktora u određenju prolaznog nivoa socijalno anksioznog osećanja u kombinaciji sa rezultatom o efikasnosti eksperimentalne procedure predstavlja očekivan i višestruko repliciran nalaz (npr. Kimbrel, 2012; Lee, 2009; Lee & Telch, 2008; Singh, 2011). Dakle, neophodna je nekakva društvena okolnost sa elementom brige pojedinca u vezi sa utiskom koji će ostaviti na važne druge koja će izazvati socijalno anksioznu reakciju. Svi ljudi poseduju izvesni stepen tendencije ka

socijalno anksioznom odgovoru, ali da li će se on manifestovati na fiziološkom, psihološkom i bihevioralnom nivou zavisi između ostalog i od situacije u kojoj se osoba nađe. Anticipacija izlaganja pred autoritetima svakako predstavlja dosledan i efikasan socijalni stresor.

Nalaz koji se tiče važnosti situacije u poređenju sa individualnim faktorima ide u prilog nešto veće ili pak podjednake (u zavisnosti od kompleksnosti ispitivanog modela) uloge okolnosti i pojedinih osobina (BAS i BIS), kao i stanja ličnosti (depresivnost) u određenju doživljaja socijalne anksioznosti. Ovaj podatak nalazi svoje opravdanje. Razumljivo je da je doprinos ličnih i situacionih činilaca relativno usaglašen, jer je za osećanje socijalne anksioznosti potrebna osoba u određenoj situaciji. Naime, debata oko važnosti ličnosti i situacije za objašnjenje ponašanja je, prema nekim autorima, nerealna. Suprotstavljanje ličnosti situaciji u smislu traganja za odgovorom šta je važnije za ponašanje je besmisleno, jer doprinos ličnih i situacionih faktora zavisi od prirode situacije, odabira ljudi i, naročito, od načina merenja stabilnih odlika ličnosti (Eysenck, 1978; prema Smederevac, 2004).

Iako postojeći radovi ukazuju na primarnu ulogu BIS-a i FFFS-a u predviđanju socijalno anksioznog odgovora na stimulse koji izazivaju anticipatorne opservacione socijalne anksioznosti, zanimljivo je da je u ovom istraživanju dobijena drugačija slika. Naime, ni u jednom od testiranih modela FFFS se ne pojavljuje bitnim prediktorom stanja socijalne anksioznosti, dok se BAS dosledno izdvaja kao značajni, a BIS je u drugom planu. Moguće objašnjenje ovako dobijenih podataka račva se na tri strane. Prvo, potrebno je osvrnuti se na način merenja osobina ličnosti u ovoj i prethodnim studijama. Drugo, tiče se karakteristike same situacije u kojoj su se ispitanici našli. Treće, ali ne i manje bitno, odnosi se na neopravdano zanemarivanje uloge stanja ličnosti u modelima za objašnjenje i predviđanje ponašanja ljudi generalno, pa samim tim i socijalno anksiozne reakcije na određenu okolnost.

Da se podsetimo, u Kimbrellovom istraživanju (2012) dobijena je umerena pozitivna veza između BIS-FFFS senzitivnosti i trenutnog nivoa socijalne anksioznosti, kao i niska negativna korelacija između BAS-a i navedenog afektivnog stanja. Međutim, u toj studiji korišćen je instrument za procenu osobina ličnosti (SPSRQ – Torrubia, Avila, Molto, & Caseras, 2001) koji pati od slabe upitničke operacionalizacije Grejevih dimenzija

ličnosti, te se razlika između anksioznosti (BIS) i straha (FFFS) slabo detektuje. Samim tim, otežano je adekvatno utvrđivanje uloge zasebnih sistema u određenju emocionalnih reakcija. Na tragu tog nedostatka, ova studija koristi drugačiji način procene (UOP; Smederevac et al., 2014), kojim je otklonjena slabost prethodnih načina merenja. Aktivacija BIS-a bez obzira na situacionu okolnost (prisustvo i odsustvo socijalne pretnje) čini se da nije toliko vezana za detekciju predstojeće situacije kao opasne (izlaganja pred drugima), već za samu pripremu zadatka, koji zbog svoje težine i intelektualne angažovanosti može da pokrene reakcije povezane sa BIS-om. U prilog tome ide i podatak da korelacija između BIS-a i stanja socijalne anksioznosti nije značajna u okviru eksperimentalne grupe. Na to se može nadovezati i negativna veza BAS-a i socijalne anksioznosti bez obzira na situaciju. Naime, kako se angažovanje ovog sistema dešava u okolnostima koje imaju primese novog i uzbudljivog, moguće je da je cela eksperimentalna procedura, tačnije zadatak osmišljavanja eksperimentalnog istraživanja, doživljen u izvesnom stepenu i na taj način, izazivajući određeni nivo emocionalne uznemirenosti. Ne bi trebalo zanemariti podatak da je u pitanju uzorak studenata I i II godine, koji su željni dokazivanja i uspeha pred kolegama i profesorima. Pitanje je šta bi se dobilo da su uzorkom dominirali subjekti povišene ili niske izraženosti socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike. Osim toga, smer povezanosti (-) BAS senzitivnost i stanja socijalne anksioznosti ukazuje da povišenje BAS-a može biti protektivni faktor u iskustvu neprijatnih afekata nezavisno od društvenog konteksta. Odsustvo značajne veze FFFS-a i stanja socijalne anksioznosti pokazuje da je na afektivnom nivou izostala subjektivna procena studenata da su bili realno ugroženi, što se opet može povezati doživljajem cele situacije kao izazovne ili čak dovoljno udaljene za pokretanje odbrambenih sistema, što je u skladu sa osnovnim postulatima Grejevog modela. To znači da je manipulacija u osnovi uspela, jer je isprovocirana potencijalna pretnja. Još jedno od mogućih objašnjenja ovih podataka tiče se značajne negativne veze BIS-a i BAS-a, koji je podudaran sa postojećim rezultatima (Smederevac et al., 2014), mada je u ovom istraživanju nešto veći intenzitet korelacije ($r = -.51$ naspram $r = -.30$). Naime, ovakav obrazac povezanosti ukazuje na funkcionalnu zavisnost ovih sistema, prema kojoj je aktivacija BIS-a sprečena pokretanjem BAS-a u izvesnom stepenu i obrnuto. Stoga se može reći da je BAS na neki način izvršio supresiju BIS-a i time

obezbedio emocionalnu stabilnost studenata i usredsređenost na zadatak bez obzira na situaciju. U tom smislu se može još jednom napomenuti da je povišeni BAS zaštitni faktor u doživljaju anticipirane socijalne nelagodnosti.

Podršku uključivanju stanja ličnosti u modele socijalne anksioznosti pruža, između ostalog, i nalaz ovog istraživanja, koji se tiče dosledne umerene do jake pozitivne veze (zavisno od kompleksnosti testiranog modela) depresivnosti i doživljaja socijalne anksioznosti bez obzira na situacioni kontekst. Važno zapažanje iz navedenih analiza jeste da se modelom koji uključuje samo depresivnost i situaciju objašnjava neznatno veći procenat varijanse socijalno anksioznog ponašanja u poređenju sa modelima sa osobinama ličnosti (i situacijom), kao i osobinama i depresivnošću (i situacijom). Uprkos tome, uvid u modele sa osobina ličnosti daje kompletniju sliku.

I na kraju, potrebno je dati obrazloženje odsustva značajnih interakcija između individualnih i situacionih činilaca. Brojčano male grupe u okviru eksperimenta mogle su rezultovati smanjenom moći detekcije potencijalnih interakcija. Kronbah i Snou (Cronbach & Snow, 1977; prema Mullins & Duke, 2004) smatraju da je za beleženje razlika u regresionim nagibima između grupa u eksperimentu potrebno „oko 100 ispitanika po grupi” (p. 46). Zbog zahtevnosti i kompleksnosti realizacije samog istraživanja, ta veličina uzorka je bila problematična.

Posrednički efekti kognitivnih pristrasnosti u odnosu osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti

Osnovni nalaz medijacione analize je da ne postoji posrednička uloga negativnih kognitivnih pristrasnosti na doživljaj socijalne anksioznosti ni u jednoj od situacionih provokacija. MMSA, kao i rezultati njegove provere (Kimbrel, 2008; 2012) sugerišu postojanje zajedničke ličnosne i neurobiološke osnove specifične kognitivno-afektivne reakcije pod okolnostima društvene pretnje. Međutim, ovaj rad pokazuje upravo suprotno. Skup prediktora je drugačiji za domen kognicije (pažnja: Borba i Blokiranje; memorija: BIS i Borba i rasuđivanje: BIS i Blokiranje) i afekata (BAS i BIS). Osim toga, u nekim modelima se oni pokazuju nezavisnim prediktorima, dok u drugim njihov efekat zavisi od okolnosti. Drugo, u većini slučajeva izostala je značajna veza pojedinih kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti. Iako je dobijeno da su indikatori

negativnih pristrasnosti u memoriji povezani sa doživljajem socijalne anksioznosti, ta veza nije bila značajna na nivou eksperimentalne grupe, dok je kod druge izostala nakon statističke kontrole efekata osobina ličnosti. U slučaju pristrasnosti u rasuđivanju nalazi sugerišu značajnu pozitivnu korelaciju između obe komponente rasuđivanja i trenutnog nivoa socijalne anksioznosti. Ali i ovde dolazi do gubitka značajnosti nakon kontrole efekata osobina ličnosti. Stoga, ako se uzme u obzir da je za dobijanje značajnih medijacionih modela nužna ispunjenosti određenih uslova, onda se može konstatovati da ih rezultati ovog istraživanja nisu zadovoljili.

U odnosu na pretpostavke MMSA-a, ovi nalazi su neočekivani, mada su moguća različita tumačenja. Prvo, valja se osvrnuti na metodološke aspekte rada. Poznato je da je Kimbrel u svom istraživanju koristio studentski uzorak, ali znatno brojniji u odnosu na naš (207 naspram 39, ako se uzme u obzir samo uslov sa potencijalnom socijalno pretnjom). Samim tim, u velikoj meri je redukovana varijabilnost mera iz dispozicionog domena, koja je potrebna za adekvatnije testiranje složenijih modela i detekciju potencijalno značajnih veza i interakcija između različitih grupa činilaca. Drugo, primenjeni nacrt (kvaziekperimentalni) ne daje za pravo očekivanje kauzalnih odnosa, niti donošenje takvih zaključaka na relaciji kognicija – emocije. Osim toga, kompleksnost tog odnosa je takva da se na nju pozivaju, ali se od nje i ograđuju brojni autori (videti Lazarus, 1991; Beck, 1976; Miranda, Gross, Persons, & Hahn, 1998; Zajonc, 1980; prema Popov i Novović, 2007), te je taj problem još uvek bez valjanog rešenja. Drugo, ali ne i manje važno, pokazalo se da situacija nema robustan efekat na pristrasnosti u pažnji i memoriji. Ovo može da navede na pretpostavku da se uzorci koji pripadaju nekliničkoj populaciji ne karakterišu negativnim kognitivnim pristrasnostima u stresogenim uslovima. Odatle proizilazi opravdanije očekivanje potvrde MMSA-a na znatno brojnijim uzorcima iz opšte populacije (gde je veći broj subjekata sa viskom socijalnom anksioznošću u odnosu na manje uzorke) ili na pripadnicima kliničkih grupa. U vezi s tim otvara se pitanje primenjivosti MMSA-a na nekliničkim uzorcima, jer je taj model prevashodno nastao u cilju objašnjenja i predviđanja trenutnog kognitivno-afektivnog odgovora karakterističnog za ljude koji pate od socijalne fobije. Ovo, dalje, navodi na razmišljanje o prirodi razlika između socijalne anksioznosti i socijalne fobije. Da li su one

samo kvantitativne ili postoje i primese kvalitativnih specifičnosti? Kako su ovo prvi nalazi ovog tipa, potrebna je detaljnija razrada i provera u budućim istraživanjima.

ZAKLJUČAK

Posmatrajući rezultate u celini, uočava se da su značajne povezanosti između osobina ličnosti i mera dobijenih primenom kognitivnih zadataka za procenu pažnje i memorije prilično male ili, pak, na donjoj granici umerenih efekata, a i često se pojavljuju u modelima koji nisu statistički značajni. S druge strane, primetne su nešto veće veličine efekata, odnosno vrednosti Pirsonovog koeficijenta korelacije između skorova dobijenih upitničkim putem (osobine ličnosti, pristrasnosti u rasuđivanju i stanje socijalne anksioznosti). To se odnosi i na značajne efekte interakcija. Drugim rečima, u slučajevima kada postoje statistički značajne veze procenat objašnjene varijanse je nešto veći za mere dobijene upitničkim putem, nego za kombinovane mere. O prilično malim korelacijama između bazične strukture ličnosti i afektivnog procesiranja izveštavaju kako inostrana, tako i domaća istraživanja (Gomez & Gomez, 2002; Kerns, 2005; Orlić, 2012; Vermeulen, Luminet, & Corneille, 2006). Prema Orličevoj (2012), tumačenje ovih rezultata može biti uslovljeno različitim shvatanjima o odnosu procesiranja afektivnih informacija i osobina ličnosti. Ako se uzme u obzir stanovišta Langa i saradnika (Lang, 1995; Lang, Bradley, & Cuthbert, 1998; Lang, Davis, & Ohman, 2000), kao i Hasa i Kenlija (Hass & Canli, 2008), prema kojima su individualne razlike u osobinama ličnosti uslovljene razlikama u funkcionisanju bazičnih neuralnih sistema (amigdala, endokrini i limbički sistem) povezanih sa obradom afektivno zasićenog materijala, onda je za očekivati jasne i jake korelacije između pomenutih aspekata ličnosti. Međutim, rezultati ovog rada, kao i prethodnih, ne pružaju potvrdu iznetom shvatanju, što usmerava istraživače ka traganju za drugačijim objašnjenjem. Osim toga, ne postoje čvrsti dokazi koji bi pomogli u razrešenju prirode odnosa kognitivne obrade i osobina ličnosti (šta je uzrok, a šta posledica). Zato Orlić (2012) u pomoć poziva shvatanje Robinsona i saradnika (Robinson, Vargas, & Crawford, 2003). Prema toj grupi autora, suštinski različiti i međusobno odvojeni kognitivni procesi (zaduženi za samoprocenu i automatsku obradu informacija afektivne sadržine) ključni su za razumevanje dobijenih nepostojećih ili niskih korelacija. Naime, oni smatraju da je interaktivni odnos osobina ličnosti i kognitivne obrade

pogodniji za razumevanje i objašnjenje nalaza. Robinson smatra da u osnovi eksplicitnih mera dobijenih upitnicima ličnosti stoje generalizovana semantička znanja i uverenja o samima sebi. S druge strane, za dobijanje eksperimentalnih mera automatske obrade afektivnog sadržaja odgovorne su konkretne, epizodičke asocijacije, koje predstavljaju ishod stečenog iskustva sa određenim objektima i pojmovima. Iako su ovi kognitivni procesi različiti, oba utiču na emocionalno ponašanje. U cilju provere ovih pretpostavki Robinson sa saradnicima (Robinson et al., 2003) dolazi do zanimljivih podataka. Koristeći tri vrste procena (eksplicitne mere dobijene inventarima ličnosti, eksperimentalne mere automatske kognitivne obrade i mere emocionalnih stanja i ponašanja) u različitim uslovima (laboratorijskim i svakodnevnim – u trajanju od 14 dana), ova grupa autora izveštava o nepostojanju veze između neuroticizma i procesiranja pretećih s138stimulusa. Međutim, pokazuje se značajnom interakcija među njima i učestalosti ispoljavanja emocionalnih reakcija koje predstavljaju indikatore straha. S jedne strane, osobe koje su neurotičnije i koje sporije obrađuju preteće informacije češće doživljavaju strah. S druge strane, kod emocionalno uravnoteženih ne beleži se ovakva tendencija. Pored toga, introvertne osobe koje sporije procesiraju prijatne informacije manje doživljavaju pozitivne emocije na dnevnom nivou, u poređenju sa introvertima koji brzo obrađuju taj tip sadržaja, kao i u odnosu na ekstroverte. Autori izvode zaključak 138da su osobine ličnosti u stanju da izazovu emocionalne doživljaje i reakcije koje su u skladu s njima samo ukoliko su osobe neefikasne u identifikaciji s138stimulusa karakterističnih za tu osobinu. Drugim rečima, ako je pojedinac sposoban da prepozna i razdvoji preteće 138stimuluse od ostalih, neuroticizam neće imati relevantnu ulogu. U suprotnom, neuroticizam će se pokazati značajnim. Iz svega, Orlić (2012) zaključuje da je ovo koristan pravac razmišljanja i da otvara drugačiji način sagledavanja odnosa temeljne strukture138 ličnosti i kognitivne obrade sadržaja afektivne prirode. Dakle, u nastojanju da ponudi objašnjenje nalaza svog istraživanja, Orlić (2012) skreće pažnju na važnost razumevanja mehanizama (zašto se to dešava, kakav je smer uticaja i sl.) koji stoje u osnovi povezanosti osobina ličnosti i obrade afektivno obojenog materijala. Jedan od nedostataka prethodnih istraživanja na koji se ova autorka poziva tiče se njihovih polaznih pretpostavki. Naime, u većini radova zastupljena je opšta hipoteza o izmenjenoj afektivnoj obradi kod osoba koje ispitivanu osobinu imaju izraženije. To bi onda značilo

da se o promenama u kognitivnoj obradi zaključuje na osnovu sadržaja same osobine ličnosti. Prema tome, očekivano je da anksioznost bude povezana sa kognitivnom obradom pretećih 139stimulusa. Upravo Orličeva (2012) ukazuje na važnost preispitivanja prirode psihometrijski definisanih konstrukata i njihove veze sa indikatorima afektivnog procesiranja.

Na osnovu svega može se zaključiti da rezultati ovog rada ne pružaju mogućnost detaljnijeg uvida u strukturu relacija dispozicionih karakteristika i procesiranja emocionalno zasićenog sadržaja. Stoga preporuka za buduća istraživanja ide u pravcu uključivanja multimetodskog načina procene Grejevih sistema ličnosti (npr. bihevioralni zadaci i sl), odnosno uvođenja bihevioralnih mera u situacijama koje iziskuju emocionalni odgovor. Osim toga, nikako ne bi trebalo zaobići podatak da je Kimbrel u okviru MMSA-a pretpostavio postojanje interakcije između osobina ličnosti i kognitivnih pristrasnosti, zatim stanja socijalne anksioznosti i trenutnog socijalnog postignuća, kao i povratni uticaj poslednja dva na BIS i FFFS osetljivost, koja čini osnovu kognitivnih pristrasnosti. Međutim, usled složenosti modela, on nije izneo precizna predviđanja ishoda sadejstva osobina ličnosti i kognitivne obrade, kao i njihovu zavisnost od „nijansi” situacionih provokacija. Stoga nalazi ovog istraživanja ukazuju na postojanje veze između temeljne strukture ličnosti i afektivnog procesiranja, ali ujedno upućuju na mogućnost drugačijeg načina ispitivanja njihove relacije.

Zanimljiv podatak iz ovog istraživanja je skoro podjednaka, ako ne i veća važnost depresivnog stanja pojedinca u predviđanju socijalno anksioznog odgovora u odnosu na relativno trajne karakteristike pojedinca. Odgovor na pitanje o važnosti nezavisnog doprinosa Grejevih konstrukata i depresivnosti za razumevanje socijalno anksioznog odgovora teško je dati, jer je sve više nalaza koji nedvosmisleno pokazuju da su različiti aspekti ličnosti neodvojivo isprepletani i međusobno zavisni. Naime, u slučaju ovog istraživanja ispitivana je nezavisna uloga dispozicijskog domena i stanja ličnosti u predikciji socijalno anksioznog ponašanja. Međutim, pored tog pristupa, a u cilju dobijanja detaljnijeg uvida u mehanizme dejstva stabilnih i prolaznih činilaca ličnosti, potrebno je ispitati i drugačije pristupe. Na primer, to može biti moderatoski model u kome se pretpostavlja da efekat stanja na doživljaj socijalne anksioznosti zavisi od moderirajuće uloge osobina ličnosti. Osim toga, postoji i medijatorski model koji bi

podrazumevao posredničku ulogu osobina ličnosti u odnosu između depresivnosti i stanja socijalne anksioznosti. Svemu tome može da se doda i zamena uloge medijatora, odnosno moderatora (umesto osobina ličnosti – depresivnost). Dakle, rezultat ovog istraživanja otvara polje dalje razrade i ispitivanja uloge relevantnih stanja i stabilnih odlika ličnosti u objašnjenju ponašanja vezanog za zabrinutost u vezi sa utiskom koji ostavljamo na druge.

EKSPERIMENT 2

Ciljevi istraživanja

U okviru drugog eksperimenta osnovni cilj bio je testiranje efekata individualnih faktora i aktuelne socijalne pretnje kombinovane sa različitim tipom neverbalnih povratnih informacija o izvođenju (negativna, pozitivna i neutralna) na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti. Preciznije rečeno, ovim istraživanjem nastojalo se utvrditi sledeće:

1. Da li postoje značajni efekti situacije na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti?
2. Da li postoje značajni efekti individualnih činilaca (osobine ličnosti i depresivnost), kao i njihove interakcije sa situacionim uslovima na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti?
3. Da li postoji posrednički efekti kognitivnih pristrasnosti u odnosu osobina ličnosti i situacione socijalne anksioznosti u različitim uslovima manipulacije?

Hipoteze

Usled nedostatka ranijih podataka koji bi poslužili određenju pretpostavki koje su relevantne za ovo istraživanje, postavljene su nulte hipoteze.

(H1) Ne očekuju se značajni efekti situacione provokacije na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.

(H2) Ne očekuju se značajni efekti individualnih činilaca, kao i njihove interakcije sa situacionim uslovima na pojavu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti.

(H3) Ne očekuju se medijatorski efekti kognitivnih pristrasnosti u vezi između osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti u različitim situacionim provokacijama.

Uzorak

Nakon završetka prve faze istraživanja, uzorak je činilo 169 studenata I i II godine psihologije sa Filozofskog fakulteta u Nišu. Drugoj, eksperimentalnoj fazi odazvalo se njih 150, ali su četiri subjekta odustala u toku pisanja koncepta, a četiri nisu dala saglasnost za učešće u daljem ispitivanju, tako da su na kraju ove faze ostala 142 ispitanika. Međutim, usled nedostatka svih mera iz oba dela testiranja (14), izbacivanja onih koji nisu poverovali u eksperimentalnu manipulaciju (3), kao i eliminisanja univarijantnih (3) ($z > +/- 2.50$) i multivarijantnih autlajera (1) ($\chi^2_{(18)} > 42.31$, $p < .001$, Tabachnick & Fidell, 2007), finalni uzorak sastojao se iz **121** ispitanika (85.1% (103) ispitanica). Struktura uzorka s obzirom na pol i godinu studija u okviru pojedinih uslova manipulacije prikazana je u Tabeli 3.

Tabela 3

Struktura uzorka s obzirom na pol i godinu studija u okviru pojedinih uslova manipulacije

		Uslov manipulacije		
		NEGPI	POZPI	NEUPI
Pol	M	5	5	8
	Ž	36	36	31
Godina studija	I	20	21	23
	II	21	20	16
Ukupno	N	41	41	39

Napomena: NEGPI – negativne povratne informacije; POZPI – pozitivne povratne informacije i NEUPI – neutralne povratne informacije.

Podaci ukazuju da se brojčani odnos ispitanika ženskog i muškog pola ne razlikuje u pojedinim uslovima manipulacije ($\chi^2_{(2)} = 1.44$, $p = .49$), kao ni brojčani odnos ispitanika I i II godine studija ($\chi^2_{(2)} = .90$, $p = .64$). To govori o ujednačenosti grupa u eksperimentu s obzirom na pol i godinu studija. Kako su ispitanici postupkom randomizacije dodeljivani jednoj od eksperimentalnih situacija, očekivan je i rezultat koji upućuje na nepostojanje

razlika u izraženosti straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti s obzirom na situacionu provokaciju (Tabela 4).

Tabela 4

Ispitivanje razlika u izraženosti kontrolne varijable i kovarijeteta s obzirom na situacionu provokaciju

	Situaciona provokacija			F _(2,118)	p
	NEGPI N=41	POZPI N=41	NEUPI N=39		
FNE-B	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)		
Strah od negativne evaluacije	2.50 (.52)	2.72 (.47)	2.57 (.48)	2.16	.120
UOP					
BIS	2.30 (.53)	2.31 (.61)	2.26 (.62)	.07	.929
BAS	2.97 (.51)	2.93 (.50)	2.91 (.48)	.14	.868
Borba	2.41 (.56)	2.42 (.71)	2.45 (.60)	.05	.953
Bežanje	2.67 (.48)	2.57 (.48)	2.54 (.51)	.82	.444
Blokiranje	1.93 (.52)	1.90 (.68)	1.90 (.66)	.03	.975
BDI II					
Depresivnost	.34 (.26)	.39 (.24)	.47 (.39)	1.89	.156

Varijable

Osim nezavisne (udruženi situacioni faktori), ostale varijable iste su kao i u okviru Eksperimenta 1 (videti segment Varijable u delu opisa Eksperimenta 1). Stoga na ovom mestu biće pojašnjena samo ta varijabla.

Nezavisna varijabla se sastojala iz izlaganja aktuelnoj situaciji socijalne pretnje sa određenim tipom neverbalne povratne informacije o uspešnosti izlaganja, datih od strane procenjivača (udruženi situacioni faktori – aktuelna socijalna pretnja i različiti tip neverbalne povratne informacije). Postojale su tri situacione provokacije: 1) Aktuelna socijalna pretnja sa negativnim neverbalnim povratnim informacijama; 2) Aktuelna socijalna pretnja sa pozitivnim neverbalnim povratnim informacijama i 3) Aktuelna socijalna pretnja sa neutralnim neverbalnim povratnim informacijama. Za indukovanje aktuelne socijalne pretnje korišćena je modifikovana STIP procedura, tj. priprema i izvršenje Zadatka javnog nastupa. Kako je BSTM već objašnjen u segmentu Varijable u

okviru Eksperimenta 1, a skoro da je ista kao i STIP, nema potrebe za njenim dodatnim obrazlaganjem.

Dakle, sve tri grupe su prošle kroz istu proceduru indukcije socijalne pretnje, ali su se razlikovale po tipu dobijene povratne informacije. Ove informacije sastojale su se u neverbalnoj komunikaciji (mimika lica i govor tela) dva procenjivača različitog pola, koji su bili iz reda nastavnika sa Departmana za psihologiju Filozofskog fakulteta u Nišu. Neverbalni signali u pojedinim kategorijama odabrani su po ugledu na ranija istraživanja slične problematike (npr. Chaikin, Sigler, & Derlega, 1974; Perowne & Mansell, 2002; Veljača & Rapee, 1998), u kojima oni predstavljaju dosledne i dominantne pokazatelje odbacivanja ili pretnje, prihvatanja i neutralnog stava. U prve dve kategorije povratnih informacija (negativna i pozitivna) bila su po tri neverbalna signala (**negativne povratne informacije**: mrštenje, pomeranja glave levo-desno u znak neslaganja, povlačenja tela unazad u znak odbacivanja; **pozitivne povratne informacije**: osmehivanje u znak priznanja, klimanje glavom u znak slaganja, naginjanje tela napred u znak zainteresovanosti i simpatije), dok su se **neutralne povratne informacije** odnosile na odsustvo bilo kakve facijalne ekspresije i pokreta tela. Kako bi se obezbedila autentičnost neverbalne komunikacije procenjivača, procenjivači su prethodno prošli kroz trening neverbalnih signala, radi davanja sinhronizovanog neverbalnog fidbeka, kao i fidbeka adekvatnog intenziteta.

Instrumenti

Način operacionalizacije varijabli, tj. korišćeni instrumenti za potrebe drugog eksperimenta isti su kao i u okviru prve studije (videti Instrumenti u okviru opisa Eksperimenta 1). Jedina razlika ticala se uputstava u sklopu upitnika, koja su bila prebačena u prošlo vreme, jer je bilo važno znati kako su se ispitanici osećali u aktuelnoj situaciji socijalne pretnje. Pouzdanost instrumenata prikazana je u Tabeli 5.

Tabela 5

Pouzdanost korišćenih instrumenata u istraživanju

		<i>N</i>	<i>α</i>
FNE	Strah od negativne evaluacije	12	.70
	BIS	7	.78
	BAS	6	.72
UOP	Borba	6	.82
	Bežanje	5	.50
	Blokiranje	5	.77
BDI	Depresivnost	21	.84
	Uznemirenost	28	.96
SPCQ	Verovatnoća	28	.95
STAI-S	Afektivna komponenta anksioznosti	20	.95
BIA	Fiziološka komponenta anksioznosti	21	.91

Svi instrumenti pokazali su zadovoljavajuću pouzdanost merenja, osim skale za procenu Bežanja u okviru UOP-a ($\alpha = .50$), što predstavlja jedno od ograničenja ovog istraživanja.

Procedura

Faze u realizaciji druge studije bile su analogne onim iz prvog eksperimenta. Prvo su prikupljeni podaci o dispozicionim karakteristikama (strah od negativne evaluacije i osobine ličnosti) i psihičkom stanju (simptomi depresije) ispitanika koji su pristali na učešće potpisivanjem Informisane saglasnosti (Prilog 4). Nakon dve nedelje, usledio je eksperimentalni deo u čijem sprovođenju je učestvovalo šest osoba iz reda nastavnika, asistenata i demonstratora na Departmanu za psihologiju Filozofskog fakulteta u Nišu. Od toga su bila dva procenjivača¹⁴, dve osobe zadužene za sprovođenje grupa učesnika u

¹⁴ Odabir procenjivača izvršen je u skladu sa tipom zadatka i temama koje su studenti imali za pisanje koncepta. Naime, kako je zadatak bio u vezi sa osmišljavanjem istraživanja, a teme vezane za relevantne društvene probleme, procenjivači su bili nastavnici iz grupe metodološko-statističkih predmeta na Departmanu za psihologiju Filozofskog fakulteta u Nišu (prof. dr Vladimir Hedrih) i Socijalne psihologije (prof. dr Aleksandra Kostić). Osim toga, prof. dr Aleksandra Kostić je nastavnik na predmetu Nevrebalna komunikacija, čije poznavanje je važan segment manipulacije u ovom istraživanju.

prostorije u kojima je bilo organizovano istraživanje, jedna osoba za izlaganje maskiranog cilja studije i davanje instrukcija za pripremu i izvođenje Zadatka javnog nastupa, i poslednja, šesta, za testiranje, odnosno procenu kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti. Svi saradnici bili su upoznati sa ciljem istraživanja i date su im sve potrebne informacije uz pomoć kojih bi mogli otkloniti sumnju ispitanika u eksperimentalnu manipulaciju. Celokupno istraživanje bilo je organizovano u dve prostorije na različitim spratovima fakulteta, kako ne bi došlo do susreta različitih grupa i kontaminacije uzorka, tj. širenja informacija o istraživanju. U jednoj od njih realizovan je deo pripreme i izvođenja Zadatka javnog nastupa, a u drugoj, računarskoj učionici, procena kognitivnog i afektivnog funkcionisanja ispitanika odmah nakon prolaska kroz određene situacije. Vreme dolaska grupa, prolaska kroz određene uslove manipulacije, kao i testiranja bilo je tako isplanirano da nije dolazilo do kontakta između ispitanika različitih grupa. Osim toga, svi su imali instrukciju da isključe telefone i da ih odlože pored sebe, kako bi se i na taj način predupredilo „curenje” informacija.

Studenti su bili obavješteni i-mejlom i SMS-om o datumu i terminu dolaska. Ukupno je bilo osam grupa, inicijalno sastavljenih od 20-ak studenata. Međutim, kako neki nisu došli, broj ispitanika po grupi varirao je od 14 do 23, odnosno prosečno je bilo 18 ispitanika po grupi. Nakon izlaganja maskiranog cilja istraživanja, pričom o uvođenju novog predmeta na Departmanu (Primenjena psihologija), učesnici su pristupili potpisivanju Saglasnosti za učešće u istraživanju (Prilog 4). Svim ispitanicima koji su pristali da dalje učestvuju dat je papir sa odštampanim temama i uputstvom da odaberu samo jednu i napišu koncept za 10 minuta. U optičaju su bile tri široko definisane teme (1. Nasilje; 2. Korupcija i 3. Sklonost ka rizičnom ponašanju), kako ispitanici ne bi prezentovali isti tekst i imitirali jedni druge. Svi ispitanici jedne grupe su istovremeno pisali koncepte. Na svakom od papira bio je deo predviđen za beleženje broja indeksa u odnosu na koji su ispitanici prozivani da izlože svoju ideju pred kolegama (publikom) i procenjivačima. Po isteku vremena za pisanje koncepta, istraživač je nasumično uzimao koncepte od ispitanika, kako bi procenjivači, takođe, nasumično prozivali studente. Dakle, redosled izlaženja ispitanika pred publiku bio je slučajan. Procenjivači su pred sobom imali spisak studenata i podatak o uslovu manipulacije za svakog od njih (1. Negativne; 2. Pozitivne i 3. Neutralne povratne informacije), u odnosu na koji su davali neverbalne

signale. Ispitanici su pojedinačno i naizmenično izvodili javnu prezentaciju, a procenjivači su imali zadatak da „procene veštine izlaganja”. Izlaganje je trajalo jedan minut, a istraživač je merio vreme štopericom i prekidao ispitanika nakon isteka predviđenog vremena. Kako je po grupi bilo prosečno 18 ispitanika, uključujući i vreme za izlaganje maskiranog cilja i davanja instrukcija za pripremu i izvođenja Zadataka javnog nastupa (5 minuta), pisanje koncepta (10 minuta) i izlaganje (1 minut), ukupno vreme trajanja tog dela istraživanja bilo je oko 35 minuta. Odmah nakon toga, svi ispitanici iste grupe odlazili su do računarske učionice, gde je vršena procena kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti kontrabalansiranim redosledom. Taj deo trajao je oko 40 minuta.

Poslednja faza eksperimenta služila je kao debriefing (Prilog 4). On je obavljen tek nakon što su sve grupe prošle kroz celu proceduru, kako bi se time smanjila mogućnost širenja informacija i formiranja pretpostavki o istraživanju, što bi umanjilo verodostojnost podataka. Ispitanicima je i usmeno i pismeno obrazložen pravi cilj istraživanja, kao i to da su povratne informacije koje su dobijali lažne, tj. da su nasumično raspoređivani u jedan od tri uslova manipulacije i da to nema nikakve veze sa njihovim veštinama prezentovanja. Prodiskutovano je o njihovim osećanjima tokom trajanja eksperimenta, kao i o tome kako se osećaju povodom saznanja da im nije na početku saopšten pravi cilj istraživanja. Imali su vremena za pitanja i razjašnjavanje eventualnih nedoumica. Takođe, zadat im je anonimna upitnik koji je za cilj imao prikupljanje podataka o njihovim osećanjima i stavovima povodom učešća u eksperimentu (videti Prilog 5). Nakon toga, nagrađeni su poenima za aktivnost u okviru odgovarajućeg predmeta, dok su studenti koji su odustali od daljeg učešća ili nisu pristali na učešće u istraživanju dobili alternativnu aktivnost za isti broj poena u dogovoru sa predmetnim nastavnikom.

Plan obrade podataka

U ovoj studiji korišćen je isti okvirni plan obrade podataka kao i u Eksperimentu 1.

REZULTATI

Deskriptivni pokazatelji i interkorelacije varijabli istraživanja

Dispozicione karakteristike i stanje ličnosti

Rezultati upućuju da su sve mere u opsegu normalne distribucije, izuzev depresivnosti (+/-1) (Tabela 27). Reč je o pozitivno asimetričnoj raspodeli, što govori da većina ispitanika nema izražene simptome depresivnosti. To je i očekivano, jer je u pitanju neklinički uzorak.

Tabela 27

Deskriptivni pokazatelji straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti (N = 121)

		<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
FNE	Strah od negativne evaluacije	1.42	3.83	2.60	.50	.017	-.414
	BIS	1.00	3.57	2.29	.58	.100	-.618
	BAS	1.83	4.00	2.94	.49	-.148	-.508
UOP	Borba	1.00	4.00	2.42	.62	.036	-.349
	Bežanje	1.40	3.80	2.59	.49	.103	-.055
	Blokiranje	1.00	3.60	1.91	.62	.283	-.817
BDI	Depresivnost	.00	1.67	.40	.31	1.413	2.757

Korelacije između osobina ličnosti se kreću od niskih .18 do umerenih .58 (slično rezultatima validacione studije UOP-a; Smederevac et al., 2014), dok su povezanosti između osobina ličnosti i simptoma depresije umerene .42 i .23 (Tabela 30). Stoga, nema multikolinearnosti kada se sve varijable uvedu u model. Povezanosti straha od negativne evaluacije i osobina ličnosti kreću se od niskih, preko umerenih do relativno visokih i u očekivanom su smeru. Strah od negativne evaluacije i BIS predstavljaju pozitivne korelate depresivnosti. Drugim rečima, osobe sa tendencijom anksioznog reagovanja imaju izraženije simptome depresivnosti.

Tabela 28

Korelacije između straha od negativne evaluacije, osobina ličnosti i depresivnosti (N = 121)

	FNE	BIS	BAS	Borba	Bežanje	Blokiranje	BDI
FNE							
BIS	.66***						
BAS	-.19*	-.35***					
Borba	-.08	-.03	.18*				
Bežanje	.30**	.48***	-.11	.05			
Blokiranje	.34***	.58***	-.29**	-.15	.46***		
BDI	.34***	.42***	-.07	.004	.06	.23*	

Napomena: *** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$.

Kognitivne pristrasnosti

Posmatrajući uzorak u celini, može se reći da su vremena reakcija na sve kategorije stimulusa slična, osim vremena reakcije na neutralne sadržaje (Tabela 29). Nije zabeleženo odvratanje pažnje sa pretnje (BI_bes: $t_{(120)} = -1.91$; $p = .059$), niti vigilnosti za stimuluse radosti (BI_radost: $t_{(120)} = .44$; $p = .660$). Registrovana je veća facilitacija pažnje na emocionalno valentne sadržaje u odnosu na neutralne (OI_bes: $t_{(120)} = 42.46$; $p < .001$; $d_{Cohen} = -1.58$; CI = -1.99 do -1.17; OI_radost: $t_{(120)} = 37.89$; $p < .001$; $d_{Cohen} = -1.60$; CI = -2.02 do -1.20), tj. nije postojalo otežano preusmeravanja pažnje sa emocionalno zasićenih stimulusa (DI_bes: $t_{(120)} = -33.63$; $p < .01$; $d_{Cohen} = 1.62$; CI = 1.21 do 2.03; DI_radost: $t_{(120)} = -33.15$; $p < .01$; $d_{Cohen} = 1.48$; CI = 1.08 do 1.89). Pomenuti nalazi slični su sa onim iz prvog eksperimenta.

Tabela 29

Deskriptivni podaci mera kognitivnih pristrasnosti ($N = 121$)

Pristrasnosti u pažnji		Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
RT	RTC_bes	331.41	627.19	432.92	55.92	.767	.799
	RTI_bes	323.48	609.48	428.91	57.65	.724	.562
	RTC_radost	338.06	597.86	432.61	53.95	.750	.713
	RTI_radost	338.61	677.83	433.72	63.51	1.201	2.376
	RTN-N	408.14	726.32	532.10	69.10	.583	.316
Indeksi pristrasnosti	BI_bes	-62.11	58.52	-4.00	23.12	.312	.128
	BI_radost	-79.82	81.06	1.12	27.96	.334	1.153
	OI_bes	56.32	205.36	99.18	25.69	.893	1.327
	OI_radost	45.08	188.76	99.50	28.89	.804	.766
	DI_bes	-198.19	-23.62	-103.19	33.75	-.520	.339
	DI_radost	-201.43	-18.17	-98.38	32.64	-.261	.486
Pristrasnosti u memoriji							
Broj reči	Negativne reči	.00	9.00	4.31	1.72	.182	.058
	Pozitivne reči	.00	9.00	4.52	1.91	.160	-.568
Indeks pristrasnosti	NMBI	-4.00	6.00	-.21	2.05	.390	-.173
Pristrasnosti u rasuđivanju							
SPCQ	Uznemirenost	.37	99.63	36.04	20.58	.395	-.356
	Verovatnoća	1.85	99.26	37.16	19.17	.492	-.116

Nije dobijena ni negativna pristrasnost u memoriji ($t_{(120)} = -1.11$; $p = .270$), odnosno ne postoji značajna razlika u prosečnom broju negativnih i pozitivnih informacija kojih su se ispitanici prisećali. Prosečne vrednosti koje se odnose na procenu verovatnoće pojave i posledica negativnih socijalnih događaja su takođe bliske.

Kao i u prethodnom eksperimentu, povezanosti između vremena reakcija na različite stimulse su visoke i ujednačene (od .84 do .96; $p < .01$). Indeksi pristrasnosti pažnje koreliraju od $-.24$ ($p < .01$) do $.82$ ($p < .01$). U prvom slučaju je u pitanju korelacija između Indeksa pristrasnosti za emociju radosti (BI_radost) i Indeksa odvrćanja za emociju besa (DI_bes), dok je druga vezana za relaciju Indeksa orijentacije za bes (OI_bes) i Indeksa orijentacije za radost (OI_radost).

Prosečan broj negativnih i pozitivnih reči pozitivno i umereno korelira ($r = .37$; $p < .01$). Komponente pristrasnosti rasuđivanja (uznemirenost i verovatnoća) su visoko povezane ($r = .73$; $p < .01$), kao što je i očekivano.

Što se tiče povezanosti vremena reakcije na pojedine stimulse i indikatora pristrasnosti u memoriji, jedina značajna korelacija dobijena je između vremena reakcije

na kongruentna suđenja sa stimulusima radosti i negativnih reči ($r = .18$; $p < .05$). Drugim rečima, kako raste brzina reakcije na kongruentna suđenja sa stimulusima prijatnog sadržaja, tako raste i prosečan broj negativnih reči kojih su se ispitanici prisećala tokom IFRT-a. S druge strane, zabeležene su značajne korelacije između Indeksa orijentacije na bes (OI_bes) i broja negativnih reči ($r = .20$; $p < .05$), kao i Indeksa negativne pristrasnosti u memoriji ($r = .23$; $p < .05$). Nema značajnih povezanosti između mera pristrasnosti u memoriji i pristrasnosti u rasuđivanju, dok je jedini značajan nalaz između pristrasnosti u rasuđivanju i pristrasnosti u pažnji, između procene verovatnoće pojave negativnih socijalnih događaja i Indeksa odvrćanja od stimulusa besa (DI_bes) ($r = -.20$; $p < .05$). Preciznije rečeno, što je otežanije odvrćanje pažnje sa pretećih sadržaja, procena verovatnoće pojave neželjenih dešavanja je manja.

Stanje socijalne anksioznosti

Podaci procene stanja socijalne anksioznosti su normalno raspodeljeni na nivou celog uzorka (Tabela 30). Zbog nepostojanja normi za poređenje dobijenih na našoj populaciji, izostaće opis rezultata koji se tiče izraženosti.

Tabela 30

Deskriptivni podaci o stanju socijalne anksioznosti (N = 121)

	N	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
STAIS	20	1.15	4.00	2.54	.70	-.252	-.984

Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: kognitivne pristrasnosti

Radi testiranja efekata STIP procedure korišćena je MANOVA, pri čemu je faktor pripadnost jednom od uslova manipulacije (aktuelna socijalna pretnja kombinovana sa različitim tipom neverbalne povratne informacije: negativna, pozitivna i neutralna), dok su zavisne varijable indikatori pristrasnosti u pažnji, memoriji i rasuđivanju.

Efekti na pristrasnosti u pažnji

Uvidom u podatke dobijene deskriptivnom analizom mera pristrasnosti u pažnji može se primeti da su vrednosti vremena reakcija na različite kategorije stimulusa, kao i

vrednosti indeksa pristrasnosti približno jednake u okviru sva tri uslova manipulacije (Tabela 31 i 32).

Tabela 31

Deskriptivni podaci mera za procenu pristrasnosti pažnje (RT) u različitim uslovima manipulacije

Pristrasnost pažnje		<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
RTC_bes	NEGPI	354.37	594.80	436.17	57.65	.944	.688
	POZPI	349.09	552.63	429.81	52.23	.168	-.810
	NEUPI	331.41	627.19	432.76	59.00	1.053	2.142
RTI_bes	NEGPI	341.00	609.48	435.10	59.74	1.047	1.203
	POZPI	334.24	556.36	425.63	55.93	.396	-.209
	NEUPI	323.48	575.84	425.84	58.18	.707	.673
RTC_radost	NEGPI	359.15	586.53	438.23	54.29	.955	.986
	POZPI	342.10	552.65	428.48	52.92	.382	-.225
	NEUPI	338.06	597.86	431.04	55.55	.950	1.580
RTI_radost	NEGPI	338.61	656.50	438.27	70.09	1.211	1.854
	POZPI	340.06	554.22	426.01	51.47	.239	-.573
	NEUPI	343.50	677.83	437.05	68.42	1.490	3.356
RTN	NEGPI	416.18	726.32	535.22	72.79	.945	.858
	POZPI	408.14	650.23	526.50	66.15	.058	-.976
	NEUPI	413.95	720.95	534.71	69.61	.636	.802

Tabela 32

Deskriptivni podaci mera za procenu pristrasnosti pažnje (indeksi pristrasnosti) u različitim uslovima manipulacije

Indeksi pažnje		<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
BI_bes	NEGPI	-45.19	47.39	-1.07	24.24	.334	-.537
	POZPI	-50.69	58.49	-4.16	21.42	.351	.881
	NEUPI	-62.11	58.52	-6.93	23.85	.274	.538
BI_radost	NEGPI	-37.04	81.06	.05	28.33	1.077	.892
	POZPI	-79.82	45.56	-2.47	26.86	-.870	1.680
	NEUPI	-55.81	80.92	6.02	28.71	.611	.957
OI_bes	NEGPI	56.32	159.22	99.04	24.92	.311	-.494
	POZPI	59.04	205.36	96.69	28.58	1.703	4.081
	NEUPI	56.72	147.60	101.95	23.60	.361	-.703
OI_radost	NEGPI	45.08	178.18	96.99	27.81	.738	.908
	POZPI	46.99	188.76	98.02	29.75	1.001	1.463
	NEUPI	56.45	183.68	103.68	29.37	.719	.442
DI_bes	NEGPI	-164.47	-23.62	-100.11	32.34	.041	-.195
	POZPI	-198.19	-49.00	-100.87	34.38	-1.197	1.697
	NEUPI	-187.45	-30.03	-108.88	34.69	-.330	-.135
DI_radost	NEGPI	45.08	178.18	96.99	27.81	.376	.366
	POZPI	46.99	188.76	98.02	29.75	-.848	.467
	NEUPI	56.45	183.68	103.68	29.37	.263	.130

To potvrđuju i rezultati testiranja efekata eksperimentalne manipulacije, koji upućuju na odsustvo značajnih samostalnih efekata situacionih činilaca na mere pristrasnosti u pažnji (Tabela 33). Ispitanici nisu ispoljili različite obrasce pažnje u različitim situacionim provokacijama.

Tabela 33

Testiranje multivarijantnih i univarijantnih efekata eksperimentalne manipulacije na pristrasnosti u pažnji

Multivarijantni efekti	Pillai's Trace	F (df1, df2)	p	η_p^2
Vreme reakcije	.050	.587 _(10,230)	.824	.025
Indeksi pristrasnosti	.042	.622 _(8,232)	.759	.021
Univarijantni efekti		F (2)	p	η_p^2
Vreme reakcije	RTC_bes	.131	.877	.002
	RTI_bes	.354	.702	.006
	RTC_radost	.355	.702	.006
	RTI_radost	.457	.634	.008
	RTN	.201	.818	.003
Indeksi pristrasnosti	BI_bes	.639	.530	.011
	BI_radost	.965	.384	.016
	OI_bes	.415	.661	.007
	OI_radost	.612	.544	.010
	DI_bes	.818	.444	.014
	DI_radost	.133	.875	.002

Efekti na pristrasnosti u memoriji

STIP procedura takođe nije ostvarila značajne efekte na pristrasnosti u memoriji, tako da se može zaključiti da izloženost aktuelnoj socijalnoj pretnji i određenom tipu povratne informacije od strane procenjivača nije imala različite uticaje na proces memorije. O tome, pored deskriptivnih pokazatelja, svedoče i nalazi testiranja efekata situacionih faktora (Tabela 34).

Tabela 34

Deskriptivni pokazatelji i efekti situacionih činilaca na indikatore pristrasnosti u memoriji

Indikatori pristrasnosti memorije	Grupa	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
Negativne reči	NEGPI	.00	9.00	4.41	1.9	.364	.237
	POZPI	1.00	7.00	4.29	1.40	-.210	-.560
	NEUPI	.00	8.00	4.23	1.84	.121	-.252
Pozitivne reči	NEGPI	1.00	9.00	4.83	1.85	.164	-.483
	POZPI	.00	8.00	4.48	1.87	-.088	-.313
	NEUPI	1.00	9.00	4.23	2.02	.456	-.592
NMBI	NEGPI	-4.00	6.00	-4.1	2.37	.668	.302
	POZPI	-4.00	4.00	-.19	1.85	.276	-.476
	NEUPI	-3.00	4.00	.00	1.92	.165	-.836
Multivarijantni efekti				Pillai's Trace	F_(4, 236)	p	η_p^2
				.016	.489	.744	.008
Univarijantni efekti				MS	F₍₂₎	p	η_p^2
Negativne reči				.352	.118	.889	.002
Pozitivne reči				3.613	.985	.377	.016
NMBI				1.722	.406	.667	.007

Efekti na pristrasnosti u rasuđivanju

Ni u slučaju pristrasnosti u rasuđivanju eksperimentalna manipulacija nije dala značajne efekte (Tabela 35). Uzimajući u obzir situacione činioce kao samostalne faktore, ispitanici ne pokazuju razliku u proceni verovatnoće pojave i uznemirenosti pojedinim negativnim društvenim događajima.

Tabela 35

Deskriptivni pokazatelji i efekti situacionih činilaca na indikatore pristrasnosti u rasuđivanju

Indikatori pristrasnosti u rasuđivanju	Grupa	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
Uznemirenost	NEGPI	.75	99.63	38.81	20.98	.851	.630
	POZPI	.37	74.46	34.53	18.97	.122	-.925
	NEUPI	1.12	74.35	34.71	21.97	.174	-1.190
Verovatnoća	NEGPI	3.34	99.26	38.88	19.54	.816	1.260
	POZPI	1.85	75.94	35.10	18.31	.131	-.637
	NEUPI	5.92	82.24	37.53	21.71	.174	-1.190
Multivarijantni efekti				Pillai's Trace	F (4, 236)	p	η_p^2
				.014	.431	.786	.007
Univarijantni efekti				MS	F (2)	p	η_p^2
Uznemirenost				238.827	.560	.573	.009
Verovatnoća				15.597	.381	.684	.006

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na kognitivne pristrasnosti

Setovi analiza analogni su onim iz prethodnog istraživanja. Širi prikaz analiza parcijalnih doprinosa svih prediktora može se videti u Prilogu 11.

Efekti individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u pažnji

Rezultati testiranja efekata dimenzija ličnosti operacionalizovanih preko UOP-a, kao i uslova manipulacije na vreme reagovanja na različite kategorije stimulusa upućuju jedino na značajnost multivarijantnih efekata Blokiranja. Značajni univarijantni efekti Blokiranja nisu zabeleženi. Nadalje, kada se modelu doda i depresivnost, prisutni su multivarijantni efekti BIS-a i Blokiranja, bez značajnih univarijantnih efekata pomenutih osobina na vremena reakcije. U sva tri slučaja reč je o umerenim efektima. Model sa depresivnošću kao samostalnim kovarijetetom ne daje značajne nalaze.

U ispitivanju efekata BIS-a i uslova manipulacije na vremena reakcije, značajni efekti ostvaruju se u odnosu na BIS, ali ne i na uslove i interakciju među njima. Preciznije rečeno,

BIS predstavlja pozitivan korelat vremena reakcija na sve kategorija stimulusa ($r_{rtc_bes} = .19$; $r_{rti_bes} = .21$; $r_{rtc_radost} = .18$; $r_{rti_radost} = .22$; $r_{rtn} = .20$). Sve korelacije značajne su na nivou $p < .05$. Međutim, kako model u celini nije značajan, a i pojedini parcijalni doprinosi (za RTC_bes, RTC-radost i RTN-N), moglo bi se reći da sklonost ka anksioznom reagovanju produžava vreme reakcije na inkongruentne stimulse besa i radosti. Produžavanje RT na pomenute kategorije suđenja može ukazivati na poteškoće u daljoj obradi slikovnih stimulusa prijatne i neprijatne sadržine. Konkretnije, sa porastom BIS-a olakšava se inhibicija ili izbegavanje pomenutih informacija. S druge strane, u modelu sa BAS-om kao jedinim kovarijetetom i situacioni činioci ostvaruju nezavisan doprinos u objašnjenju vremena reakcije na kongruentne stimulse besa, kao i na neutralne. Osim toga, BAS je u interakciji sa uslovima. Interakcija upućuje na to da se u grupi sa negativnim i pozitivnim povratnim informacijama razlikuje smer korelacija između BAS-a i vremena reagovanja na kongruentne stimulse besa i na neutralni materijal, u odnosu na grupu sa neutralnim povratnim informacijama (negativna: $r_{BAS i RTC_bes} = -.24$; $p = .135$; $r_{BAS i RTN} = -.23$; $p = .153$; pozitivna: $r_{BAS i RTC_bes} = -.43$; $p < .05$; $r_{BAS i RTN} = -.38$; $p < .01$; neutralna: $r_{BAS i RTC_bes} = .19$; $p = .309$; $r_{BAS i RTN} = .17$; $p = .248$). Pri tom, korelacije su značajne samo u grupi sa pozitivnim fidbekom. Dakle, impulsivnije osobe u situaciji aktuelne socijalne pretnje uz dobijeni pozitivan fidbek, više usmeravaju pažnju na preteće i neutralne sadržaje.

Nadalje, u modelu sa Borbom i grupišućom varijablom, zabeleženi su univarijantni efekti uslova na vremena reakcija na kongruentne i inkongruentne stimulse besa, kao i na kongruentne stimulse radosti i neutralne sadržaje. Borba ostvaruje interakciju sa uslovima manipulacije, i to na sledeći način: u situaciji sa pozitivnim povratnim informacijama sve korelacije su negativne i značajne ($r_{Borba i RTC_bes} = -.40$; $p < .01$; $r_{Borba i RTI_bes} = -.37$; $p < .05$; $r_{Borba i RTC_radost} = -.33$; $p < .05$; $r_{Borba i RTN} = -.46$; $p < .01$), dok su u preostale dve grupe, pozitivne i skoro sve neznačajne (negativna: $r_{Borba i RTC_bes} = .063$; $p = .698$; $r_{Borba i RTI_bes} = .14$; $p = .372$; $r_{Borba i RTC_radost} = .12$; $p = .448$; $r_{Borba i RTN} = .14$; $p = .395$; neutralna: $r_{Borba i RTC_bes} = .21$; $p = .200$; $r_{Borba i RTI_bes} = .22$; $p = .175$; $r_{Borba i RTC_radost} = .32$; $p < .05$; $r_{Borba i RTN} = .17$; $p = .302$). Drugim rečima, u grupi sa pozitivnim povratnim informacijama porast u Borbi praćen je dužim RT-om na pojedine kategorije suđenja.

I na kraju, model sa Blokiranjem kao kovarijetetom daje nalaze koji ukazuju na značajnost Blokiranja za vremena reakcije na kongruentne stimulse besa¹⁵, radosti i neutralne sadržaje. Korelacije Blokiranja i vremena reakcija na pomenute kategorije stimulusa su značajne i niske, bez obzira na pripadnost određenoj eksperimentalnoj situaciji ($r_{bes_kongruentno} = .19$; $r_{radost_kongruentno} = .19$ $r_{neutralno} = .23$; $p < .05$). Dakle, posmatrajući Pirsonove korelacije, Blokiranje predstavlja pozitivni korelat pristrasnosti u pažnji izražene preko vremena reakcije na kongruentne stimulse besa, radosti i neutralne sadržaje. Međutim, nema značajnih multivarijantnih efekata, a i univarijantni su marginalno statistički značajni (u prva dva slučaja). Osim toga, ni jedan od parcijalnih doprinosa prediktora nije značajan. Stoga, potrebno je ograditi se spram dobijenih podataka (Tabela 36). Obuhvatniji prikaz parcijalnih doprinosa svih prediktora može se naći u Prilogu 10.

¹⁵ U pitanju je marginalna statistička značajnost $p = .052$

Tabela 36

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na vremena reakcije

Kovarijeteti	Efekti	Pillai's Trace	$F(5, 109)$	p	η_p^2				
Sve osobine	Blokiranje	.100	2.42*	.040	.100				
Sve osobine + BDI	Efekti	Pillai's Trace	$F(5, 108)$	p	η_p^2				
	BIS	.116	2.84*	.019	.116				
	Blokiranje	.099	2.36*	.045	.099				
BIS	Efekti	MS	$F(1)$	p	η_p^2	β	t	p	
	BIS na RTC_bes	13536.37	4.35*	.039	.036	.236	1.729	.087	
	BIS na RTI_bes	19270.48	5.98*	.016	.049	.321*	2.139	.035	
	BIS na RTC_radost	12584.48	4.37*	.039	.037	.244	1.607	.111	
	BIS na RTI_radost	26219.13	6.72*	.011	.055	.309*	2.059	.042	
	BIS na RTN	24239.38	5.13*	.025	.043	.241	1.589	.115	
BAS	Efekti	MS	$F(2)$	p	η_p^2	β	t	p	
	uslov na RTC_bes	8983.18	2.97	.055	.049	1.482*	2.304	.023	
	uslov na RTN	16041.94	3.54*	.032	.058	1.645*	2.581	.011	
	uslov*BAS na RTC_bes	9266.61	3.07	.050	.051	-1.542*	-	2.372	.019
	uslov*BAS na RTN	17290.25	3.81*	.025	.062	-	1.741**	-	2.702
Borba	Efekti	MS	$F(2)$	p	η_p^2	β	t	p	
	uslov na RTC_bes	9920.98	3.26*	.042	.054	1.013*	2.449	.016	
	uslov na RTI_bes	11428.65	3.55*	.032	.058	1.013*	2.457	.015	
	uslov na RTC_radost	11288.11	4.04*	.020	.066	1.142**	2.782	.006	
	uslov na RTN	18059.81	3.96*	.022	.064	.991*	2.419	.017	
	uslov*Borba na RTC_bes	11429.70	3.75*	.026	.061	-1.096*	-	2.600	.011
	uslov*Borba na RTI_bes	13077.33	4.06*	.020	.066	-1.072*	-	2.550	.012
	uslov*Borba na RTC_radost	12961.46	4.64*	.012	.075	-	1.228**	-	2.935
uslov*Borba na RTN	21761.49	4.77*	.010	.077	-	1.107**	-	2.653	.009
Blokiranje	Efekti	MS	$F(1)$	p	η_p^2	β	t	p	
	Blokiranje na RTC_bes	12029.23	3.85	.052	.032	.126	.832	.407	
	Blokiranje na RTC_radost	11469.54	3.95*	.049	.033	.108	.709	.480	
	Blokiranje na RTN	27176.52	5.78*	.018	.048	.180	1.190	.237	

Rezultati testiranja modela sa indeksima pristrasnosti u pažnji kao kriterijumima nalaze se u Tabeli 37. Naime, kada model čine sve osobine ličnosti, po značajnosti se izdvajaju BIS i Blokiranje. BIS ostvaruje efekat na indeks pristrasnosti ka stimulusima radosti, dok Blokiranje to čini na indeks pristrasnosti ka stimulusima radosti, kao i na indeks odvrćanja od istih. Parcijalni doprinosi pomenutih prediktora pokazuju da je BIS

značajan pozitivni korelat BIR-a, dok je Blokiranje negativno povezan sa BIR-om i DIR-om. Međutim, kako BIB i BIR u ovom istraživanju ne označavaju ni jedan od karakterističnih obrazaca pažnje, onda ćemo se posvetiti samo opisu rezultata sa drugim indeksima pristrasnosti pažnje. Naime, negativna veza između Blokiranja i DIR-a upućuje na to da sa porastom Blokiranja opada „otvorenost za prijem” radosnih sadržaja. Kada se modelu doda i depresivnost, rezultati ostaju slični, s tom razlikom što se gubi značajnost Blokiranja za Indeks pristrasnosti za stimulse radosti (BIR).

U modelu sa BAS-om kao samostalnim kovarijetetom registrovani su značajni univarijantni efekti situacionih činilaca na OIR i DIB, kao i značajni efekti interakcija BAS-a i uslova manipulacije na vrednosti pomenutih indeksa. Ove interakcije se ogledaju u različitim smerovima, intenzitetima i značajnostima u okviru pojedinih uslova manipulacije. Tako su zabeležene negativne korelacije BAS-a i facilitacije pažnje ka radosnim sadržajima u grupi ispitanika sa negativnim fidbekom ($r = -.12$; $p = .459$) i u grupi sa pozitivnim ($r = -.44$; $p < .01$), dok je u grupi sa neutralnim povratnim informacijama ta korelacija pozitivna, mada neznačajna ($r = .16$; $p = .345$). To znači da je smanjena BAS osetljivost u situaciji izoloženosti procene od strane drugih i dobijanja pozitivnih informacija o izvođenju praćena facilitacijom pažnje ka stimulusima radosti. Osim toga, veza između BAS-a i DIB-a u prve dve grupe je pozitivna i neznačajna (negativna grupa: $r = .15$; $p = .349$; pozitivna: $r = .18$; $p = .260$), dok je u poslednjoj negativna i značajna (neutralna: $r = -.37$; $p < .05$). To kazuje da su ispitanici povišenog BAS-a iz grupe sa neutralnim fidbekom pokazali smanjenje u „registrovanju” pretećeg materijala. Iako nisu zabeleženi multivarijantni efekti u okviru ovog modela, testiranje parcijalnih doprinosa prediktora u predviđanju DIB-a je pokazalo značajnost svih prediktora (BAS: $\beta = -.386$; $t = -2.356$; $p < .05$; gr1.dummy: $\beta = 1.365$; $t = 2.131$; $p < .05$; gr2.dummy: $\beta = 1.489$; $t = 2.317$; $p < .05$; gr1.dummy*BAS: $\beta = 1.542$; $t = 2.364$; $p < .05$; gr2.dummy*BAS: $\beta = 1.641$; $t = 2.529$; $p < .05$).

Na posletku, rezultati iz testiranja modela sa Borbom kao jedinim kovarijetetom, pokazuju značajnost multivarijantnog efekta pomenute osobine na obrasce pažnje, kao i značajnost univarijantnog efekta situacije na orijentaciju pažnje ka besu i odvrćanju iste sa radosti. Međutim, Borba ostvaruje interakciju sa uslovima u efektima na facilitaciju pažnje ka besu i otežanog preusmeravanja iste od radosti. U slučaju oba obrasca pažnje

struktura korelacija između njih i Borbe je različita u okviru pojedinih eksperimentalnih situacija (OIB: negativna: $r = .25$; $p = .109$; pozitivna: $r = -.33$; $p < .05$; neutralna: $r = -.02$; $p = .888$) (DIR: negativna: $r = -.16$; $p = .312$; pozitivna: $r = .40$; $p < .01$; neutralna: $r = .11$; $p = .511$). U grupi sa pozitivnim fidbekom ispitanici sa višom Borbom su se manje orijentisali ka besu, a bili su „otvoreniji” za prijem prijatnih informacija.

Rezultati testiranja poslednjeg modela pokazuju odsustvo značajnosti modela u celini, kao i većine parcijalnih doprinosa Borbe u predikciji pojedinih indeksa pristrasnosti u pažnji.

Tabela 37

Efekti osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na indekse pristrasnosti u pažnji

Kovarijeteti	Efekti	Pillai's Trace	$F_{(4, 110)}$	p	η_p^2			
Sve osobine	BIS	.086	2.59*	.041	.086			
	Blokiranje	.099	3.02*	.021	.099			
	Efekti	MS	$F_{(1)}$	p	η_p^2	β	t	p
	BIS na BIR	4120.95	5.43*	.022	.046	.280*	2.329	.022
	Blokiranje na BIR	3084.51	4.06*	.046	.035	-.236*	-2.015	.046
Blokiranje na DIR	10110.21	10.04**	.002	.082	-.366**	-3.169	.002	
Sve osobine + BDI	Efekat	Pillai's Trace	$F_{(5, 109)}$	p	η_p^2			
	BIS	.114	3.52*	.010	.114			
	Blokiranje	.098	2.95*	.023	.098			
	Efekti	MS	$F_{(1)}$	p	η_p^2	β	t	p
	BIS na BIR	5958.88	7.97**	.006	.066	.370**	2.822	.006
Blokiranje na DIR	9989.70	9.85**	.002	.081	-.364**	3.139	.002	
BAS	Efekti	MS	$F_{(2)}$	p	η_p^2	β	t	p
	uslov na OIR	2674.52	3.38*	.037	.056	1.639*	2.573	.011
	uslov na DIB	3565.32	3.25*	.042	.053	1.365*	2.131	.035
	uslov*BAS na OIR	3026.73	3.83*	.025	.062	1.771**	-2.751	.007
	uslov*BAS na DIB	4285.32	3.90*	.023	.064	1.542*	2.364	.020
Borba	Efekti	Pillai's Trace	$F_{(4, 112)}$	p	η_p^2			
	Borba	.081	2.45*	.050	.081			
	Efekti	MS	$F_{(2)}$	p	η_p^2	β	t	p
	uslov na OIB	2045.92	3.20*	.044	.053	-.599	1.314	.191
	uslov na DIR	3459.36	3.38*	.037	.056	-.563	1.371	.173
uslov*Borba na OIB	2395.55	3.75*	.026	.061	.566	1.238	.218	
uslov*Borba na DIR	3324.26	3.25*	.042	.054	.556	1.330	.186	
Blokiranje	Efekti	MS	$F_{(1)}$	p	η_p^2	β	t	p
	Blokiranje na OIB	3044.30	4.63*	.033	.039	.208	1.371	.173
	Blokiranje na OIR	3335.88	4.03*	.047	.034	.228	1.508	.134
	Blokiranje na DIR	4848.96	4.63*	.033	.039	-.334*	2.220	.028

Efekti individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u memoriji

Kada je u pitanju testiranje efekata osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na indikatore pristrasnosti u memoriji, rezultati pokazuju da samo model sa Blokiranjem kao jedinim kovarijetetom daje značajne podatke. Naime, zabeleženi su značajni multivarijantni i univarijantni efekti uslova i njihove interakcije sa Blokiranjem na pristrasnosti u memoriji. Dobijene interakcije uslova i Blokiranja na pojavu prisećanja

na negativne informacije, kao i na indeks negativne pristrasnosti u memoriji upućuju na sledeću strukturu korelacija u okviru različitih eksperimentalnih situacija: negativna – $r_{\text{neg.reči}} = .40$; $p < .01$; $r_{\text{NMBI}} = .43$; $p < .01$; pozitivna – $r_{\text{neg.reči}} = -.12$; $p = .438$; $r_{\text{NMBI}} = .09$; $p = .590$; neutralna – $r_{\text{neg.reči}} = -.20$; $p = .232$; $r_{\text{NMBI}} = -.34$; $p < .05$. Rezultati testiranja parcijalnih doprinosa prediktora (Blokiranje, uslovi manipulacije, kao i interakcije između njih) pokazuju sledeću strukturu rezultata: Blokiranje: $\beta = -.297$; $t = -2.043$; $p < .05$; gr1.dummy: $\beta = -1.401$; $t = -3.974$; $p < .001$; gr2.dummy: $\beta = -.579$; $t = -1.884$; $p = .062$; interakcija između gr1.dummy i Blokiranja: $\beta = 1.381$; $t = 3.862$; $p < .001$; interakcija između gr2.dummy i Blokiranja: $\beta = .582$; $t = 1.839$; $p = .068$. Dakle, ispitanici sa povišenim Blokiranjem, koji su prošli kroz situaciju izloženosti procene od strane drugih i dobijanja negativnih povratnih informacija, ispoljili su veće prisećanje negativne informacije, dok je u grupi sa neutralnim fdbekom ta veza negativna (povišenje Blokiranja praćeno je manjim prisećanjem na negativne reči). Prikaz parcijalnih doprinosa svih prediktora nalazi se u Prilogu 12.

Tabela 38

Efekte osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na indikatore pristrasnosti u memoriji

Kovarijeteti	Efekte	Pillai's Trace	$F(4, 230)$	p	η_p^2
	uslov	.140	4.32**	.002	.070
	uslov*Blokiranje	.141	4.37**	.002	.071
Blokiranje	Efekte	MS	$F(2)$	p	η_p^2
	uslov na neg.reči	12.40	4.40*	.014	.071
	uslov na NMBI	30.30	7.90**	.001	.121
	uslov*Blokiranje na neg.reči	14.72	5.23**	.007	.083
	uslov*Blokiranje na NMBI	28.63	7.46**	.001	.115

Efekte individualnih i situacionih faktora na pristrasnosti u rasuđivanju

U Tabeli 39 prikazani su rezultati skupa analiza koji se odnose na testiranje efekata osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na pristrasnosti u rasuđivanju. Interesantan nalaz je da se i u setu analiza za pristrasnosti u rasuđivanju, kao i za pristrasnosti u pažnji, u prva dva modela (sve osobine, kao i sve osobine i depresivnost) izdvajaju BIS i Blokiranje kao značajne varijable za objašnjenje istih. Naime, u prvom modelu i BIS i Blokiranje ostvaruju značajne multivarijantne i univarijantne efekte na pojavu pristrasnosti rasuđivanja. Drugim rečima, bez obzira na

prolazak kroz različite eksperimentalne situacije, osobe izraženijeg BIS-a i Blokiranja pokazuju sklonost ka precenjivanju pojave negativnih događaja i uznemirenosti istim ($r_{\text{BIS i uznemirenost}} = .48; p < .01$; $r_{\text{BIS i verovatnoća}} = .41; p < .01$; $r_{\text{Blokiranje i uznemirenost}} = .47; p < .01$; $r_{\text{Blokiranje i verovatnoća}} = .38; p < .01$). Kada se u model doda i depresivnost, jedino se gubi multivarijantni efekat BIS-a, ali sve drugo ostaje isto, što ukazuje na važnost dispozicionih karakteristika za pojavu pristrasnosti u rasuđivanju. Međutim, u ovom modelu opadaju veličine efekata od umerenih ka niskim, što upućuje na relevantnost uloge depresivnosti u objašnjenju navedene pristrasnosti. To potvrđuju i podaci iz modela sa depresivnošću kao samostalnim kovarijetetom, koji sugerišu značajnost multivarijantnih i univarijantnih efekata simptoma depresije na procenu uznemirenosti i verovatnoće. Preciznije rečeno, nezavisno od eksperimentalne situacije u koju se našao pojedinac, depresivnije osobe su reagovale većom negativnom pristrasnošću u rasuđivanju ($r_{\text{BDI i uznemirenost}} = .29; p < .01$; $r_{\text{BDI i verovatnoća}} = .26; p < .01$).

U narednim setovima analiza usledili su modeli sa pojedinačnim osobinama i depresivnošću kao kovarijetetima, zajedno sa interakcijama. Osim Borbe, sve ostale osobine imaju značajne efekte na pristrasnosti u rasuđivanju. BIS ostvaruje jake efekte kako na procenu uznemirenosti predstojećim događajima, tako i na procenu verovatnoće pojave istih. BAS je u interakciji sa uslovima kada su u pitanju efekti na procenu verovatnoće, ali je taj efekat nizak (NEGPI: $r_{\text{BAS i verovatnoća}} = .27; p = .094$; POZPI: $r_{\text{BAS i verovatnoća}} = -.32; p < .05$; NEUPI: $r_{\text{BAS i verovatnoća}} = -.17; p = .291$). Uslovno rečeno, u situaciji izloženosti socijalnoj pretnji i pozitivnom fidbeku od strane procenjivača, ispitanici višeg BAS-a su javljanje neželjenih društvenih događaja smatrali manje verovatnim. Međutim, u pitanju je neznačajna korelacija, kao i u preostale dve grupe. I na kraju, bez obzira na pripadnost određenom uslovu manipulacije, osobe sa višim Bežanjem ispoljile su veću negativnu pristrasnost u rasuđivanju ($r_{\text{uznemirenost}} = .35; p < .01$; $r_{\text{verovatnoća}} = .30; p < .01$). Prikaz parcijalnih doprinosa svih prediktora može se videti u Prilogu 13.

Tabela 39

Efekte osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na pristrasnosti u rasuđivanju

Kovarijeteti	Efekte	Pillai's Trace	$F(2, 112)$	p	η_p^2				
Sve osobine	BIS	.084	5.11**	.008	.084				
	Blokiranje	.072	4.34*	.015	.072				
	Efekte	MS	$F(1)$	p	η_p^2	β	t	p	Sažetak modela
	BIS na uznemirenost	2795.56	9.00**	.003	.074	.313**	3.000	.003	R=.556; R ² =.310;
Blokiranje na uznemirenost	2672.50	8.61**	.004	.071	.299**	2.933	.004	F ₍₇₎ =7.238; p<.001	
BIS na verovatnoću	2577.09	8.04**	.005	.066	.313**	2.836	.005	R=.477; R ² =.228; F ₍₇₎ =4.765; p<.001	
Sve osobine + BDI	Efekte	Pillai's Trace	$F(2, 111)$	p	η_p^2				
	Blokiranje	.070	4.21*	.017	.070				
	Efekte	MS	$F(1)$	p	η_p^2	β	t	p	Sažetak modela
	BIS na uznemirenost	1420.33	4.62*	.034	.040	.245*	2.148	.034	R=.567; R ² =.322;
Blokiranje na uznemirenost	2569.30	8.35**	.005	.069	.293**	2.889	.005	F ₍₈₎ =6.644; p<.001	
BIS na verovatnoću	1402.19	4.39*	.038	.038	.254*	2.095	.038	R=.487; R ² =.237; F ₍₈₎ =4.355; p<.001	
BDI	Efekte	Pillai's Trace	$F(2, 116)$	p	η_p^2				
	BDI	.096	6.16**	.003	.096				
	Efekte	MS	$F(1)$	p	η_p^2	β	t	p	Sažetak modela
	BDI na uznemirenost	4655.37	11.92**	.001	.092	.307**	3.452	.001	R=.318; R ² =.101; F ₍₃₎ =4.381; p<.01
BDI na verovatnoću	3233.81	8.73**	.004	.069	.267**	2.954	.004	R=.275; R ² =.075; F ₍₃₎ =3.179; p<.05	
BIS	Efekte	Pillai's Trace	$F(2, 114)$	p	η_p^2				
	BIS	.234	17.46***	.000	.234				
	Efekte	MS	$F(1)$	p	η_p^2	β	t	p	Sažetak modela
	BIS na uznemirenost	11331.68	33.55***	.000	.226	.446**	3.271	.001	R=.486; R ² =.236; F ₍₅₎ =7.100; p<.001
BIS na verovatnoću	7807.31	23.36***	.000	.169	.398**	2.817	.006	R=.425; R ² =.180; F ₍₅₎ =5.063; p<.001	
BAS	Efekte	MS	$F(2)$	p	η_p^2	β	t	p	Sažetak modela
uslov na verovatnoću	1202.12	3.17*	.046	.052	-1.248	-	1.940	.055	R=.264; R ² =.069;

	uslov*BAS na verovatnoću	1371.13	3.61*	.030	.059	1.319*	2.013	.046	F ₍₅₎ =1.717; p=.136
	Efekti	Pillai's Trace	F (2, 114)	p	η²				
	Bežanje	.122	7.91**	.001	.122				
	Efekti	MS	F(1)	p	η²	β	t	p	Sažetak modela
Bežanje	Bežanje na uznemirenost	5854.22	15.24***	.000	.117	.221	1.475	.143	R=.362; R ² =.131; F ₍₅₎ =3.464; p<.01
	Bežanje na verovatnoću	4142.75	11.24**	.001	.089	.261	1.709	.090	R=.310; R ² =.096; F ₍₅₎ =2.455; p<.05
	Efekti	Pillai's Trace	F (2, 114)	p	η²				
	Blokiranje	.217	15.76***	.000	.217				
	Efekti	MS	F(1)	p	η²	β	t	p	Sažetak modela
Blokiranje	Blokiranje na uznemirenost	10728.80	31.48***	.000	.215	.504***	3.697	.000	R=.479; R ² =.229; F ₍₅₎ =6.833; p<.001
	Blokiranje na verovatnoću	6221.76	17.90	.000	.135	.349*	2.431	.017	R=.384; R ² =.147; F ₍₅₎ =3.978; p<.01
	Efekti	Pillai's Trace	F (2, 114)	p	η²				
	BDI	.103	6.55**	.002	.103				
	Efekti	MS	F(1)	p	η²	β	t	p	Sažetak modela
BDI	BDI na uznemirenost	4733.48	12.05**	.001	.095	.236	1.934	.056	R=.333; R ² =.111; F ₍₅₎ =2.876; p<.05
	BDI na verovatnoću	3830.18	10.34**	.002	.083	.153	1.241	.217	R=.303; R ² =.092; F ₍₅₎ =2.329; p<.05

Da zaključimo, nezavisno od modela o kome je reč, BIS, Blokiranje i depresivnost pokazuju se doslednim prediktorima pristrasnosti u rasuđivanju. Blokiranje, takođe, ostvaruje relevantnu ulogu, dok to BAS čini tek u sadejstvu sa okolnostima. Međutim, situacija kao takva, izuzev interreagovanja sa BAS-om, ne zauzima važno mesto u određenju negativnih pristrasnosti u rasuđivanju.

Provera efikasnosti eksperimentalne manipulacije: stanje socijalne anksioznosti

Primena STIP manipulacije nije dala značajne efekte na stanje socijalne anksioznosti. Dakle, nivo anksioznosti se nije razlikovao s obzirom na pripadnost jednom od tri eksperimentalne situacije (Tabela 40).

Tabela 40

Deskriptivni pokazatelji i efekti situacije na stanje socijalne anksioznosti

	Grupa	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
	NEGPI	1.45	4.00	2.63	.67	-.122	-.876
STAI-S	POZPI	1.25	3.65	2.50	.74	-.188	-1.188
	NEUPI	1.15	3.45	2.48	.70	-.434	-.988
Efekti				MS	F ₍₂₎	p	η_p^2
STAIS				.520	.522	.595	.009

Efekti individualnih i situacionih faktora na stanje socijalne anksioznosti

U sklopu rezultata vezanih za ispitivanje efekata osobina ličnosti, depresivnosti i situacionih faktora na stanje socijalne anksioznosti, uloga eksperimentalne situacije nema značajno mesto. Dakle, sama situacija po sebi, kao i interakcija individualnih i situacionih činilaca nema važnosti za trenutnu socijalno anksioznu reakciju. S druge strane, osobine ličnosti, kao i depresivnost pokazuju se značajnim za objašnjenje socijalno anksioznog odgovora (Tabela 41). Kada model čine sve osobine ličnosti, beleže se značajni efekti BIS-a i Blokiranja. Drugim rečim, nezavisno od situacije, BIS je u pozitivnoj vezi sa afektivnom komponentom stanja socijalne anksioznosti ($r_{STAI-S} = .37$; $p < .01$), što znači da će pojedinci koji su skloniji da okruženje percipiraju kao izvor opasnosti reagovati povišenom anksioznošću bez obzira na kombinaciju socijalno pretećeg stimulusa i tipa povratne informacije. Isti je slučaj i sa Blokiranjem ($r_{STAI-S} = .37$; $p < .01$).

Ubacivanje depresivnosti u naredni model menja rezultate samo u slučaju efekta BIS-a na doživljaj anksioznosti, koji postaje neznačajan. U svim drugim aspektima, rezultati su skoro isti kao i kod prethodnog modela. Na važnost depresivnosti za predviđanje anksiozne reakcije upućuju i nalazi iz trećeg modela, tj. modela sa depresivnošću kao jedinim kovarijetetom. Što je osoba depresivnija, ona će ispoljiti i veću

anksioznost kao trenutnu reakciju na određenu preteću situaciju ($r_{\text{STAI-S}} = .24$; $p < .01$). U pitanju je umereni efekat.

Važnost BIS-a, Blokiranja i depresivnosti za anksioznost kao stanje ličnosti nevezano za situacioni kontekst potvrđuju i rezultati modela sa ovim ličnosnim varijablama kao samostalnim kovarijetetima. Pored toga, u modelu sa Bežanjem kao jedinim kovarijetetom Bežanje takođe ima značajan efekat na socijalno anksioznu reakciju ($r = .28$; $p < .01$). Osobe višeg skora na ovoj dimenziji reaguju anksioznije nezavisno od situacione provokacije. Detaljniji prikaz analize parcijalnih doprinosa prediktora nalazi se u Prilogu 14.

Tabela 41

Efekte osobina ličnosti, depresivnosti i uslova manipulacije na stanje socijalne anksioznosti

Kovarijeteti	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	Sažetak modela
Sve osobine	BIS	2.03	4.89*	.029	.041	.247*	2.111	.029	R=.415; R ² =.207;
	Blokiranje	2.16	5.20*	.025	.044	.249*	2.279	.025	F(7)=4.216; p<.001
Sve osobine + BDI	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	Blokiranje	2.06	4.99*	.027	.043	.243*	2.234	.027	R=.468; R ² =.219; F(8)=3.924; p<.001
BDI	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	BDI	3.98	8.50**	.004	.068	.263**	2.915	.004	R=.275; R ² =.076; F(3)=3.203; p<.05
BIS	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	BIS	7.26	17.14***	.000	.130	.369*	2.614	.010	R=.423; R ² =.179; F(5)=5.000; p<.001
Bežanje	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	Bežanje	4.46	9.65**	.002	.077	.241	1.583	.116	R=.320; R ² =.102; F(5)=2.623; p<.05
Blokiranje	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	Blokiranje	7.41	16.83***	.000	.128	.311*	2.167	.032	R=.382; R ² =.146; F(5)=3.930; p<.01
BDI	Efekte	MS	F(1)	p	η_p^2	β	t	p	
	BDI	3.57	7.50**	.007	.061	.247	1.987	.049	R=.277; R ² =.076; F(5)=1.905; p=.099

Relacije osobina ličnosti, kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti

Kako bi se dobili potrebni podaci za testiranje medijacionog modela, najpre su izračunate korelacije između kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti u različitim eksperimentalnim situacijama. Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da su značajne samo korelacije između indikatora pristrasnosti u pažnji i stanja

anksioznosti u grupi sa negativnim fidbekom, zatim između pristrasnosti u memoriji i anksiozne reakcije u grupi sa neutralnim povratnim informacijama, kao i pristrasnosti u rasuđivanju i anksioznosti u svim uslovima manipulacije (Tabela 42).

Tabela 42

Značajne korelacije između kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti

Mere kognitivnih pristrasnosti	STAI-S
RTC_bes (NEGPI)	.35*
RTI_radost (NEGPI)	.33*
RTC_radost (NEGPI)	.34*
RTN (NEGPI)	.47**
OIB (NEGPI)	.56**
OIR (NEGPI)	.55**
DIB (NEGPI)	-.49**
DIR (NEGPI)	-.38*
Negativne reči (NEUPI)	-.38*
NMBI (NEUPI)	-.35*
PR_uznemirenost (NEGPI)	.54**
PR_verovatnoća (NEGPI)	.56**
PR_uznemirenost (NEUPI)	.64**
PR_verovatnoća (NEUPI)	.71**
PR_uznemirenost (POZPI)	.63**
PR_verovatnoća (POZPI)	.68**

U situaciji socijalne pretnje i negativnih povratnih informacija, sa povišenjem doživljavanja anksioznosti usporava se vreme reakcije na skoro sve kategorije stimulusa (izostala je značajna veza sa inkongruentnim stimulusima besa). Osim toga, pozitivna veza je zabeležena i između stanja anksioznosti i dva obrasca pažnje: facilitacije pažnje za preteće i prijatne sadržaje. Otežano preusmeravanje pažnje sa pomenutih sadržaja je u negativnoj vezi sa anksioznom reakcijom. S druge strane, u uslovu sa neutralnim informacijama, što je viša anksioznost, manje se pamte negativne informacije o sebi. Aspekti pristrasnosti u rasuđivanju pokazuju se pozitivnim korelatima stanja socijalne anksioznosti, i to u svim situacionim provokacijama. Dakle, što je procena verovatnoće pojave negativnih događaja veća, kao i uznemirenosti istim, to je i doživljaj anksioznosti viši.

Pored ovih podataka, za postavku modela korišćeni su i nalazi iz prethodnih analiza, tj. rezultati testiranja efekata individualnih i situacionih činilaca na pojavu

kognitivnih pristrasnosti i stanja anksioznosti. Podsećanja radi, od značajnih individualnih činilaca za objašnjenje pristrasnosti u pažnji izdvojili su se BIS, BAS, Borba i Blokiranje. U slučaju pristrasnosti u memoriji, to je Blokiranje, dok je kod pristrasnosti u rasuđivanju registrovana značajnost BIS-a, BAS-a, Bežanja, Blokiranja i depresivnosti. Za anksioznu reakciju na preteće stimulse pokazali su se značajnim BIS, Bežanje, Blokiranje i depresivnost. Sledi prikaz samo značajnih rezultata testiranja medijacionih modela.

Tabela 43

Značajni indirektni efekti pristrasnosti u rasuđivanju u odnosu između osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti

Prediktor	Grupa	Medijator	Kriterijum	a	b	c	c'	ab	Ukupni indirektni efekat
BIS	POZPI	PR_verovatnoća	STAI-S	15.88**	.019**	.68**	.26	.30*	.42**
Bežanje	POZPI	PR_verovatnoća	STAI-S	14.53*	.020**	.66**	.24	.29*	.43**
Blokiranje	POZPI	PR_verovatnoća	STAI-S	12.68**	.020**	.48**	.10	.25*	.38**
BIS	NEUPI	PR_verovatnoća	STAI-S	13.50*	.014**	.45*	.11	.20*	.33**

Napomena. a = efekat prediktora na medijator, b = efekat medijatora na kriterijum, c = totalni efekat prediktora na kriterijum, c' = direktan efekat prediktora na kriterijum kada se pretpostavljeni medijator drži pod kontrolom, ab = indirektni efekat, odnosno efekat medijatora u relaciji između prediktora i kriterijuma. **p < .01; *p < .05.

Rezultati testiranja medijatorskog efekta kognitivnih pristrasnosti u odnosu između osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti pokazuju da pristrasnosti u pažnji i memoriji nemaju indirektno efekte u relaciji pomenutih varijabli. Zato pristrasnosti u rasuđivanju, tačnije procena verovatnoće pojave negativnih društvenih događaja, ostvaruje potpuni posrednički efekat u odnosu između osobina ličnosti i anksioznog odgovora (Tabela 43). Preciznije rečeno, u situaciji socijalne pretnje i dobijanja pozitivnog fidebeka, efekti BIS-a, Bežanja i Blokiranja na doživljaj anksioznosti potpuno su posredovani procenom verovatnoće javljanja neugodnih dešavanja, dok se takva vrsta efekata ostvaruje između BIS-a i afektivne reakcije, u grupi sa neutralnim povratnim informacijama U svim ovim slučajevima, veze su pozitivnog smera.

DISKUSIJA

Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu kognitivnih pristrasnosti

Pristrasnosti u pažnji

Nisu dobijene razlike u karakteristikama pažnje između različitih grupa ispitanika, te se može reći da STIP procedura nije ostvarila značajne efekte na taj domen ličnosti. Uzorak u celini, kao i poduzorci ispoljavaju tendenciju ka većem usredsređenju pažnje na preteće i prijatne stimulse, u odnosu na neutralne. Poredeći ovaj rezultata sa nalazom iz prethodnog eksperimenta, dolazimo do zaključka da eksperimentalno indukovane okolnosti društvene pretnje nemaju značajnu i samostalnu ulogu u određenju obrazaca pažnje.

Rezultati vezani za proveru modela sa personalnim i situacionim odrednicima procesa pažnje pokazuju da uslovi manipulacije, i nakon kontrole osobina ličnosti i depresivnosti, ne ostvaruju dosledan efekat na pokazatelje pristrasnosti u pažnji. Uprkos postojanju značajnih multivarijantnih efekata situacije na vremena reakcije i indekse pristrasnosti u pažnji, ti efekti nisu bili dovoljno izraženi niti dosledni, tako da se ne može reći da evaluacije „spoljašnjih” autoriteta imaju robustne efekte na pojavu pristrasnosti u pažnji. Iako se izdvajaju značajni univarijantni efekti BIS-a na sve vrste suđenja, analiza parcijalnih doprinosa pomenutog prediktora pokazuje značaj veze samo između BIS-a i inkongruentnih suđenja za obe kategorije stimulusa. Osim toga, modeli u celini nisu statistički značajni. Stoga, na osnovu dobijenih podataka ne možemo tvrditi da BIS predstavlja samostalni pozitivni korelat vremena reakcije na sve vrste suđenja, što će reći da viša BIS reaktivnost usporava orijentaciju pažnje bez obzira na valencu stimulusa. Bez obzira na to što se ne možemo pouzdati u ovaj rezultat, moglo bi se očekivati da anksioznost neselektivno otežava dalju obradu informacija iz spoljašnjeg okruženja. Naime, procena pažnje izvršena je nakon obavljenog zadatka (procesiranje nakon događaja – PEP), kada je usledio proces samoevaluacije. Anksioznije osobe sklonije su da sebe procenjuju kao manje uspešne i da nakon doživljenog distresa budu zaokupljene sopstvenim negativnim mislima i neprijatnim emocijama. Samokritičnost, preterana briga o prethodnom nastupu, kao i fokusiranost na sopstvene doživljaje mogu ometati

pojedince da se koncentriše na izvršenje zadatka (DPT), tj. da usmeri i održi pažnju na određene sadržaje. Posledice toga mogu biti generalno veća vremena reakcije na stimulse svih kategorija. Raniji radovi (Lundh & Sperling, 2002; Rachman et al., 2000) izveštavaju o remetilačkom uticaju ruminativnih misli na proces pažnje kod osoba koje doživljavaju anksioznost.

Varijable koje proizilaze iz eksperimentalne manipulacije dobijaju na značaju tek u sadejstvu sa pojedinim osobinama ličnosti (BAS-om i Borbom). Interreagovanje BAS-a i situacije ispoljeno je kroz negativnu vezu pomenutog sistema ličnosti i RT-a na kongruentne stimulse besa, kao i na neutralna suđenja u grupi sa negativnim (niske i neznačajne korelacije) i pozitivnim evaluacijama (umerene i pozitivne). Korelacija između njih bila je pozitivna u neutralnom uslovu (niska i neznačajna). Osim toga, značajna interakcija zabeležena je i za indekse pristrasnosti (OIR i DIR). Ona se ogleda u smanjenoj orijentaciji pažnje ka stimulusima radosti kod osoba povišene BAS osetljivosti posle dobijenih pozitivnih procena (značajna veza). Takva povezanost dobijena je i u grupi sa negativnim fidbekom, s tim što ona nije značajna. U uslovima sa neutralnim vrednovanjem korelacija je pozitivna, niska, ali statistički neznačajna. Pored toga, povišenje u BAS-u u situaciji sa neutralnim fidbekom praćeno je smanjenjem „registovanja” pretećeg materijala. Tendencija osoba koje su osetljivije na signale nagrade da ispoljavaju dužu obradu pretećih i neutralnih sadržaja nakon dobijene pozitivne društvene evaluacije, uz smanjenu orijentaciju ka stimulusima radosti, može se pripisati potrebi za suočavanjem sa mogućim negativnim ishodima socijalnih događaja kako bi se oni u buduće brže prepoznali i izbegli. Sadejstvo Borbe i situacionih provokacija ukazuje na slične podatke, tako da se može zaključiti da BAS i Borba pojačavaju obradu određenih sadržaja nakon doživljenog socijalnog distresa i dobijenog pozitivnog fidbeka, a u cilju pripreme adekvatnog i efikasnog odgovora u predstojećim situacijama sličnog tipa.

U okviru analiza sa indeksima pristrasnosti u pažnji kao kriterijumima potrebno je izdvojiti podatak koji govori u prilog negativne veze između Blokiranja i DIR-a. Naime, ova povezanost upućuje na to da se sa porastom Blokiranja smanjuje „detekcija” prijatnih informacija iz okruženja, što je očekivan nalaz.

Pristrasnosti u memoriji

Jedini značajan rezultat u sklopu analiza sa pristrasnostima u memoriji kao kriterijumom odnosi se na interaktivni efekat Blokiranja i uslova manipulacije na broj reprodukovanih negativnih reči. Podaci pokazuju da sa porastom Blokiranja, nakon dobijenog negativnog fidbeka, raste i prisećanje na neugodne informacije o sebi i svom nastupu (umerena veza). U preostale dve situacione provokacije povezanosti su suprotne i niskog intenziteta, s tim što su neznačajne. Dakle, vrsta procene menja smer veze Blokiranja i prisećanja na negativne reči ili, pak, dovodi do gubitka njene statističke značajnosti.

Sa porastom Blokiranja raste i verovatnoća doživljavanja poteškoća ili nemogućnost verbalnog izražavanja u stresogenim socijalnim situacijama. Na taj način iskazuje se nedovoljna sposobnost prevazilaženja neugodnih i frustrirajućih događaja. Osim toga, porast u Blokiranju može ukazivati na nedovoljnost resursa za izlaženje na kraj sa navalom neprijatnih emocija, a to se na kognitivnom planu ispoljava u vidu „blokade” tokom govora. Iskustvo takve vrste može usloviti negativan doživljaj sopstvene ličnosti, pogotovu ako se ima u vidu da je u ovom istraživanju u prvom planu evaluiran intelektualni domen ličnosti. Kako su situacije socijalne evaluacije bile vezane za specifičan akademski kontekst, moguće je da je povišenje u Blokiranju bilo praćeno osećanjem neuspešnog izvođenja, što je nadalje moglo usloviti procenu sebe kao „objekta” sa neodgovarajućim veštinama za savladavanje intelektualno zahtevnog zadatka. Samim tim, negativan fidbek profesora dodatno je potkrepio i osnažio subjektivnu nepovoljnu procenu, te se kongruentnost ovih evaluacija odrazila na neprestanu okupaciju i održavanje misli o doživljenom neuspehu, što je na kraju rezultiralo izraženijim prisećanjem na neugodne informacije o sopstvenom nastupu. S druge strane, iako se beleži negativna veza Blokiranja i prisećanja na negativne reči u preostale dve situacione provokacije, ne možemo reći da su ohrabrujuće i neutralne poruke profesora amortizovale ili ublažile prisećanje na negativne reči, jer su te korelacije neznačajne. Koji su mogući razlozi smanjenja i gubitka značajne veze? Pretpostavka je da je postojao izvestan raskorak u proceni svog nastupa i evaluacija spoljašnjih autoriteta. Bez obzira na nesumnjivu važnost mišljenja profesora u percepciji sopstvenih uspeha ili neuspeha, ipak postoje situacije u kojima je prisutna diskrepanca

između ličnog doživljaja i eksternih poruka značajnih drugih. Dakle, raskorak u doživljaju sebe na određeni način i pozitivnih i neutralnih povratnih informacija može biti jedan od uzroka dobijenih nalaza. Međutim, ni rezultat koji se odnosi na poslednju situacionu provokaciju (neutralni fidbek) nije u skladu sa očekivanjem. Pretostavka je da će stresogenost situacije delovati na način da se neutralne procene tumače kao nepovoljne, tj. da će u uslovu sa neutralnim procenama Blokiranje ostvariti značajnu pozitivnu vezu sa prisećanjem na neugodne informacije o sebi. Moguće je da je upravo ta neodređenost u neutralnim evaluacijama ostavila više prostora za naknadno preispitivanje svog nastupa, kao i poređenje sa tuđim izvođenjima koja su imala jasno vrednovanje. Rezultati istraživanja Bleina i Krokera (Blaine & Crocker, 1993) pokazuju da je bolje pamćenje i sećanje o negativnim informacijama o drugima u situacijama ličnog neuspeha. To predstavlja jednu od kognitivnih strategija koju ljudi koriste u cilju izbegavanja implikacija negativnog vrednovanja. Poređenje „na dole“ nakon neuspeha (Wills, 1981, prema Baumeister, 1998), takođe, deluje na sličan način i koristi se u iste svrhe. Generalno, u osnovi ovih kognitivnih strategija nalazi se motiv za očuvanjem samopoštovanja ili pozitivne slike o sebi, koji se naziva *motivom samoosnaživanja* (Bodroža, 2011). Pored ovog motiva, postoji i motiv za samopotvrđivanjem, koji deluje na način da se aktivno traga za informacijama koje potvrđuju određenu sliku o sebi (pozitivnu ili negativnu). Osobe koje koriste ovu strategiju diskredituju poruke od strane drugih koje ne odgovaraju slici o sebi (Swann, 1983).

Pristrasnost u rasuđivanju

Ne postoje značajni efekti eksperimentalne manipulacije na javljanje negativnih pristrasnosti u rasuđivanju. Međutim, konstelacija značajnih rezultata dobijena na osnovu testiranja modela sa personalnim i situacionim činiocima kao prediktorima ukazuje da je zadatak pripreme i izlaganja pred profesorima bio dosledan društveni distress bez obzira na tip neverbalne povratne informacije. Naime, multivarijantni i univarijantni testovi pokazuju da su, nakon kontrole efekata situacije, BIS, Blokiranje i Bežanje značajno povezani sa negativnim pristrasnostima u rasuđivanju. U modelu sa osobinama ličnosti, kao i u modelu sa osobinama i depresivnošću, BIS (verovatnoća i uznemirenost) i Blokiranje (uznemirenost) predstavljaju dosledne pozitivne korelate

rasuđivanja na negativan naćin. U svim ostalim modelima (osobine lićnosti i depresivnost kao samostalni kovarijeteti) oba testa (multivarijantni i univarijantni) daju znaćajne rezultate, s tim što se u drugom setu analiza smanjuje velićina efekata BIS-a (od umerenog ka niskom). Dakle, BIS, Blokiranje, Bežanje i depresivna simptomatologija ostvaruju znaćajnu pozitivnu vezu kako sa procenom verovatnoće javljanja nepoželjnih društvenih događaja, tako i sa procenom uznemirenosti. Velićine efekata za BIS i Blokiranje su na nivou jakih, dok efekti Bežanje i Blokiranje spadaju u kategoriju umerenih. Jedino je u modelu sa BAS-om dobijena znaćajna interakcija između pomenutog sistema i situacione provokacije. Naćelno, nalazi ovog istraživanja upućuju na odsustvo relevantne uloge situacione u predikciji određenog obrasca rasuđivanja, dok se u prvi plan izdvajaju lićnosni ćinioci. Na osnovu svega, mođe se zakljućiti da su ispitanici rasuđivali na podjednako negativan naćin o razlićitim situacijama kroz koje su prošli.

Osvrnimo se na karakteristike socijalnih stimulusa u okviru ovog istraživanja kako bismo došli do tumaćenja dobijenih nalaza. Okolnosti u sve tri grupe bile su ekvivalentne po pripremi koncepta i verbalnoj prezentaciji pred profesorima, ali razlićite s obzirom na valencu dobijenog fidbeka. Stoga mođe se pretpostaviti da je stresogenost zadatka bila takva da su povratne informacije iz svih kategorija interpretirane na negativan naćin. To je jedan od mogućih razloga gubitka efekata razlićitih procena datih neverbalnim putem. Drugim rećima, usled doživljanja socijalnog distresa, došlo je do izjednaćavanja znaćenja povratnih informacija (odbacivanje ili neslaganje, prihvatanje ili naklonost, neutralnost) i njihovog prevođenja u negativno. Nalazi pređašnjih radova pokazuju da je eksperimentalno indukovano povišenje u doživljanju socijalne anksioznosti kod socijalno anksioznih osoba povezano sa sklonošću negativne interpretacije facijalnih ekspresija razlićitih emocija (Pozo, Carver, Wellens, & Scheier, 1991; Veljaca & Rapee, 1998; Winton et al., 1995). Međutim, u ovom istraživanju nije reć o visoko anksioznim ispitanicima, ali jeste o situaciji (prisustvu autoriteta i vaćnosti njihovog vrednovanja iz perspektive studenata), koja mođe biti intenzivan socijalni stresor. Pored iznetog objašnjenja, postoji i drugi naćin sagledavanja nalaza. Naime, dobijeni rezultat saglasan je shvatanju Viksa i saradnika (Weeks et al., 2008a; Weeks et al., 2008b) prema kome je strah od negativne i pozitivne procene osnova socijalno anksioznog fenomena. Nalaz da pozitivne i ohrabrujuće neverbalne poruke profesora nisu umanjile doživljanje socijalne opasnosti

može se pripisati nedovoljnoj pripremi studenata za uspešno izvođenje zadatka. To za sobom povlači nesigurnost, kao i procenu da postavljeni standardi neće biti zadovoljeni. Osim toga, veća usmerenost na sebe kao objekta koji neko drugi procenjuje vmože oslabiti efekat socijalnog odobravanja. Kako se radilo o kontaktu „oči u oči”, ispitanici su dodatno razmatrali i vlastitu adekvatnost u kontaktu sa profesorima, kao i sa drugim studentima kao „publikom”. Stoga, čini se da su te misli otežale adekvatnu interpretaciju ohrabrujućih signala, odnosno onemogućile njihov pozitivan efekat. Svemu ovome može da se doda i strah od neutralne ili ambivalentne procene, što svakako spada u red generalne evaluacije. Polazeći od evolucionističke postavke u razmatranju funkcija socijalne anksioznosti, smisao neutralnih procena i te kako dobija svoje mesto. Naime, osnovna uloga doživljaja socijalne pretnje jeste pokretanje negativnih osećanja (socijalne anksioznosti), kao i odbrambenih mehanizama u cilju očuvanja integriteta ličnosti i značajnih društvenih relacija. U tom kontekstu važnost neutralnih informacija dobija svoju ulogu jer osoba ne dobija jasnu poruku o sebi i svom ponašanju. To dalje vodi ka osećanju nesigurnosti u vezi s tim šta drugi smatraju vrednim, ali i do poteškoća funkcionisanja u neizvesnim situacijama, jer osoba nije sigurna kako da ponašanje prilagodi zahtevima okoline. Potreba za zaokruženošću i netolerancija neizvesnosti su konstrukti koji mogu biti dovedeni u vezu sa potrebom za jasnim porukama od strane drugih. Prvi se odnosi na preferenciju bilo kog odgovora, nasuprot trajanju neodređenosti i neizvesnosti, a povezana je sa pogrešnim interpretacijama realnosti, naročito kod paranoidnih osoba (Gogić, Jovanović i Novović, 2009). Drugi se određuje kao sklonost da se na neizvesne događaje reaguje negativno na kognitivnom, emotivnom i bihevioralnom planu (Dugas, Buhr, & Ladouceur, 2004; prema Gogić i sar., 2009). Ova tendencija može biti u osnovi doživljaja anksioznosti posebno u stresogenim okolnostima, jer se tada neizvesnost percipira kao nešto negativno, kao i nešto što je potrebno izbeći (Buhr & Dugas, 2002; prema Gogić i sar., 2009).

Dakle, za razliku od odsustva značajnosti samostalne uloge situacije, BIS, Blokiranje, Bežanje i depresivnost ostvaruju dosledan i nezavisan efekat na percepciju socijalnog ugrožavanja, dok efekat BAS-a zavisi od uslova provokacije. Izdvajanje BIS-a kao primarnog pozitivnog korelata percepcije pretnje u skladu je sa očekivanjima koja proizilaze iz MMSA-a, tj. rRST-a. Svakako je opravdano da osobe sklone doživljavanju

okruženja kao potencijalno ugrožavajućeg i uznemiravajućeg ispoljavaju izraženije negativne pristrasnosti u rasuđivanju u situacijama koje su nalik ispitnim, ali bez prethodne pripreme. To, između ostalog, ukazuje na prisustvo kognitivne komponente BIS-a. O tome govore i neka prethodna istraživanja (Kimbrel, 2008, 2012). Osim toga, osobe izraženijeg Blokiranja i Bežanja ispoljile su izraženije negativne pristrasnosti u rasuđivanju. Generalno, strah ide sa izbegavajućim ponašanjem, tako da oba mogu odslikavati prisustvo realne pretnje, kakve mogu biti situacije kroz koje su ispitanici prošli. Kimbrel (2008) govori o „urođenim stimulusima straha” ili društvenim događajima koji su averzivne prirode, koji aktiviraju odbrambeni sistem ličnosti. Stoga, može se reći da je zadatak kratke pripreme i prezentacije pred profesorima i kolegama sa studija doživljen kao objektivna opasnost. suočavanje sa događajima takvog tipa vodi ka aktivaciji sistema za defanzivno izbegavanje. Ovako dobijena struktura rezultata uklapa se u objašnjenje funkcija socijalne anksioznosti u okviru Modela socijalne dominacije. Gilbert (2001) smatra da je osnovna uloga socijalne anksioznosti identifikacija opasnosti koja vodi poreklo od prisustva i procene pojedinaca višeg društvenog statusa, kao i pristupajuće ili izbegavajuće ponašanje u situacijama interakcije sa njima. Prema tome, nalazi pokazuju da je pretnja uspešno prepoznata i da je uprkos aktivnom učešću u zadatku nastupa, ispoljena tendencija da se takva situacija što pre napusti.

Kako je u prethodnom istraživanju obrazložena uloga depresivnosti u predikciji procene verovatnoće javljanja neprijatnih društvenih iskustava i procene uznemirenosti njihovom pojavom, na ovom mestu nećemo se baviti time. Međutim, potrebno je naglasiti da dobijeni rezultati prvog i drugog eksperimenta upućuju na korisnost depresivnosti kao prediktora negativnog rasuđivanja u raznim situacijama socijalno pretećeg karaktera. To još jednom potvrđuje sličnost ili međusobnu kombinaciju kognitivnih i afektivnih aspekata depresivnosti i socijalne anksioznosti.

Kada je u pitanju interakcija BAS-a i situacionih provokacija, nalazi pokazuju da je u uslovu sa pozitivnim fidbekom povišenje u BAS-u praćeno smanjenom percepcijom pretnje, dok je u neutralnom veza istog smera, ali je niska i neznačajna. U grupi sa negativnim povratnim informacijama dobijena je pozitivna, niska i neznačajna korelacija. Individualne razlike u osetljivosti na apetitivne draži ogledaju se u bržoj detekciji pozitivnih stimulusa i aktiviranju pristupajućeg ponašanja. Dakle, pozitivna valenca

povratnih informacija je u kombinaciji sa povišenim BAS-om smanjila doživljaj ugroženosti, što je očekivan nalaz. Takav obrazac rezultata zabeležen je i u neutralnom uslovu, međutim, čini se da je neodređenost poruka delovala tako da na kraju ta veza bude prilično niskog intenziteta i neznčajna. Kako su osobe visoke BAS reaktivnosti karakteristične po lakšem prepoznavanju moguće kazne, kao i po umešnosti izbegavanja iste, verovatno je to bio razlog što je povišenje u BAS-u bilo istovremeno praćeno izraženijom percepcijom opasnosti. I na ovom mestu može se naslutiti protektivna uloga izražene BAS senzitivnosti, koja pojaćava ili smanjuje negativno rasuđivanje u zavisnosti od prirode socijalnih poruka.

Nezavisni i interakcijski efekti individualnih i situacionih faktora na pojavu stanja socijalne anksioznosti

Prema rezultatima ovog istraživanja, situaciona socijalna anksioznost uslovljena je jedino dispozicionim karakteristikama lićnosti. Na prvom mestu, to su BIS i Blokiranje (umereni efekti), a slede ih Bećanje (nizak efekat) i depresivnost (slab efekat). Spoljašnje odrednice ponašanja, uključene kao glavni situacioni ćinioci, nisu se pokazale bitnim ni u jednom od modela. Dakle, ne postoje znaćajni, kako generalni, tako i samostalni efekti eksperimentalnih manipulacija na doživljaj socijalne anksioznosti. Ni interreagovanje sa osobinama lićnosti nije se pokazalo vaćnim u predvićanju trenutnog afektivnog odgovora. Moće se primetiti da je zabelećen isti skup znaćajnih prediktora, kao i redosled njihove vaćnosti kao i u slućaju pristrasnosti u rasuđivanju. Na osnovu toga moće se izvesti zakljućak da je povićen BIS, Blokiranje, Bećanje i depresivnost lićnosna osnova za pojavu specifićne kognitivno-afektivne reakcije na socijalni stimulus straha. Pri tom, iako valenca dobijene procene nema relevantnu ulogu, moće se smatrati da je eksperimentalna procedura delovala u očekivanom smeru, tj. da je uspešno indukovala doživljaj društvene pretnje i socijalne nelagodnosti.

Rezultat o vaćnosti sistema detekcije mogućeg ugroćavanja, kao i pojedinih sistema defanzivnog izbegavanja u pojavi opservacione socijalne anksioznosti, pruća podršku shvatanju prema kome je socijalna anksioznost, pod odrećenim uslovima, kombinacija anksioznosti i straha. Osim toga, karakteristike socijalne anksioznosti, kao što su doživljaj anksioznosti i potencijalno izbegavanje, istovremeno su karakteristike BIS

i FFFS sistema. O tome izveštavaju i postojeći radovi (npr. Craske, 1991; Hook & Valentiner, 2002; Kimbrel, 2008, 2012; Ly, 2011; Lundh & Ost, 1997). Zanimljivo je odsustvo relevantne uloge BAS u predikciji pomenutog tipa socijalne anksioznosti. Iako još uvek ne postoji konsenzus oko važnosti BAS-a za pojavu socijalno anksioznog stanja, rezultat ovog istraživanja ukazuje da on nije relevantan za doživljaj opservacione socijalne anksioznosti. No, usled nedostatka empirijske građe na tu temu, donošenje konačnog zaključka o ulozi BAS-a u objašnjenju i predviđanju navedenog stanja trebalo bi da se odloži bar za neko vreme. Naime, potrebna je serija budućih istraživanja u kojima bi se ova veza detaljno ispitala.

Posrednički efekti kognitivnih pristrasnosti u odnosu osobina ličnosti i stanja socijalne anksioznosti

Rezultati medijacione analize pokazali su da pristrasnosti u pažnji i memoriji ne ostvaruju posredničke efekte u relaciji osobina ličnosti i situacione socijalne anksioznosti ni u jednom od uslova eksperimentalne manipulacije. Ovi podaci kompatibilni su sa nalazima iz prethodnog eksperimenta. Međutim, u ovom istraživanju pristrasnosti u rasuđivanju, tj. procena verovatnoće javljanja negativnih društvenih događaja, ima ulogu medijatora u odnosu između pojedinih osobina ličnosti i trenutnog nivoa socijalne anksioznosti. Konkretnije, efekti BIS-a, Bežanja i Blokiranja na doživljaj anksioznosti potpuno su posredovani procenom verovatnoće javljanja neugodnih dešavanja u situaciji društvene opasnosti i dobijene pozitivne evaluacije. Osim toga, ista vrsta efekta zabeležena je između BIS-a i socijalno anksioznog stanja u situaciji sa neutralnim procenama. U svim slučajevima reč je o potpunim medijacijama, a veze su pozitivnog smera.

Može se zaključiti da su navedeni rezultati jednim delom potvrdili pretpostavku MMSA-a o posredničkoj ulozi negativnih kognitivnih pristrasnosti u vezi između dimenzija ličnosti i socijalno anksioznog iskustva. Međutim, interesantno je to što je medijacioni model potvrđen u grupi sa pozitivnim povrtanim informacijama (delimično i neutralnim), ali ne i u grupi sa negativnim socijalnim evaluacijama. Uvidom u detaljnije analize utvrđeno je da, u situaciji socijalnog ugrožavanja koja je bila karakteristična po negativnom vrednovanju, ne postoje značajne korelacije između BIS-a, Bežanja i socijalne

anksioznosti, dok je korelacija sa Blokiranjem na samoj granici statističke značajnosti ($p = .050$). Osim toga, izostala je značajna veza između pretpostavljenih medijatora i kriterijuma nakon statističke kontrole efekata osobina ličnosti na doživljaj anksioznosti. Zbog toga je dobijen rezultat koji upućuje na neznačajnost predloženog medijacionog modela. Na osnovu toga može se pretpostaviti da je u grupi sa negativnim procenama došlo do pojave određenih kognitivnih i afektivnih stanja koja su mogla uticati na „maskiranje” značajne veze između osobina ličnosti i socijalno anksioznog doživljaja. Drugim rečima, pored očekivanog medijatorskog odnosa kognicije i afekta, moguća je i moderatorski doprinos drugih varijabli. Uverenje i zabrinutost studenata da će negativni ishod procene imati nepovoljne implikacije za kasnija akademska postignuća, anticipacija neuspeha u sličnim situacijama, osećanje potištenosti, razočaranosti, ljutnje i srama – mogući su razlozi „prigušivanja” te veze. Ne bi trebalo zanemariti da je procena kognitivne obrade i afektivnog stanja vršena retrospektivno, te da je bilo prostora za naknadnu rekapitulaciju cele situacije i pojavu određenih misli i emocija. Takođe, imajući u vidu specifičnosti samih događaja, nameće se zanimljivo pitanje o aktiviranju takmičarskih sklonosti studenata i potrebi za samodokazivanjem kroz nizanje uspeha. Kako ishodi procena nisu bili jednaki za sve, očekivana je pojava izvesnog stepena agresivnosti i hostilnosti, kao i određenih stavova prema kolegama i profesorima nakon završetka izlaganja. Međutim, ovim istraživanjem to nije detektovano, tako da navedeno ostaje na nivou pretpostavki, koje bi trebalo detaljnije ispitati u predstojećim istraživanjima. U tom smislu, primena drugačijeg istraživačkog dizajna bila bi od koristi. Uvođenje procene kognicije i afekata pre i nakon prolaska kroz određene situacije, kao i uključivanje kontrolne grupe, dalo bi više informacija o relacijama između pomenutih konstrukata.

ZAKLJUČAK

Uopšteno govoreći, rezultati drugog eksperimenta pružaju korisne informacije za razumevanje dijade osoba i situacija. Nije zabeležen jedinstven obrazac podataka koji važi za kognitivni i afektivni domen ličnosti. Međutim, Blokiranje i BIS (osim za memoriju) izdvajaju se kao bitni za predikciju pristrasnosti na različitim nivoima kognitivne obrade, kao i socijalno anksioznog doživljaja. Osim toga, nalazi sugerišu skoro

podjednaku relevantnost BIS-a, Blokiranja, Bežanja i depresivnosti za predikciju procene socijalne pretnje i trenutnog nivoa socijalno anksioznog iskustva. BIS, Blokiranje, Bežanje i depresivnost ostvaruju značajne veze sa afektivnim procesiranjem i emocionalnim stanjem bez obzira na nivo situacione provokacije, dok efekti BAS-a i Borbe svoj smisao dobijaju tek u interakciji sa evaluacijama profesora (kao i Blokiranje u sklopu rezultata za predviđanje pristrasnosti u memoriji). I na kraju, efekti BIS-a, Blokiranja i Bežanja u potpunosti su posredovani procenom verovatnoće pojave negativnih iskustava, ali samo u društvenom kontekstu pozitivnih i neutralnih povratnih informacija.

Dobijeni nalazi usmeravaju donošenje zaključaka u više pravaca. Najpre, važnost jednodimenzionalnog ili mutidimenzionalnog pristupa u objašnjenju kognitivne obrade i afektivnih stanja karakterističnih za socijalnu anksioznost zavisi od toga koji domen ličnosti (pažnja, memorija, rasuđivanje i emocije) je u pitanju i u kakvom društvenom setingu se ponašanje odvija. Naime, neke situacije su toliko društveno ugrožavajuće da razlike u kvalitetu evaluacija datih od strane autoriteta gube na značaju, dok se u prvi plan izdvajaju personalni faktori. Drugim rečima, procena dobijena od strane nastavnika očigledno predstavlja snažni socijalni stimulus, nakon čega tip povratnih informacija ne igra važnu ulogu, već se percepcija pretnje i socijalno anksiozno iskustvo određuje u skladu sa osobinama ličnosti. Moguće je da bi se dobila drugačija slika rezultata da su fidbek davale osobe koje nisu toliko povezane sa hijerarhijom obrazovnog sistema. Zanimljivo bi bilo da se u narednim istraživanjima uključe različiti nivoi socijalne pretnje (npr. procena autoriteta, starijih kolega sa studija, procena „oči u oči”, pismena evaluacija i sl.), pa da se onda ispita uloga povratnih informacija u određenju doživljaja društvene opasnosti i socijalne nelagodnosti.

Podaci o individualnim razlikama u procesiranju afektivno obojenog materijala nakon događaja jasno ukazuju da je kognitivna obrada kongruentna sa osobinama ličnosti. Ovo je važan nalaz, naročito ako uzmemo u obzir rezultate iz prvog eksperimenta i priču o malim ili neznatnim korelacijama između afektivnog procesiranja i temeljne strukture ličnosti. U ovom istraživanju ne samo da je dobijen znatno veći broj značajnih korelacija, već su one i izraženije. To može da ukazuje na važnost razlika između socijalnih događaja i njihov uticaj na kognitivnu obradu, odnosno na razliku između „anticipatornog” procesiranja i procesiranja nakon događaja. Međutim, da bi se

adekvatno ispitala razlika u navedenim načinima obrade podataka, potrebno je u budućim istraživanjima primeniti drugačiji vid procene. Naime, pažnja je u oba eksperimenta procenjivana na način koji ne omogućava donošenje konačnih i nedvosmislenih zaključaka o tome šta se zapravo dešavalo na nivou pažnje tokom odigravanja relevantnih društvenih okolnosti. Konkretnije, pažnja je procenjivana samo u kraćem vremenskom intervalu. Sasvim je moguće da su se u različitim fazama istraživanja aktivirali različiti afekti, a da to nije detektovano. Stoga primena Testa tačkom je višestruko ograničena. Vreme reakcije predstavlja indirektnu meru pažnje, jer se beleži nakon prezentovanja stimulusa, a zavisi i od individualnih razlika u brzini davanja odgovora. DPT procenjuje pažnju u jednom datom trenutku, bez mogućnosti kontinuiranog merenja. U cilju valjanijeg ispitivanja pažnje, preporučuje se primena Eye-tracking (ET; praćenje očnih pokreta), jer su njime otklonjene navedene slabosti. ET direktno i kontinuirano procenjuje pažnju, tako da se dobija detaljniji uvid u mehanizme pažnje. Stoga preporuka za predstojeća istraživanja ide u pravcu primene ET-a, jer se on smatra „najmoćnijim” instrumentom za ispitivanje pažnje.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Glavna pitanja postavljena u ovom radu tiču se odnosa individualnih i situacionih činilaca u određenju kognitivno-afektivnog odgovora na prisustvo pretnje samopoštovanju u društvenom setingu. Poredeći oba istraživanja može se zaključiti da rezultati potvrđuju uspešnost eksperimentalnih manipulacija. U prvom eksperimentu efikasno je isprovocirana potencijalna društvena opasnost, koja nije bila primetna u svim ispitivanim domenima (pažnja i memorija), ali jeste na nivou rasuđivanja i doživljaja društvene nelagodnosti. Iako se u drugom eksperimentu ne beleži značajna samostalna uloga situacionog konteksta ni na jedan od ispitivanih kognitivno-afektivnih aspekata ličnosti, ipak se može govoriti o uspešno izazvanoj realnoj socijalnoj pretnji, jer su u prvom redu aktivirani sistemi odbrane od opasnosti. Uprkos izvesnim razlikama u aktivaciji ličnosnih sistema u određenju kognitivno-afektivne reakcije u različitim društvenim okolnostima, podaci iz oba istraživanja ukazuju na slabe efekte sadejstva ličnosnih i situacionih faktora u određenju karakteristika pažnje i memorije. Međutim, to nije razlog da takve efekte proglasimo nevažnim jer, kako navodi Funder (Funder, 2006),

nije ni za očekivati jake i lako detektovane efekte interreagovanja različitih grupa činilaca koji su predviđeni složenim modelima. Stoga replikabilnost ovih nalaza u narednim istraživanjima predstavlja meru njihove pouzdanosti. U ovom trenutku, dobijeni nalazi korisni su za postavljanje početnih pretpostavki o predikciji kognitivne obrade na osnovu međusobnog odnosa relativno trajnih odlika ličnosti i sredinskih karakteristika, što je izostavljeno MMSA-om. Ujedno, ovo bi bila jedna od implikacija dobijenih rezultata za MMSA. Dakle, eksperimentalne manipulacije same po sebi nisu bile dovoljne u izazivanju specifičnih obrazaca pažnje i memorije. Međutim, sasvim je moguće da su svi na približno isti način doživeli potencijalno i aktuelno socijalno ugrožavanje i da su zbog toga smanjene individualne razlike. Time se može objasniti i odsustvo značajnih efekata osobina ličnosti koje se dovode u vezu sa kognitivnom obradom pojedinih vrsta materijala.

Analizom dobijenih rezultata može se ustanoviti da je interakcija ispitivanih grupa faktora pogodnija za objašnjenje procesa pažnje i memorije u situacijama najavljenog i tekućeg izlaganja, u odnosu na nezavisno dejstvo osobina ličnosti i sredinskih okolnosti. Za predikciju negativnih pristrasnosti u rasuđivanju, u situaciji anticipacije društvene opasnosti, pokazuju se relevantnim samostalni uticaji uslova manipulacije i personoloških činilaca, kao i pojedini efekti sadejstva između BIS-a (Blokiranja) i situacije na procenu uznemirenosti pojavom predviđenih neprijatnih događaja. Za razliku od toga, u situaciji aktuelnog društvenog ugrožavanja, predikcija oba aspekta negativnih pristrasnosti u rasuđivanju oslanja se isključivo na ličnosne varijable (BIS, Bežanje, Blokiranje i BDI). Razlika u strukturi rezultata može se objasniti razlikama u situacionim provokacijama i načinu njihove percepcije. Naime, prisustvo kontrolnog uslova u prvom eksperimentu uslovalo je isticanje važnosti situacionog konteksta, kao i njegove interakcije sa sistemima ličnosti postuliranim rRST-om u predikciji opažanja događaja kao pretećih. Kako je u drugom eksperimentu izostao takav nivo manipualcije, nalazi odražavaju doživljavanje različitih situacionih provokacija kao podjednako pretećih. Drugim rečima, pre bi se očekivala važnost situacije i njenog intereagovanja sa ličnosnim činocima u slučaju uključivanja i kontrolnog uslova. Iz ovoga proizilazi preporuka za naredna istraživanja u pravcu uključivanja različitih nivoa pretnje, kao i odsustva iste. Aktivacija sistema detekcije opasnosti (BIS), kao i sistema odbrane od ugrožavanja

(Blokiranje i Bežanje), govori u prilog tome da nastup pred profesorima predstavlja socijalni stimulus straha. Interesantno je zapaziti da se i u okviru prvog istraživanja pored BIS-a izdvaja i Blokiranje kao značajni pozitivni korelat obe komponente rasuđivanja, što znači da je i situacija potencijalne društvene opasnosti doživljena kao realno ugrožavanje. Kada je u pitanju stanje socijalne anksioznosti, u prvom eksperimentu se beleži samostalni efekat uslova koji je visokog intenziteta, kao i nezavisni efekti BAS-a, depresivnosti i BIS-a. Interakcije nisu detektovane. U drugom eksperimentu, situacija nema nikakvog značaja u predikciji doživljaja socijalne nelagodnosti, a od personoloških činilaca se izdvajaju BIS, Blokiranje, Bežanje i depresivnost. Ako se uzme u razmatranje samostalni doprinos situacije, može se zaključiti da je za izazivanje socijalno anksioznog odgovora potreban izvestan nivo provokacije, tj. prisustvo aktivirajućeg događaja. Kako su u drugom eksperimentu sve tri situacije doživljene kao ista provokacija, onda je sasvim očekivan izostanak samostalnog efekta situacije, kao i efekat njenog sadejstva sa drugim varijablama iz modela. Interesantno je primetiti da razliku u ličnosnim odrednicama osećanja socijalne anksioznosti čini primarna aktivacija BAS-a u situaciji potencijalne pretnje, dok se u okolnosti aktuelne opasnosti po samopoštovanje njegova uloga pokazuje nebitnom. Naime, u oba društvena setinga pojavljuje se relevantna uloga BIS-a, Blokiranja i depresivnosti, ali ne i BAS-a i Bežanja. Aktivacija BAS-a je karakteristična za prvu situaciju, a pokretanje Bežanja za drugu. Izgleda da protektivna uloga BAS-a ima dejstva samo u uslovima kada očekujemo da ćemo biti evaluirani od strane autoriteta. U situaciji „oči u oči” sistemi odbrane imaju primarni status, te je važnost BAS-a zanemarljiv. Na osnovu iznetog može se reći da se važnost ovog rada ogleda u sticanju uvida u to koje grupe činilaca i na koji način određuju kognitivnu obradu sadržaja i afektivnog odgovora u relevantnim društvenim situacijama. Pri tom, te informacije mogu poslužiti u formulisanju specifičnih hipoteza u okviru MMSA-a. Pored toga, vrednost dobijenih podataka ogleda se i u primenljivosti MMSA-a na relevantne društvene situacije, kao što su najava i aktuelna procena u akademskom okruženju, ali i drugim životnim situacijama slične vrste (npr. iznošenje misli i ideja u poslovnom kontekstu). Kako su ovim radom obuhvaćene situacije koje izazivaju opservacionu socijalnu anksioznost, bilo bi od značaja ispitati primenljivost ovog modela u okolnostima socijalne

anksioznosti u interakcijama (npr. heteroseksualna anksioznost, anksioznost pri razgovoru sa strancima i sl).

Postavlja se pitanje kakve implikacije imaju dobijeni podaci na status koncepta anksioznosti. Najpre, može se reći da socijalna anksioznost pod izvesnim uslovima predstavlja kombinaciju anksioznosti i straha. Time je na neki način razrešena jedna od dilema koja se tiče konceptualizacije socijalne anksioznosti. Dakle, da li će socijalna anksioznost predstavljati osećanje anksioznosti, straha ili njihove međusobne kombinacije zavisi od situacionih odrednica. Drugo, ali ne manje bitno, rezultati iz drugog eksperimenta daju potvrdu shvatanjima da je socijalna anksioznost u osnovi zabrinutost oko procene generalno. To znači da za pojavu doživljaja socijalne anksioznosti nije bitan kvalitet dobijene procene (negativna, pozitivna i neutralna), već ko je procenjivač. Iako je prema dominantnim gledištima (npr. Clark & Wells, 1995; Rapee & Heimberg, 1997) strah od negativne procene suštinska odlika socijalne anksioznosti, rezultati ovog istraživanja idu u prilog relativno novijim shvatanjima (npr. Weeks et al., 2008a; Weeks et al., 2008b), prema kojima je strah od procene uopšteno osnova ovog stanja.

Nedostaje odgovor na još jedno od bitnih pitanja. Kakve su implikacije rezultata za rRST? Kao prvo, nalazi koji se tiču predikcije emocionalne reakcije na određene tipove stimulusa ukazuju na razliku između anksioznosti i straha. Preciznije rečeno, aktivacija BIS-a (+) u odgovoru na potencijalnu pretnju, uz odsustvo pokretanja FFFS-a, govori o doživljaju anksioznosti. S druge strane, izdavanje BIS-a, Blokiranja i Bežanja u modelima za predikciju afektivne reakcije na realnu opasnost ide u prilog pojavi osećanja straha. U skladu s tim, potrebno je napomenuti da rezultati odražavaju razliku i u tipovima socijalnih stimulusa. Naime, dok situacija anticipiranog nastupa pred profesorima predstavlja stimulus anksioznosti, okolnost aktuelne procene od strane autoriteta reprezentuje društveni stimulus straha. Osim toga, „trijas” BIS-a, Blokiranja i Bežanja potvrđuje međusobnu zavisnost ovih sistema u pokretanju neugodnih osećanja. Kao što Smederevac i saradnici navode, „preklapanje između BIS-a, Blokiranja i Bežanja ne može biti izbegnuto, kako na nivou prepoznavanja i razlikovanja ponašanja i emocija, tako i na nivou upitničkih procena” (Smederevac et al., 2014, p. 16). Podatak o zajedničkoj aktivaciji BIS-a (+) i BAS-a (-) u pokretanju afektivnog odgovora na potencijalnu ugroženost više se slaže sa pretpostavkama RST-a (Gray, 1982; prema Smederevac et al.,

2014), nego sa predviđanjima rRST-a. I na kraju, uočljiva je prisutnost BIS-a u gotovo svim modelima kojima se objašnjava pojava kognitivnih pristrasnosti i socijalno-anksioznog odgovora na različite signale društvene opasnosti. Na temelju ovog nalaza može se zaključiti da je pretnja detektovana u skoro svakom domenu kognitivnog i afektivnog funkcionisanja, te da je aktivacija BIS-a nužna u pokretnja ostalih sistema ličnosti, naročito u uslovima mogućeg ili stvarnog „udarca” samopoštovanju pojedinca, tj. u okolnostima kada je osoba prinuđena da reaguje. Dakle, vrednost ovog rada sastoji se u proveru određenih pretpostavki rRST-a u relevantnim društvenim okolnostima, kao i potvrdi istih.

Iako dobijeni nalazi jednim delom potvrđuju pretpostavke MMSA-a, može se reći da oni predstavljaju početak u uobličavanju konačnog odgovora na postavljena pitanja i da nude korisne smernice za organizaciju budućih istraživanja. Uprkos tome što su istraživanja ovog tipa praćena brojnim problemima različite prirode (organizacija istraživanja, kontrola eksperimentalnih uslova, veličina uzorka, etička pitanja i dr), ona nesumnjivo predstavljaju jedan od adekvatnijih načina ispitivanja problematike socijalno anksioznog fenomena. Međutim, sprovedena istraživanja nisu lišena ograničenja, te ćemo osvrtom na njih istovremeno ukazati na preporuke za predstojeće istraživačke poduhvate.

Prvo od njih tiče se prirode korišćenog uzorka. Studenti psihologije ne predstavljaju dovoljno reprezentativan uzorak opšte populacije iz razloga o kojima je diskutovano u okviru rezultata prvog eksperimenta. Stoga, podaci ovih istraživanja imaju limitiranu uopštljivost. Iz tog razloga neophodno je dobijene nalaze proveriti na većem broju ispitanika iz opšte populacije (npr. različite starosti, nivoa obrazovanja i sl). S obzirom na to da je MMSA razvijen u cilju objašnjenja i predviđanja nastanka socijalne fobije, bilo bi od značaja njegove osnovne postavke proveriti na uzorcima iz kliničke populacije. Postojeća literatura ne beleži takva istraživanja. Prema tome, u tu svrhu bilo bi korisno obuhvatiti različite kategorije socijalno anksioznih poremećaja i utvrditi individualne razlike u afektivnom procesiranju i doživljaju socijalne nelagodnosti u određenim društvenim setinzima. Na taj način ne bi se dobila samo veća varijabilnost u individualnim razlikama, već bi komparacija rezultata omogućila sticanje boljeg uvida u prirodu razlika kognitivno-afektivnih obrazaca u okviru socijalno anksiozne epizode.

Naime, neophodna je serija pažljivo osmišljenih istraživanja, čiji bi rezultati pomogli u „raskrinkavanju” mehanizama koji stoje u osnovi relacija osobe, situacija i ponašanja, predloženih od strane MMSA-a.

Kao što su rezultati pokazali, predlog za uključivanje stanja depresivnosti u model čini se opravdanim. Međutim, u ovom trenutku daleko smo od preciznih predikcija koje se tiču međusobnog odnosa bazične strukture ličnosti i depresivne simptomatologije i njegovog uticaja na uobličavanje konačnog kognitivno-afektivnog odgovora na pojedine socijalne stresore. Videli smo da ispitivanje nezavisnog doprinosa dispozicionih odlika i prolaznih stanja ne daje dovoljno informacija. Zato su predloženi drugačiji pristupi ispitivanja (npr. moderatorski, medijatorski).

Jedna od važnijih preporuka za istraživanja koja su pred nama odnosi se na primenu bihevioralnih mera. Kada je bilo reči o vezi između osobina ličnosti i procesiranja afektivno zasićenog materijala, načeli smo priču o drugačijem načinu procene Grejevih konstrukata ličnosti. Naime, bilo je reči o uvođenju bihevioralnih zadataka, koji bi služili kao zamena merama dobijenim samoprocenom. Inostrana istraživanja u tu svrhu koriste različite bihevioralne, kao i „fiziološke” zadatke (npr. Point Scoring Reaction Time Task – PSRTT; Avila, 2001; Colder & O’Connor, 2004; Continuous Performance Task – CPT; Colder & O’Connor, 2004; Fowles, 1983). Dakle, pored bihevioralnih i fizioloških indikatora BIS, BAS i FFFS osetljivosti, potrebno je uvesti i takav vid procene za emocionalna stanja. Na taj način bi se u drugačijem istraživačkom kontekstu ispitale veze između bazične strukture ličnosti, kognitivne obrade i afektivnih stanja, a samim tim bi se dobilo više informacija o procesima i mehanizmima koji leže u osnovi pomenutih relacija.

Već je u delu o diskusiji rezultata iz prvog eksperimenta skrenuta pažnja na važnost korišćenja slikovnih stimulusa različitog intenziteta radi utvrđivanja efekata situacije na javljanje pristrasnosti u pažnji prema određenim sadržajima. Bilo bi zanimljivo uporediti ove rezultate sa nalazima dobijenim iz takvih istraživanja. Pored toga, u Zadatku slobodnog prisećanja izostali su neutralni stimulusi, dok su u okviru upitnika za procenu pristrasnosti u rasuđivanju bili uključeni samo negativni društveni događaji. Stoga bi dopuna sa pozitivnim i neutralnim stimulusima (događajima) dala više informacija o tim nivoima kognitivne obrade.

Na osnovu svega može se zaključiti da postoje brojne mogućnosti za ispitivanje osnovnih postavki Medijacionog modela socijalne anksioznosti. Ovim smo radom ukazali na značaj ove problematike i otvorili nove puteve njenog proučavanja.

REFERENCE

- Abdel-Khalek, A. M., & Alansari, B. M. (2004). Gender differences in anxiety among undergraduates from ten Arab countries. *Social Behavior and Personality: An international journal*, *32*, 649–656.
- Aderka I. M., Haker A., Marom S., Hermesh H., & Gilboa-Schechtman E. (2013). Information-seeking bias in social anxiety disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, *122*, 7–12.
- Alden, L. E., & Taylor, C. T. (2004). Interpersonal processes in social phobia. *Clinical Psychology Review*, *24*, 857–882.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Amir, N., & Bomyea, J. (2010). Cognitive bias in social anxiety disorder. In S. G. Hoffmann & P. M. Dibartolo (Eds.), *Social anxiety: Clinical, developmental, and social perspectives* (pp. 373–393, 2nd ed.). Amsterdam: Academic/Elsevier.
- Amir, N., Beard, C., & Bower, E. (2005). Interpretation bias and social anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, *29*(4), 433–443.
- Amir, N., Foa, E.B., & Coles, M.E. (1998a). Automatic activation and strategic avoidance of threat-relevant information in social phobia. *Journal of Abnormal Psychology*, *107*(2), 285–290.
- Amir, N., Foa, E.B., & Coles, M.E. (1998b). Negative interpretation bias in social phobia. *Behaviour Research and Therapy*, *36*(10), 945–957.
- Asendorpf, J. B. (1990). The expression of shyness and embarrassment. In W. R. Crozier (Ed.), *Shyness and embarrassment: Perspectives from social psychology* (pp. 87–118). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Avila, C. (2001). Distinguishing BIS-mediated and BAS-mediated disinhibition mechanisms: A comparison of disinhibition models of Gray (1981, 1987) and of Patterson and Newman (1993). *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*, 311–324.
- Avila, C., & Torrubia, R. (2008). Performance and conditioning studies. In P. Corr (Ed.), *Reinforcement sensitivity theory of personality* (pp. 228–260). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bander, K. W., Steinke, G. V., Allen, G. J., & Mosher, D. L. (1975). Evaluation of three dating-specific treatment approaches for heterosexual dating anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *45*, 259–265.
- Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
- Bargh, J. A., & Pratto, F. (1986). Individual construct accessibility and perceptual selection. *Journal of Experimental Social Psychology*, *22*, 293–311.
- Bargh, J. A., Lombardi, W. J., & Higgins, E. I. (1988). Automaticity of chronically accessible constructs in Person X Situation effects on person perception: It's just a matter of time. *Journal of Personality and Social Psychology*, *55*, 599–605.
- Bar-Haim, Y., Lamy, D., Pergamin, L., Bakermans-Kranenburg, M., & Van Ijzendoorn, M. (2007). Threat-related attentional bias in anxious and nonanxious individuals: A meta-analytic study. *Psychological Bulletin*, *133*, 1–24.
- Baumeister, R.F. (1998). The self. In D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (Eds), *The handbook of social psychology* (Vol. 1, pp. 680-740). New York: McGraw-Hill.

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, *117*, 497–529.
- Baumeister, R. F., & Tice, D. M. (1990). Anxiety and social exclusion. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *9*, 165–195.
- Beck, A. T., Emery, G., & Greenberg, R. L. (1985). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. New York: Basic Books.
- Beck, A.T., Steer, R.A., & Brown, G.K. (1996). *Manual for the Beck Depression Inventory-II*. San Antonio, TX: Psychological Corporation.
- Beck, A. T., Steer, R. A., & Garbin, M. G. (1988). Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five years of evaluation. *Clinical Psychology Review*, *8*, 77–100.
- Beidel, D. C., & Turner, S. M. (2007). *Shy children, phobic adults: Nature and treatment of social anxiety disorder* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Beidel, D. C., Turner, S. M., & Dancu, C. V. (1985). Physiological, cognitive and behavioral aspects of social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *23*(2), 109–117.
- Biederman, J., Rosenbaum, J. F., Hirshfeld, D. R., Faraone, S. V., Bolduc, E. A., Gersten, M., et al. (1990). Psychiatric correlates of behavioural inhibition in young children of parents with and without psychiatric disorders. *Archives of General Psychiatry*, *47*, 21–26.
- Bellack, A. S., & Hersen, M. (1979). *Research and practice in social skills training*. New York: Plenum.
- Bielak, T., & Moscovitch, A. D. (2012). Friend or Foe? Memory and Expectancy Biases for Faces in Social Anxiety. *Journal of Experimental Psychopathology*, *3*(1), 42–61.
- Bienvenu, O. J., & Stein, M. B. (2003). Personality and anxiety disorders. *Journal of Personality Disorders*, *17*, 139–151.
- Bienvenu, O. J., Nestadt, G., Samuels, J. F., Costa, P. T., Howard, W. T., & Eaton, W. (2001). Phobic, panic and major depressive disorders and the five-factor model of personality. *Journal of Nervous and Mental Disease*, *189*, 154–161.
- Bijttebier, P., Beck, I., Claes, L., & Vandereycken, W. (2009). Gray's reinforcement sensitivity theory as a framework for research on personality-psychopathology associations. *Clinical Psychology Review*, *29*, 421–430.
- Biro, M., Smederevac, S. i Novović, Z. (2009). *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Blaine, B., & Crocker, J. (1993). Self-esteem and self-serving biases in reactions to positive and negative events: An integrative review. In R.F. Baumeister (Ed.), *The self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 55–86). New York: Plenum Press.
- Blanchard, R. J., Flannelly, K. J. & Blanchard, D. C. (1986). Defensive behaviors of laboratory and wild rattus norvegicus. *Journal of Comparative Psychology*, *100*(2), 101–107.
- Bodroža, B. (2011). Samoafirmacija u službi održanja slike o sebi nakon pozitivne i negativne evaluacije ličnosti. *Primenjena psihologija*, *2*, 93–110.
- Bögels, S. M., Alden, L., Beidel, D., Clark, L., Pine, D., Stein, M., & Voncken, M. (2010). Social anxiety disorder: Questions and answers for the DSM-V. *Depression and Anxiety*, *27*, 168–189.

- Bower, G. H. (1981). Mood and memory. *American Psychologist*, *36*, 129–148.
- Bower, G. H. (1991). How might emotions affect learning? In S. Christianson (Ed.), *The handbook of emotion and memory* (pp. 3–31). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bradley, M. M., Greenwald, M. K., Petry, M. C., & Lang, P. J. (1992). Remembering pictures: Pleasure and arousal in memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, *18*, 379–390.
- Bradley, B. P., & Mogg, K. (1994). Mood and personality in recall of positive and negative information. *Behaviour Research and Therapy*, *32*, 137–141.
- Bradley, B. P., Mogg, K., Falla, S. J., & Hamilton, L. R. (1998). Attentional bias for threatening facial expressions in anxiety: Manipulation of stimulus duration. *Cognition and Emotion*, *12*, 737–753.
- Bradley, B. P., Mogg, K., White, J., Groom, C., & de Bono, J. (1999). Attentional bias for emotional faces in generalized anxiety disorder. *British Journal of Clinical Psychology*, *38*, 267–278.
- Brady, E. U., & Kendal, P. C. (1992). Comorbidity of anxiety and depression in children and adolescents. *Psychological Bulletin*, *111*(2), 244–255.
- Break, B. E., & Smith, S. H. (1983). Selective recall of self-descriptive traits by socially anxious and nonanxious females. *Social Behavior and Personality*, *11*, 71–76.
- Broadbent, D., & Broadbent, M. (1988). Anxiety and attentional bias: State and trait. *Cognition and Emotion*, *2*, 165–183.
- Brown, T. A., Chorpita, B. F., & Barlow, D. H. (1998). Structured relationships among dimensions of the DSM-IV anxiety and mood disorders and dimensions of negative affect, positive affect and autonomic arousal. *Journal of Abnormal Psychology*, *107*, 179–192.
- Burstein, M., Ameli-Grillon, L., & Merikangas, K. R. (2011). Shyness versus social phobia in U.S. youth. *Pediatrics*, *128*, 917–925.
- Buss, A. H. (1986). Two kinds of shyness. In R. Schwarzer (Ed.), *Self-related cognition in anxiety and motivation* (pp. 65–75). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Buttemore, R. N. (2009). *The evolved function of social anxiety: Detecting high stakes social interactions*. Dissertation theses. Michigan: The University of Michigan.
- Cacioppo, J. T., Glass, C. R., & Merluzzi, T. V. (1979). Self-statements and self-evaluations: A cognitive response analysis of heterosocial anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, *3*, 249–262.
- Calamaras, R. M. (2010). *Evaluating changes in attentional biases following cognitive behavioral therapy for social phobia*. Dissertation theses. Georgia State University.
- Campbell, J. D., Chew, B., & Scratchley, L. S. (1991). Cognitive and emotional reactions to daily events: The effects of self-esteem and self-complexity. *Journal of Personality*, *59*, 473–505.
- Campbell-Sills, L., Liverant, G. I., & Brown, T. A. (2004). Psychometric evaluation of the Behavioral Inhibition/Behavioral Activation Scales in a large sample of outpatients with anxiety and mood disorders. *Psychological Assessment*, *16*, 244–254.
- Cândeia, D. M., & Szentágotai-Tătar, A. (2014). Does shame-proneness enhance our understanding of social anxiety beyond classical cognitive constructs? *Transylvanian Journal of Psychology*, *15*(1), 33–47.

- Canli, T. (2004). Functional brain mapping of extraversion and neuroticism: Learning from individual differences in emotion processing. *Journal of Personality, 72*(6), 1105–1132.
- Canli, T., Sivers, H., Whitfield, S.L., Gotlib, I.H., & Gabrieli, J.D. (2002). Amygdala response to happy faces as a function of extraversion, *Science, 296*(5576), 2191.
- Canli, T., Zhao, Z., Desmond, J. E., Kang, E., Gross, J & Gabrieli, J. D. E. (2001). An fMRI study of personality influences on brain reactivity to emotional stimuli. *Behavioural Neuroscience, 115*(1), 32–42.
- Carducci, B. J. (1999). *Shyness: A bold new approach*. New York, NY: Harper Collins.
- Carr, A. T. (1974). Compulsive neurosis: A review of the literature. *Psychological Bulletin, 81*, 311–318.
- Carver, C. S., & White, T. L. (1994). Behavioral inhibition, behavioral activation, and affective responses to impending reward and punishment: The BIS/BAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*, 319–333.
- Chaikin, A., Sigler, E., & Derlega, V. (1974). Nonverbal mediators of teacher expectancy effect. *Journal of Personality and Social Psychology, 30*(1), 144–149.
- Chan, M. W. C., Ho, S. M. Y., Law, L. S. C., & Pau, B. K. Y. (2013). A visual dot-probe task as a measurement of attentional bias and its relationship with the symptoms of posttraumatic stress disorder among women with breast cancer. *Advances in Cancer: Research and Treatment, 1*–7.
- Chatterjee, S., Sunitha, T. A., Velayudhan, A., & Khanna, S. (1997). An investigation into the psychobiology of social phobia: Personality domains and serotonergic function. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 95*, 544–550.
- Chavira, D. A., Stein, M. B., & Malcarne, V. L. (2002). Scrutinizing the relationship between shyness and social phobia. *Journal of Anxiety Disorders, 16*, 585–598.
- Cheek, J. M., & Melchior, L. A. (1990). Shyness, Self-Esteem and Self-Consciousness. In H. Leitenberg (Ed.), *Handbook of Social and Evaluation Anxiety* (pp. 11–42). New York, Plenum Press.
- Chen, Y. P., Ehlers, A., Clark, D. M., & Mansell, W. (2002). Patients with generalized social phobia direct their attention away from faces. *Behaviour Research and Therapy, 40*(6), 677–687.
- Claeys, W. (1989). Social anxiety, evaluative threat, and incidental recall of trait words. *Anxiety Research, 2*, 27–43.
- Clark, J. V., & Arkowitz, H. (1975). Social anxiety and self-evaluation of interpersonal performance. *Psychological Reports, 36*, 211–221.
- Clark, L. A., & Watson, D. (1991). Tripartite model of anxiety and depression: Psychometric evidence and taxonomic implications. *Journal of Abnormal Psychology, 100*, 316–336.
- Clark, D. M., & Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope, & F. R. Schneier (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment and treatment* (pp. 69–93). New York: Guilford Press.
- Cloitre, M., & Liebowitz, M. R. (1991). Memory bias in panic disorder: an investigation of the cognitive avoidance hypothesis. *Cognitive Therapy and Research, 15*, 371–386.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Colder, C. R., & O'Connor, R. M. (2004). Gray's reinforcement sensitivity model and child psychopathology: Laboratory and questionnaire assessment of the BAS and BIS. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*, 435–451.
- Coles, M. E., & Horng, B. (2006). Social anxiety disorder. In M. Hersen, J. C. Thomas, & F. Andrasik (Eds.), *Comprehensive handbook of personality and psychopathology: Adult psychopathology*, Vol. 2 (pp. 138–153). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Coles, M. E., Gibb, B. E., & Heimberg, R. G. (2001). Psychometric evaluation of the Beck Depression Inventory in adults with social anxiety disorder. *Depression and Anxiety*, *14*, 145–148.
- Collins, A. K., Westra, A. H., Dozois, J. A. D., & Stewart, H. S. (2005). The validity of the brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Anxiety Disorders*, *19*, 345–359.
- Constans, J. I., Penn, D. L., Ihen, G. H., & Hope, D. A. (1999). Interpretive biases for ambiguous stimuli in social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *37*, 643–651.
- Cooper, M. R., & Langton, S. R. H. (2006). Attentional bias to angry faces using the dot-probe task? It depends when you look for it. *Behaviour Research and Therapy*, *44*, 1321–1329.
- Coplan, R. J., & Rubin, K. H. (2010). Social withdrawal and shyness in childhood: History, theories, definitions, and assessments. In K. H. Rubin & R. J. Coplan (Eds.), *The development of shyness and social withdrawal* (pp. 3–20). New York, NY: Guilford Press.
- Coplan, R. J., Wilson, J., Frohlick, S. L., & Zelenski, J. (2006). A person-oriented analysis of behavioural inhibition and behavioural activation in children. *Personality and Individual Differences*, *41*(5), 917–927.
- Corr, P. J. (2002). J. A. Gray's reinforcement sensitivity theory: Tests of the joint subsystems hypothesis of anxiety and impulsivity. *Personality and Individual Differences*, *33*, 511–532.
- Corr, P. J. (2004). Reinforcement sensitivity theory and personality. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *28*, 317–332.
- Costello, E., Mustillo, S., Erkanli, A., Keeler, G., & Angold, A. (2003). Prevalence and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence. *Archives of General Psychiatry*, *60*, 837–844.
- Cox, B. J., Clara, I. P., Sareen, J., & Stein, M. B. (2008). The structure of feared social situations among individuals with a lifetime diagnosis of social anxiety disorder in two independent nationally representative mental health surveys. *Behaviour Research and Therapy*, *46*, 477–486.
- Cox, B. J., MacPherson, P. S. R., & Enns, M. W. (2005). Psychiatric correlates of childhood shyness in a nationally representative sample. *Behaviour Research and Therapy*, *43*, 1019–1027.
- Cox, B. J., Pagura, J., Stein, M. B., & Sareen, J. (2009). The relationship between generalized social phobia and avoidant personality disorder in a national mental health survey. *Depression and Anxiety*, *26*(4), 354–362.
- Craik, F. I. M., & Tulving, E. (1975). Depth of processing and retention of words in episodic memory. *Journal of Experimental Psychology*, *104*, 268–294.
- Crozier, W. R. (1979). Shyness as a dimension of personality. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, *18*, 121–128.
- Curran, J. P. (1977). Skills training as an approach to the treatment of heterosexual-social anxiety. *Psychological Bulletin*, *84*, 140–157.

- Curran, J. P., Gilbert, F. S., & Little, L. M. (1976). A comparison between behavioral replication training and sensitivity training approaches to heterosexual dating anxiety. *Journal of Counseling Psychology, 23*, 190–196.
- Darvill, T. J., & Johnson, R. C. (1991). Optimism and perceived control of life events as related to personality. *Personality and Individual Differences, 12*, 951–954.
- Davidson, R. T., Hughes, D. C., George, L. K., & Blazer, D. G. (1994). The boundary of social phobia: Exploring the threshold. *Archives of General Psychiatry, 51*, 975–983.
- Davison, G. C., & Neal, J. M. (1974). *Abnormal Psychology: An eksperimental clinical approach*. New York: John Wiley & Sons.
- DePascalis, V., & Speranza, O. (2000). Personality effects on attentional shifts to emotional charged cues: ERP, behavioural and HR data. *Personality and Individual Differences, 29*, 217–238.
- Depue, R. A., & Collins. K. A. (1999). Neurobiology of the structure of personality: Dopamine, facilitation of incentive motivation, and extraversion. *Behavioral and Brain Sciences, 22*, 491–569.
- Derryberry, D., & Reed, M. A. (1994). Temperament and attention: Orienting toward and away from positive and negative signals. *Journal of Personality and Social Psychology, 66*, 1128–1139.
- Desrosiers, O., & Robinson, D. (1992). Memory and hedonic tone: “Personality” or “mood” congruence? *Psychological Medicine, 22*, 117–129.
- Dimoski, S. (2015). Socijalna anksioznost kod dece i odraslih koji mucaju. *Vojnosanitetski preglad, 21*(1), 75–96.
- Dinić, B. i Smederevac, S. (2009). Relacije kognitivnih motivacija i dimenzija ličnosti reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. *Primenjena psihologija, 2*(3), 273–286.
- Dragičević, R. (2001). *Pridevi sa značenjem ljudskih osobina u savremenom srpskom jeziku: tvorbena i semantička analiza*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Duke, D., Krishnan, M., Faith, M., & Storch, A. E. (2006). The psychometric properties of the Brief Fear of Negative Evaluation Scale. *Journal of Anxiety Disorders, 20*(6), 807–817.
- Edwards, S. L., Rapee, R. M., & Franklin, J. (2003). Postevent rumination and recall bias for a social performance event in high and low socially anxious individuals. *Cognitive Therapy and Research, 27*(6), 603–617.
- Endler, N. S. (1983). Interactionism: A personality model but not yet a theory. In M. M. Page (Ed.), *Personality – current theory and research*, (pp. 155–200). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Endler, N. S., & Okada, M. (1975). A multidimensional measure of trait anxiety: The S-R Inventory of General Trait Anxiousness. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 43*, 319–329.
- Endler, N. S., Hunt, J. McV., & Rosenstein, A. J. (1962). An S-R Inventory of Anxiousness. *Psychological Monographs, 76*, 1–33.
- Etkin, A., & Wager, T. D. (2007). Functional neuroimaging of anxiety: A meta-analysis of emotional processing in PTSD, social anxiety disorder, and specific phobia. *American Journal of Psychiatry, 164*, 1476–1488.
- Eysenck, M. W. (1997). *Anxiety and cognition. A unified theory*. East Sussex, UK: Psychology Press.

- Eysenck, M. W., & Byrne, A. (1994). Implicit memory bias, explicit memory bias, and anxiety. *Cognition and Emotion*, *8*, 415–431.
- Faytout, M., Tignol, J., Swendsen, J., Grabot, D., Aouizerate, B., & Lepine, J. P. (2007). Social phobia, fear of negative evaluation and harm avoidance. *European Psychiatry*, *22*, 75–79.
- Fehm, L., Schneiderb, G., & Hoyer, J. (2007). Is post-event processing specific for social anxiety? *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, *38*, 11–22.
- Finucane, A. M., Whiteman, M. C., & Power, M. J. (2010). The effect of happiness and sadness on alerting, orienting, and executive attention. *Journal of Attention Disorders*, *13*(6), 629–639.
- Fishman, S., & Nawas, M. (1973). Treatment of polysomatic or global problems by systematic desensitization. In R. Rubin (Ed.), *Advances in behavior therapy*. New York: Academic Press.
- Fleet, C., & Stein, M. B. (2004). Self-criticism and social phobia in the US National Comorbidity Survey. *Journal of Affect Disorders*, *82*(2), 227–234.
- Foa, B. A., & Kozak, M. J. (1986). Emotional processing of fear: Exposure to corrective information. *Psychological Bulletin*, *99*, 20–35.
- Ford, T., Goodman, R., & Meltzer, H. (2003). The British Child and Adolescent Mental Health Survey 1999: The prevalence of DSM–IV disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *42*, 1203–1211.
- Fowles, D. C. (1983). Appetitive motivational influences on heart rate. *Personality and Individual Differences*, *4*, 393–401.
- Fox, E., Lester, V., Russo, R., Bowles, R. J., Pichler, A., & Dutton, K. (2000). Facial expressions of emotion: Are angry faces detected more efficiently? *Cognition and Emotion*, *14*(1), 61–92.
- Fremouw, W., Gross, R., Monroe, J., & Rapp, S. (1982). Empirical subtypes of performance anxiety. *Behavioral Assessment*, *4*, 179–193.
- Funder, D. C. (2006). Towards a resolution of the personality triad: Persons, situations, and behaviors. *Journal of Research in Personality*, *40*, 21–34.
- Furmark, T. (2002). Social phobia: Overview of community surveys. *Acta Psychiatrica Scandinavica* *105*, 84–93.
- Furmark, T., Tillfors, M., Everz, P., Marteinsdottir, I., Gefvert, O., & Fredrikson, M. (1999). Social phobia in the general population: Prevalence and sociodemographic profile. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *34*, 416–424.
- Furmark, T., Tillfors, M., Garpenstrand, H., Marteinsdottir, I., Langstrom, B., Orelund, L., et al. (2004). Serotonin transporter polymorphism related to amygdala excitability and symptom severity in patients with social phobia. *Neuroscience Letters*, *362*, 189–192.
- Furmark, T., Tillfors, M., Marteinsdottir, I., Fischer, H., Pissiota, A., et al. (2002). Common changes in cerebral blood flow in patients with social phobia treated with citalopram or cognitive-behavioral therapy. *Archives of General Psychiatry*, *59*, 425–433.
- Furmark, T., Tillfors, M., Stattin, H., Ekselius, L., & Fredrikson, M. (2000). Social phobia subtypes in the general population revealed by cluster analysis. *Psychological Medicine*, *30*, 1335–1344.

- Galili L., Amir O., & Gilboa-Schechtman E. (2013). Acoustic properties of dominance and help seeking utterances in social anxiety. *Journal of Social and Clinical Psychology, 32*, 651–673.
- Gilbert, P. (2000). The relationship of shame, social anxiety and depression: The role of the evaluation of social rank. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 7*(3), 174–189.
- Gilbert, P. (2001). Evolution and social anxiety: The role of attraction, social competition, and social hierarchies. *Psychiatric Clinics of North America, 24*, 723–751.
- Gilbert, P., & Miles, J. N. (2000). Sensitivity to social put-down: It's relationship to perceptions of social rank, shame, social anxiety, depression, anger and selfother blame. *Personality and Individual Differences, 29*(4), 757–774.
- Gilboa-Schechtman, E., & Shachar-Lavie, I. (2013). More than a face: A unified theoretical perspective on nonverbal social cue processing in social anxiety. *Frontiers in Human Neuroscience, 7*, 904.
- Glanzer, M., & Cunitz, A.R. (1966). Two storage mechanisms in free recall. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 5*, 351–360.
- Glass, C. R., Merluzzi, T. V., Biever, J. L., & Larsen, K. H. (1982). Cognitive assessment of social anxiety: Development and validation of a self-assessment questionnaire. *Cognitive Therapy and Research, 6*, 37–56.
- Goeleven, E., DeRaedt, R., Leyman, L., & Verschuere, B. (2008). The karolinska directed emotional faces: A validation study. *Cognition and Emotion, 22*(6), 1094–1118.
- Gogić, D., Jovanović, V. i Novović, Z. (2009). Uloga anksioznosti u relaciji između potrebe za zaokruženošću i paranoidnosti. *Primenjena psihologija, 2*(4), 385–400.
- Gomez, R., & Cooper, A. (2008). Reinforcement sensitivity theory and mood induction studies. In P. Corr (Ed.), *Reinforcement sensitivity theory of personality* (pp. 291–316). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gomez, A. & Gomez, R. (2002). Personality traits of the behavioural approach and inhibition systems: Associations with processing of emotional stimuli. *Personality and Individual Differences, 32*, 1299–1316.
- Gomez, R., Cooper, A., McOrmond, R., & Tatlow, S. (2004). Gray's reinforcement sensitivity theory: Comparing the separable and joint subsystems hypotheses in the predictions of pleasant and unpleasant emotional information processing. *Personality and Individual Differences, 37*, 289–305.
- Gotlib, H. I., Kasch, K. L., Traill, S., Joormann, J. Arnow, B. A., & Johnson, S. L. (2004). Coherence and Specificity of Information-Processing Biases in Depression and Social Phobia. *Journal of Abnormal Psychology, 113*(3), 386–398.
- Gray, J. A. (1970). The psychophysiological basis of introversion-extraversion. *Behaviour Research and Therapy, 8*, 249–266.
- Gray, J. A. (1981). A critique of Eysenck's theory of personality. In H. J. Eysenck (Ed.), *A model for personality* (pp. 246–276). New York: Springer.
- Gray, J. A. (1987). *The psychology of fear and stress* (2nd ed.). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Gray, J. A. (1991). Neural systems, emotion, and personality. In J. Madden, IV (Ed.), *Neurobiology of learning, emotion, and affect* (pp. 273–306). New York: Raven Press.

- Gray, J. A., & McNaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety: An enquiry into the functions of the septo-hippocampal system* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Gray, J. A., & McNaughton, N. (2003). *The Neuropsychology of Anxiety*. Oxford, Oxford University Press.
- Haas, B. W., & Canli, T. (2008). Emotional memory function, personality structure and psychopathology: A neural system approach to the identification of vulnerability markers. *Brain Research Review*, *58*, 71–84.
- Haker A., Aderka I. M., Marom S., Hermesh H., & Gilboa-Schechtman E. (2013). Impression formation and revision in social anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, *28*(2), 133–139.
- Hamann, S., & Canli, T. (2004). Individual differences in emotion processing. *Current Opinion in Neurobiology*, *14*, 233–238.
- Haas, B. W., & Canli, T. (2008). Emotional memory function, personality structure and psychopathology: A neural system approach to the identification of vulnerability markers. *Brain Research Review*, *58*, 71–84.
- Hawton, K., Salkovskis, P. M., Kirk, J., & Clark, D. M. (1989). *Cognitive-behaviour therapy for psychiatric problems*. Oxford: Oxford University Press.
- Heimberg, R. G., Klosko, J. S., Dodge, C. S., Shadick, R., Becker, R. E., & Barlow, D. H. (1989). Anxiety disorders, depression, and attributional style: A further test of the specificity of depressive attributions. *Cognitive Therapy Research*, *13*, 21–36.
- Heimberg, R. G., Stein, M. B., Hiripi, E., & Kessler, R. C. (2000). Trends in the prevalence of social phobia in the United States: A synthetic cohort analysis of changes over four decades. *European Psychiatry*, *15*, 29–37.
- Heinrichs, N., & Hofman, S. G. (2001). Information processing in social phobia: A critical review. *Clinical Psychology Review*, *21*, 751–770.
- Heiser, N. A., Turner, S. M., & Beidel, D. C. (2003). Shyness: Relationship to social phobia and other psychiatric disorders. *Behaviour Research and Therapy*, *41*, 209–221.
- Henderson, L., & Zimbardo, P. G. (1998). Shyness. In H. S. Friedman, R. Schwartz, R. Cohen Silver, & D. Spiegel (Eds.), *Encyclopedia of mental health* (pp. 497–509). San Diego, CA: Academic Press.
- Higgins, E. T., & King, G. A. (1981). Accessibility of social constructs: Information-processing consequences of individual and contextual variability. In N. Cantor & J. F. Kihlstrom (Eds.), *Personality, cognition, and social interaction* (pp. 69–121). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Higgins, E. T., King, G. A., & Mavin, G. H. (1982). Individual construct accessibility and subjective impressions and recall. *Journal of Personality and Social Psychology*, *43*, 35–47.
- Hilmert, C. J., Christenfeld, N., & Kulik, J. A. (2002). Audience status moderates the effects of social support on cardiovascular reactivity during public speaking. *Annals of Behavioral Medicine*, *24*, 122–131.
- Hofmann, S. G., & Loh, R. (2006). The Tridimensional Personality Questionnaire: Changes during psychological treatment of social phobia. *Journal of Psychiatric Research*, *40*, 214–220.
- Hofmann, S. G., Heinrichs N., & Moscovitch, D. A. (2004). The nature and expression of social phobia: Toward a new classification. *Clinical Psychology Review*, *24*, 769–797.

- Holt, C. S., Heimberg, R. G., Hope, D. A., & Liebowitz, M. R. (1992). Situational domains of social phobia. *Journal of Anxiety Disorders, 6*, 63–77.
- Hook, J. N., & Valentiner, D.P. (2002). "Are specific and generalized social phobias qualitatively distinct?" *Clinical Psychology: Science and Practice, 9*, 379–395.
- Hughes, A. A., Heimberg, R. G., Coles, M. E., Gibb, B. E., Liebowitz, M. R., & Schneier, F. R. (2006). Relations of the factors of the tripartite model of anxiety and depression to types of social anxiety. *Behaviour Research and Therapy, 44*, 1629–1641.
- Huppert, J. D., Foa, E. B., Furr, J. M., Filip, J. C., & Mathews, A. (2003). Interpretation bias in social anxiety: A dimensional perspective. *Cognitive Therapy and Research, 27*, 569–577.
- Ingram, R. E., & Kendall, P. C. (1987). The cognitive side of anxiety. *Cognitive Therapy and Research, 11*, 523–536.
- Isaacowitz, D. M. (2006). Motivated gaze: The view from the gazer. *Current Directions in Psychological Science, 15*, 68–72.
- Jakić, M. i Ševa, N. (u pripremi): *Asocijativni rečnik pridevskih antonima u savremenom srpskom jeziku*.
- Janković, D. (2000). Konotativni aspekt značenja: Konstrukcija konotativnog diferencijala. *Psihologija, 1–2*, 221–238.
- Jovanović, V. (2012). *Efekat srećnog i disforičnog afekta i vulnerabilnosti za depresiju na proces pažnje: studija očnih pokreta*. Nepublikovana doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Kagan, J., Reznick, J. S., Snidman, N., Gibbons, J., & Johnson, M. O. (1988). Childhood derivatives of inhibition and lack of inhibition to the unfamiliar. *Child Development, 59*, 1580–1589.
- Kanai, Y., Sasagawa, S., Chen, J., Shimada, H., & Sakano, Y. (2010). Interpretation bias for ambiguous social behavior among individuals with high and low levels of social anxiety. *Cognitive Therapy and Research, 34*, 229–240.
- Kanter, N. J., & Goldfried, M. R. (1979). Relative effectiveness of rational restructuring and self-control desensitization in the reduction of interpersonal anxiety. *Behavior Therapy, 10*, 472–490.
- Kashdan, T. B. (2002). Social anxiety dimensions, neuroticism, and the contours of positive psychological functioning. *Cognitive Therapy and Research, 26*, 789–810.
- Kashdan, T. B. (2007). Social anxiety spectrum and diminished positive experiences: Theoretical synthesis and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 27*, 348–365.
- Kashdan, T. B., & Hofmann, S. G. (2008). The high-novelty-seeking, impulsive subtype of generalised social anxiety disorder. *Depression and Anxiety, 25*, 535–541.
- Kashdan, T. B., & Roberts, J. E. (2006). Affective outcomes in superficial and intimate interactions: Roles of social anxiety and curiosity. *Journal of Research in Personality, 40*(2), 140–167.
- Kashdan, T. B., & Steger, M. F. (2006). Expanding the topography of social anxiety: An experience-sampling assessment of positive emotions, positive events, and emotion suppression. *Psychological Science, 17*, 120–128.
- Kelley, C. M., & Lindsay, D. S. (1996). Conscious and unconscious forms of memory. In: E. L. Bjork, & R. A. Bjork (Eds.), *Memory* (pp. 33–63). San Diego, CA: Academic Press.
- Kerns, J. G. (2005). Pozitive Shizotypy and Emotion Processing. *Journal of Abnormal Psychology, 114*, 392–401.

- Kessler, R. C., Stang, P., Wittchen, H., Stein, M., & Walters, E. E. (1999). Lifetime comorbidities between social phobia and mood disorders in the U.S. National Comorbidity Survey. *Psychological Medicine, 29*, 555–567.
- Kim, S., Thibodeau, R., & Jorgensen, R. S. (2011). Shame, guilt, and depressive symptoms: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 137*(1), 68–96.
- Kimbrel, N. A. (2008). A model of the development and maintenance of generalized social phobia. *Clinical Psychology Review, 28*, 592–612.
- Kimbrel, N. A. (2009). *BIS, BAS, and Bias: The role of personality and cognition in Social Anxiety*. Dissertation theses. Greensboro: The Faculty of The Graduate School at The University of North Carolina.
- Kimbrel, N. A. (2012). BIS, BAS and Bias: The role of personality and cognitive bias in social anxiety. *Personality and Individual Differences, 52*, 395–400.
- Kimbrel, N. A., Cobb, A. R., Mitchell, J. T., Hundt, N. E., & Nelson-Gray, R. O. (2008). Sensitivity to punishment and low maternal care account for the link between bulimic and social anxiety symptomatology. *Eating Behaviors, 9*, 210–217.
- Kimbrel, N. A., Mitchell, J. T., & Nelson-Gray, R. O. (2010). An examination of the relationship between behavioral approach system (BAS) sensitivity and social interaction anxiety. *Journal of Anxiety Disorders, 24*, 372–378.
- Kindt, M., & Brosschot, J. F. (1997). Phobia-related cognitive bias for pictorial and linguistic stimuli. *Journal of Abnormal Psychology, 106*, 644–648.
- King, G. A., & Sorrentino, R. M. (1988). Uncertainty orientation and the relation between individual accessible constructs and person memory. *Social Cognition, 6*, 128–149.
- Knyazev, G. G., Wilson, G. D., & Slobodskaya, H. R. (2008). Behavioural activation and inhibition in social adjustment. In P. Corr (Ed.), *Reinforcement sensitivity theory of personality* (pp. 415–430). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolarević, A. i Pucar, S. (2009). Integrativni psihoterapijski – transakciono analitički i psihofarmakološki pristup lečenju socijalne fobije. *Engrami, 31*(1–2), 125–131.
- Kondas, O. (1967). Reduction of examination anxiety and "stage-fright" by group descnsitization and relaxation. *Behaviour Research and Therapy, 5*, 275–281.
- Koster, E. H. W., Crombez, G., Verschuere, B., & De Houwer, J. (2004). Selective attention to threat in the dot probe paradigm: Differentiating vigilance and difficulty to disengage. *Behaviour Research and Therapy, 42*(10), 1183–1192.
- Kostić, Đ. (1999). *Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika*. Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju.
- Kostić, Đ. (2001). *Korpus srpskog jezika*. Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju.
- Kovacs, M., Gatsonis, C., Paulauskas, S. L., & Richards, C. (1989). Depressive disorders in childhood: A longitudinal study of comorbidity with and risk for anxiety disorders. *Archives of General Psychiatry, 46*(9), 776–782.
- Krnetić, I. (2006). Evaluacija racionalno emotivno bihevioralne terapije socijalne anksioznosti: Istraživanje na pojedincu. U: Nešić, V. i sar. (ured.), *Primenjena psihologija* (zbornik radova) (str. 107–125). Filozofski fakultet, Niš.
- Krueger, R. F. (1999). The structure of common mental disorders. *Archives of General Psychiatry, 56*, 921–926.

- Krueger, R. F., Caspi, A., Moffitt, T. E., & Silva, P. A. (1998). The structure and stability of common mental disorders (DSM-III-R): A longitudinal-epidemiological study. *Journal of Abnormal Psychology, 107*, 216–227.
- Lalović, D. i Stanković, A. (2012). Neka svojstva kratkoročnog verbalnog pamćenja depresivnih pacijenata. *Psihološka istraživanja, 15*(1), 23–35.
- Lang, P. J. (1995). The emotion probe: Studies of motivation and attention. *American Psychologist, 50*, 372–385.
- Lang, P. J., Bradley, M. M., & Cuthbert, B. N. (1998). Emotion, motivation and psychophysiology. *Biological Psychiatry, 44*, 1248–1263.
- Lang, P. J., Davis, M., & Ohman, A. (2000). Fear and anxiety: Animal models and human cognitive psychophysiology. *Journal of Affective Disorders, 61*, 137–159.
- Lang, P. J., Greenwald, M. K., Bradley, M. M., & Hamm, A. O. (1993). Looking at pictures: Affective, facial, visceral and behavioral reactions. *Psychophysiology, 30*, 261–273.
- Layman, E. (1940). An item analysis of the adjustment questionnaire. *Journal of Psychology, 10*, 87–106.
- Leary, M. R. (1982). Social anxiety. In L. Wheeler (Ed.), *Review of personality and social psychology* (Vol. 3). Beverly Hills, Calif/Sage.
- Leary, M. R. (1983a). A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin, 9*, 371–376.
- Leary, M. R. (1983b). Social anxiousness: The construct and its measurement. *Journal of Personality Assessment, 47*(1), 66–75.
- Leary, M. R. (1996). *Self-presentation: Impression management and interpersonal behavior*. Oxford: Westview press.
- Leary, M. R. (2000). Social anxiety as an early warning system: A refinement and extension of the self-presentational theory of social anxiety. In: S. G. Hofman, & P. M. DiBartolo (Eds.), *Social phobia and social anxiety: An integration* (pp. 321–334). New York: Allyn & Bacon.
- Leary, M. R. (2001). Social anxiety as an early warning system: A refinement and extension of the self-presentation theory of social anxiety. In S. G. Hoffmann & P. M. DiBartolo (Eds.), *From social anxiety to social phobia: Multiple perspectives* (pp. 321–334). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Leary, M. R. (2010). Social Anxiety as an Early Warning System: A Refinement and Extension of the SelfPresentation Theory of Social Anxiety. In S. G. Hoffmann & P. M. DiBartolo (Eds.), *Social anxiety: Clinical, developmental, and social perspectives* (pp.471–486). London: Elsevier.
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1995). *Social anxiety*. New York: Guilford Press.
- LeDoux, J. E. (1995). Emotion: Clues from the brain. *Annual Review of Psychology, 46*, 209–235.
- LeDoux, J., & Phelps, E. (2008). Emotional networks in the brain. In M. Lewis, J. Haviland-Jones, & L. Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 159–179). New York, NY: Guilford Press.
- Lee, H-J. (2009). *Attentional biases in social anxiety: An investigation using the inattentive blindness paradigm*. A theses. The University of Texas at Austin.
- Lee, H-J., & Telch, M. J. (2008). Attentional biases in social anxiety: An investigation using the inattentive blindness paradigm. *Behaviour Research and Therapy, 46*, 819–835.

- Leitenberg, H. (Ed.). (1990). *Handbook of social and evaluation anxiety*. New York: Plenum.
- Lewis, M. (2001). Origins of the self-conscious child. In W. R. Crozier & L. E. Alden (Eds.), *International handbook of social anxiety: Concepts, research, and interventions relating to the self and shyness* (pp. 101–118). Sussex, England: Wiley.
- Liebowitz, M.R. (1987). Social phobia. *Modern Problems in Pharmacopsychiatry*, 22, 141–173.
- Lishman, W. A. (1972). Selective factors in memory. *Psychological Medicine*, 2, 248–253.
- Lucock, M. P., & Salkovskis, P. M. (1988). Cognitive factors and its treatment. *Behaviour Research and Therapy*, 26, 297–302.
- Lundh, L. G., & Ost, L. G. (1997). Explicit and implicit memory bias in social phobia. The role of subdiagnostic type. *Behaviour Research and Therapy*, 35(4), 305–317.
- Lundh, L. G., & Sperling, M. (2002). Social anxiety and the post-event processing of socially distressing events. *Cognitive Behaviour Therapy*, 31, 129–134.
- Lundqvist, D., & Litton, J. E. (1998). *The Averaged Karolinska Directed Emotional Faces – AKDEF [CD ROM]*. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Lutwak, N., & Ferrari, J. R. (1997). Shame-related social anxiety: Replicating a link with various social interaction measures. *Anxiety, stress, and coping*, 10(4), 335–340.
- Ly, C. (2011). *The relevance of reinforcement sensitivity theory to social anxiety and response to cognitive behavioural therapy for social anxiety disorder*. Dissertation theses. University of Tasmania.
- MacLeod, A. K., & Byrne, A. (1996). Anxiety, depression, and the anticipation of future positive and negative experiences. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 286–289.
- MacLeod, C., & Hagan, R. (1992). Individual differences in the selective processing of threatening information and emotional responses to a stressful life event. *Behaviour Research and Therapy*, 30, 151–161.
- MacLeod, C., & Mathews, A. (1988). Anxiety and the allocation of attention to threat. *Quarterly Journal of Eksperimental Psychology: Human Experimental Psychology*, 40(A), 653–670.
- MacLeod, C., Mathews, A., & Tata, P. (1986). Attentional bias in emotional disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 95, 15–20.
- MacLeod, C., & Rutherford, E. M. (1992). Anxiety and the selective processing of emotional information: mediating roles of awareness, trait and state variables, and personality relevance of stimulus materials. *Behaviour Research and Therapy*, 30, 479–491.
- Maki, M. K. (2003). *The effects of stress induction on pre-attentive and attentional bias for threat in social anxiety*. A thesis. The Graduate School The University of Maine.
- Mansell, W., & Clark, D. M. (1999). How do I appear to others? Social anxiety and the processing of the observable self. *Behaviour Research Therapy*, 37, 419–34.
- Mansell, W., Clark, D.M., Ehlers, A., & Chen, Y. (1999). Social anxiety and attention away from emotional faces. *Cognition and Emotion*, 16, 673–690.
- Markus, H. (1980). The self in thought and memory. In D. M. Wegner and R. R. Vallacher (Eds.), *The self in social psychology*. New York: Oxford University Press.
- Marshall, J. R., & Lipsett, S. (1994). *Social phobia: From shyness to stage fright*. New York, NY: Basic Books.

- Marteinsdottir, I., Tillfors, M., Furmark, T., Anderberg, U. M., & Ekselius, L. (2003). Personality dimensions measured by the Temperament and Character Inventory (TCI) in subjects with social phobia. *Nordic Journal of Psychiatry, 57*, 29–35.
- Martin, M., Ward, J. C., & Clark, D. M. (1983). Neuroticism and the recall of positive and negative personality information. *Behaviour Research and Therapy, 21*, 495–503.
- Mathew, S. J., Coplan, J. D., & Gorman, J. D. (2001). Neurobiological mechanisms of social anxiety disorder. *American Journal of Psychiatry, 158*, 1558–1567.
- Mathews, A., & Mackintosh, B. (1998). A cognitive model of selective processing in anxiety. *Cognitive Therapy and Research, 22*, 539–560.
- Mathews, A., Mogg, K., May, J., & Eysenck, M. (1989). Implicit and explicit memory bias in anxiety. *Journal of Abnormal Psychology, 98*, 236–240.
- Mathews, A., Ridgeway, V., & Williamson, D. A. (1996). Evidence for attention to threatening stimuli in depression. *Behaviour Research and Therapy, 34*(9), 695–705.
- Matlin, M. W., & Gowron, V. J. (1979). Individual differences in Pollyannaism. *Journal of Personality Assessment, 43*, 411–412.
- Mattick, R. P., & Clarke, J. C. (1998). Development and validation of measures of social phobia scrutiny fear and social interaction anxiety. *Behaviour Research and Therapy, 36*, 455–470.
- Mauer, N., & Borkenau, P. (2007). Temperament and early information processing: Temperament-related attentional bias in emotional Stroop tasks. *Personality and Individual Differences, 43*, 1063–1073.
- McManus, F., Clark, D. M., & Hackmann, A. (2000). Specificity of cognitive biases in social phobia and their role in recovery. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 28*(3), 201–209.
- McNaughton, N., & Corr, P. J. (2004). A two-dimensional neuropsychology of defense: Fear/anxiety and defensive distance. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 28*, 285–305.
- McNeil, D. W. (2001). Terminology and evolution of constructs in social anxiety and social phobia. In S. G. Hofman & P. M. DiBartolo (Eds.), *From social anxiety to social phobia: Multiple perspectives*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Međedović, J. (2013). Analiza interakcija prediktora u modelima linearne regresije: primer stranačke evaluacije. *Primenjena psihologija, 6*(3), 267–286.
- Meichenbaum, D. H., Gilmore, J. B., & Fedoravicius, A. (1971). Group insight versus group desensitization in treating speech anxiety. *Journal of Clinical and Consulting Psychology, 36*, 410–421.
- Mellings, T. M., & Alden, L. E. (2000). Cognitive processes in social anxiety: The effects of self-focus, rumination and anticipatory processing. *Behaviour Research Therapy, 38*(3), 243–257.
- Mick, M. A., & Telch, M. J. (1998). Social anxiety and history of behavioural inhibition in young adults. *Journal of Anxiety Disorders, 12*, 1–20.
- Mihić, Lj. i Novović, Z. (u pripremi). *Srpsko izdanje Bekovog inventara depresije – II – BDI – II*.
- Mihić, Lj. i Novović, Z. (u pripremi). *Srpsko izdanje Upitnika anksioznosti kao stanja i crte ličnosti – STAI*.

- Miller, R. S., & Leary, M. R. (1992). Social sources and interactive functions of emotion: The case of embarrassment. In M. Clark (Ed.), *Review of personality and social psychology: Emotion and social behavior* (pp. 202–221). Newbury Park, CA: Sage.
- Mineka, S., & Tomarken, A. J. (1989). The role of cognitive biases in the origins and maintenance of fear and anxiety disorders. In T. Archer & L.-G. Nilsson (Eds), *Aversion, avoidance and anxiety: Perspectives on aversively motivated behavior* (pp. 195–221). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Mineka, S., Watson, D., & Clark, L. A. (1998). Comorbidity of anxiety and unipolar mood disorders. *Annual Review of Psychology*, *49*, 377–412.
- Mitrović, D., Smederevac, S. i Čolović, P. (2008). Evaluacija reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. *Psihologija*, *41*(4), 555–575.
- Mitchell, K. R., & Orr, T. E. (1974). Note on treatment of heterosexual anxiety using short-term massed desensitization. *Psychological Reports*, *55*, 1093–1094.
- Mladenović, U. i Knebl, J. (1999). Religioznost, aspekti self-koncepta i anksioznost adolescenata. *Psihologija*, (1–2), 83–96.
- Mogg, K., & Bradley, B. P. (1998). A cognitive-motivational analysis of anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *36*(9), 809–848.
- Mogg, K., & Bradley, B. P. (2002). Selective orienting of attention to masked threat faces in social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *40*(12), 1403–1414.
- Mogg, K., & Bradley, B. P. (2005). Attentional bias in generalized anxiety disorder versus depressive disorder. *Cognitive Therapy and Research*, *29*, 29–45.
- Mogg, K., Bradley, B. P., & Williams, R. (1995). Attentional bias in anxiety and depression: The role of awareness. *British Journal of Clinical Psychology*, *34*, 17–36.
- Mogg, K., Bradley, B. P., De Bono, J., & Painter, M. (1997). Time course of attentional bias for threat information in non-clinical anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *35*, 297–303.
- Mogg, K., Bradley, B. P., Miles, F., & Dixon, R. (2004). Time course of attentional bias for threat scenes: Testing the vigilance-avoidance hypothesis. *Cognition and Emotion*, *18*, 689–700.
- Mogg, K., Bradley, B. P., Williams, R., & Mathews, A. (1993). Subliminal processing of emotional information in anxiety and depression. *Journal of Abnormal Psychology*, *102*, 304–311.
- Mogg, K., Mathews, A., & Eysenck, M. W. (1992). Attentional bias to threat in clinical anxiety states. *Cognition and Emotion*, *6*, 149–159.
- Mogg, K., McNamara, J., Powys, M., Rawlinson, H., Seiffer, A., & Bradley, B. P. (2000). Selective attention to threat: A test of two cognitive models of anxiety. *Cognition and Emotion*, *14*, 375–399.
- Mogg, K., Philippot, P., & Bradley, B. P. (2004). Selective Attention to Angry Faces in Clinical Social Phobia. *Journal of Abnormal Psychology*, *113*(1), 160–165.
- Mörtberg, E., Bejerot, S., & Wistedt, A. A. (2007). Temperament and character dimensions in patients with social phobia: Patterns of change following treatments? *Psychiatry Research*, *152*, 81–90.
- Mullins, D. T., & Duke, M. P. (2004). Effects of Social anxiety on nonverbal accuracy and response time 1: Facial expression. *Journal of Nonverbal Behavior*, *28*(1), 3–33.
- Neisser, U. (1996). Remembering as doing. *Behavioral and Brain Sciences*, *19*, 203–204.

- Nelson, E. A., Deacon, B. J., Lickel, J. L., & Sy, J. C. (2010). Targeting the probability versus cost of feared outcomes in public speaking anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *48*, 282–289.
- Nelson, E. A., Lickel, J. J., Sy, J. T., Dixon, L. J., & Deacon, B. J. (2010). Probability and cost biases in social phobia: Nature, specificity, and relationship to treatment outcome. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly*, *24*, 213–228.
- Noguchi, K., Gohm, C. L., & Dalsky, D. J. (2006). Cognitive tendencies of focusing on positive and negative information. *Journal of Research in Personality*, *40*, 891–910.
- North, M. M., North S. M., & Coble, J. R. (1998). Virtual Reality Therapy: An effective treatment for the fear of public speaking. *International Journal of Virtual Reality* *3*(2), 2–6.
- Novović, Z., Mihić, Lj., Tovilović, S., Jovanović, V., i Biro, M. (2011). Psihometrijske karakteristike Bekove skale depresivnosti na uzorku studenata u Srbiji. *Psihologija*, *44*(3), 225–243.
- Nowicki, S., & Duke, M. (1994). Individual differences in the nonverbal communication of affect: The diagnostic analysis of nonverbal accuracy scale. *Journal of Nonverbal Behavior*, *18*, 9–35.
- O'Toole, L. J., & Dennis, T. A. (2012). Attention training and the threat bias: An ERP study. *Brain and Cognition*, *78*, 63–73.
- O'Banion, K., & Arkowitz, H. (1977). Social anxiety and selective memory for affective information about the self. *Social Behavior and Personality*, *5*, 321–328.
- Ohman, A. (1993). Fear and anxiety as emotional phenomenon: Clinical phenomenology, evolutionary perspectives, and information-processing mechanisms. In M. Lewis & J. M. Haviland (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 511–536). New York: Guilford Press.
- Ohman, A., Lundqvist, D., & Esteves, F. (2001). The face in the crowd revisited: A threat advantage with schematic stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*(3), 381–396.
- Ollendick, T. H., & Hirshfeld-Becker, D. R. (2002). The developmental psychopathology of social anxiety disorder. *Biological Psychiatry*, *51*, 44–58.
- Orlić, A. (2012). *Individualne razlike u obradi emocionalno obojenog materijala*. Nepublikovana doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Passer, M., & Smith, E. S. (2001). *Psychology: Frontiers and applications*. New York: McGraw-Hill.
- Pélissolo, A., André, C., Pujol, H., Yao, S. N., Servant, D., Braconnier, A., Orain-Pélissolo, Bouchez, S., & Lépine, J. P. (2002). Personality dimensions in social phobics with or without depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *105*, 94–103.
- Perowne, S., & Mansel, W. (2002). Social anxiety, self-focused attention, and the discrimination of negative, neutral and positive audience members by their non-verbal behaviours. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, *30*(1), 11–23.
- Pertaub, D. P., Slater, M., & Barker, C. (2001). An experiment on fear of public speaking in virtual reality. *Studies in Health Technology and Informatics*, *81*, 372–378.
- Perugi, G., Nassini, S., Maremmanni, I., Madaro, D., Toni, C., Simonini, E., & Akiskal, H. S. (2001). Putative clinical subtypes of social phobia: A factor analytical study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *104*, 280–288.

- Pickering, A. D., & Gray, J. A. (1999). The neuroscience of personality. In L.A. Pervin & O.P. John (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research*. New York, The Guilford Press.
- Popov, B. i Novović, Z. (2007). Negativan fidbek, uverenja i značajnost cilja u predikciji disfunkcionalnih emocija. *Psihologija*, 40(2), 277–292.
- Poulton, R. G., & Andrews, G. (1996). Change in danger cognitions in agoraphobia and social phobia during treatment. *Behaviour Research and Therapy*, 34, 413–421.
- Pozo, C., Carver, C. S., Wellens, A. R., & Scheier, M. F. (1991). Social anxiety and social perception: Construing others' reactions to the self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 355–362.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40, 879–891.
- Putman, P., Hermans, E., & van Honk, J. (2004). Emotional Stroop performance for masked angry faces: It's BAS, not BIS. *Emotion*, 4(3), 305–311.
- Rachman, S. (1980). Emotional processing. *Behaviour Research and Therapy*, 18, 51–60.
- Rachman, S., Gruüter-Andrew, J., & Shafran, R. (2000). Post-event processing in social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 38, 611–617.
- Randelović, K. i Randelović, D. (2014). Upitnik socijalne verovatnoće i potencijalnih posledica – provera pouzdanosti i validnosti na srpskoj populaciji. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, XLIV(3), 389–409.
- Rapee, R. M. (1995). Descriptive psychopathology of social phobia. In R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope, & F. R. Schneier (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (pp. 41–66). New York: Guilford.
- Rapee, R. M. (1998). *Overcoming Shyness and Social Phobia: A Step by Step Guide*. Lifestyle Press.
- Rapee, R. M. (2010). Temperament and the etiology of social phobia. In R. H. Rubin & R. J. Coplan (Eds.), *The development of shyness and social withdrawal* (pp. 277–299). New York, NY: Guilford Press.
- Rapee, R. M., & Heimberg, R. G. (1997). A cognitive behavioral model of anxiety in social phobia. *Behavior Therapy and Research*, 35, 741–756.
- Rapee, R. M., Schniering, C. A., & Hudson, J. L. (2009). Anxiety disorders during childhood and adolescence: Origins and treatment. In J. L. Hudson (Ed.), *Annual Review of Clinical Psychology: Anxiety disorders during childhood and adolescence: Origins and treatment* (pp. 311–341). New York, NY: Guilford Press.
- Rapee, R. M., & Spence, S. H. (2004). The etiology of social phobia: Empirical evidence and an initial model. *Clinical Psychology Review*, 24, 737–767.
- Reddy, V. (2005). Feeling shy and showing-off: Self-conscious emotions must regulate self-awareness. In N. Jacqueline & M. Darwin (Eds.), *Emotional development: Recent research advances* (pp. 183–204). Oxford, England: Oxford University Press.
- Reed, M. A., & Derryberry, D. (1995). Temperament and attention to positive and negative trait information. *Personality and Individual Differences*, 18, 135–147.
- Rehm, L. P., & Marston, A. R. (1968). Reduction of social anxiety through modification of self-reinforcement. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 32, 565–574.

- Revelle, W. (2008). The contribution of reinforcement sensitivity theory to personality theory. In P. J. Corr (Ed.), *The reinforcement sensitivity theory* (pp. 508–527). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rheingold, A. A., Herbert, J. D., & Franklin, M. E. (2003). Cognitive bias in adolescents with social anxiety disorder. *Cognitive Therapy and Research, 27*, 639–655.
- Richards, A., & Millwood, B. (1989). Colour-identification of differentially-valenced words in anxiety. *Cognition and Emotion, 3*, 171–176.
- Richards, A., French, C. C., Johnson, W., Naparstek, J., & Williams, J. (1992). Effects of mood manipulation and anxiety on performance of an emotional Stroop task. *British Journal of Psychology, 83*, 479–491.
- Robinson, M. D., Vargas, P. T., & Crawford, E. G. (2003). Putting process into personality, appraisal, and emotion: Evaluative processing as a missing link. In J. Musch & K. C. Klauer (Eds.), *The psychology of evaluation: Affective processes in cognition and emotion* (pp. 285–316). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Rogers, G. M., & Revelle, W. (1998). Personality, mood, and the evaluation of affective and neutral word pairs. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*, 1592–1605.
- Roth, D. A., Coles, M. E., & Heimberg, R. G. (2002). The relationship between memories for childhood teasing and anxiety and depression in adulthood. *Anxiety Disorders, 16*, 149–164.
- Ruscio, A. M., Brown, T. A., Chiu, W. T., Sareen, J., Stein, M. B., & Kessler, R. C. (2008). Social fears and social phobia in the USA: Results from the National Comorbidity Survey Replication. *Psychological Medicine, 38*, 15–28.
- Russell, J. A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*, 1161–1178.
- Rusting, C. L. (1998). Personality, mood, and cognitive processing of emotional information: Three conceptual frameworks. *Psychological Bulletin, 124*, 165–196.
- Rusting, C. L. (1999). Interactive effects of personality and mood on emotion-congruent memory and judgment. *Personality and Social Psychology, 77*, 1073–1086.
- Rusting, C. L., & Larsen, R. J. (1998). Personality and cognitive processing of affective information. *Personality and Social Psychology Bulletin, 24*(2), 200–213.
- Salemink, E., van den Hout, M. A., & Kindt, M. (2007). Selective attention and threat: Quick orienting versus slow disengagement and two versions of the dot probe task. *Behaviour Research and Therapy, 45*, 607–615.
- Sanz, J. (1996). Memory biases in social anxiety and depression. *Cognition and Emotion, 10*, 87–105.
- Sareen, J., Campbell, D. W., Leslie, W. E., Malisza, K. L., Stein, M. B., Paulus, M. P., et al. (2007). Striatal function in generalized social phobia: A functional magnetic resonance imaging study. *Biological Psychiatry, 61*, 396–404.
- Schachter, D. L. (1992). Understanding implicit memory: A cognitive neuroscience approach. *American Journal of Psychology, 4*, 559–569.
- Schlenker, B. R., & Leary, M. R. (1982). Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model. *Psychological Bulletin, 92*, 641–669.
- Schmukle, S. C. (2005). Unreliability of the dot probe task. *European Journal of Personality, 19*(7), 595–605.
- Schneier, F. R., Liebowitz, M. R., Abi-Dargham, A., Zea-Ponce, Y., Lin, S.-H., & Laruelle, M. (2000). Low dopamine D2 receptor binding potential in social phobia. *American Journal of Psychiatry, 157*, 457–459.

- Schulz, S. M., Alpers, G. W., & Hofmann, S. G. (2008). Negative self-focused cognitions mediate the effect of trait social anxiety on state anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 46(4), 438–449.
- Schwartz, C. E., Snidman, N., & Kagan, J. (1999). Adolescent social anxiety as an outcome of inhibited temperament in childhood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38, 1008–1015.
- Schwarzer, R. (1986). Self-related cognitions in anxiety and motivation: An introduction. In: R. Schwarzer (ed.), *Self-related cognitions in anxiety and motivation*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Sedikides, C., & Skowronski, J. J. (1990). Towards reconciling personality and social psychology: A construct accessibility approach. *Journal of Social Behavior and Personality*, 5, 531–546.
- Shenkler, B. R., & Leary, M. R. (1982). Social Anxiety and Self-Presentation: A Conceptualization and Model. *Psychological Bulletin*, 92(3), 641–669.
- Sherman, A. R., Mulac, A., & McCann, J. M. (1974). Synergistic effect of self-relaxation and rehearsal feedback in the treatment of subjective and behavioral dimensions of speech anxiety. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 42, 819–827.
- Singh, S. J. (2011). *Visual attention and social anxiety: Oculomotor behavior when threatened*. A theses. University of Nebraska – Lincoln.
- Smári, J., Bjarnadóttir, A., & Bragadóttir, B. (1998). Social anxiety, social skills, and the expectancy/cost of negative social events. *Scandinavian Journal of Behaviour Therapy*, 27, 149–155.
- Smári, J., Pétursdóttir, G., & Þorsteinsdóttir, (2001). Social anxiety and depression in adolescents in relation to perceived competence and situational appraisal. *Journal of Adolescence*, 24, 199–207.
- Smederevac, S. (2004). Uticaj osobina ličnosti i pozitivnog i negativnog feed-backa na procenu samoefikasnosti. *Psihologija*, 37(1), 109–121.
- Smederevac, S., Čolović, P. i Mitrović, D. (2009). Procena osetljivosti na potkrepljenje. U Biro, M., Smederevac, S. i Novović, Z. (ured.), *Procena psiholoških i pishopatoloških fenomena* (str. 89-100). Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih Pet plus Dva*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, S., Mitrović, D., Čolović, P. i Nikolašević, Ž. (2014). Validation of the measure of revised reinforcement sensitivity. *Journal of Individual Differences*, 35(1), 12–21.
- Smillie, L. D., Pickering, A. D., & Jackson, C. J. (2006). The new Reinforcement Sensitivity Theory: Implications for personality measurement. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 320–335.
- Smith, R. E., & Sarason, I. G. (1975). Social anxiety and the evaluation of negative interpersonal feedback. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 429.
- Smith, T. W., Ingram, R. E., & Brehm, S. S. (1983). Social anxiety, anxious self-preoccupation, an recall of self-relevant information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1276–1283.
- Snaith, R. R., & Turpin, G. (1990.). Clinical Anxiety States. In D. E. Peck, & C. M. Shapiro (Eds.), *Measuring human problems* (pp. 67–89). Chichester New York-Birsbane-Toronto-Singapore: John Wiley & Sons.

- Spielberger, C. D. (1983). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (Form V)*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., & Lushene, R. E. (1970). *The State-Trait Anxiety Inventory: Test manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologist Press.
- Starčević, V. P., Damjanović, D. i Đurđić, S. D. (1994). Depresivnost i socijalna anksioznost u pacijenata sa agorafobijom i paničnim poremećajem. *Psihijatrija danas*, 26(4), 297–318.
- Staugaard, S. R. (2010). Threatening faces and social anxiety: A literature review. *Clinical Psychology Review*, 30, 669–690.
- Stemberger, R. T., Turner, S. M., Beidel, D. C., & Calhoun, K. S. (1995). Social phobia: An analysis of possible developmental factors. *Journal of Abnormal Psychology*, 104, 526–531.
- Storbeck, J., & Clore, G. L. (2007). On the interdependence of cognition and emotion. *Cognition and Emotion*, 21, 1212–1237.
- Swann, W. B. Jr. (1983). Self-verification: Bringing social reality into harmony with the self. In J. Suls & A.G. Greenwald (Eds.), *Psychological perspectives on the self* (pp. 33–66). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics (6th edition)*. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Tangney, J. P. (1992). Situational determinants of shame and guilt in young adulthood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(2), 199–206.
- Tangney, J. P. (1996). Conceptual and methodological issues in the assessment of shame and guilt. *Behaviour Research and Therapy*, 34(9), 741–754.
- Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., & Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt, and embarrassment distinct emotions? *Journal of personality and social psychology*, 70(6), 1256–1269.
- Tellegen, A. (1985). Structures of mood and personality and their relevance to assessing anxiety, with an emphasis on self-report. In A. H. Mima, & J. D. Maser (Eds.), *Anxiety and the anxiety disorders* (pp. 681–706). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Tillfors, M., Furmark, T., Ekselius, L., & Fredrikson, M. (2001). Social phobia and avoidant personality disorder as related to parental history of social anxiety: A general population study. *Behavior Research and Therapy*, 39, 289–298.
- Tillfors, M., Furmark, T., Marteinsdottir, I., & Fredrikson, M. (2002). Cerebral blood flow during anticipation of public speaking in social phobia: A PET-study. *Biological Psychiatry*, 52, 1113–1119.
- Tomarken, A. J., & Keener, A. D. (1998). Frontal brain asymmetry and depression: A self-regulatory perspective. *Cognition and Emotion*, 12, 387–420.
- Torrubia, R., Avila, C., Molto, J., & Caseras, X. (2001). The sensitivity to punishment and sensitivity to reward questionnaire (SPSRQ) as a measure Gray's anxiety and impulsivity dimensions. *Personality and Individual Differences*, 31, 837–862.
- Tovilović, S. (2004). Latentna struktura Skale socijalne anksioznosti i relacije između socijalne anksioznosti i iracionalnih uverenja. *Psihologija*, 37(1), 63–88.
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2004). Putting the Self Into Self-Conscious Emotions: A Theoretical Model. *Psychological Inquiry*, 15, 103–125.
- Tran, S. U., Lamplmayr, E., Pintzinger, M. N., & Pfabigan, D. M. (2013). Happy and angry faces: Subclinical levels of anxiety are differentially related to attentional biases in men and women. *Journal of Research in Personality*, 47, 390–397.

- Trull, T. J., & Sher, K. J. (1994). Relationship between the Five-Factor Model of Personality and Axis I disorders in a nonclinical sample. *Journal of Abnormal Psychology, 103*, 350–360.
- Twentyman, C. T., & McFall, R. M. (1975). Behavioral training of social skills in shy males. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 43*, 384–395.
- Vassilopoulos, S. P. (2005). Anticipatory processing plays a role in maintaining social anxiety. *Anxiety, Stress and Coping, 18*, 321–332.
- Veljača, K. A., & Rapee, R. M. (1998). Detection of negative and positive audience behaviours by socially anxious subjects. *Behaviour Research and Therapy, 36*, 311–321.
- Vermeulen, N., Luminet, O., & Corneille, O. (2006). Alexithymia and the automatic processing of affective information: Evidence from the affective priming paradigm. *Cognition and Emotion, 20*, 64–91.
- Vervoot, L., Wolters, L. H., Hogendoorn, S. M., de Haan, E., Boer, F., & Prins, P. J. M. (2010). Sensitivity of Gray's Behavioral inhibition system in clinically anxious and non-anxious children and adolescents. *Personality and Individual Differences, 48*(5), 629–633.
- Von Hippel, W., Hawkins, C., & Narayan, S. (1994). Personality and perceptual expertise: Individual differences in perceptual identification. *Psychological Science, 5*, 401–406.
- Wadlinger, H. A., & Isaacowitz, D. M. (2006). Positive mood broadens visual attention to positive stimuli. *Motivation and Emotion, 30*, 89–101.
- Wakefield, J. C., Horwitz, A. V., & Schmitz, M. F. (2005). Are we overpathologizing the socially anxious? Social phobia from a harmful dysfunction perspective. *Canadian Journal of Psychiatry, 50*, 317–319.
- Wallace, S. T., & Alden, L. E. (1995). Social anxiety and standard setting following social success or failure. *Cognitive Therapy and Research, 19*, 613–631.
- Wallace, S. T., & Alden, L. E. (1997). Social phobia and positive social events: The price of success. *Journal of Abnormal Psychology, 106*, 416–424.
- Watson, D., & Friend, R. (1969). Measurement of social-evaluative anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 33*, 448–457.
- Watson, D., & Tellegen, A. (1985). Toward a consensual structure of mood. *Psychological Bulletin, 98*, 219–235.
- Watson, D., Clark, L. A., & Carey, G. (1988). Positive and negative affectivity and their relation to anxiety and depressive disorders. *Journal of Abnormal Psychology, 97*, 346–353.
- Watson, D., Gamez, W., & Simms, L. J. (2005). Basic dimension of temperament and their relation to anxiety and depression: A symptom-based perspective. *Journal of Research in Personality, 39*, 46–66.
- Watson, D., Wiese, D., Vaidya, J., & Tellegen, A. (1999). The two general activation systems of affect: structural findings, evolutionary considerations, and psychobiological evidence. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*, 820–838.
- Weeks, J. W., Heimberg, R.G., & Rodebaugh, T. L. (2008a). The Fear of Positive Evaluation Scale: Assessing a proposed cognitive component of social anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders, 22*, 44–55.

- Weeks, J. W., Heimberg, R. G., Rodebaugh, T. L., & Norton, P. J. (2008b). Exploring the relationship between fear of positive evaluation and social anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*, *22*, 386–400.
- Weierich, M. R., Treat, T. A., & Hollingworth, A. (2008). Theories and measurement of visual attentional processing in anxiety. *Cognition and Emotion*, *22*(6), 985–1018.
- Widiger, T. A. (2001). Social anxiety, social phobia, and avoidant personality disorder. In W. R. Crozier & L. E. Alden (Eds.), *International handbook of social anxiety: Concepts, research and interventions relating to the self and shyness*. Chichester, UK: Wiley.
- Widiger, T. A. (2005). Classification and diagnosis: Historical development and contemporary issues. In J. E. Maddux & B. A. Winstead (Eds.), *Psychopathology: Foundations for a contemporary understanding* (pp. 63–83). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Williams, J. M. G., Watts, F. N., MacLeod, C., & Mathews, A. (1988). *Cognitive psychology and emotional disorders*. Chichester: Wiley.
- Wilson, E., & MacLeod, C. (2003). Contrasting two accounts of anxiety-linked attentional bias: Selective attention to varying levels of stimulus threat intensity. *Journal of Abnormal Psychology*, *112*(2), 212–218.
- Wilson, J. K., & Rapee, R. M. (2005). The interpretation of negative social events in social phobia with versus without comorbid mood disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, *19*, 245–274.
- Winton, E. C., Clark, D., & Edelman, R. J. (1995). Social anxiety, fear of negative evaluation and the detection of negative emotion in others. *Behavior Research and Therapy*, *33*, 193–196.
- Wolpe, J. (1973). *The practice in behavior therapy*. New York: Pergamon Press.
- Zald, H. D. (2003). The human amygdala and the emotional evaluation of sensory stimuli. *Brain Research Reviews*, *41*, 88–123.
- Zimbardo, P. G. (1982). Shyness and the stresses of the human connection. In L. Goldberger & S. Breznitz (Eds.), *Handbook of stress: Theoretical and clinical aspects* (pp. 466–481). New York: Free Press.
- Zinbarg, R. E., & Yoon, K. L. (2008). RST and clinical disorders: Anxiety and depression. In P. Corr (Ed.), *Reinforcement sensitivity theory of personality* (pp. 360–397). Cambridge: Cambridge University Press.
- Zou, B. J., & Abbott, J. M. (2012). Self-perception and rumination in social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, *50*(4), 250–257.
- Žeželj, I. (2012). *Egotizam pamćenja*. Nepublikovana doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

PRILOZI

PRILOG 1 – Provera efikasnosti procedure indukcije potencijalne socijalne pretnje u pilot istraživanju

Prolazak kroz različite uslove manipulacije je ostvario značajne efekte na stanje socijalne anksioznosti. Ispitanici eksperimentalne grupe su bili anksiozniji u poređenju sa kontrolnom. U pitanju je visoki efekat (Tabela 1).

Tabela 1

Testiranje efikasnosti procedure indukcije potencijalne socijalne pretnje

Grupa	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
E	1.20	3.75	2.56	.70	.090	-.656
K	1.00	4.00	1.86	.63	1.98	5.57

Efekat	MS	F ₍₁₎	p	η _p ²
Grupa	5.55	12.52	.001	.226

Prilog 2 – Pilot studija za odabir slikovnih stimulus i deskriptivni pokazatelji slikovnih stimulusa preuzetih iz KDEF baze

Kao što je već pomenuto, u istraživanju je korišćeno 150 slika iz baze KDEF (Karolinska Directed Emotional Faces; Lundqvist et al., 1998). KDEF sadrži ukupno 490 fotografija koje potiču od 70 amaterskih glumaca (35 devojaka i 35 momaka, starosti od 20 do 30 godina), koji facijalno iskazuju sedam različitih emocija (bes, stah, gađenje, tugu, radost, iznenađenje i neutralno) (Slika 1). Svaka od ekspresija je slikana po dva puta iz pet različitih uglova. Set stimulusa iz KDEF-a je inicijalno prikupljen za istraživanja u oblasti psihologije i medicine, odnosno za eksperimentalna istraživanja u kojima se ispituju percepcija, pažnja, emocije i memorija. Pored toga, KDEF je razvijena u kontekstu dimenzionalnih modela emocija (npr. Bradley, Greenwald, Petry, & Lang, 1992; Russell, 1980; Watson & Tellegen, 1985). U skladu s tim, različita emocionalna stanja se mogu diferencirati na više dimenzija, a najčešće na tri: valenca ili kvalitet (bes, stah, gađenje, tugu, radost, iznenađenje i neutralno), intenzitet (slabo-jako) i arauzal ili pobuđenost (smireno-uzbuđeno). Ova poslednja je naknadno uvedena, iako je jedna od fundamentalnih dimenzija, koje ulaze u sastav svake emocije (Lang, Greenwald, Bradley, & Hamm, 1993). U prilogu rada, koji je za osnovni cilj imao validaciju pomenute baze (Goeleven, De Raedt, Leyman, & Verschuere, 2008) na belgijskom uzorku, dati su deskriptivni pokazatelji za svaku fotografiju na ove tri dimenzije.

Slika 1. Primeri svake od bazičnih emocija iz KDEF seta stimulusa (preuzeto iz Goeleven, De Raedt, Leyman, & Verschuere, 2008)

U delu opisa DPT-a rečeno je da su za potrebe ovog istraživanja odabrane slike iz tri kategorije: besan, radostan i neutralno. U svakoj od kategorije je bilo po 50 slika (25 devojaka i 25 momaka). Izbor slika je izvršen na osnovu rezultata pilot studije, sprovedene na uzorku od 38 studenata psihologije I i II godine Filozofskog fakulteta u Kosovskoj Mitrovici, koji nisu učestvovali u glavnom delu istraživanja. Njihov zadatak je bio da za svaku od slika (ukupno 210), procene kvalitet (1 – *bes*; 2 – *radost*; 3 – *neutralno*; 4 – *nejasno ili nešto drugo*), intenzitet (1 – *ne uopšte*; 9 – *u potpunosti*) i arauzal (1 – *smireno*; 9 – *uzbuđeno*). Slike su izlagane na platnu, korišćenjem video projektora, tj. u programu Power Point. Za svaku sliku vreme izlaganja je bilo 5 sekundi, nakon čega je sledio sivi ekran, takođe u istom trajanju. Na polovini ispitivanja, data je pauza od 15 minuta.

Analiza dobijenih podataka urađena je u nekoliko koraka. Najpre je izračunata mera tačnosti procene kvaliteta emocije (eng. *hit rate*; HR), koja se dobija kao količnik tačnog broja odgovora i ukupnog broja odgovora. Zatim je ta mera pretvorena u procenat. Što je veći procenat, veća je i tačnost procene kvaliteta emocije (Goeleven et al, 2008). Nakon toga, sračunat je skor koji ukazuje na intenzitet i arauzal emocije, samo za validne stimuluse. Nevalidnim stimulusima smatrali su se oni koje je većina ispitanika procenila kao nejasne ili kao nešto drugo. Na taj način je odbačeno 10 stimulusa (14.3%) iz kategorije besa (AM33ANS – 78,9% nejasno ili nešto drugo; AF03ANS, AM04ANS, AF28ANS, AM02ANS, AF12ANS, AF18ANS, AF34ANS, AM13ANS i AM27ANS – 52.6% nejasno ili nešto drugo), 3 (4.3%) iz kategorije radosti (AM33HAS – 73.7%, AF12HAS i AF16HAS – 42.1%) i 11 (15.7%) iz kategorije neutralno (AF32NES – 60.6%, AF04NES, AM14NES, AM27NES, AF10NES, AM29NES, AF12NES, AM25NES, AF23NES, AM21NES i AM02NES – 47.4%). Može se primetiti da za poslednja dva stimulusa u kategoriji radosti i neutralno, nije zadovoljen kriterijum većine nejasne procene. Međutim, da bi se dobio podjednak broj stimulusa u sve tri kategorije (po 50), onda su i stimulusi sa oko 50% nejasnih procena, odbačeni. Iako je svega 24 stimulusa proglašeno nevalidnim (11.4%),

za potrebe pravljenja Testa tačkom (DPT) eliminisano je još 36 stimulusa, koji su predstavljali parnjake nevalidnim stimulusima. Drugim rečima, ukoliko je samo slika besa jedne osobe nevalidna, izbačene su i preostale dve slike iste osobe (radost i neutralno), jer se DPT pravi po principu sparivanja fotografija istih osoba, ali različitih facijalnih izraza. Na kraju, dobijene su tri procene za svaku od slika, odnosno tri mere za set slika u okviru pojedinih kategorija (Tabeli 2)¹⁶.

Tabela 2

Prosečne mere i mere varijabilnosti za HR, intenzitet i arauzal seta stimulusa u okviru pojedinih kategorija

	Emocija		
	Bes	Radost	Neutralno
	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)
HR (%) (210 stimulusa)	78.72 (16.98)	91.43 (12.03)	75.56 (14.07)
Goeleven et al, 2008	<i>78.81 (22.89)</i>	<i>92.65 (14.70)</i>	<i>62.64 (23.77)</i>
Intenzitet (176 stimulusa)	6.07 (1.20)	5.96 (1.22)	5.80 (1.48)
Goeleven et al, 2008	<i>5.59 (.93)</i>	<i>6.10 (.86)</i>	<i>4.75 (.50)</i>
Arauzal (176 stimulusa)	3.63 (1.90)	3.08 (1.49)	2.15 (.95)
Goeleven et al, 2008	<i>3.58 (.53)</i>	<i>3.72 (.44)</i>	<i>2.67 (.32)</i>

Prvo što se može uočiti jeste da su prosečne vrednosti HR-a, intenziteta i arauzala bliske u oba istraživanja, izuzev vrednosti za tačnost procene neutralnog sadržaja, kao i intenziteta besa i neutralnog. Osim toga, i prosečna mera arauzala je nešto drugačija kod emocije radosti i neutralnog. Takođe, varijabilnost podataka je nešto veća skoro na svim merama u ovom istraživanju.

Rezultati sugerišu postojanje razlika u tačnosti procene ($F_{(2,36)} = 23.84$; $p < .01$), i to na sledeći način: tačnost procene za stimuluse radosti je značajno veća u poređenju sa stimulusima besa ($p < .001$) i neutralnog ($p < .001$), dok to nije slučaj za mere tačnosti procene besa i neutralnog ($p = .643$). Ovaj podatak u skladu je s nalazom validacione studije KDEF-a (Goeleven et al, 2008). Nalazi ukazuju da ne postoje značajne razlike u intenzitetu emocija ($F_{(2,36)} = .97$; $p = .387$), što ne odgovara prethodnim nalazima, koji govore u prilog radosti kao najsnažnije emocije i neutralnog kao najslabije (Goeleven et al, 2008). Međutim, razlike su prisutne na dimenziji arauzala ($F_{(2,36)} = 17.88$; $p < .01$). Naime, slike besa imaju najveći stepen pobuđenosti, zatim slike radosti, i na posletku slike neutralnog sadržaja ($p < .01$). Ovo je saglasno ranijim istraživačkim podacima, prema kojima najmanji arauzal imaju neutralni sadržaji u poređenju sa besom i radosti (Goeleven et al, 2008).

Kako su u Tabeli 2 prikazane vrednosti HR-a dobijene na svim stimulusima, uključujući i nevalidne, kada se oni izbace, mere HR-a su nešto drugačije (Tabela 3).

¹⁶ Radi poređenja, italic brojevima su date vrednosti iz validacione studije KDEF-a sprovedenoj u Belgiji (Goeleven et al, 2008). Osim toga, vrednosti HR-a dobijene su na svim stimulusima uključujući i nevalidne.

Tabela 3

Tačnost procene kvaliteta validnih stimulusa (150 stimulusa)

HR (%)	Emocija		
	Bes	Radost	Neutralno
Raspon	65.80-100.00	71.10-100.00	57.90-97.40
AS (SD)	85.21 (9.24)	93.64 (6.73)	81.73 (8.41)
Sk	-.321	-1.919	-.933
Ku	-.815	3.886	.846
K-S	.143	.213**	.204*

Na osnovu iznetih rezultata, može se zaključiti da je tačnost procene kvaliteta izabranih slika za sve tri kategorije relativno visoka, tj. zadovoljavajuća. Distribucija mera tačnosti procene za emociju radosti i neutralnog značajno odstupa od normalne. Međutim, samo vrednosti skjunitisa i kurtozisa prelaze vrednosti +/- 1, tako da se može reći da je raspodela procena tačnosti kvaliteta stimulusa radosti negativno asimetrična, tj. da su tu kategoriju slika ispitanici ocenili kao one koje najviše odgovaraju emociji radosti. To potvrđuju i nalazi ANOVA-e za ponovljena merenja ($F_{(2,36)} = 16.38$; $p < .01$). Odabrane slike koje iskazuju emociju radosti su najtačnije procenjene i ta razlika je značajna u odnosu na tačnost procene slika besa i neutralnog ($p < .01$). Ispravnost u proceni slika besa i neutralnog ne postoji ($p = .173$).

Što se tiče intenziteta i pobuđenosti seta stimulusa, izabranih za potrebe ovog rada, nalazi su slični gore pomenutim (Tabela 4). Naime, razlike u intenzitetu stimulusa različitih kategorija ne postoje ($F_{(2,36)} = 1.98$; $p < .01$), ali su zabeležene značajne razlike u pobuđenosti istih ($F_{(2,36)} = 19.01$; $p < .01$). Slike besa i radosti imaju veći arauzal u odnosu na neutralni sadržaj ($p < .01$).

Tabela 4

Prosečne mere i mere varijabilnosti za intenzitet i arauzal seta stimulusa u okviru pojedinih kategorija (150)

Intenzitet	Emocija		
	Bes	Radost	Neutralno
Raspon	4-8.30	4.06-8.66	2.82-8.50
AS (SD)	6.18 (1.21)	6.13 (1.24)	5.76 (1.55)
Arauzal	Bes	Radost	Neutralno
Raspon	1.04-7.60	1.10-8.04	1-4.36
AS (SD)	3.67 (1.91)	3.16 (1.57)	2.11 (.91)

Na kraju se može reći da dobijeni nalazi, iako u izvesnoj meri odstupaju od prethodnih, upućuju da je za potrebe ovog rada izabran validan set stimulusa, odgovarajućeg intenziteta i stepena pobuđenosti. Sledi prikaz mera tačnosti procene, intenziteta i arauzala za sve korišćene stimuluse pojedinačno.

Tabela 5

Mere tačnosti procene, intenziteta i arauzala stimulusa besa

Oznaka stimulusa	Bes			Oznaka	Bes		
	HR(%)	Intenzitet	Arauzal		HR(%)	Intenzitet	Arauzal
AF20ANS	100.00	6.74(1.70)	3.79(2.43)	AF13ANS	86.80	6.34(2.04)	3.87(2.46)
AF01ANS	97.40	5.50(1.80)	3.66(2.16)	AF05ANS	86.80	5.58(1.94)	2.84(2.04)
AM10ANS	97.40	7.74(1.72)	5.18(2.77)	AM11ANS	86.80	5.76(2.18)	3.26(2.16)
AF07ANS	97.40	6.60(1.72)	3.50(2.63)	AF25ANS	84.20	6.29(2.18)	3.76(2.66)
AF14ANS	97.40	6.24(2.05)	3.66(2.61)	AM35ANS	84.20	5.08(2.29)	2.71(1.81)
AF29ANS	97.40	6.03(1.97)	3.62(2.36)	AM23ANS	84.20	6.26(2.21)	3.71(2.27)
AM03ANS	94.70	7.29(1.66)	4.63(2.83)	AM18ANS	84.20	7.05(2.03)	4.21(2.74)
AM15ANS	94.70	6.89(1.63)	3.66(2.27)	AM26ANS	81.60	5.42(1.99)	3.55(2.29)
AM09ANS	92.10	6.21(2.28)	3.82(2.49)	AF19ANS	81.60	6.37(2.46)	3.92(2.67)
AM28ANS	92.10	7.00(1.10)	4.32(2.74)	AM06ANS	81.60	5.32(2.08)	3.10(2.11)
AM08ANS	92.10	7.39(8.71)	3.60(2.52)	AF11ANS	81.60	6.13(2.24)	3.16(2.22)
AM12ANS	92.10	7.05(1.86)	4.32(2.84)	AF22ANS	78.90	5.03(1.99)	2.87(1.56)
AF31ANS	92.10	7.55(2.04)	4.16(2.72)	AM22ANS	78.90	5.79(2.00)	3.29(2.48)
AM24ANS	92.10	5.87(2.17)	3.34(2.29)	AM34ANS	76.30	5.34(2.17)	3.71(2.63)
AM07ANS	92.10	6.45(2.04)	3.76(2.48)	AM32ANS	76.30	5.76(2.20)	4.05(2.56)
AM19ANS	92.10	5.50(2.32)	3.03(2.08)	AF06ANS	76.30	7.08(1.71)	4.26(2.79)
AM17ANS	92.10	7.47(1.95)	4.71(2.83)	AM20ANS	76.30	6.32(2.00)	3.53(2.57)
AF33ANS	92.10	6.58(1.93)	4.60(3.00)	AF30ANS	76.30	5.53(2.09)	3.05(1.93)
AM05ANS	89.50	5.58(2.18)	4.37(2.58)	AF15ANS	73.70	5.89(1.89)	3.58(2.18)
AF09ANS	89.50	5.84(1.99)	3.24(1.92)	AF27ANS	71.10	6.34(2.04)	3.87(2.54)
AF21ANS	89.50	6.39(2.14)	3.87(2.28)	AM16ANS	71.10	6.16(2.12)	3.82(2.41)
AM31ANS	89.50	5.76(2.22)	3.32(2.41)	AF08ANS	68.40	5.68(1.96)	2.89(1.65)
AF26ANS	86.80	5,71(1.92)	3.16(2.30)	AF24ANS	65.80	5.47(2.01)	3.13(2.01)
AF35ANS	86.80	6,02(1.92)	3.89(2.65)	AF10ANS	65.80	5.92(1.82)	3.37(1.92)
AM01ANS	86.80	5,47(2.08)	3.32(2.14)	AF17ANS	65.80	6.16(1.70)	3.61(2.37)

Tabela 6

Mere tačnosti procene, intenziteta i arauzala stimulusa radosti

Oznaka stimulusa	Radost			Oznaka	Radost		
	HR(%)	Intenzitet	Arauzal		HR(%)	Intenzitet	Arauzal
AM07HAS	100.00	6.97(2.00)	4.84(2.72)	AM26HAS	97.40	6.31(1.80)	3.28(2.31)
AF07HAS	100.00	5.81(1.81)	3.57(2.73)	AF05HAS	94.70	5.31(2.04)	2.81(2.12)
AF01HAS	100.00	6.07(1.96)	2.52(1.94)	AF10HAS	94.70	4.81(1.81)	2.57(1.63)
AM01HAS	100.00	5.92(1.89)	3.39(2.29)	AM08HAS	94.70	5.81(1.67)	2.84(2.11)
AM05HAS	100.00	6.68(1.52)	3.00(1.95)	AF09HAS	94.70	5.47(1.62)	2.44(1.76)
AF17HAS	100.00	6.44(1.55)	3.00(2.31)	AF11HAS	94.70	6.39(1.73)	3.21(2.26)
AF20HAS	100.00	6.13(1.66)	3.28(2.12)	AM17HAS	94.70	5.42(2.26)	2.63(1.74)
AF33HAS	100.00	7.39(1.44)	4.28(2.78)	AM32HAS	94.70	6.68(1.72)	4.28(2.69)
AM16HAS	97.40	6.44(1.87)	4.05(2.81)	AF35HAS	92.10	7.05(2.02)	4.28(2.71)
AM31HAS	97.40	4.84(2.07)	2.92(2.35)	AF08HAS	92.10	5.02(1.80)	2.68(2.02)
AF30HAS	97.40	6.31(1.89)	2.81(2.22)	AM10HAS	92.10	5.71(1.64)	3.02(2.11)
AM09HAS	97.40	5.97(1.49)	2.97(2.00)	AF25HAS	92.10	6.42(1.73)	2.84(2.07)
AF24HAS	97.40	7.89(1.20)	3.92(2.67)	AF22HAS	92.10	6.26(1.85)	2.92(2.01)
AF21HAS	97.40	6.26(1.58)	2.84(1.51)	AF06HAS	92.10	6.13(1.94)	3.13(2.18)
AF27HAS	97.40	6.39(1.79)	2.76(2.00)	AM34HAS	89.50	5.89(1.81)	2.97(2.13)
AF13HAS	97.40	6.26(1.86)	3.00(2.09)	AM20HAS	89.50	6.76(1.56)	3.44(2.15)
AF19HAS	97.40	6.68(1.52)	3.00(1.97)	AM28HAS	89.50	5.52(1.87)	3.10(2.21)
AM06HAS	97.40	6.89(1.67)	3.57(2.30)	AF25HAS	86.80	5.63(2.04)	3.15(2.13)
AM11HAS	97.40	6.28(1.97)	2.78(1.64)	AM22HAS	86.80	6.60(2.02)	3.76(2.50)
AM12HAS	97.40	6.52(1.99)	2.97(1.93)	AM15HAS	84.20	5.21(1.81)	2.47(1.70)
AF29HAS	97.40	6.52(1.62)	3.47(2.28)	AM35HAS	81.60	4.76(2.09)	2.89(2.48)
AF15HAS	97.40	5.78(1.85)	2.76(2.16)	AF31HAS	78.90	6.1(2.28)	3.23(2.42)
AF14HAS	97.40	5.71(1.85)	2.81(2.20)	AM18HAS	78.90	5.73(1.75)	3.07(2.11)
AM23HAS	97.40	5.89(1.53)	2.75(1.92)	AM03HAS	76.30	6.21(1.9)	3.63(2.08)
AM24HAS	97.40	6.57(1.68)	2.76(1.85)	AM19HAS	71.10	6.10(2.01)	3.18(2.17)

Tabela 7

Mere tačnosti procene, intenziteta i arauzala stimulusa neutralnog

Oznaka stimulusa	Neutralno			Oznaka	Neutralno		
	HR(%)	Intenzitet	Arauzal		HR(%)	Intenzitet	Arauzal
AM01NES	97.40	5.23(3.06)	1.86(1.45)	AM18NES	81.60	5.42(2.26)	2.15(1.61)
AF30NES	94.70	6.21(2.23)	1.81(1.18)	AM20NES	81.60	6.02(2.28)	2.10(1.52)
AM14NES	94.70	5.73(2.11)	1.76(1.14)	AM07NES	81.60	6.07(1.99)	1.92(1.09)
AF07NES	92.10	4.89(2.69)	1.71(1.16)	AF33NES	81.60	5.81(2.39)	1.65(1.04)
AM31NES	92.10	5.71(2.57)	1.71(1.16)	AF19NES	81.60	6.28(2.03)	1.73(1.10)
AM15NES	89.50	6.15(2.13)	2.18(2.03)	AM17NES	81.60	5.52(1.65)	2.28(1.46)
AM09NES	89.50	5.97(2.45)	2.10(1.35)	AF15NES	81.60	5.97(1.93)	1.97(1.44)
AF26NES	89.50	5.71(2.32)	2.00(1.45)	AF20NES	81.60	6.10(2.26)	2.18(1.52)
AM24NES	89.50	6.28(2.12)	2.07(1.30)	AF08NES	78.90	5.28(2.73)	2.00(1.70)
AM11NES	89.50	6.00(2.05)	2.07(1.42)	AM05NES	78.90	5.65(2.05)	2.26(1.68)
AF27NES	89.50	6.15(2.29)	2.05(1.46)	AF21NES	78.90	5.97(2.01)	2.68(2.10)
AF05NES	86.80	5.26(3.17)	1.86(1.23)	AM28NES	76.30	5.15(2.38)	2.42(1.71)
AF01NES	86.80	6.28(2.40)	2.23(1.61)	AF10NES	76.30	5.97(1.88)	2.52(1.70)
AF31NES	86.80	5.86(2.41)	2.50(1.92)	AF25NES	76.30	5.63(2.17)	2.21(1.23)
AM19NES	86.80	5.84(2.39)	1.65(1.02)	AM26NES	76.30	5.18(1.91)	2.34(1.71)
AF13NES	86.80	5.71(2.43)	1.73(1.13)	AF29NES	76.30	5.15(2.11)	2.07(1.60)
AM32NES	86.80	6.13(2.31)	1.92(1.21)	AM22NES	76.30	6.00(2.10)	2.39(1.82)
AF06NES	84.20	5.84(1.99)	2.18(1.46)	AF17NES	76.30	6.13(1.90)	2.21(1.33)
AM12NES	84.20	6.18(2.09)	1.94(1.35)	AM34NES	71.10	5.07(2.07)	2.02(1.24)
AM10NES	84.20	6.39(2.38)	2.10(1.68)	AF22NES	71.10	5.36(2.28)	2.34(1.79)
AM16NES	84.20	6.07(2.29)	1.92(1.17)	AM06NES	68.40	5.47(2.14)	2.68(1.84)
AM08NES	84.20	5.76(1.89)	1.89(1.29)	AM35NES	68.40	5.13(2.60)	2.05(1.65)
AF09NES	84.20	6.15(2.11)	2.13(1.23)	AF11NES	68.40	5.21(2.15)	2.23(1.83)
AM23NES	84.20	5.86(1.87)	2.39(1.51)	AF24NES	68.40	6.15(2.26)	2.34(1.90)
AF35NES	84.20	6.31(1.96)	2.47(2.37)	AM03NES	57.90	6.00(1.77)	2.26(1.58)

Prilog 3 – Informisana saglasnost, saglasnost za učešće u istraživanju i usmeni i pismeni debriefing (Eksperiment 1)

INFORMISANA SAGLASNOST

Poštovani,

Molimo Vas da pažljivo pročitate informacije o istraživanju i odlučite da li želite da učestvujete u njemu. Ovo istraživanje se izvodi u cilju izrade doktorske disertacije Kristine Ranđelović, doktoranta na Odseku za psihologiju, Univerziteta u Novom Sadu i asistenta na Departmanu za psihologiju, Univerziteta u Nišu.

Osnovna svrha istraživanja jeste proučavanje odnosa između kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja ličnosti u određenim socijalnim situacijama.

Istraživanje će se sastojati iz nekoliko faza:

- 1) **U prvoj fazi** popunjavaćete par upitnika kojima se procenjuje kako se osećate, razmišljate i ponašate u svakodnevnom životu. Predviđeno vreme trajanja ovog dela je oko 20 minuta. U drugoj fazi neće učestvovati svi ispitanici iz prve faze, već će slučajnim izborom biti pozvan određeni broj studenata.
- 2) **U drugoj fazi** biće Vam data instrukcija vezana za pripremu i izvođenje zadatka koji se često koristi u istraživanjima slične problematike. Zatim ćete biti zamoljeni da pored popunjavanja upitnika, uradite i dva kompjuterski podržana zadatka. Trajanje ove faze je oko sat vremena.

Važno je napomenuti da **možete odustati** od učešća **u bilo kom trenutku** sprovođenja studije.

Za **drugu i treću fazu** istraživanja **kontaktirali** bismo Vas **telefonom i e-mailom** (nekoliko nedelja posle prve faze).

Dodatne informacije:

1. Studenti koji budu do kraja učestvovali u istraživanju dobiće nagradu za to. **Nagrada** je izražena kroz **poene** u okviru određenih predmeta koje imate u semestru u kome se izvodi istraživanje (studenti prve godine – Osnove psihološke statistike; studenti druge godine – Osnovi psihologije ličnosti). Preciznije rečeno, dobićete poene za učešće u svakoj od faza. S obzirom na to da u svakom trenutku možete napustiti eksperiment bez dodatnih objašnjenja i štete po Vas, biće Vam ponuđena mogućnost da se sa predmetnim nastavnikom dogovorite oko nadoknade poena na alternativni način.

2. Vaše **učešće** u istraživanju je **dobrovoljno**.

3. Vaši rezultati neće biti korišćeni individualno, već obrađivani grupno sa svim ostalim ispitanicima.

4. Vašim učešćem biste značajno **doprineli** realizaciji istraživanja i **pomogli** u izradi ove doktorske disertacije.

Pročitao sam i razumeo date informacije i pristajem na učešće u istraživanju:

DA NE

POTPIS _____ DATUM: _____

ODSEK _____ Broj indeksa _____

Broj telefona na koji Vas možemo kontaktirati: _____

E-mail: _____

SAGLASNOST ZA UČEŠĆE U ISTRAŽIVANJU

Saglasan/na sam da učestvujem u istraživanju koje se sprovodi u prostorijama Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu, a se izvodi u cilju izrade doktorske disertacije Kristine Randelović, doktoranta na Odseku za psihologiju, Univerziteta u Novom Sadu i asistenta na Departmanu za psihologiju, Univerziteta u Nišu.

Istraživanja pokazuju da su kognicije i afekat povezani, s time što ta veza može biti izražena u različitoj meri pod različitim oklonostima. Cilj ovog istraživanja je da razumemo koji to situacioni faktori menjaju prirodu veze između kognicije i afekta.

U istraživanju ćete biti u prilici da pripremite koncept na određenu temu i da nakon toga, po potrebi, izložite to pred drugima. Taj zadatak je široko primenjavana u brojnim istraživanjima iz ove oblasti, i mada najčešće ne nosi povećani rizik po ispitanika, nastup pred drugima može da izazove izraženiju negativnu emocionalnu reakciju kod izvesnih osoba. Ukoliko smatrate da bi izloženost ovakvim sadržajima provocirala vrlo intenzivnu reakciju kod Vas, imate pravo da prekinete učešće u eksperimentu bez dodatnih objašnjenja i štete po Vas, a da se kasnije sa predmetnim nastavnikom dogovorite oko nadoknade poena na alternativni način.

Vaši podaci će isključivo biti korišćeni u naučne svrhe. Vaši odgovori će biti kodirani te niko sa strane neće moći da uspostavi vezu između Vas i Vašeg postignuća.

Za sve dodatne informacije, komentare ili pitanja se možete obratiti prof. dr Ljiljani Mihić na lmihic@ff.uns.ac.rs i prof. Zdenki Novović na zdenov@ff.uns.ac.rs.

Pročitao/la sam i razumela date informacije i pristajem na učešće u istraživanju. DA NE

Ispitanik _____

Datum _____

Istraživač _____

USMENI DEBRIFING

Poštovani,

Hvala vam za aktivno učešće u istraživanju. Ovim smo završili fazu prikupljanja podataka, ali pre njihove analize dužni smo da vam pojasnimo još nekoliko važnih aspekata istraživanja. Na početku ovog ispitivanja smo Vam delimično objasnili šta je osnovna ideja. Ponekad, kada istražujemo kako se ljudi osećaju i ponašaju u određenim situacijama, ne dajemo im pun opis onoga što nas interesuje. Na taj način omogućujemo da u istraživanjima dobijemo Vaše spontane odgovore. Ovakav postupak ne primenjuju sve psihološke studije. Međutim, kada istražujemo emocionalno stanje ljudi i njihovo kognitivno funkcionisanje u specifičnim situacijama, primorani smo da sakrijemo osnovni cilj istraživanja kako bismo dobili autentične odgovore ispitanika. Kada bi ispitanici znali pravi smisao ispitivanja verovatno bismo dobili namerno ili nenamerno "iskrivljene" informacije, te podaci ne bi bili verodostojni, kao ni rezultati istraživanja.

U ovom istraživanju testirali smo model socijalne anksioznosti koristeći zadatak koji autentično provocira tu formu anksioznosti (kratka priprema i javni nastup pred autoritetima i publikom). Da bismo dobili iskrene odgovore od Vas, simulirali smo postupak evaluacije fakulteta i uključenost komisije u tu proceduru. Međutim, ova

procedura je IZMIŠLJENA I SADRŽAJ KONCEPATA SE NEĆE PROCENJIVATI NITI ĆETE IMATI PROCENU PRED KOMISIJOM. Svi ste, dakle, dobili isti zadatak koji se tiče pripreme koncepata, ali se eksperimentalna grupa razlikovala od kontrolne u prisustvu informacije nastupanja pred komisijom i publikom koju čine kolege sa studija.

Cilj istraživanja je proučavanje kako i na koji način ličnost predviđa izvođenje javnog govora i psihološko funkcionisanje. Osnovna pretpostavka kojom smo se rukovodili je da će postojati efekti potencijalne socijalne pretnje (priprema i najavljeno izvršenje Zadatka javnog govora) na pojedine aspekte kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja ličnosti. Eksperimentalna procedura, primenjena u ovom istraživanju, sastavni je deo većine istraživanja koja na ovaj ili sličan način proučavaju socijalnu anksioznost (npr. Kimbrel, 2009; 2012), te se smatra neophodnom kako bi se na uspešan način izazvalo stanje socijalne anksioznosti. Eksperimentalna grupa ispitanika je pored pripreme Zadatka javnog govora imala i informaciju o izvršenju istog, ali je na kraju istraživanja izostao govor pred drugima. Razlog tome je što su nas interesovali efekti potencijalne socijalne pretnje, a ne aktuelne, na pojedina kognitivna i emocionalna obeležja ličnosti. Kontrolna grupa ispitanika imala je instrukciju da pripremi Zadatak javnog govora, ali je naglašeno odsustvo realizacije istog.

Bez obzira na pravi cilj ispitivanja, važno je da znate da Vaši podaci ni u kom slučaju neće biti zloupotrebljeni niti korišćeni van ovog istraživanja i da je diskrecija podatak zagarantovana kao što je to svakom ispitaniku pojašnjeno prilikom potpisivanja informisane saglasnosti za učešće u istraživanju. Svi rezultati će se obrađivati grupno, zajedno sa ostalim podacima dobijenim od drugih ispitanika i objavljiće se samo grupni (ukupni) rezultati.

Pitati učesnike kako se osećaju sa ovim informacijama, te proraditi sa njima eventualne posledice primanja novih informacija.

Pitati ispitanike u kojoj meri se i dalje osećaju anksioznim, nakon prolaska kroz eksperimentalnu proceduru. Ukoliko se učesnici i dalje osećaju anksioznim, ponuditi im neku vežbu relaksacije.

Zahvaliti se ispitaniku na saradnji i učešću u istraživanju i dati mu pismenu formu debriefinga.

Ukoliko imate bilo kakvih briga, žalbi ili pitanja u vezi sa celim istraživanjem, slobodno se možete obratiti Kristini Randelović, autorki istraživanja (telefon: 064/910-53-17); e-mail: kristina.kasic@yahoo.com). Ukoliko želite, Vi i sada možete odustati od ispitivanja i zahtevati od ispitivača da vaše podatke povuče iz daljih analiza.

Sada Vas molimo da odgovorite na još par pitanja koja se tiču vašeg učešća u istraživanju:

Kako ste se osećali tokom ovog ispitivanja?

Da li ste, možda, posumnjali u to šta je osnovni cilj ispitivanja?

Ako da, šta Vam je posebno bilo sumnjivo?

Kako se osećate povodom saznanja da Vam na početku nije rečen pravi cilj ovih zadataka?

Još jednom Vas podsećamo da ovde nije procenjivan kvalitet Vašeg znanja, već reakcije na potencijalnu socijalnu pretnju. Prvo smo testirali neke aspekte funkcionisanja

ličnosti, kako bismo statistički otklonili uticaj relevantnih varijabli na kogniciju i afekat. Takođe, u prvoj fazi smo procenjivali stepen izraženosti socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike, radi ujednačavanja grupa po toj osobini. U drugoj fazi istraživanja dobili ste zadatak za koji je potvrđeno da provocira određeni način kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja u situaciji potencijalne socijalne pretnje. Ispitivanje je tako koncipirano da bismo dobili spontane reakcije ispitanika i očuvali kvalitet istraživanja. Stoga bismo Vas zamolili da ne obavestavate druge osobe o ideji ovog ispitivanja, pošto postoji mogućnost da i drugi student učestvuju u ovim zadacima. Ovu procedure ćemo primenjivati nekoliko puta i ukoliko se pročuje njen smisao, može se desiti da naredni potencijalni ispitanici unapred stvore očekivanje o procedure, što bi uticalo na njihove odgovore, iako oni možda to ne žele.

Ukoliko su vaši prijatelji već učestvovali u ovom ispitivanju, možete sa njima pričati o Vašim iskustvima u vezi s tim koliko god želite. Međutim, prijateljima koji nisu učestvovali u ovim zadacima, zamolili bismo Vas da ne otkrivajte detalje i smisao ovog ispitivanja. Kao što smo pomenuli, veoma je važno da saznamo kako ljudi spontano i prirodno reaguju u ovakvim situacijama ukoliko želimo da donesemo ispravne zaključke.

Hvala vam na pomoći i saradnji!

PISMENI DEBRIFING

Zahvalnost za učešće u istraživanju i informacije o istraživanju

Poštovani, poštovana,

Ovim putem želimo još jednom da Vam se zahvalimo na uloženom vremenu i naporu da odgovorite na naša brojna pitanja i na želji, volji i istrajnosti da učestvujete u ovom istraživanju.

Osnovni cilj istraživanja je proučavanje kako i na koji način ličnost predviđa izvođenje javnog govora i psihološko funkcionisanje. Osnovne pretpostavke su bile da će postojati efekti aktuelne socijalne pretnje sa različitim tipom povratne informacije o izvođenju (priprema i izvršenje Zadataka javnog govora) na pojedine aspekte kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja ličnosti. Razlog zašto je organizovano ovakvo istraživanje leži u tome da, iako postoje brojne studije koje potvrđuju da je socijalna pretnja okidač kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti, ipak se još uvek nedovoljno precizno zna o mehanizmima i procesima preko kojih ti situacioni faktori deluju i dovode do povećanog nivoa socijalne anksioznosti i reakcije izbegavanja određenih situacija. Osim toga, model socijalne anksioznosti (Kimbrel, 2012) koji je u osnovi ovog istraživanja nedovoljno je empirijski potvrđen.

U prvoj fazi istraživanja ste popunjavali nekoliko upitnika, kako bismo procenili neke od karakteristika Vaših ličnosti. Nakon toga ste u drugoj fazi imali zadatak da pripremite i izvedete Zadatak javnog govora pred publikom i procenjivačima iz reda univerzitetskih nastavnika. Zadatak procenjivača je bio da, u zavisnosti od toga kojoj grupi ispitanika pripadate (prvoj ili drugoj eksperimentalnoj grupi), a bez obzira na Vaše izvođenje, daju neverbalne povratne informacije. Nastup je bio sniman kamerom, kako bi se pojačala socijalna pretnja. Zatim je sledila procedura popunjavanja istih upitnika i

zadataka na kompjuteru, kao i u drugoj fazi. Ispitanici u prvoj eksperimentalnoj grupi dobijali su negativne neverbalne povratne informacije, dok su ispitanici druge eksperimentalne grupe bili izloženi pozitivnim povratnim informacijama.

Detaljniji prikaz sličnog istraživanja možete naći u radu:

Kimbrel, N. A. (2009). BIS, BAS, and Bias: The role of personality and cognition in Social Anxiety. Dissertation theses. Greensboro: The Faculty of The Graduate School at The University of North Carolina.

Još jednom želimo da naglasimo da su svi podaci koje smo dobili od Vas zaštićeni i da će nakon izvesnog vremena biti uništeni. Ako Vas još nešto dodatno zanima u vezi istraživanja ili ako imate neke primedbe na način kako je istraživanje sprovedeno, možete da se obratite Kristini Randelović na telefon 064 910 53 17 ili putem e-maila na kristina.kasic@yahoo.com

Hvala Vam na saradnji!

Prilog 4 – Informisana saglasnost, saglasnost za učešće u istraživanju i usmeni i pismeni debriefing (Eksperiment 2)

Informisana saglasnost

Poštovani,

Molimo Vas da pažljivo pročitate informacije o istraživanju i odlučite da li želite da učestvujete u njemu. Ovo istraživanje se izvodi u cilju izrade doktorske disertacije Kristine Randelović, doktoranta na Odseku za psihologiju, Univerziteta u Novom Sadu i asistenta na Departmanu za psihologiju, Univerziteta u Nišu.

Osnovna svrha istraživanja jeste proučavanje odnosa između kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja ličnosti u određenim socijalnim situacijama.

Istraživanje se sastoji iz nekoliko faza:

- 1) **U prvoj fazi** popunjavaćete par upitnika kojima se procenjuje kako se osećate, razmišljate i ponašate u svakodnevnom životu. Predviđeno vreme trajanja ovog dela je oko 20 minuta.
- 2) **U drugoj fazi** biće Vam data instrukcija vezana za pripremu i izvođenje zadatka koji se često koristi u istraživanjima slične problematike. Zatim ćete biti zamoljeni da pristupite testiranju kojim bi se prikupile sve relevantne mere. Trajanje ove faze je oko sat vremena.

Važno je napomenuti da **možete odustati** od učešća **u bilo kom trenutku** sprovođenja studije.

Za **drugu fazu** istraživanja **kontaktirali** bismo Vas **telefonom i e-mailom** (nekoliko nedelja posle prve faze).

Dodatne informacije:

1. Studenti koji budu učestvovali u istraživanju dobiće nagradu za to. **Nagrada** je izražena kroz **poene** u okviru određenih predmeta koje imate u semestru u kome se izvodi

istraživanje (Multivarijantna statistika i Teorije ličnosti). Preciznije rečeno, dobićete poene za učešće u svakoj od faza. S obzirom na to da u svakom trenutku možete napustiti istraživanje bez dodatnih objašnjenja i štete po Vas, biće Vam ponuđena mogućnost da se sa predmetnim nastavnikom dogovorite oko nadoknade poena na alternativni način. Dakle, ukoliko odlučite da ne učestvujete u istraživanju možete raditi neki drugi zadatak za isti broj bodova.

2. Vaše **učešće** u istraživanju je **dobrovoljno**.

3. Vaši rezultati neće biti korišćeni individualno, već obrađivani grupno sa svim ostalim ispitanicima.

4. Vašim učešćem biste značajno **doprineli** realizaciji istraživanja i **pomogli** u izradi ove doktorske disertacije.

Pročitao sam i razumeo date informacije i pristajem na učešće u istraživanju:

DA NE

POTPIS _____ **DATUM:** _____

ODSEK _____ **Broj indeksa** _____

Broj telefona na koji Vas možemo kontaktirati: _____

E-mail: _____

SAGLASNOST ZA UČEŠĆE U ISTRAŽIVANJU

Ovim putem želimo da Vas zamolimo da učestvujete u istraživanju koje ima za cilj uspostavljanje standarda i kriterijuma za raspodelu studenata u različite nivoe nastavnog programa „Primenjena psihologija“.

S obzirom da su za studijski program koji Vi pohađate, veštine povezivanja teorijskog znanja i prakse, jako značajni, Fakultet će omogućiti da se taj nastavni program na Vašoj studijskoj grupi formira i održava. S obzirom da se studenti već sada značajno među sobom razlikuju u veštinama povezivanja teorije i prakse, potrebno je napraviti više različitih nivoa ovog programa. Veoma je teško postaviti jasne i objektivne kriterijume za odvajanje studenata u različite nivoe kursa, ali je to neophodno da bi nastava bila kvalitetnija.

Stoga sprovodimo ovo probno testiranje da bi smo kao finalni proizvod imali objektivne standarde za formiranje sadržaja programa različitih nivoa, kao i razvrstavanje studenata u neki od njih. Vaše učešće u istraživanju može nam u tome direktno pomoći.

U istraživanju ćete biti u prilici da odaberete jednu od tri teme i da pripremite koncept na tu temu. Nakon toga, usmeno ćete izlagati sadržaj koncepta pred dva procenjivača, koji su iz reda nastavnika sa Vašeg Departmana. Taj zadatak traje ukupno 8 minuta (5 minuta za pripremu i 3 minuta za izvođenje). Zatim se očekuje da pristupite testiranju radi prikupljanja relevantnih mera.

Učešće u istraživanju ne predstavlja rizik za Vaše fizičko i mentalno zdravlje, ali kao i svaka situacija testiranja može izazvati neku promenu raspoloženja, kako negativnu (npr. tremu, nezadovoljstvo), tako i pozitivnu (npr. radost, ponos). Stoga učešće u istraživanju je Vaša dobrovoljna aktivnost. Ukoliko smatrate da bi izloženost ovakvim sadržajima provocirala vrlo intenzivnu reakciju kod Vas, imate pravo da prekinete učešće u istraživanju bez dodatnih objašnjenja i štete po Vas, a da se kasnije sa predmetnim nastavnikom dogovorite oko nadoknade poena na alternativni način.

Testiranje nije anonimno jer se izvodi pred „publikom“, ali se Vaši podaci čuvaju anonimno i koriste se samo za svrhe istraživanja. Ni jedan rezultat neće biti korišćen niti objavljivan pojedinačno, već nas u krajnjoj analizi zanimaju grupni rezultati, tačnije prosek grupe. Taj grupni rezultat će dalje biti korišćen u naučne svrhe (za izradu doktorske disertacije Kristine Randelović, doktoranta na Odseku za psihologiju, Univerziteta u Novom Sadu i asistenta na Departmanu za psihologiju, Univerziteta u Nišu). Vaši odgovori će biti kodirani te niko sa strane neće moći da uspostavi vezu između Vas i Vašeg postignuća.

Za sve dodatne informacije, komentare ili pitanja se možete obratiti Kristini Randelović (kristina.randjelovic@filfak.ni.ac.rs).

Pročitao/la sam i razumela date informacije i pristajem na učešće u istraživanju. DA
NE

Ispitanik_____

Datum_____

Istraživač_____

USMENI DEBRIFING

Poštovani,

Hvala vam za aktivno učešće u istraživanju. Ovim smo završili fazu prikupljanja podataka, ali pre njihove analize dužni smo da vam pojasnimo još nekoliko važnih aspekata istraživanja. Na početku ovog ispitivanja smo Vam delimično objasnili šta je osnovna ideja. Ponekad, kada istražujemo kako se ljudi osećaju i ponašaju u određenim situacijama, ne dajemo im pun opis onoga što nas interesuje. Na taj način omogućujemo da u istraživanjima dobijemo Vaše spontane odgovore. Ovakav postupak ne primenjuju sve psihološke studije. Međutim, kada istražujemo emocionalno stanje ljudi i njihovo kognitivno funkcionisanje u specifičnim situacijama, primorani smo da sakrijemo osnovni cilj istraživanja kako bismo dobili autentične odgovore ispitanika. Kada bi ispitanici znali pravi smisao ispitivanja verovatno bismo dobili namerno ili nenamerno "iskrivljene" informacije, te podaci ne bi bili verodostojni, kao ni rezultati istraživanja.

U ovom istraživanju testirali smo model socijalne anksioznosti koristeći zadatak koji autentično provocira tu formu anksioznosti (kratka priprema i javni nastup pred autoritetima i publikom). Da bismo dobili iskrene odgovore od Vas, simulirali smo postupak evaluacije Vašeg znanja i uključenost komisije u tu proceduru, koja je imala zadatak da Vam daje određeni tip neverbalne povratne informacije (pozitivna, negativna i neutralna) o uspešnosti Vašeg izvođenja. Međutim, ova procedura je IZMIŠLJENA I VAŠE ZNANJE NIJE PROCENJIVANO NITI SU POVROTNE INFORMACIJE U SKLADU S TIM. Svi ste, dakle, dobili isti zadatak koji se tiče pripreme koncepta, ali su se grupe razlikovale u tipovima povratnih informacija.

Cilj istraživanja je proučavanje kako i na koji način ličnost i određeni situacioni činioci predviđaju izvođenje javnog govora i psihološko funkcionisanje. Osnovna pretpostavka kojom smo se rukovodili je da će postojati različiti efekti aktuelne socijalne

pretnje kombinovane sa različitim tipom povratne informacije na pojedine aspekte kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja ličnosti. Eksperimentalna procedura, primenjena u ovom istraživanju, sastavni je deo većine istraživanja koja na ovaj ili sličan način proučavaju socijalnu anksioznost, te se smatra neophodnom kako bi se na uspešan način izazvalo stanje socijalne anksioznosti.

Bez obzira na pravi cilj ispitivanja, važno je da znate da Vaši podaci ni u kom slučaju neće biti zloupotrebljeni niti korišćeni van ovog istraživanja i da je diskrecija podatak zagarantovana kao što je to svakom ispitaniku pojašnjeno prilikom potpisivanja informisane saglasnosti za učešće u istraživanju. Svi rezultati će se obrađivati grupno, zajedno sa ostalim podacima dobijenim od drugih ispitanika i objavljivaće se samo grupni (ukupni) rezultati.

Pitati učesnike kako se osećaju sa ovim informacijama, te proraditi sa njima eventualne posledice primanja novih informacija.

Pitati ispitanike u kojoj meri se i dalje osećaju anksioznim, nakon prolaska kroz eksperimentalnu proceduru. Ukoliko se učesnici i dalje osećaju anksioznim, ponuditi im neku vežbu relaksacije.

Zahvaliti se ispitaniku na saradnji i učešću u istraživanju i dati mu pismenu formu debriefinga.

Ukoliko imate bilo kakvih briga, žalbi ili pitanja u vezi sa celim istraživanjem, slobodno se možete obratiti Kristini Randelović, autorki istraživanja (telefon: 064/910-53-17); e-mail: kristina.kasic@yahoo.com). **Ukoliko želite, Vi i sada možete odustati od ispitivanja i zahtevati od ispitivača da vaše podatke povuče iz daljih analiza.**

Sada Vas molimo da odgovorite na još par pitanja koja se tiču vašeg učešća u istraživanju:

- 1) Kako ste se osećali tokom ovog ispitivanja?
- 2) Da li ste, možda, posumnjali u to šta je osnovni cilj ispitivanja?
- 3) Ako da, šta Vam je posebno bilo sumnjivo?
- 4) Kako se osećate povodom saznanja da Vam na početku nije rečen pravi cilj ovih zadataka?
- 5) Da li biste učestvovali u sličnom istraživanju u budućnosti?
- 6) Kakav je vaš stav spram istraživača koji sprovode istraživanja slična ovom u kojem ste danas učestvovali: a) pozitivan, b) negativan; c) neutralan i d) nemam stav.

Još jednom Vas podsećamo da ovde nije procenjivan kvalitet Vašeg znanja, već reakcije na aktuelnu socijalnu pretnju i različiti tip povratne informacije. Prvo smo testirali neke aspekte funkcionisanja ličnosti, kako bismo statistički otklonili uticaj relevantnih varijabli na kogniciju i afekat. Takođe, u prvoj fazi smo procenjivali stepen izraženosti socijalne anksioznosti kao dispozicione karakteristike, radi ujednačavanja grupa po toj osobini. U drugoj fazi istraživanja dobili ste zadatak za koji je potvrđeno da provocira određeni način kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja u situaciji aktuelne socijalne pretnje. Ispitivanje je tako koncipirano da bismo dobili spontane reakcije ispitanika i očuvali kvalitet istraživanja. Stoga bismo Vas zamolili da ne obavestavate druge osobe o ideji ovog ispitivanja, pošto postoji mogućnost da i drugi student učestvuju u ovim zadacima. Ovu procedure ćemo primenjivati nekoliko puta i ukoliko se pročuje njen smisao, može se desiti da naredni potencijalni ispitanici unapred stvore očekivanje o procedure, što bi uticalo na njihove odgovore, iako oni možda to ne žele.

Ukoliko su vaši prijatelji već učestvovali u ovom ispitivanju, možete sa njima pričati o Vašim iskustvima u vezi s tim koliko god želite. Međutim, prijateljima koji nisu učestvovali u ovim zadacima, zamolili bismo Vas da ne otkrivajte detalje i smisao ovog ispitivanja. Kao što smo pomenuli, veoma je važno da saznamo kako ljudi spontano i prirodno reaguju u ovakvim situacijama ukoliko želimo da donesemo ispravne zaključke.

Hvala vam na pomoći i saradnji!

PISMENI DEBRIFING

Zahvalnost za učešće u istraživanju i informacije o istraživanju

Poštovani, poštovana,

Ovim putem želimo još jednom da Vam se zahvalimo na uloženom vremenu i naporu da odgovorite na naša brojna pitanja i na želji, volji i istrajnosti da učestvujete u ovom istraživanju.

Osnovni cilj istraživanja je proučavanje kako i na koji način ličnost predviđa izvođenje javnog govora i psihološko funkcionisanje. Osnovne pretpostavke su bile da će postojati efekti aktuelne socijalne pretnje (priprema i izvršenje Zadataka javnog govora), kombinovane sa različitim tipom povratne informacije od strane procenjivača, na pojedine aspekte kognitivnog i emocionalnog funkcionisanja ličnosti. Razlog zašto je organizovano ovakvo istraživanje leži u tome da, iako postoje brojne studije koje potvrđuju da je socijalna pretnja okidač kognitivnih pristrasnosti i stanja socijalne anksioznosti, ipak se još uvek nedovoljno precizno zna o mehanizmima i procesima preko kojih ti situacioni faktori deluju i dovode do povećanog nivoa socijalne anksioznosti i reakcije izbegavanja određenih situacija. Osim toga, model socijalne anksioznosti (Kimbrel, 2012) koji je u osnovi ovog istraživanja nedovoljno je empirijski potvrđen.

U prvoj fazi istraživanja ste popunjavali nekoliko upitnika, kako bismo procenili neke od karakteristika Vaše ličnosti. Nakon toga ste u drugoj fazi imali zadatak da pripremite Zadatak javnog govora. Najavljeno Vam je i izvršenje istog pred procenjivačima iz reda univerzitetskih nastavnika, koji imaju zadatak da analiziraju i procene Vaše ponašanje i izvođenje. Zatim je sledila procedura popunjavanja upitnika i zadataka na kompjuteru. Grupe u eksperimentu razlikovale su se samo po tipu neverbalne povratne informacije koju su dobijale od strane procenjivača (pozitivne, negativne i neutralne).

Očekujemo da će dobijeni rezultati služiti u svrhe provere relativno novog modela socijalne anksioznosti, kao i boljeg razumevanju procesa i mehanizama preko kojih određene socijalne situacije utiču na kognitivno i emocionalno funkcionisanje pojedinca.

Detaljniji prikaz sličnog istraživanja možete naći u radu:

Kimbrel, N. A. (2009). BIS, BAS, and Bias: The role of personality and cognition in Social Anxiety. Dissertation theses. Greensboro: The Faculty of The Graduate School at The University of North Carolina.

Još jednom želimo da naglasimo da su svi podaci koje smo dobili od Vas zaštićeni i da će nakon izvesnog vremena biti uništeni. Ako Vas još nešto dodatno zanima u vezi

istraživanja ili ako imate neke primedbe na način kako je istraživanje sprovedeno, možete da se obratite Kristini Randelović na telefon 064 910 53 17 ili putem e-maila na kristina.kasic@yahoo.com

Hvala Vam na saradnji!

PRILOG 5 – Podaci o učešću u istraživanju

Imajući u vidu da se radi o istraživanju koje je uključivalo nešto izraženiju obmanu ispitanika, kao i izazivanje negativnih osećanja, zadat je Upitnik o učešću u istraživanju. Rezultati pokazuju da je 20(15.6%) ispitanika imalo pozitivna osećanja tokom trajanja ispitivanja, 80(62.5%) negativna, 25 (19.5%) ambivalentna ili promenljiva i 3 (2.3%) neutralna. Na pitanje: „Kako su se osećali povodom saznanja da im na početku nije rečen pravi cilj zadatka?“ 79(62.2%) ispitanika je imalo pozitivan stav i osećanja, 22(17.3%) negativan, 23(18.1%) neutralan i 3(2.4%) učesnika je bilo bez stava. 109(84.5%) studenata bi ponovo učestvovalo u istraživanju takve vrste, 9(7%) ne i 11(8.5%) možda. Osim toga, 95(74.2%) ispitanika ima pozitivan stav spram istraživača koji sprovode istraživanja slična ovom u kojem su učestvovali, 2(1.6%) negativan, 23(18%) neutralan i 8(6.3%) bez stava.

PRILOG 6 – PRIMENJENI UPITNICI

UOP

OVAJ UPITNIK SADRŽI NIZ TVRDNJI KOJE SE ODOSE NA RAZLIČITE VIDOVE PONAŠANJA U NEKIM SITUACIJAMA ILI SE ODOSE NA RAZLIČITE STAVOVE I MIŠLJENJA U ŽIVOTU. MOLIMO VAS DA PROČITATE SVAKU TVRDNJU I DOGOVORITE U KOJOJ MERI SE TA TVRDNJA ODNOSI NA VAS I VAŠE PONAŠANJE.

AKO SE SA TVRDNJOM **UOPŠTE NE SLAŽETE** ZAOKRUŽITE BROJ **1**.

AKO SE SA TVRDNJOM **U UGLAVNOM NE SLAŽETE** ZAOKRUŽITE BROJ **2**.

AKO SE SA TVRDNJOM **UGLAVNOM SLAŽETE** ZAOKRUŽITE BROJ **3**.

AKO SE SA TVRDNJOM **U POTPUNOSTI SLAŽETE** ZAOKRUŽITE BROJ **4**.

MOLIMO VAS DA DAJETE ŠTO ISKRENIJE ODGOVORE I DA NE PROPUSTITE DA ODGOVORITE NA SVE TVRDNJE.

Br.	Tvrdnje	Odgovori			
1	Kada se zadesim u opasnoj situaciji, tražim sve moguće načine da pobežnem.	1	2	3	4
2	Često brinem da ću doživeti kritiku.	1	2	3	4
3	Kad me neko napadne, suprotstavim se bez oklevanja.	1	2	3	4
4	Kada nešto poželim, nikada ne razmišljam o mogućim preprekama.	1	2	3	4
5	Prosto se "sledim" kad se jako uplašim.	1	2	3	4
6	Spreman sam da rizikujem kada je situacija neizvesna.	1	2	3	4
7	Često se "blokiram" u pretećim situacijama.	1	2	3	4
8	Kada se nađem u društvu sa agresivnim ljudima, trudim se da se sklonim.	1	2	3	4
9	Kad me neko kritikuje, ne ostanem mu dužan.	1	2	3	4
10	Kad na ulici vidim nekoga koga ne volim, sklanjam se da ga ne bih sreo.	1	2	3	4
11	Čim me neko povredi, odmah mu uzvratim.	1	2	3	4
12	Uvek sam spreman na svađu kada sam isprovociran.	1	2	3	4
13	Teško donosim odluke, jer nikad nisam siguran šta je pravi izbor.	1	2	3	4
14	Kada neko više na mene, mozak "prestane" da mi radi.	1	2	3	4
15	Rado prihvatam nove i uzbuđujuće situacije.	1	2	3	4
16	Kad neko počne da me vređa, ostanem "bez teksta".	1	2	3	4
17	Kada između dva zla treba da biram manje, veoma se uznemirim.	1	2	3	4
18	Mnoge dobre prilike propustim razmišljajući šta bi moglo poći naopako.	1	2	3	4
19	S oduševljenjem prihvatam izazove.	1	2	3	4
20	Uvek sam spreman na sukob ako me neko sprečava da uradim što sam naumio.	1	2	3	4
21	Propustiću dobru priliku, ako ona podrazumeva i najmanju neizvesnost.	1	2	3	4
22	I samo prisustvo nekih ljudi ili pojava me potpuno parališe.	1	2	3	4
23	Kada bi mi neko dobacivao na ulici, trudio bih se da pobežnem što pre.	1	2	3	4
24	Postajem veoma napet u situacijama u kojima bih mogao da ispadnem smešan.	1	2	3	4
25	Sklon sam da započinem mnogo zanimljivih poslova u isto vreme.	1	2	3	4
26	Češće brinem nego većina ljudi koje poznajem.	1	2	3	4
27	Drugi izbegavaju sukobe sa mnom, jer znaju da sam spreman da se suprotstavim.	1	2	3	4
28	Nastojim da ne propustim nijedno zadovoljstvo u životu.	1	2	3	4
29	Kad druge ljude zateknem u svađi, gledam da se što pre sklonim.	1	2	3	4

FNE – B

Pročitajte svaki iskaz pažljivo i proceniti koliko je svaki od njih karakterističan za Vas.

Br.	Iskaz	nimalo	malo	umereno	prilično	veoma
1.	Zabrinut sam šta će drugi ljudi misliti o meni, čak i kada znam da to ne može imati nikakvog uticaja.	1	2	3	4	5
2.	Često se plašim da će drugi ljudi primetiti moje nedostatke.	1	2	3	4	5
3.	Ne zabrinjava me čak i kada znam da ostavljam nepovoljan utisak na ljude.	1	2	3	4	5
4.	Retko se brinem kakav ću utisak ostaviti na nekoga.	1	2	3	4	5
5.	Strah me je da me drugi ljudi neće prihvatiti.	1	2	3	4	5
6.	Kada razgovaram sa nekim, brine me šta bi on mogao misliti o meni.	1	2	3	4	5
7.	I kada znam da me neko procenjuje, to uopšte ne utiče na mene.	1	2	3	4	5
8.	Često se bojim da ću reći ili učiniti pogrešne stvari.	1	2	3	4	5
9.	Preterano razmišljam o tome šta će drugi misliti o meni.	1	2	3	4	5
10.	Strah me je da ću se zameriti ljudima.	1	2	3	4	5
11.	Mišljenja drugih ljudi o meni uopšte me ne brinu.	1	2	3	4	5
12.	Brine me kakav ću utisak ostaviti.	1	2	3	4	5

BDI II

Uputstvo: Ovaj upitnik se sastoji od 21 grupe rečenica. Molimo vas pročitajte pažljivo svaku grupu rečenica i onda odaberite samo jednu iz svake grupe koja najbolje opisuje kako ste se osećali tokom prethodne dve nedelje, uključujući I današnji dan. Zaokružite broj pored rečenice koju ste odabrali. Ako vam se čini da vas nekoliko rečenica iz iste grupe podjednako dobro opisuje odlučite se za rečenicu uz koju stoji veći broj. Nemojte zaokružiti više od jedne rečenice u svakoj grupi, pa ni u stavci 16 (Promene ritma spavanja) niti u stavci 18 (Promene apetita).

<p>1. Tuga 0 Nisam tužan. 1 Skoro stalno sam tužan. 2 Sve vreme sam tužan. 3 Toliko sam tužan ili nesrećan da to ne mogu da podnesem.</p>	<p>12. Gubitak interesovanja 0 Nisam izgubio interesovanje za druge ljude i aktivnosti. 1 Manje sam zainteresovan za druge ljude ili stvari nego ranije. 2 Izgubio sam skoro potpuno interesovanje za druge ljude i stvari. 3 Potpuno sam nezainteresovan za bilo šta.</p>
<p>2. Pesimizam 0 Nisam obeshrabren budućnošću. 1 Obeshrabren sam budućnošću više nego ranije. 2 Ne očekujem da mi u budućnosti bude bolje. 3 Smatram da je budućnost beznadežna i da će se stvari pogoršavati.</p>	<p>13. Neodlučnost 0 Sposoban sam da donosim odluke kao što sam i ranije činio. 1 Teže donosim odluke nego ranije. 2 Mnogo mi je teže da donosim odluke nego ranije. 3 Problem mi je da donesem bilo kakvu odluku.</p>
<p>3. Prošli neuspesi 0 Ne osećam se neuspešno. 1 Imao sam više neuspeha nego što je trebalo. 2 Kada pogledam na svoj život, vidim brojne neuspehe. 3 Osećam da sam potpuno neuspešna osoba.</p>	<p>14. Osećanje bezvrednosti 0 Ne osećam se bezvredno. 1 Smatram da manje vredim i da sam manje koristan nego ranije. 2 Osećam se manje vrednim od drugih ljudi. 3 Osećam se potpuno bezvredno.</p>
<p>4. Gubitak zadovoljstva 0 Uživam u istoj meri u stvarima u kojima sam i ranije uživao. 1 Ne uživam u stvarima kao što sam ranije uživao. 2 Stavri u kojima sam ranije uživao donose mi vrlo malo zadovoljstva. 3 Uopšte ne uživam u stvarima u kojima sam ranije uživao.</p>	<p>15. Gubitak energije 0 Imam energije kao i obično. 1 Imam manje energije nego ranije. 2 Nemam dovoljno energije da uradim baš mnogo toga. 3 Nemam energije ni za šta.</p>

<p>5. 5. Osećanje krivice 0 Ne osećam se nešto posebno krivim. 1 Osećam se krivim zbog mnogih stvari koje sam uradio ili je trebalo da uradim. 2 Skoro stalo se osećam prilično krivim. 3 Stalno se osećam krivim.</p>	<p>16. Promene ritma spavanja 0 Ne primećujem da su mi se promenile navike spavanja. 1a Spavam malo više nego obično 1b Spavam malo manje nego obično. 2a Spavam mnogo više nego obično. 2b Spavam mnogo manje nego obično. 3a Spavam skoro tokom celog dana. 3b Budim se 1-2 sata ranije od uobičajenog i ne mogu ponovo da zaspim.</p>
<p>6. Osećaj kažnjavanja 0 Ne osećam da sam kažnjen. 1 Slutim da bih mogao biti kažnjen. 2 Očekujem da ću biti kažnjen. 3 Osećam da sam kažnjen.</p>	<p>17. Razdražljivost 0 Nisam razdražljiv više nego inače. 1 Razdražljiviji sam nego inače. 2 razdražljiv sam mnogo više nego inače. 3 Stalno sam razdražljiv.</p>
<p>7. Nezadovoljstvo sobom 0 Isto se osećam u vezi sa samim sobom kao i ranije. 1 Izgubio sam poverenje u samog sebe. 2 Razočarao sam se u sebe. 3 Ne volim samog sebe.</p>	<p>18. Promene apetita 0 Ne primećujem bilo kakve promene u apetitu. 1a Apetit mi je nešto slabiji nego inače. 1b Apetit mi je nešto veći nego inače. 2a Apetit mi je mnogo slabiji nego inače. 2b Apetit mi je mnogo veći nego inače. 3a Uopšte nemam apetit. 3b Žudim za hranom sve vreme.</p>
<p>8. Samokritičnost 0 Nisam kritičan prema sebi niti krivim sebe više nego inače. 1 Kritičniji sam prema sebi više nego ranije. 2 Prigovaram sebi zbog svih svojih nedostataka. 3 Krivim sebe za sve loše što se dogodi.</p>	<p>19. Teškoće koncentracije 0 Koncentracija mi je ista kao i ranije. 1 Ne mogu da se koncentrišem dobro kao inače. 2 Teško mi je da se usredsredim duže na bilo šta. 3 Ne mogu da se koncentrišem ni na šta.</p>
<p>9. Misli ili želje o samoubistvu 0 Ne razmišljam o samoubistvu. 1 Pomišljam na samoubistvo, ali to nikada ne bih uradio. 2 Želeo bih da se ubijem. 3 Kada bi mi se ukazala prilika, ubio bih se.</p>	<p>20. Zamor ili iscrpljenost 0 Ne osećam umor niti iscrpljenost više nego obično. 1 Lakše se umorim ili iscrpim nego ranije. 2 Previše sam umoran ili iscrpljen za mnoge stvari koje sam ranije radio. 3 Previše sam umoran ili iscrpljen za većinu stvari koje sam ranije radio.</p>

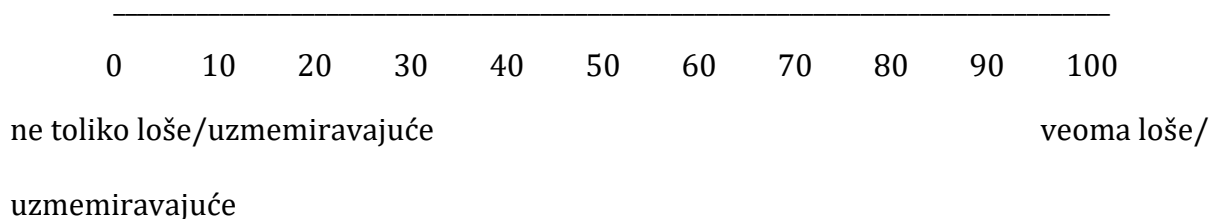
<p>10. Plačljivost</p> <p>0 Ne plaćem više nego inače. 1 Plaćem više nego inače. 2 Plaćem zbog svake sitnice. 3 Želeo bih da plaćem, ali ne mogu.</p>	<p>21. Gubitak interesovanja za seks</p> <p>0 Ne zapažam nikakvu promenu u svom interesovanju za seks. 1 Seks me manje interesuje nego ranije. 2 Seks me mnogo manje interesuje nego ranije. 3 Potpuno sam izgubio interesovanje za seks.</p>
<p>11. Uznemirenost</p> <p>0 Nisam uznemiren niti napet više nego inače. 1 Uznemiren sam ili napet više nego inače. 2 Toliko sam nespokojan ili uznemiren da mi je teško da mirujem. 3 Toliko sam nespokojan ili uznemiren da moram da se krećem ili nešto radim.</p>	

MOLIMO VAS DA PROVERITE DA LI STE ODGOVORILI NA SVA PITANJA!

HVALA NA SARADNJI!

SPCQ

Molimo Vas da izaberete broj na dole prikazanoj skali koji označava **koliko loše ili uznemiravajuće** po Vas može biti svaki od navedenih događaja **predstojećoj situaciji**¹⁷. Molimo Vas da broj napišete u prostoru koji se nalazi s desne strane događaja.

¹⁷ U okviru Eksperimenta 2 u uputstvu je stajalo...**koliko loše ili uznemiravajuće** po Vas je bio svaki od navedenih događaja **u protekloj situaciji pisanja koncepta i izlaganja pred komisijom**.

Br.	Događaji	Odgovori
1.	Biće mi neprijatno u prisustvu drugih ljudi.	
2.	Neko će me kritikovati.	
3.	Ispašću smotan pred drugim ljudima.	
4.	Podrhtavaće mi glas.	
5.	Neko će pomisliti da sam čudan.	
6.	Drhtaće mi ruke.	
7.	Počecu da se znojim tokom razgovora.	
8.	Prijatelj će otkazati sastanak s mnom.	
9.	Neću znati odgovor na pitanje koje mi je postavljeno.	
10.	Neko se neće složiti s mojim mišljenjem.	
11.	Neću biti sposoban da kažem bilo šta kako bi se uključio u razgovor s drugima.	
12.	Gost će otići ranije od očekivanog.	
13.	Biću nervozan u socijalnoj situaciji.	
14.	Ljudi će reći ružne stvari o meni iza mojih leđa.	
15.	Kazaću nešto glupo.	
16.	Neko će napraviti šalu na moj račun.	
17.	Počecu da mucam.	
18.	Primetiću da neko bulji u mene.	
19.	Napraviću grešku pred kolegama.	
20.	Uradiću nešto budalasto pred drugima.	
21.	Neočekivano ću biti pozvan da diskutujem o nekom problemu s svojim nadređenim na poslu.	
22.	Neko će zevati dok govorim s njim.	
23.	Neću biti sposoban da se koncentrišem u potpunosti tokom razgovora.	
24.	Uznemiriću se pred drugima.	
25.	Na nekom društvenom okupljanju ostaću sam i neću imati s kim da pričam.	
26.	Blokiraću tokom intervju za posao.	
27.	Neko će primetiti da sam nervozan.	
28.	Pocrveneću tokom razgovora.	
29.	Nekom ću biti dosadan.	
30.	Imaću problema da kažem nešto pred nekim autoritetom.	
31.	Drugima ću delovati inferiorno.	
32.	Neko će pokazati da mu se ne sviđam.	
33.	Moje mišljenje će biti ismevano.	

Molimo Vas da izaberete broj na dole prikazanoj skali koji označava **koliko je verovatno da će se svaki od navedenih događaja desiti Vama u predstojećoj situaciji**¹⁸. Molimo Vas da broj napišete na liniji koja se nalazi sa desne strane događaja.

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

uopšte
nije
verovatno

skoro sigurno
će se dogoditi

Br.	Događaji	Odgovori
1.	Biće mi neprijatno u prisustvu drugih ljudi.	
2.	Neko će me kritikovati.	
3.	Ispašću smotan pred drugim ljudima.	
4.	Podrhtavaće mi glas.	
5.	Neko će pomisliti da sam čudan.	
6.	Drhtaće mi ruke.	
7.	Počecu da se znojim tokom razgovora.	
8.	Prijatelj će otkazati sastanak s mnom.	
9.	Neću znati odgovor na pitanje koje mi je postavljeno.	
10.	Neko se neće složiti s mojim mišljenjem.	
11.	Neću biti sposoban da kažem bilo šta kako bi se uključio u razgovor s drugima.	
12.	Gost će otići ranije od očekivanog.	
13.	Biću nervozan u socijalnoj situaciji.	
14.	Ljudi će reći ružne stvari o meni iza mojih leđa.	
15.	Kazaću nešto glupo.	
16.	Neko će napraviti šalu na moj račun.	
17.	Počecu da mucam.	
18.	Primetiću da neko bulji u mene.	
19.	Napraviću grešku pred kolegama.	
20.	Uradiću nešto budalasto pred drugima.	
21.	Neočekivano ću biti pozvan da diskutujem o nekom problemu s svojim nadređenim na poslu.	
22.	Neko će zevati dok govorim s njim.	
23.	Neću biti sposoban da se koncentrišem u potpunosti tokom razgovora.	
24.	Uznemiriću se pred drugima.	
25.	Na nekom društvenom okupljanju ostaću sam i neću imati s kim da pričam.	

¹⁸ U okviru Eksperimenta 2 u uputstvu je stajalo...**koliko je bilo verovatno da će se svaki od navedenih događaja desiti Vama u protekloj situaciji pisanja koncepta i izlaganja pred komisijom.**

26.	Blokiraću tokom intervju za posao.	
27.	Neko će primetiti da sam nervozan.	
28.	Pocrveneću tokom razgovora.	
29.	Nekom ću biti dosadan.	
30.	Imaću problema da kažem nešto pred nekim autoritetom.	
31.	Drugima ću delovati inferiorno.	
32.	Neko će pokazati da mu se ne sviđam.	
33.	Moje mišljenje će biti ismejano.	

STAIS

Pred Vama su tvrdnje koje ljudi koriste da bi opisali sami sebe. Pročitajte svaku tvrdnju i zaokružite broj desno od nje da biste opisali kako se osećate upravo sada, tj. ovog momenta¹⁹. Ovde nema tačnih i pogrešnih odgovora. Ne zadržavajte se previše oko bilo koje tvrdnje i odgovorite tako da najbolje opišete svoja trenutna osećanja.

Br.	Tvrdnje	ne uopšte	malo	umereno	veoma
1.	Osećam se smireno.	1	2	3	4
2.	Osećam se sigurno.	1	2	3	4
3.	Napet sam.	1	2	3	4
4.	Osećam da sam pod stresom.	1	2	3	4
5.	Osećam se lagodno.	1	2	3	4
6.	Uznemiren sam.	1	2	3	4
7.	Brinem zbog mogućih nedaća.	1	2	3	4
8.	Osećam se zadovoljno.	1	2	3	4
9.	Zaplašen sam.	1	2	3	4
10.	Osećam se ležerno.	1	2	3	4
11.	Osećam se samopouzđano.	1	2	3	4
12.	Osećam nervozu.	1	2	3	4
13.	Živčan sam.	1	2	3	4
14.	Neodlučan sam.	1	2	3	4
15.	Opušten sam.	1	2	3	4
16.	Osećam se zadovoljno.	1	2	3	4
17.	Zabrinut sam.	1	2	3	4
18.	Zbunjen sam.	1	2	3	4
19.	Osećam se staloženo.	1	2	3	4
20.	Osećam se prijatno.	1	2	3	4

¹⁹ U okviru Eksperimenta 2 u uputstvu je stajalo u protekloj situaciji pisanja koncepta i izlaganja pred komisijom.

Prilog 7 – Parcijalni doprinosi svih prediktora u predikciji pojedinih mera pristrasnosti u pažnji

Parcijalni doprinosi svih prediktora u predikciji vremena reakcije na pojedine kategorije stimulusa

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	569,340	83,998		6,778	,000			
uslov	129,127	52,422	,115	2,463	,016	,070	,275	,274
Borba	33,940	15,449	,343	2,197	,031	,085	,247	,245
Uslov*Borba	-52,774	22,071	-1,127	-2,391	,019	,022	-,268	-,266

a. Dependent Variable: RTC_bes

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	561,751	90,251		6,224	,000			
uslov	119,665	56,325	,973	2,125	,037	,033	,240	,239
Borba	29,568	16,599	,281	1,781	,079	,048	,203	,201
Uslov*Borba	-50,367	23,714	-1,013	-2,124	,037	-,015	-,240	-,239

a. Dependent Variable: RTI_bes

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	574,209	86,097		6,669	,000			
uslov	122,770	53,733	1,042	2,285	,025	,098	,257	,256
Borba	25,546	15,836	,254	1,613	,111	,024	,184	,181
Uslov*Borba	-48,391	22,623	-1,016	-2,139	,036	,040	-,241	-,240

a. Dependent Variable: RTC_radost

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	716,717	107,760		6,651	,000			
uslov	163,323	67,252	1,102	2,429	,018	,085	,272	,271
Borba	38,970	19,820	,308	1,966	,053	,058	,223	,220
Uslov*Borba	-65,680	28,315	-1,096	-2,320	,023	,031	-,260	-,259

a. Dependent Variable: RTN

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	473,173	34,615		13,669	,000			
uslov	48,248	21,801	,410	2,213	,030	,098	,249	,247
BDI	32,127	39,188	,142	,820	,415	-,112	,095	,092
Uslov*BDI	-104,062	51,468	-,479	-2,022	,047	-,108	-,229	-,226

a. Dependent Variable: RTC_radost

Parcijalni doprinosi svih prediktora u predikciji vremena reakcije na pojedine indekse pristrasnosti u pažnji

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-18,847	27,973		-,674	,503			
BIS	-3,972	6,757	-,099	-,588	,558	,087	-,070	-,065
BAS	3,167	5,972	,072	,530	,598	,066	,063	,059
Borba	4,052	4,808	,098	,843	,402	,112	,100	,093
Bežanje	-8,837	5,889	-,199	-1,501	,138	-,018	-,175	-,166
Blokiranje	17,275	6,230	,448	2,773	,007	,261	,313	,308
uslov	-,770	5,562	-,016	-,138	,890	,037	-,016	-,015

a. Dependent Variable: BI_radost

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-21,986	28,263		-,778	,439			
BIS	-5,455	6,987	-,136	-,781	,438	,087	-,093	-,087
BAS	3,370	5,988	,076	,563	,575	,066	,067	,063
Borba	4,098	4,817	,099	,851	,398	,112	,101	,095
Bežanje	-7,588	6,077	-,171	-1,249	,216	-,018	-,148	-,139
Blokiranje	16,666	6,282	,433	2,653	,010	,261	,302	,295
BDI	9,888	11,526	,106	,858	,394	,156	,102	,095
uslov	-,848	5,573	-,017	-,152	,879	,037	-,018	-,017

a. Dependent Variable: BI_radost

Prilog 8 – Parcijalni doprinosi svih prediktora u predikciji pojedinih mera pristrasnosti u memoriji

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	8,034	2,195		3,659	,000			
BIS	-,975	,530	-,310	-1,838	,070	-,175	-,213	-,204
BAS	-,265	,469	-,076	-,564	,574	,004	-,067	-,063
Borba	-,397	,377	-,122	-1,052	,296	-,161	-,124	-,117
Bežanje	,629	,462	,180	1,360	,178	,085	,159	,151
Blokiranje	,021	,489	,007	,043	,966	-,047	,005	,005
uslov	,881	,437	,231	2,018	,047	,168	,233	,224

a. Dependent Variable: prosecan broj negativnih reči kojih se ispitanik prisetio

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	8,253	2,221		3,716	,000			
BIS	-,871	,549	-,277	-1,587	,117	-,175	-,186	-,176
BAS	-,279	,470	-,080	-,592	,556	,004	-,071	-,066
Borba	-,400	,378	-,123	-1,058	,294	-,161	-,125	-,118
Bežanje	,541	,477	,155	1,134	,261	,085	,134	,126
Blokiranje	,063	,494	,021	,128	,898	-,047	,015	,014
BDI	-,689	,906	-,094	-,761	,449	-,162	-,091	-,085
uslov	,886	,438	,233	2,024	,047	,168	,235	,225

a. Dependent Variable: prosecan broj negativnih reči kojih se ispitanik prisetio

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	5,471	2,479		2,207	,030			
uslov	-,572	1,692	-,150	-,338	,736	,168	-,039	-,038
BIS	-1,077	,619	-,343	-1,741	,086	-,175	-,198	-,194
Uslov*BIS	,624	,756	,410	,826	,412	,110	,096	,092

a. Dependent Variable: prosecan broj negativnih reči kojih se ispitanik prisetio

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	3,135	2,954		1,061	,292			
uslov	1,074	2,017	,234	,532	,596	,168	,062	,059
BIS	-,973	,737	-,258	-1,320	,191	-,229	-,152	-,146
Uslov*BIS	-,044	,901	-,024	-,049	,961	,070	-,006	-,005

a. Dependent Variable: NMBI

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	7,799	1,148		6,793	,000			
Borba	-1,516	,490	-,466	-3,096	,003	-,161	-,339	-,332
uslov	-3,842	1,662	-1,008	-2,312	,024	,168	-,260	-,248
Uslov*Borba	1,963	,700	1,274	2,806	,006	,191	,310	,301

a. Dependent Variable: prosecan broj negativnih reči kojih se ispitanik prisetio

Prilog 9 – Parcijalni doprinosi svih prediktora u predviđanju pristrasnosti u rasuđivanju

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	,103	17,226		,006	,995			
BIS	8,695	4,268	,326	2,037	,045	,411	,235	,214
BAS	-1,102	3,772	-,037	-,292	,771	-,224	-,035	-,031
Borba	2,536	3,037	,092	,835	,406	,108	,099	,088
Bežanje	2,723	3,719	,092	,732	,467	,181	,087	,077
Blokiranje	-,140	3,935	-,005	-,036	,972	,282	-,004	-,004
uslov	6,080	3,513	,188	1,731	,088	,247	,201	,182

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	9,871	17,056		,579	,565			
BIS	4,124	4,226	,158	,976	,332	,297	,115	,104
BAS	-,914	3,735	-,032	-,245	,807	-,132	-,029	-,026
Borba	5,370	3,007	,199	1,786	,078	,219	,207	,190
Bežanje	-1,818	3,683	-,063	-,494	,623	,034	-,058	-,053
Blokiranje	3,621	3,896	,144	,929	,356	,245	,110	,099
uslov	7,125	3,478	,226	2,048	,044	,291	,236	,218

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	3,213	16,128		,199	,843			
BIS	,816	4,091	,031	,199	,843	,297	,024	,020
BAS	-,461	3,506	-,016	-,132	,896	-,132	-,016	-,013
Borba	5,473	2,821	,203	1,940	,056	,219	,226	,194
Bežanje	,970	3,558	,034	,273	,786	,034	,033	,027
Blokiranje	2,260	3,678	,090	,615	,541	,245	,073	,061
BDI	22,068	6,748	,365	3,270	,002	,432	,364	,327
uslov	6,951	3,263	,220	2,130	,037	,291	,247	,213

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	21,930	4,057		5,405	,000			
BDI	20,352	10,387	,329	1,959	,054	,300	,222	,212
uslov	8,849	5,778	,274	1,531	,130	,247	,175	,165
Uslov*BDI	-5,771	13,641	-,097	-,423	,673	,299	-,049	-,046

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	21,057	3,705		5,683	,000			
BDI	27,776	9,486	,459	2,928	,005	,432	,322	,295
uslov	9,647	5,277	,305	1,828	,072	,291	,208	,184
Uslov*BDI	-5,838	12,458	-,100	-4,469	,641	,399	-,054	-,047

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-10,323	10,203		-1,012	,315			
BIS	18,406	4,744	,691	3,880	,000	,411	,411	,391
uslov	32,623	12,978	1,010	2,514	,014	,247	,280	,254
Uslov*BIS	-12,369	5,798	-,958	-2,133	,036	,298	-,241	-,215

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,137	10,425		,205	,838			
BIS	13,141	4,847	,505	2,711	,008	,297	,301	,286
uslov	28,859	13,261	,914	2,176	,033	,291	,245	,229
Uslov*BIS	-9,722	5,925	-,770	-1,641	,105	,310	-,187	-,173

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-1,439	14,292		-,101	,920			
Bežanje	10,738	5,091	,363	2,109	,038	,181	,238	,230
uslov	30,454	18,368	,943	1,658	,102	,247	,189	,181
Uslov*Bežanje	-8,056	6,600	-,701	-1,221	,226	,256	-,140	-,133

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,794	8,806		,317	,752			
Blokiranje	14,018	4,664	,547	3,006	,004	,282	,330	,319
uslov	28,389	11,332	,879	2,505	,014	,247	,280	,266
Uslov*Blokiranje	-11,479	5,765	-,790	-1,991	,050	,256	-,226	-,211

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	10,642	8,701		1,223	,225			
Blokiranje uslov	10,482	4,608	,418	2,275	,026	,245	,256	,244
uslov	23,242	11,197	,736	2,076	,041	,291	,235	,222
Uslov*Blokiranje	-7,962	5,696	-,560	1,398	,166	,296	-,160	-,150

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-10,323	10,203		-1,012	,315			
BIS	18,406	4,744	,691	3,880	,000	,411	,411	,391
uslov	32,623	12,978	1,010	2,514	,014	,247	,280	,254
Uslov*BIS	-12,369	5,798	-,958	-2,133	,036	,298	-,241	-,215

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,137	10,425		,205	,838			
BIS	13,141	4,847	,505	2,711	,008	,297	,301	,286
uslov	28,859	13,261	,914	2,176	,033	,291	,245	,229
Uslov*BIS	-9,722	5,925	-,770	-1,641	,105	,310	-,187	-,173

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-1,439	14,292		-,101	,920			
Bežanje	10,738	5,091	,363	2,109	,038	,181	,238	,230
uslov	30,454	18,368	,943	1,658	,102	,247	,189	,181
Uslov*Bežanje	-8,056	6,600	-,701	-1,221	,226	,256	-,140	-,133

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,794	8,806		,317	,752			
Blokiranje uslov	14,018	4,664	,547	3,006	,004	,282	,330	,319
uslov	28,389	11,332	,879	2,505	,014	,247	,280	,266
Uslov*Blokiranje	-11,479	5,765	-,790	1,991	,050	,256	-,226	-,211

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	10,642	8,701		1,223	,225			
Blokiranje uslov	10,482	4,608	,418	2,275	,026	,245	,256	,244
uslov	23,242	11,197	,736	2,076	,041	,291	,235	,222
Uslov*Blokiranje	-7,962	5,696	-,560	1,398	,166	,296	-,160	-,150

a. Dependent Variable: PRVer

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	21,930	4,057		5,405	,000			
BDI uslov	20,352	10,387	,329	1,959	,054	,300	,222	,212
uslov	8,849	5,778	,274	1,531	,130	,247	,175	,165
Uslov*BDI	-5,771	13,641	-,097	-,423	,673	,299	-,049	-,046

a. Dependent Variable: PRUz

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	21,057	3,705		5,683	,000			
BDI uslov	27,776	9,486	,459	2,928	,005	,432	,322	,295
uslov	9,647	5,277	,305	1,828	,072	,291	,208	,184
Uslov*BDI	-5,838	12,458	-,100	-,469	,641	,399	-,054	-,047

a. Dependent Variable: PRVer

Prilog 10 – Parcijalni doprinosi svih prediktora u predviđanju stanja socijalne anksioznosti

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,996	,705		4,249	,000			
BIS	,151	,175	,126	,865	,390	,341	,102	,083
BAS	-,343	,154	-,258	-2,224	,029	-,385	-,255	-,212
Borba	-,062	,124	-,050	-,498	,620	-,053	-,059	-,048
Bežanje	-,190	,152	-,142	-1,248	,216	-,031	-,147	-,119
Blokiranje uslov	,124	,161	,107	,770	,444	,225	,091	,074
uslov	,565	,144	,388	3,931	,000	,464	,423	,375

a. Dependent Variable: STAISPOST

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,777	,685		4,053	,000			
BIS	,042	,174	,035	,244	,808	,341	,029	,022
BAS	-,329	,149	-,247	-2,206	,031	-,385	-,255	-,203
Borba	-,059	,120	-,047	-,489	,627	-,053	-,058	-,045
Bežanje	-,098	,151	-,074	-,651	,517	-,031	-,078	-,060
Blokiranje	,079	,156	,069	,508	,613	,225	,061	,047
BDI	,725	,287	,260	2,529	,014	,393	,289	,233
uslov	,559	,139	,384	4,036	,000	,464	,434	,371

a. Dependent Variable: STAISPOST

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,608	,128		12,607	,000			
BDI	,958	,266	,343	3,606	,001	,393	,384	,340
uslov	,617	,139	,424	4,454	,000	,464	,457	,421

a. Dependent Variable: STAISPOST

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	,583	,439		1,330	,188			
BIS	,631	,204	,525	3,094	,003	,341	,338	,297
uslov	1,602	,558	1,099	2,872	,005	,464	,317	,276
Uslov*BIS	-,459	,249	-,787	-1,840	,070	,473	-,209	-,177

a. Dependent Variable: STAISPOST

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	3,333	,590		5,654	,000			
BAS	-,507	,206	-,381	-2,457	,016	-,385	-,275	-,235
uslov	,313	,740	,215	,423	,674	,464	,049	,040
Uslov*BAS	,109	,263	,211	,416	,679	,372	,048	,040

a. Dependent Variable: STAISPOST

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,150	,598		1,925	,058			
Bežanje	,273	,213	,204	1,281	,204	-,031	,147	,130
uslov	1,907	,768	1,308	2,482	,015	,464	,277	,251
Uslov*Bežanje	-,450	,276	-,868	-1,631	,107	,413	-,186	-,165

a. Dependent Variable: STAISPOST

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,467	,159		9,233	,000			
BDI	1,412	,407	,505	3,471	,001	,393	,374	,325
uslov	,881	,226	,604	3,893	,000	,464	,412	,365
Uslov*BDI	-,783	,534	-,291	-1,466	,147	,443	-,168	-,137

a. Dependent Variable: STAISPOST

Prilog 11 – Eksperiment 2: ANALIZA PARCIJALNIH DOPRINOSA PREDIKTORA U PREDVIĐANJU POJEDINIH MERA PRISTRASNOSTI U PAŽNJI

Prediktori: BIS, grupa, BIS*grupa

Kriterijumi: RT na različite kategorije stimulusa

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,213 ^a	,045	,004	55,81337	,045	1,089	5	115	,370

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	16964,958	5	3392,992	1,089	,370 ^b
Residual	358240,253	115	3115,133		
Total	375205,212	120			

a. Dependent Variable: RTC_bes

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	375,512	34,305		10,946	,000			
BIS	25,291	14,631	,263	1,729	,087	,186	,159	,158
gr1.dummy	6,647	52,096	,057	,128	,899	,042	,012	,012
gr2.dummy	39,513	48,760	,336	,810	,419	-,040	,075	,074
gr.1dummyBIS	-,1767	22,163	-,036	-,080	,937	,075	-,007	-,007
gr.2dummyBIS	-,18,901	20,596	-,390	-,918	,361	-,026	-,085	-,084

a. Dependent Variable: RTC_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,266 ^a	,071	,030	56,77539	,071	1,749	5	115	,129

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	28194,623	5	5638,925	1,749	,129 ^b
1 Residual	370696,104	115	3223,444		
Total	398890,728	120			

a. Dependent Variable: RTI_bes

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	353,768	34,896		10,138	,000			
BIS	31,837	14,883	,321	2,139	,035	,213	,196	,192
gr1.dummy	9,687	52,994	,080	,183	,855	,077	,017	,016
gr2.dummy	65,327	49,600	,539	1,317	,190	-,041	,122	,118
gr.1dummyBIS	-,633	22,545	-,012	-,028	,978	,119	-,003	-,003
gr.2dummyBIS	-29,011	20,951	-,581	-1,385	,169	-,034	-,128	-,124

a. Dependent Variable: RTI_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,229 ^a	,053	,011	53,64152	,053	1,276	5	115	,279

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	18352,203	5	3670,441	1,276	,279 ^b
1 Residual	330902,508	115	2877,413		
Total	349254,711	120			

a. Dependent Variable: RTC_radost

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	379,890	32,970		11,522	,000			
BIS	22,594	14,061	,244	1,607	,111	,181	,148	,146
gr1.dummy	-5,616	50,069	-,049	-,112	,911	,075	-,010	-,010
gr2.dummy	42,152	46,863	,371	,899	,370	-,055	,084	,082
gr.1dummyBIS	5,258	21,301	,110	,247	,805	,115	,023	,022
gr.2dummyBIS	-19,811	19,794	-,424	-1,001	,319	-,047	-,093	-,091

a. Dependent Variable: RTC_radost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,270 ^a	,073	,032	62,47580	,073	1,803	5	115	,118

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	35192,614	5	7038,523	1,803	,118 ^b
1 Residual	448870,990	115	3903,226		
Total	484063,604	120			

a. Dependent Variable: RTI_radost

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	360,707	38,400		9,393,000				
BIS	33,725	16,377	,309	2,059,042		,224	,189	,185
gr1.dummy	-3,526	58,315	-,026	-,060,952		,052	-,006	-,005
gr2.dummy	47,285	54,580	,354	,866,388		-,087	,081	,078
gr.1dummyBIS	1,593	24,809	,028	,064,949		,096	,006	,006
gr.2dummyBIS	-25,937	23,054	-,471	-1,125,263		-,070	-,104	-,101

a. Dependent Variable: RTI_radost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,228 ^a	,052	,011	68,72449	,052	1,265	5	115	,284

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	29880,478	5	5976,096	1,265	,284 ^b
1 Residual	543151,362	115	4723,055		
Total	573031,840	120			

a. Dependent Variable: RTN

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1 dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	469,920	42,241		11,125,000				
BIS	28,622	18,015	,241	1,589,115		,197	,147	,144
gr1.dummy	-18,098	64,147	-,124	-,282,778		,032	-,026	-,026
gr2.dummy	35,921	60,039	,247	,598,551		-,058	,056	,054
gr.1dummyBIS	7,697	27,290	,126	,282,778		,075	,026	,026
gr.2dummyBIS	-19,692	25,360	-,329	-,776,439		-,042	-,072	-,070

a. Dependent Variable: RTN

Prediktori: BAS, grupa, BAS*grupa
Kriterijumi: RT na različite kategorije stimulusa

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,273 ^a	,074	,034	54,95649	,074	1,846	5	115	,109

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	27880,419	5	5576,084	1,846	,109 ^b
Residual	347324,793	115	3020,216		
Total	375205,212	120			

a. Dependent Variable: RTC_bes

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	372,544	55,137		6,757	,000			
BAS	20,662	18,675	,182	1,106	,271	-,149	,103	,099
gr1.dummy	143,657	75,472	1,221	1,903	,059	,042	,175	,171
gr2.dummy	174,325	75,651	1,482	2,304	,023	-,040	,210	,207
gr.1dummyBAS	-47,593	25,322	-1,228	-1,880	,063	,012	-,173	-,169
gr.2dummyBAS	-60,602	25,545	-1,542	-2,372	,019	-,081	-,216	-,213

a. Dependent Variable: RTC_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,263 ^a	,069	,029	56,82313	,069	1,708	5	115	,138

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	27570,857	5	5514,171	1,708	,138 ^b
Residual	371319,871	115	3228,868		
Total	398890,728	120			

a. Dependent Variable: RTI_bes

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	422,719	57,010		7,415	,000			
BAS	1,070	19,310	,009	,055	,956	-,194	,005	,005
gr1.dummy	80,624	78,035	,665	1,033	,304	,077	,096	,093
gr2.dummy	133,482	78,220	1,100	1,706	,091	-,041	,157	,154
gr.1dummyBAS	-24,034	26,182	-,601	-,918	,361	,052	-,085	-,083
gr.2dummyBAS	-45,619	26,412	-1,125	-1,727	,087	-,085	-,159	-,155

a. Dependent Variable: RTI_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,300 ^a	,090	,051	67,32740	,090	2,283	5	115	,051

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	51739,207	5	10347,841	2,283	,051 ^b
Residual	521292,633	115	4532,979		
Total	573031,840	120			

a. Dependent Variable: RTN

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	454,271	67,549		6,725	,000			
BAS	27,600	22,879	,196	1,206	,230	-,162	,112	,107
gr1.dummy	177,599	92,460	1,222	1,921	,057	,032	,176	,171
gr2.dummy	239,195	92,680	1,645	2,581	,011	-,058	,234	,230
gr.1dummyBAS	-60,127	31,022	-1,255	-1,938	,055	,004	-,178	,172
gr.2dummyBAS	-84,567	31,295	-1,741	-2,702	,008	-,105	-,244	,240

a. Dependent Variable: RTN

Prediktori: Borba, grupa, Borba*grupa
Kriterijumi: RT na različite kategorije stimulusa

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,257 ^a	,066	,026	55,19406	,066	1,633	5	115	,157

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	24870,995	5	4974,199	1,633	,157 ^b
Residual	350334,217	115	3046,384		
Total	375205,212	120			

a. Dependent Variable: RTC_bes

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	382,403	37,530		10,189	,000			
Borba	20,566	14,895	,229	1,381	,170	-,056	,128	,124
gr1.dummy	38,244	53,795	,325	,711	,479	,042	,066	,064
gr2.dummy	119,172	48,669	1,013	2,449	,016	-,040	,223	,221
gr.1dummyBorba	-14,114	21,576	-,300	-,654	,514	,050	-,061	-,059
gr.2dummyBorba	-50,237	19,321	-1,096	-2,600	,011	-,111	-,236	-,234

a. Dependent Variable: RTC_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,268 ^a	,072	,032	56,73247	,072	1,787	5	115	,121

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	28754,866	5	5750,973	1,787	,121 ^b
Residual	370135,862	115	3218,573		
Total	398890,728	120			

a. Dependent Variable: RTI_bes

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	373,248	38,576		9,676	,000			
Borba	21,477	15,310	,232	1,403	,163	-,025	,130	,126
gr1.dummy	25,051	55,294	,207	,453	,651	,077	,042	,041
gr2.dummy	122,934	50,025	1,013	2,457	,015	-,041	,223	,221
gr.1dummyBorba	-6,182	22,177	-,127	-,279	,781	,098	-,026	-,025
gr.2dummyBorba	-50,644	19,859	-1,072	-2,550	,012	-,108	-,231	-,229

a. Dependent Variable: RTI_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,284 ^a	,080	,040	52,84554	,080	2,012	5	115	,082

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	28099,796	5	5619,959	2,012	,082 ^b
Residual	321154,916	115	2792,651		
Total	349254,711	120			

a. Dependent Variable: RTC_radost

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	358,115	35,933		9,966	,000			
Borba	29,779	14,261	,343	2,088	,039	,015	,191	,187
gr1.dummy	51,650	51,506	,455	1,003	,318	,075	,093	,090
gr2.dummy	129,645	46,598	1,142	2,782	,006	-,055	,251	,249
gr.1dummyBorba	-17,952	20,658	-,395	-,869	,387	,091	-,081	-,078
gr.2dummyBorba	-54,289	18,499	-1,228	-2,935	,004	-,114	-,264	-,262

a. Dependent Variable: RTC_radost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,291 ^a	,085	,045	67,53675	,085	2,126	5	115	,067

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	48492,435	5	9698,487	2,126	,067 ^b
Residual	524539,405	115	4561,212		
Total	573031,840	120			

a. Dependent Variable: RTN

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	486,586	45,922		10,596	,000			
Borba	19,654	18,226	,177	1,078	,283	-,072	,100	,096
gr1.dummy	5,875	65,824	,040	,089	,929	,032	,008	,008
gr2.dummy	144,054	59,552	,991	2,419	,017	-,058	,220	,216
gr.1dummyBorba	-1,887	26,401	-,032	-,071	,943	,054	-,007	-,006
gr.2dummyBorba	-62,709	23,641	-1,107	-2,653	,009	-,140	-,240	-,237

a. Dependent Variable: RTN

Prediktori: Blokiranje, grupa, Blokiranje*grupa**Kriterijumi: RT na različite kategorije stimulusa**

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,208 ^a	,043	,002	55,86560	,043	1,044	5	115	,395

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	16294,182	5	3258,836	1,044	,395 ^b
Residual	358911,030	115	3120,965		
Total	375205,212	120			

a. Dependent Variable: RTC_bes

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	411,185	27,439		14,986	,000			
Blokiranje	11,342	13,634	,126	,832	,407	,192	,077	,076
gr1.dummy	-1,315	43,364	-,011	-,030	,976	,042	-,003	-,003
gr2.dummy	-27,880	37,802	-,237	-,738	,462	-,040	-,069	-,067
gr1.dummyBlokiranje	2,309	21,658	,040	,107	,915	,063	,010	,010
gr2.dummyBlokiranje	13,166	18,775	,232	,701	,485	,033	,065	,064

a. Dependent Variable: RTC_bes

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,210 ^a	,044	,002	53,88130	,044	1,060	5	115	,386

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	15387,329	5	3077,466	1,060	,386 ^b
Residual	333867,383	115	2903,195		
Total	349254,711	120			

a. Dependent Variable: RTC_radost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	413,304	26,464		15,618	,000			
Blokiranje	9,320	13,150	,108	,709	,480	,187	,066	,065
gr1.dummy	-9,774	41,824	-,086	-,234	,816	,075	-,022	-,021
gr2.dummy	-24,690	36,459	-,218	-,677	,500	-,055	-,063	-,062
gr1.dummyBlokiranje	8,687	20,889	,155	,416	,678	,103	,039	,038
gr2.dummyBlokiranje	11,688	18,109	,213	,645	,520	,011	,060	,059

a. Dependent Variable: RTC_radost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,236 ^a	,056	,015	68,59310	,056	1,358	5	115	,245

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	31955,322	5	6391,064	1,358	,245 ^b
Residual	541076,518	115	4705,013		
Total	573031,840	120			

a. Dependent Variable: RTN

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	496,821	33,690		14,747	,000			
Blokiranje	19,916	16,740	,180	1,190	,237	,226	,110	,108
gr1.dummy	-9,174	53,243	-,063	-,172	,863	,032	-,016	-,016
gr2.dummy	-26,859	46,414	-,185	-,579	,564	-,058	-,054	-,052
gr1.dummyBlokiranje	4,772	26,593	,067	,179	,858	,065	,017	,016
gr2.dummyBlokiranje	9,880	23,053	,141	,429	,669	,015	,040	,039

a. Dependent Variable: RTN

Prediktori: Osobine ličnosti i uslovi manipulacije Kriterijumi: Indeksi pristrasnosti u pažnji

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,291 ^a	,085	,028	27,56019	,085	1,498	7	113	,175

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	7966,564	7	1138,081	1,498	,175 ^b
Residual	85830,720	113	759,564		
Total	93797,284	120			

a. Dependent Variable: BIR

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	16,391	24,949		,657	,513			
BIS	13,424	5,763	,280	2,329	,022	,159	,214	,210
BAS	-4,896	5,609	-,086	-,873	,385	-,121	-,082	-,079
Borba	-1,434	4,187	-,032	-,343	,733	-,018	-,032	-,031
Bežanje	-1,111	6,127	-,020	-,181	,856	,008	-,017	-,016
Blokiranje	-10,597	5,259	-,236	-2,015	,046	-,053	-,186	-,181
gr1.dummy	-5,775	6,224	-,098	-,928	,355	-,027	-,087	-,083
gr2.dummy	-9,134	6,177	-,155	-1,479	,142	-,092	-,138	-,133

a. Dependent Variable: BIR

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,332 ^a	,110	,055	31,73008	,110	2,002	7	113	,061

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	14109,395	7	2015,628	2,002	,061 ^b
1 Residual	113768,183	113	1006,798		
Total	127877,578	120			

a. Dependent Variable: DIR

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-114,251	28,724		-3,978	,000			
BIS	8,686	6,635	,155	1,309	,193	,019	,122	,116
BAS	-1,878	6,458	-,028	-,291	,772	,028	-,027	-,026
Borba	5,725	4,821	,109	1,188	,237	,162	,111	,105
Bežanje	9,802	7,054	,148	1,390	,167	,064	,130	,123
Blokiranje	-19,186	6,054	-,366	-3,169	,002	-,215	-,286	-,281
gr1.dummy	-,067	7,166	-,001	-,009	,993	,032	-,001	-,001
gr2.dummy	-3,475	7,111	-,051	-,489	,626	-,047	-,046	-,043

a. Dependent Variable: DIR

Prediktori: Osobine ličnosti, depresivnost i uslovi manipulacije Kriterijumi: Indeksi pristrasnosti u pažnji

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,327 ^a	,107	,043	27,35093	,107	1,673	8	112	,113

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	10013,040	8	1251,630	1,673	,113 ^b
1 Residual	83784,244	112	748,074		
Total	93797,284	120			

a. Dependent Variable: BIR

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	14,371	24,790		,580	,563			
BIS	17,750	6,289	,370	2,822	,006	,159	,258	,252
BAS	-3,793	5,606	-,067	-,677	,500	-,121	-,064	-,060
Borba	-1,362	4,156	-,030	-,328	,744	-,018	-,031	-,029
Bežanje	-2,852	6,171	-,050	-,462	,645	,008	-,044	-,041
Blokiranje	-10,262	5,223	-,229	-1,965	,052	-,053	-,183	-,175
BDI	-15,545	9,399	-,170	-1,654	,101	-,043	-,154	-,148
gr1.dummy	-7,788	6,296	-,132	-1,237	,219	-,027	-,116	-,110
gr2.dummy	-10,535	6,188	-,179	-1,703	,091	-,092	-,159	-,152

a. Dependent Variable: BIR

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,334 ^a	,112	,048	31,84567	,112	1,762	8	112	,092

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	14293,116	8	1786,639	1,762	,092 ^b
Residual	113584,462	112	1014,147		
Total	127877,578	120			

a. Dependent Variable: DIR

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
BIS	9,983	7,323	,178	1,363	,176	,019	,128	,121
BAS	-1,548	6,528	-,023	-,237	,813	,028	-,022	-,021
Borba	5,747	4,838	,109	1,188	,237	,162	,112	,106
Bežanje	9,280	7,185	,140	1,292	,199	,064	,121	,115
Blokiranje	-19,085	6,081	-,364	-3,139	,002	-,215	-,284	-,279
BDI	-4,658	10,943	-,044	-,426	,671	-,039	-,040	-,038
gr1.dummy	-,670	7,331	-,010	-,091	,927	,032	-,009	-,008
gr2.dummy	-3,894	7,205	-,057	-,541	,590	-,047	-,051	-,048

a. Dependent Variable: DIR

Prediktori: BAS, uslovi manipulacije, interakcije

Kriterijumi: Indeksi pristrasnosti u pažnji

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,303 ^a	,092	,052	28,12410	,092	2,324	5	115	,047

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	9189,669	5	1837,934	2,324	,047 ^b
Residual	90960,999	115	790,965		
Total	100150,668	120			

a. Dependent Variable: OIR

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	75,797	28,216		2,686	,008			
BAS	9,566	9,557	,163	1,001	,319	-,149	,093	,089
gr1.dummy	40,555	38,623	,667	1,050	,296	-,062	,097	,093
gr2.dummy	99,608	38,714	1,639	2,573	,011	-,037	,233	,229
gr.1dummyBAS	-16,081	12,959	-,803	-1,241	,217	-,074	-,115	-,110
gr.2dummyBAS	-35,968	13,072	-1,771	-2,751	,007	-,089	-,249	-,245

a. Dependent Variable: OIR

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,276 ^a	,076	,036	33,13723	,076	1,902	5	115	,099

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	10442,041	5	2088,408	1,902	,099 ^b
Residual	126278,735	115	1098,076		
Total	136720,776	120			

a. Dependent Variable: DIB

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-31,552	33,246		-,949	,345			
BAS	-26,530	11,261	-,386	-2,356	,020	,001	-,215	-,211
gr1.dummy	-96,975	45,507	-1,365	-2,131	,035	,066	-,195	-,191
gr2.dummy	-105,713	45,615	-1,489	-2,317	,022	,049	-,211	-,208
gr.1dummyBAS	36,092	15,268	1,542	2,364	,020	,081	,215	,212
gr.2dummyBAS	38,948	15,403	1,641	2,529	,013	,070	,230	,227

a. Dependent Variable: DIB

Prediktori: Borba, uslovi manipulacije, interakcije

Kriterijumi: Indeksi pristrasnosti u pažnji

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,270 ^a	,073	,033	25,27362	,073	1,806	5	115	,117

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	5769,086	5	1153,817	1,806	,117 ^b
Residual	73456,928	115	638,756		
Total	79226,014	120			

a. Dependent Variable: OIB

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	104,183	17,185		6,062	,000			
Borba	-,912	6,821	-,022	-,134	,894	-,071	-,012	-,012
gr1.dummy	-32,369	24,633	-,599	-1,314	,191	-,004	-,122	-,118
gr2.dummy	24,882	22,286	,460	1,117	,267	-,070	,104	,100
gr.1dummyBorba	12,227	9,880	,566	1,238	,218	,035	,115	,111
gr.2dummyBorba	-12,472	8,847	-,592	-1,410	,161	-,137	-,130	-,127

a. Dependent Variable: OIB

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,284 ^a	,080	,040	31,97757	,080	2,011	5	115	,082

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	10282,582	5	2056,516	2,011	,082 ^b
Residual	117594,996	115	1022,565		
Total	127877,578	120			

a. Dependent Variable: DIR

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBorba, Borba, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBorba

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-112,013	21,743		-5,152	,000			
Borba	5,860	8,630	,112	,679	,498	,162	,063	,061
gr1.dummy	35,090	31,167	,511	1,126	,263	,032	,104	,101
gr2.dummy	-38,657	28,197	-,563	-1,371	,173	-,047	-,127	-,123
gr.1dummyBorba	-14,179	12,500	-,516	-1,134	,259	,008	-,105	-,101
gr.2dummyBorba	14,884	11,194	,556	1,330	,186	,043	,123	,119

a. Dependent Variable: DIR

Prediktori: Blokiranje, uslovi manipulacije, interakcije
Kriterijumi: Indeksi pristrasnosti u pažnji

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,215 ^a	,046	,005	25,63483	,046	1,112	5	115	,358

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	3654,424	5	730,885	1,112	,358 ^b
Residual	75571,590	115	657,144		
Total	79226,014	120			

a. Dependent Variable: OIB

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	85,636	12,591		6,802	,000			
Blokiranje	8,575	6,256	,208	1,371	,173	,190	,127	,125
gr1.dummy	-7,859	19,898	-,145	-,395	,694	-,004	-,037	-,036
gr2.dummy	1,021	17,346	,019	,059	,953	-,070	,005	,005
gr1.dummyBlokiranje	2,463	9,938	,092	,248	,805	,037	,023	,023
gr2.dummyBlokiranje	-3,285	8,615	-,126	-,381	,704	-,031	-,036	-,035

a. Dependent Variable: OIB

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,220 ^a	,048	,007	28,78688	,048	1,171	5	115	,328

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4851,923	5	970,385	1,171	,328 ^b
Residual	95298,745	115	828,685		
Total	100150,668	120			

a. Dependent Variable: OIR

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	83,517	14,139		5,907	,000			
Blokiranje	10,597	7,025	,228	1,508	,134	,192	,139	,137
gr1.dummy	,600	22,345	,010	,027	,979	-,062	,003	,002
gr2.dummy	-2,169	19,479	-,036	-,111	,912	-,037	-,010	-,010
gr1.dummyBlokiranje	-3,915	11,160	-,131	-,351	,726	-,037	-,033	-,032
gr2.dummyBlokiranje	-1,808	9,675	-,062	-,187	,852	,015	-,017	-,017

a. Dependent Variable: OIR

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,243 ^a	,059	,018	32,34659	,059	1,444	5	115	,214

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-64,321	15,887		-4,049	,000			
Blokiranje	-17,524	7,894	-,334	-2,220	,028	-,215	-,203	-,201
gr1.dummy	-25,540	25,108	-,372	-1,017	,311	,032	-,094	-,092
gr2.dummy	-16,764	21,888	-,244	-,766	,445	-,047	-,071	-,069
gr1.dummyBlokiranje	13,850	12,540	,409	1,104	,272	,019	,102	,100
gr2.dummyBlokiranje	7,296	10,871	,220	,671	,503	-,092	,062	,061

a. Dependent Variable: DIR

Prilog 12 – ANALIZA PARCIJALNIH DOPRINOSA PREDIKTORA U PREDVIĐANJU POJEDINIH MERA PRISTRASNOSTI U MEMORIJI

Prediktori: Blokiranje, uslovi manipulacije, interakcije
Kriterijum: NMBI

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,353 ^a	,124	,086	1,95867	,124	3,266	5	115	,009

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	62,652	5	12,530	3,266	,009 ^b
Residual	441,183	115	3,836		
Total	503,835	120			

a. Dependent Variable: NMBI

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,858	,962		1,932	,056			
Blokiranje	-,977	,478	-,297	-2,043	,043	,061	-,187	-,178
gr1.dummy	-6,042	1,520	-,401	-3,974	,000	-,073	-,347	-,347
gr2.dummy	-2,497	1,325	-,579	-1,884	,062	,004	-,173	-,164
gr1.dummyBlokiranje	2,933	,759	1,381	3,862	,000	,022	,339	,337
gr2.dummyBlokiranje	1,211	,658	,582	1,839	,068	,022	,169	,160

a. Dependent Variable: NMBI

**Prilog 13 – ANALIZA PARCIJALNIH DOPRINOSA PREDIKTORA U PREDVIĐANJU POJEDINI
MERA PRISTRASNOSTI U RASUĐIVANJU**

Prediktori: Osobine ličnosti i uslovi manipulacije
Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,556 ^a	,310	,267	17,62338	,310	7,238	7	113	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	15735,307	7	2247,901	7,238	,000 ^b
Residual	35095,954	113	310,584		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-33,083	15,954		-2,074	,040			
BIS	11,057	3,685	,313	3,000	,003	,475	,272	,235
BAS	4,402	3,587	,105	1,227	,222	-,084	,115	,096
Borba	2,027	2,677	,061	,757	,451	,029	,071	,059
Bežanje	2,443	3,918	,059	,624	,534	,347	,059	,049
Blokiranje	9,864	3,363	,299	2,933	,004	,469	,266	,229
gr1.dummy	3,015	3,980	,070	,757	,450	,097	,071	,059
gr2.dummy	-,764	3,950	-,018	-,193	,847	-,053	-,018	,015

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,477 ^a	,228	,180	17,90089	,228	4,765	7	113	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	10688,616	7	1526,945	4,765	,000 ^b
Residual	36209,922	113	320,442		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-12,782	16,205		-,789	,432			
BIS	10,616	3,743	,313	2,836	,005	,413	,258	,234
BAS	4,873	3,643	,121	1,338	,184	-,065	,125	,111
Borba	-2,894	2,720	-,091	-1,064	,290	-,100	-,100	-,088
Bežanje	3,332	3,979	,083	,837	,404	,300	,079	,069
Blokiranje	5,630	3,416	,177	1,648	,102	,376	,153	,136
gr1.dummy	,016	4,043	,000	,004	,997	,062	,000	,000
gr2.dummy	-3,212	4,012	-,077	-,801	,425	-,075	-,075	-,066

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: Osobine ličnosti, depresivnost i uslovi manipulacije Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,567 ^a	,322	,273	17,54360	,322	6,644	8	112	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	16360,135	8	2045,017	6,644	,000 ^b
Residual	34471,126	112	307,778		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-31,967	15,901		-2,010	,047			
BIS	8,666	4,034	,245	2,148	,034	,475	,199	,167
BAS	3,792	3,596	,091	1,055	,294	-,084	,099	,082
Borba	1,987	2,665	,060	,746	,457	,029	,070	,058
Bežanje	3,405	3,958	,082	,860	,391	,347	,081	,067
Blokiranje	9,679	3,350	,293	2,889	,005	,469	,263	,225
BDI	8,590	6,029	,128	1,425	,157	,285	,133	,111
gr1.dummy	4,127	4,038	,095	1,022	,309	,097	,096	,080
gr2.dummy	,010	3,969	,000	,003	,998	-,053	,000	,000

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,487 ^a	,237	,183	17,87113	,237	4,355	8	112	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	11128,262	8	1391,033	4,355	,000 ^b
1 Residual	35770,276	112	319,377		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-11,846	16,198		-,731	,466			
BIS	8,611	4,109	,254	2,095	,038	,413	,194	,173
BAS	4,362	3,663	,108	1,191	,236	-,065	,112	,098
Borba	-2,928	2,715	-,092	-1,078	,283	-,100	-,101	-,089
Bežanje	4,139	4,032	,103	1,027	,307	,300	,097	,085
Blokiranje	5,475	3,413	,172	1,604	,111	,376	,150	,132
BDI	7,205	6,141	,111	1,173	,243	,255	,110	,097
gr1.dummy	,949	4,114	,023	,231	,818	,062	,022	,019
gr2.dummy	-2,563	4,043	-,062	-,634	,527	-,075	-,060	-,052

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: Depresivnost i uslovi manipulacije Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,318 ^a	,101	,078	19,76318	,101	4,381	3	117	,006

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, BDI, gr1.dummy

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	5133,021	3	1711,007	4,381	,006 ^b
1 Residual	45698,239	117	390,583		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, BDI, gr1.dummy

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	24,882	4,256		5,846	,000			
BDI	20,688	5,992	,307	3,452	,001	,285	,304	,303
gr1.dummy	6,821	4,490	,158	1,519	,131	,097	,139	,133
gr2.dummy	1,461	4,446	,034	,329	,743	-,053	,030	,029

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,275 ^a	,075	,052	19,25172	,075	3,179	3	117	,027

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, BDI, gr1.dummy

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	3534,999	3	1178,333	3,179	,027 ^b
Residual	43363,539	117	370,629		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, BDI, gr1.dummy

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	29,345	4,146		7,078	,000			
BDI	17,242	5,837	,267	2,954	,004	,255	,263	,263
gr1.dummy	3,608	4,374	,087	,825	,411	,062	,076	,073
gr2.dummy	-1,076	4,331	-,026	-,249	,804	-,075	-,023	-,022

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: BIS, uslovi manipulacije i interakcije

Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,486 ^a	,236	,203	18,37803	,236	7,100	5	115	,000

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	11989,790	5	2397,958	7,100	,000 ^b
Residual	38841,470	115	337,752		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	-,966	11,296		-,086	,932			
BIS	15,759	4,818	,446	3,271	,001	,475	,292	,267
gr1.dummy	,399	17,154	,009	,023	,981	,097	,002	,002
gr2.dummy	-5,213	16,055	-,120	-,325	,746	-,053	-,030	-,026
gr.1dummyBIS	1,392	7,298	,077	,191	,849	,162	,018	,016
gr.2dummyBIS	1,839	6,782	,103	,271	,787	,041	,025	,022

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,425 ^a	,180	,145	18,28220	,180	5,063	5	115	,000

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	8461,077	5	1692,215	5,063	,000 ^b
Residual	38437,461	115	334,239		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	6,970	11,237		,620	,536			
BIS	13,502	4,792	,398	2,817	,006	,413	,254	,238
gr1.dummy	3,109	17,064	,075	,182	,856	,062	,017	,015
gr2.dummy	-8,612	15,972	-,207	-,539	,591	-,075	-,050	-,046
gr.1dummyBIS	-,959	7,260	-,055	-,132	,895	,112	-,012	-,011
gr.2dummyBIS	2,378	6,746	,139	,353	,725	,014	,033	,030

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: BAS, uslovi manipulacije i interakcije

Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,264 ^a	,069	,029	19,48036	,069	1,717	5	115	,136

a. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	3257,827	5	651,565	1,717	,136 ^b
Residual	43640,711	115	379,484		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr.2dummyBAS, BAS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr.1dummyBAS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	60,509	19,544		3,096	,002			
BAS	-7,883	6,620	-,196	-1,191	,236	-,065	-,110	-,107
gr1.dummy	-51,902	26,752	-,1248	-1,940	,055	,062	-,178	-,175
gr2.dummy	8,697	26,816	,209	,324	,746	-,075	,030	,029
gr.1dummyBAS	18,071	8,976	1,319	2,013	,046	,092	,185	,181
gr.2dummyBAS	-3,755	9,055	-,270	-,415	,679	-,108	-,039	-,037

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: Bežanje, uslovi manipulacije i interakcije Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,362 ^a	,131	,093	19,59975	,131	3,464	5	115	,006

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBežanje, Bežanje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBežanje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	6653,981	5	1330,796	3,464	,006 ^b
Residual	44177,280	115	384,150		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBežanje, Bežanje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBežanje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	11,329	16,159		,701	,485			
Bežanje	9,210	6,244	,221	1,475	,143	,347	,136	,128
gr1.dummy	-16,972	23,501	-,392	-,722	,472	,097	-,067	-,063
gr2.dummy	-20,286	23,347	-,468	-,869	,387	-,053	-,081	-,076
gr1.dummyBežanje	7,421	8,856	,470	,838	,404	,145	,078	,073
gr2.dummyBežanje	7,709	8,975	,469	,859	,392	-,001	,080	,075

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,310 ^a	,096	,057	19,19981	,096	2,445	5	115	,038

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBežanje, Bežanje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBežanje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4505,798	5	901,160	2,445	,038 ^b
Residual	42392,740	115	368,633		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBežanje, Bežanje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBežanje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	10,996	15,829		,695	,489			
Bežanje	10,455	6,117	,261	1,709	,090	,300	,157	,152
gr1.dummy	-1,470	23,021	-,035	-,064	,949	,062	-,006	-,006
gr2.dummy	-13,265	22,870	-,319	-,580	,563	-,075	-,054	-,051
gr1.dummyBežanje	,527	8,675	,035	,061	,952	,095	,006	,005
gr2.dummyBežanje	4,081	8,791	,259	,464	,643	-,028	,043	,041

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: Blokiranje, uslovi manipulacije i interakcije

Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,479 ^a	,229	,196	18,46006	,229	6,833	5	115	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	11642,265	5	2328,453	6,833	,000 ^b
Residual	39188,995	115	340,774		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	3,020	9,067		,333	,740			
Blokiranje	16,655	4,505	,504	3,697	,000	,469	,326	,303
gr1.dummy	4,581	14,329	,106	,320	,750	,097	,030	,026
gr2.dummy	5,154	12,491	,119	,413	,681	-,053	,038	,034
gr1.dummyBlokiranje	-,456	7,157	-,021	-,064	,949	,167	-,006	-,005
gr2.dummyBlokiranje	-2,763	6,204	-,132	-,445	,657	,059	-,041	-,036

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,384 ^a	,147	,110	18,64611	,147	3,978	5	115	,002

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	6915,637	5	1383,127	3,978	,002 ^b
Residual	39982,901	115	347,677		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	16,488	9,158		1,800	,074			
Blokiranje	11,062	4,551	,349	2,431	,017	,376	,221	,209
gr1.dummy	-,463	14,473	-,011	-,032	,975	,062	-,003	-,003
gr2.dummy	-5,443	12,617	-,131	-,431	,667	-,075	-,040	-,037
gr1.dummyBlokiranje	,800	7,229	,039	,111	,912	,116	,010	,010
gr2.dummyBlokiranje	1,613	6,267	,080	,257	,797	,033	,024	,022

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prediktori: BDI, uslovi manipulacije i interakcije
Kriterijum: Pristrasnosti u rasuđivanju

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,333 ^a	,111	,073	19,82114	,111	2,876	5	115	,017

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBDI, BDI, gr1.dummy, gr1.dummyBDI, gr2.dummy

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	5650,341	5	1130,068	2,876	,017 ^b
Residual	45180,920	115	392,878		
Total	50831,261	120			

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBDI, BDI, gr1.dummy, gr1.dummyBDI, gr2.dummy

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	27,157	5,031		5,398	,000			
BDI	15,898	8,219	,236	1,934	,056	,285	,178	,170
gr1.dummy	,453	7,233	,010	,063	,950	,097	,006	,006
gr2.dummy	-,177	7,785	-,004	-,023	,982	-,053	-,002	-,002
gr1.dummyBDI	16,695	14,663	,179	1,139	,257	,231	,106	,100
gr2.dummyBDI	3,180	15,215	,036	,209	,835	,037	,019	,018

a. Dependent Variable: PR_uznemirenost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,303 ^a	,092	,052	19,24358	,092	2,329	5	115	,047

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBDI, BDI, gr1.dummy, gr1.dummyBDI, gr2.dummy

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4312,251	5	862,450	2,329	,047 ^b
Residual	42586,287	115	370,316		
Total	46898,538	120			

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBDI, BDI, gr1.dummy, gr1.dummyBDI, gr2.dummy

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	32,832	4,885		6,722	,000			
BDI	9,901	7,979	,153	1,241	,217	,255	,115	,110
gr1.dummy	-4,254	7,023	-,102	-,606	,546	,062	-,056	-,054
gr2.dummy	-6,016	7,558	-,145	-,796	,428	-,075	-,074	-,071
gr1.dummyBDI	20,068	14,236	,224	1,410	,161	,198	,130	,125
gr2.dummyBDI	11,010	14,771	,131	,745	,458	,030	,069	,066

a. Dependent Variable: PR_verovatnoca

Prilog 14 – ANALIZA PARCIJALNIH DOPRINOSA PREDIKTORA U PREDVIĐANJU STANJA SOCIJALNE ANKSIOZNOSTI

Prediktori: Osobine ličnosti i uslovi manipulacije

Kriterijum: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,455 ^a	,207	,158	,64493	,207	4,216	7	113	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	12,276	7	1,754	4,216	,000 ^b
Residual	47,000	113	,416		
Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BIS, BAS, Bežanje, gr1.dummy, Blokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	,398	,584		,681	,497			
BIS	,298	,135	,247	2,211	,029	,374	,204	,185
BAS	,150	,131	,105	1,144	,255	-,038	,107	,096
Borba	,112	,098	,099	1,147	,254	,075	,107	,096
Bežanje	,063	,143	,044	,441	,660	,280	,041	,037
Blokiranje	,280	,123	,249	2,279	,025	,369	,210	,191
gr1.dummy	,119	,146	,080	,814	,417	,093	,076	,068
gr2.dummy	,005	,145	,003	,033	,974	-,038	,003	,003

a. Dependent Variable: STAIS

Prediktori: Osobine ličnosti, depresivnost i uslovi manipulacije Kriterijum: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,468 ^a	,219	,163	,64296	,219	3,924	8	112	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	12,976	8	1,622	3,924	,000 ^b
Residual	46,300	112	,413		
Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, Borba, BDI, Bežanje, BAS, gr1.dummy, Blokiranje, BIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	,435	,583		,747	,457			
BIS	,218	,148	,181	1,476	,143	,374	,138	,123
BAS	,130	,132	,091	,984	,327	-,038	,093	,082
Borba	,111	,098	,098	1,137	,258	,075	,107	,095
Bežanje	,095	,145	,067	,658	,512	,280	,062	,055
Blokiranje	,274	,123	,243	2,234	,027	,369	,207	,187
BDI	,288	,221	,125	1,301	,196	,241	,122	,109
gr1.dummy	,156	,148	,105	1,053	,295	,093	,099	,088
gr2.dummy	,031	,145	,021	,210	,834	-,038	,020	,018

a. Dependent Variable: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,275 ^a	,076	,052	,68424	,076	3,203	3	117	,026

a. Predictors: (Constant), gr2.dummy, BDI, gr1.dummy

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4,499	3	1,500	3,203	,026 ^b
Residual	54,778	117	,468		
Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummy, BDI, gr1.dummy

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,192	,147		14,877	,000			
BDI	,605	,207	,263	2,915	,004	,241	,260	,259
gr1.dummy	,227	,155	,153	1,458	,147	,093	,134	,130
gr2.dummy	,067	,154	,045	,435	,664	-,038	,040	,039

a. Dependent Variable: STAIS

Prediktori: BIS, uslovi manipulacije, interakcije

Kriterijum: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,423 ^a	,179	,143	,65070	,179	5,000	5	115	,000

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBIS

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	10,585	5	2,117	5,000	,000 ^b
Residual	48,692	115	,423		
Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBIS, BIS, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBIS

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,470	,400		3,676	,000			
BIS	,446	,171	,369	2,614	,010	,374	,237	,221
gr1.dummy	,815	,607	,551	1,342	,182	,093	,124	,113
gr2.dummy	-,552	,568	-,373	-,971	,334	-,038	-,090	-,082
gr1.dummyBIS	-,297	,258	-,479	-,149	,253	,107	-,107	-,097
gr2.dummyBIS	,237	,240	,390	,988	,325	,068	,092	,084

a. Dependent Variable: STAIS

Prediktori: Bežanje, uslovi manipulacije, interakcije
Kriterijum: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,320 ^a	,102	,063	,68020	,102	2,623	5	115	,028

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBežanje, Bežanje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBežanje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	6,068	5	1,214	2,623	,028 ^b
Residual	53,208	115	,463		
Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBežanje, Bežanje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBežanje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,608	,561		2,868	,005			
Bežanje	,343	,217	,241	1,583	,116	,280	,146	,140
gr1.dummy	,560	,816	,379	,687	,494	,093	,064	,061
gr2.dummy	-,822	,810	-,556	-1,015	,312	-,038	-,094	-,090
gr1.dummyBežanje	-,172	,307	-,318	-,559	,577	,106	-,052	-,049
gr2.dummyBežanje	,323	,311	,576	1,037	,302	,021	,096	,092

a. Dependent Variable: STAIS

Prediktori: Blokiranje, uslovi manipulacije, interakcije
Kriterijum: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,382 ^a	,146	,109	,66350	,146	3,930	5	115	,003

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	8,650	5	1,730	3,930	,003 ^b
Residual	50,626	115	,440		
Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBlokiranje, Blokiranje, gr1.dummy, gr2.dummy, gr1.dummyBlokiranje

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	1,812	,326		5,560	,000			
Blokiranje	,351	,162	,311	2,167	,032	,369	,198	,187
gr1.dummy	,051	,515	,034	,099	,921	,093	,009	,009
gr2.dummy	-,225	,449	-,152	-,502	,617	-,038	-,047	-,043
gr1.dummyBlokiranje	,046	,257	,063	,177	,859	,142	,017	,015
gr2.dummyBlokiranje	,130	,223	,182	,582	,562	,074	,054	,050

a. Dependent Variable: STAIS

Prediktori: BDI, uslovi manipulacije, interakcije Kriterijum: STAIS

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,277 ^a	,076	,036	,68994	,076	1,905	5	115	,099

a. Predictors: (Constant), gr2.dummyBDI, BDI, gr1.dummy, gr1.dummyBDI, gr2.dummy

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	4,534	5	,907	1,905	,099 ^b
	Residual	54,742	115	,476		
	Total	59,276	120			

a. Dependent Variable: STAIS

b. Predictors: (Constant), gr2.dummyBDI, BDI, gr1.dummy, gr1.dummyBDI, gr2.dummy

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
(Constant)	2,209	,175		12,617	,000			
BDI	,568	,286	,247	1,987	,049	,241	,182	,178
gr1.dummy	,175	,252	,118	,696	,488	,093	,065	,062
gr2.dummy	,059	,271	,040	,216	,829	-,038	,020	,019
gr1.dummyBDI	,136	,510	,043	,266	,791	,169	,025	,024
gr2.dummyBDI	,014	,530	,005	,027	,979	,040	,002	,002

a. Dependent Variable: STAIS